

Дејан Мицковиќ

Ангел Ристов

НАСЛЕДНО ПРАВО

Скопје

2020

Д-р Дејан Мицковиќ

Д-р Ангел Ристов

НАСЛЕДНО ПРАВО

Скопје

2020

Издавач:

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Бул. Гоце Делчев бр. 9, 1000 Скопје
www.ukim@ukim.edu.mk

Уредник за издавачка дејност на УКИМ:

проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор

Уредник на публикацијата:

Проф. д-р Дејан Мицковиќ, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје

Рецензенти

Проф. д-р Арсен Јаневски
Проф. д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска

Техничка обработка

Проф. д-р Ангел Ристов

Лектура на македонски јазик:

Слаѓан Спасовски

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

347.65/68(075.8)

МИЦКОВИЌ, Дејан

Наследно право [Електронски извор] / Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов. - Скопје :
Универзитет "Св. Кирил и Методиј" - Скопје, 2020

Начин на пристап (URL): http://www.ukim.edu.mk/mk_content.php?meni=53

&glavno=41. - Текст во PDF формат, содржи 385 стр. - Наслов преземен од екранот. -

Опис на изворот на ден 14.01.2020. - Библиографија: стр.

370-385

ISBN 978-9989-43-440-2

1. Ристов, Ангел [автор]

а) Наследно право - Високошколски учебници COBISS.MK-ID 111994122

Copy right ©

Сите права се заштитени. Ниту еден дел од овој учебник не може да биде репродуциран или пренесен во која било форма с кои било средства, електронски или технички, вклучувајќи и фотокопирање, преснимување или чување во информативни системи без претходна писмена дозвола од издавачот (авторите).

Содржина

Предговор

Прв дел

ОПШТО ЗА НАСЛЕДНОТО ПРАВО И НАСЛЕДУВАЊЕТО

I. Поим и предмет на наследувањето

II. Правна природа на наследувањето

III. Историски развој на наследното право

1. Стар век

1.1. Античка Грција

1.2. Рим

2. Среден век

3. Нов век

IV. Историски развој на македонското наследно право

V. Извори на наследното право

1. Уставот на Република Македонија

2. Закон

3. Меѓународни договори

4. Судска пракса

5. Морал

6. Правната наука

VI. Начела на наследното право

1. Начело на рамноправност и еднаквост

2. Начело на ограничување на основите за наследување

3. Начело на ограничување на тестаменталното располагање

4. Начелот на универзална сукцесија

5. Начело на стекнување на наследството ex lege и доброволност на наследувањето

6. Начело на ограничена одговорност на наследниците

7. Начело на официјалност на расправањето на оставината

VII. Современи тенденции во наследното право

VIII. Реформите во наследното право во Граѓанскиот законик на Република Македонија

Втор дел

ОСНОВНИ УСЛОВИ ЗА НАСТАНУВАЊЕ НА НАСЛЕДНОПРАВЕН
ОДНОС

I. Настапување на смрт на оставителот

1. Оставител

2. Утврдување на моментот на смртта на оставителот

3. Наследноправни последици сврзани со моментот на смртта на оставителот

II. Оставина

1. Поимот оставина

2. Содржина на оставината

2.1. Ствари

2.2. Права

2.2.1 Стварни права

2.2.2. Облигациони права

2.2.3. Наследни права (наследничка трансмисија)

2.2.4. Права од интелектуална сопственост

2.3. Обврски

3. Утврдување на составот на оставината

4. Права и обврски кои не влегуваат во оставината

4.1. Издвојување на делот од заедничкиот имот на брачниот/вонбрачниот другар

4.2. Издвојување на предметите од домаќинството

4.3. Издвојување на имотот на децата што стопанисувале со оставителот

5. Утврдување на вредноста на оставината

III. Наследници

1.Физички лица како наследници

1.1.Способност за наследување

1.2.Недостојност за наследување

1.3.Откажување од наследство

1.4.Неспособност за наследување

2.Правни лица како наследници

IV.Правен основ за наследување

Трет дел

НАСЛЕДУВАЊЕ ВРЗ ОСНОВА НА ЗАКОН

I.Поим и значење на законското наследување

II. Факти од решавачко значење за определување на кругот на законските наследници

1.Сродство

2.Брачна врска

3.Живеење во трајна заедница

III.Начини на групирање на законските наследници во наследни редови

1.Систем на заедничка крв

2.Систем на близина на сродство

3.Систем на парентели

3.1.Парентеларно-градуелен систем

3.2. Парентеларно-линеарен систем

IV. Правото на претставување, наследничка трансмисија и право на прираснување

1.Право на претставување

2.Наследничка трансмисија

3.Право на прираснување

V.Законски наследни редови

1.Прв наследен ред - наследен ред на потомците и на брачниот другар

1.1. Наследници од првиот наследен ред

1.2. Големина на наследните делови

1.2.1.Наследување на еднакви делови

1.2.2.Намалување на делот на брачниот другар

2. Втор наследен ред – наследен ред на родителите, брачниот партнер и лицата што живееле во трајна заедница

2.1. Наследници од вториот наследен ред

2.1.1. Родителите и брачниот партнер на оставителот

2.1.2. Браќата и сестрите на оставителот

2.1.3.Лица што живееле во трајна заедница

2.2.Големина на наследните делови

2.2.1.Наследување на еднакви делови

2.2.2.Наследување на оставината кога едниот или двајцата родители умреле пред оставителот

2.2.3.Наследување на оставината кога едниот родител умрел без потомство

2.2.4.Наследување на оставината од лицата што живееле во трајна заедница

2.3.Посебни правила за наследување во вториот наследен ред

2.3.1.Зголемување на наследниот дел на брачниот другар

2.3.2.Зголемување на наследниот дел на родителите

3.Трет наследен ред – наследен ред на деодовците и на бабите

3.1.Наследници во третиот наследен ред

3.2.Големина на наследните делови

Четврти дел

НУЖНО НАСЛЕДУВАЊЕ

I.Поим и значење на правото на нужно законско наследување

II.Теории за оправдување на нужното наследување

III.Нужен дел

1.Поим и право на нужен дел

2.Правна природа на правото на нужен дел

IV.Нужни наследници и големина на нужниот наследен дел

1.Круг на нужни наследници

2.Големина и пресметување на нужниот дел

V.Повреда и обезбедување на нужниот дел

1.Повреда на нужниот дел

2.Обезбедување на нужниот дел

2.1.Намалување на тестаменталните располагања

2.2.Враќање на подароците

3.Овластени лица да бараат намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците

4. Застареност на тужбата за намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците

VI. Исклучување и лишување од правото на нужен дел –

1. Исклучување од наследство

1.1 Причини за исклучување од наследство

1.2. Обем на исклучувањето

1.3.Услови за полноважност на исклучувањето и последици од исклучувањето

2.Лишување од нужен дел во корист на потомците

2.1.Причини за лишување

2.2.Обем на лишувањето

2.3. Услови за полноважност на лишувањето

VII.Оставина без наследник

Петти дел

ТЕСТАМЕНТАЛНАТА СПОСОБНОСТ ВО КОНТИНЕНТАЛНОТО И АНГЛО-САКСОНСКОТО ПРАВО

Шести дел

ТЕСТАМЕНТАЛНО НАСЛЕДУВАЊЕ

I.Поим и значење на тестаменталното наследување

II. Поимот тестамент

III.Карактеристики на тестаментот

IV.Услови за полноважност на тестаментот

1.Способност за составување на тестамент

2.Слободна и свесна изјава на волја за составување на тестамент

3.Форма за полноважност на тестаментот

V.Видови на тестаменти

1.Своерачен тестамент

2.Судски тестамент

3.Дипломатско-козуларен тестамент

4.Меѓународен тестамент

5. Војнички тестамент

6.Устен тестамент

VI. Содржина на тестаментот

1. Општо за содржината на тестаментот

2. Определување на наследници

2.1. Определување на универзален наследник

2.2. Определување на сингуларен наследник (легат)

3. Правни модалитети при определувањето на наследниците

3.1. Супституција

3.2. Поставување на наследник под услов

3.3 Поставување на наследник под рок

3.4.Поставување на оптоварување (налог, модус)

3.5.Располагање за дозволени цели и основање на задужбина

VII.Определување на извршител на тестаментот

VIII. Чување, отповикување, толкување и ништовност на тестаментот

1. Чување на тестаментот

2.Отповикување на тестаментот

3. Толкување на тестаментот

4. Ништовност на тестаментот

Седми дел

НАСЛЕДНОПРАВНИ ДОГОВОРИ

I. Општо за наследноправните договори

II. Договор за отстапување на имот за време на живот

1. Општо за договорот за отстапување на имот за време на живот
2. Субјекти на договорот за отстапување на имот за време на живот
3. Предмет на договорот за отстапување на имот за време на живот
4. Форма на договорот за отстапување на имот за време на живот
5. Услови за полноважност на договорот за отстапување за време на живот
6. Правно дејство на договорот за отстапување на имот за време на живот
7. Раскинување и отповикување на договорот за отстапување на имот за време на живот

III. Договор за доживотна издршка

1. Општо за договорот за доживотна издршка
2. Субјекти на договорот за доживотна издршка
3. Предмет на договорот за доживотна издршка
4. Форма на договорот за доживотна издршка
5. Правно дејство на договорот за доживотна издршка
6. Влијание на променетите околности
7. Раскинување на договорот за доживотна издршка
8. Престанок на договорот за доживотна издршка

Осми дел

СУДСКАТА ПРАКСА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ОД СФЕРАТА НА НАСЛЕДУВАЊЕТО

I. Случајот Маркс против Белгија

1. Постапка

2. Околности на случајот

3. Одлука на Европскиот суд за правата на човекот

II. Брауер против Германија

1. Постапка

2. Околности на случајот

3. Постапка пред домашните судови

4. Одлука на Европскиот суд за правата на човекот

5. Заклучок

III. Фабрис против Франција

1. Факти на случајот

2. Одлука

Деветти дел

ХАРМОНИЗАЦИЈА НА НАСЛЕДНОТО ПРАВО

1. Општо за хармонизацијата на наследното право
2. Развојот на идејата за унификација на наследното право во Европската унија
3. Причини за потребата од унификација на наследното право
4. Активности во европската унија во правец на хармонизација на наследното право
5. Зелена книга за тестаментите и наследувањето
5. Улогата на Европскиот парламент во сферата на наследувањето
6. Улогата на Европската комисија во сферата на наследувањето

ПРЕДГОВОР

Учебникот Наследно право е првенствено наменет за студентите на Правните факултети во Република Македонија, а е изработен според наставната програма на Правниот факултет „Јустинијан Први“, при Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ од Скопје. Во учебникот се разработени наследно-правните институти и основните прашања од сферата на наследното право и наследувањето според позитивните законски прописи во Република Македонија, а пред сè Законот за наследувањето од 1996 година. Имајќи предвид дека е во тек реформа на граѓанското право, и Комисијата формирана од страна на Владата на Република Македонија работи на подготовка на Граѓанскиот закон на Република Македонија, во учебникот се нотираат и одредени слабости во постојните законски решенија и предлози како подобро да се регулираат наследно-правните односи во Граѓанскиот закон, чиј составен дел ќе биде и наследното право.

Во учебникот, покрај позитивните прописи од сферата на наследното право, презентирани се и голем број судски одлуки кои се однесуваат на одредени актуелни и спорни прашања поврзани со практичната примена на Законот за наследувањето, а дадени се и решенијата од сферата на регулирањето на наследно-правните односи од споредбеното право. Освен тоа, обработени се и актуелни и значајни прашања како што е тестаменталната слобода во континенталното и англо-саксонското право, судската пракса на Европскиот суд за човекови права и прашањето за хармонизацијата на наследноправните норми во европските земји.

Покрај за студентите, се надеваме дека учебникот ќе биде корисен и за правниците од практиката, адвокатите и извршителите, а очекуваме дека ќе биде особено корисен за нотарите, кои, како повереници на судот, имаат значајни ингеренции во сферата на наследувањето.

Скопје Декември 2019 година

Од авторите

КРАТЕНКИ

ЗН – Закон за наследувањето

ЗСДСП – Закон за сопственост и други стварни права

ЗОО - Закон за облигационите односи

ЗВП – Закон за вонпарнична постапка

ЗНТ – Закон за нотаријатот

ЗС – Закон за семејството

ЗВМК – Закон за водење на матичните книги

ЗБПО – Закон за биомедицински потпомогнато оплодување

ЗПП – Закон за парнична постапка

ЗТД – Закон за трговските друштва

Прв дел

ОПШТО ЗА НАСЛЕДНОТО ПРАВО И НАСЛЕДУВАЊЕТО

I. Поим и предмет на наследното право

Наследното право претставува дел од граѓанското право кој ги уредува имотните односи кои настануваат по повод смртта на едно лице, односно го уредува преносот на имотните права и обврски од оставителот на неговите наследници. Предмет на регулирање на наследното право е наследувањето, под кое се подразбира пренос на стварите, имотните права и обврски од оставителот на неговите наследници. Во таа смисла, според Законот за наследувањето можат да се наследуваат „предмети и права кои им припаѓаат на поединци“ (чл. 2). Наследувањето настанува во моментот на смртта на едно лице, кога истовремено се гасне неговиот субјективитет и се пренесуваат неговите имотни права и обврски на наследниците. Поаѓајќи од ова, за да дојде до наследување и настанување на наследноправен однос потребно е да настапи смрт на едно физичко лице кое има оставина и да постојат наследници кои имаат правен основ за да бидат повикани на наследство.

Поимот наследно право во теоријата и практиката има три различни значења, и тоа: објективно наследно право, субјективно наследно право и наследно право како наука. *Наследното право како објективно право*, подразбира збир на правни норми и прописи со кои се регулираат наследноправните односи и се уредува преносот на оставината од оставителот на неговите наследници. Позитивното наследно право пак претставува дел од објективното наследно право кое го сочинуваат правните норми и прописи кои се во моментот во важност и се применуваат на одредена територија.

Под *наследно право како субјективно право* се подразбира правото на едно или повеќе лица да се јават како наследници на целата или на определен дел од оставината на умрениот во еден конкретен случај. Наследниците своето право го стекнуваат во моментот на смртта на оставителот, врз основа на правилата предвидени со објективното наследно право. Сè до настапувањето на тој момент, потенцијалните наследници не се стекнуваат со субјективно наследно право, туку тие имаат само правна надеж (*emptio spei*) дека ќе станат наследници врз основа на закон или врз основа на тестамент.

Наследното право како наука претставува дел од правната наука која ги проучува, анализира и систематизира правните норми со кои се регулира наследувањето, како и примената на правните норми во практиката (*de lege lata*). Наследното право како научна дисциплина го проучување позитивното (важечкото) право со цел за негово подобро разбирање и примена. Во таа смисла, науката се користи со бројни методи, меѓу кои се нормативноправниот, историскиот, споредбеноправниот и други. Освен проучувањето, наследното право како наука, врз основа на методот на анализа на проблемите во практиката, како и споредбеноправните решенија, има за цел да предлага измени и дополнувања на постојната регулатива, во насока на нејзино подобрување и осовременување.

II. Правна природа на наследувањето

Прашањето за правната природа на наследувањето е едно од спорните прашања во однос на кое не постојат единствени ставови во теоријата. Поради тоа, присутни се неколку концепции според кои се објаснува суштината на наследувањето.

Според *персоналистичката концепција*, која потекнува од римското право, наследувањето претставува продолжување на постоењето на оставителот преку личноста на неговите наследници (*successio in locum de functi*). Римските правници го застапувале становиштето дека наследникот е овластен во правните односи да биде субјект наместо оставителот (*Heres et defunctus una eademque persona utuntur - Sec Ulpinianus – D. 41,1,34*). Имајќи предвид дека во современите наследни права, меѓу кои спаѓа и македонското наследно право, со моментот на смртта се гасне правниот субјективитет на оставителот, оваа теорија, која доминирала во периодот на римската држава, денес не е прифатена.

За *имотноправната концепција*, суштината на наследувањето е во неговиот имотноправен карактер. Според оваа концепција, основата на наследувањето се состои во стекнувањето на имотот на оставителот од страна на наследниците (*Hereditas nihil aliud est quam successio in universum ius quod defunctus habuerit – Sec Iulianus – D. 50,17,62*). Застапниците на оваа концепција истакнуваат дека наследникот не е продолжувач на личноста на оставителот, туку само стекнувач на оставината. И покрај тоа што и концепцијата за имотниот карактер на наследувањето има одредени негативности, таа сепак е прифатена од поголем број автори. Таа е прифатена и во македонското наследно право.

Концепцијата дека *наследувањето е средство за надминување на кризата* која настанува во правните односи со смртта на едно лице, смета дека при определувањето на правната природа на наследувањето треба да се појде од аспект на правниот поредок, а не од аспект на оставителот или наследниците. Според становиштето на оваа концепција, правниот поредок го уредува наследувањето за да можат наследниците, по смртта на оставителот, да ги продолжат сите правни односи во кои оставителот учествувал: да ги намират неговите долгови, да ја преземат улогата на тужени, да го погребат, да ја исполнат неговата последна желба и друго. Исклучок се само оние

односи за кои државата не сака тие да се продолжат по смртта на оставителот. Застапниците на оваа концепција истакнуваат дека наследувањето не постои ниту во интерес на оставителот, ниту во интерес на наследниците, туку во интерес на општеството. Целта е да се продолжат правните односи во кои оставителот се наоѓал и да се решат проблемите кои настануваат со смртта на оставителот.

III. Историски развој на наследното право

1.Стар век

1.1.Античка Грција

Во архаичното патријархално грчко општество земјата припаѓала на семејството, во кое живееле заедно три или четири генерации, така што проблемот на поделбата на имотот при наследувањето воопшто и не се поставувал. Освен тоа, во почетокот на грчката историја се сметало дека зачувувањето на имотот во рамките на едно семејство, како и еднаквоста на имотите помеѓу семејствата, имаат големо влијание врз политичката заедница. Поради ова постоеле правила за големината на земјиштето со кое можело да располага едно семејство, а освен тоа Аристотел наведува дека во старото грчко општество било забрането отуѓување на земјата. Според него, аристократијата треба да внимава земјата да се пренесува од таткото на најстариот син, со цел да се зачува еднаквоста на имотите и да се спречи опасноста од создавање на олигархија, каде целокупната земја би била во рацете на мал број луѓе. Специфичната врска што постоела помеѓу мажот, кој бил шеф на семејството, и имотот, што припаѓал на домаќинството, доаѓала до израз при пренесувањето на имотот во случај на смрт. Во тој случај, во стариот период, неговиот имот се пренесувал врз најстариот син. Но тоа не

значи дека шефот на семејството во текот на животот имал потполни сопственички овластувања; тој немал право да го отуѓи имотот, и имал обврска да го пренесе на наредната генерација. Освен тоа, сè до времето на Солон шефот на семејството во стара Грција немал право да составува тестамент.

Религијата и продолжувањето на семејниот култ имале огромно значење за архаичкото грчко општество, а нивното влијание било големо и врз правилата за наследување. Во секоја куќа во стара Грција (како подоцна и во Рим), постоел олтар, како и оган кој постојано горел, за што бил задолжен шефот на семејството, како вршител на сите религиозни обреди. Врската помеѓу куќата и олтарот била нераскинлива, исто како што била нераскинлива и врската помеѓу семејството и олтарот, и поради тоа никој немал право да ја продава куќата со што би се прекинал семејниот култ. Освен тоа, во стара Грција постоела и посебна врска помеѓу предците и потомците, што исто така придонесувало за забраната да се продава семејниот имот. Сите предци на семејството биле погребувани во близина на влезот во куќата, така што семејството било врзано за земјата и преку гробовите на предците, кои не смееле да бидат преместени. Поради тоа, земјата каде биле гробовите на предците не можела ниту да се продаде, ниту да се напушти, сè додека имало и еден жив потомок во семејството и додека постоело семејното име и семејниот култ. Во античка Грција само синовите можеле да го продолжат семејниот култ, поради тоа што ќерките, по склучувањето на бракот, одеа во друго семејство, го напуштале семејниот култ на својот татко и го прифаќале оној на сопругот.

Во текот на понатамошниот развој на античкото општество се менуваат правилата за наследување, така што наследството не го стекнува само првородениот син, туку тоа се дели помеѓу сите синови на шефот на семејството. Се менуваат и правилата во однос на тестаменталното наследување. За разлика од времето на Солон, кога тестамент можел да се прави само кога шефот на семејството немал свои машки деца, во подоцнежниот период тестаменти се правеле и без да се определи единствен наследник. Кога оставителот немал синови, како наследници се јавуваат неговите роднини по татко: најпрвин на наследство биле повикувани браќата на оставителот, или нивните синови, потоа неговите сестри, понатаму неговите чичковци и тетки. Во случаите кога шефот на семејството имал синови, тие ја делеле оставината помеѓу себе, а на нивните сестри имале обврска да им дадат мираз при склучувањето брак.

Религиозните правила и забранувале на жената да се јави како наследник. Специфична била ситуацијата кога оставителот немал синови, но имал ќерка, т.н. *epicleros*, која се јавува како наследник на оставината на својот татко, но само под услов да склучи брак со негов близок роднина. Прво било предвидено да склучи брак со неговиот најстар брат, а

доколку таткото немал живи браќа со синот на неговиот брат или на неговата сестра. Потоа на ред за склучување брак со ќерката на оставителот доаѓале неговите чичковци или вујковци. Склучувањето брак со близок роднина за *epicleros* било обврска која не зависела од нејзината волја, а доколку таа или роднината на нејзиниот татко со кој требала да склучи брак веќе биле во брак, таквиот брак се разведувал. Сепак, ќерката на оставителот не била наследник во вистинска смисла на зборот. Таа и нејзиниот сопруг имале обврска да го пренесат наследството на нивниот син, односно внук на оставителот, кој на тој начин станувал вистински наследник на оставителот и го продолжувал неговото домаќинство и неговиот семеен култ.

1.2.Рим

Наследувањето во римското општество имало специфичен карактер, поради тоа што се сметало дека и покрај смртта и физичкото исчезнување на оставителот, неговиот правен субјективитет се продолжувал преку неговите наследници. Во римското право постоело законско и тестаментално наследување. Кругот на законските наследници се менувал, во зависност од промените во општествениот, економскиот и политичкиот живот. Во старото право законскиот наследен ред се засновал врз агнатското сродство, според кое роднинските врски се воспоставувале врз основа на заеднички живот. Во класичното право доаѓа до промена во законските наследни редови, кога римското семејство веќе не претставува заедница што се темели на агнатско, туку на когнатско сродство. Во посткласичното право наследувањето било конечно уредено во 118 и во 127 Новела на Јустинијан. Во првиот наследен ред влегувале потомците, во вториот предците и полнородните браќа и сестри, во третиот наследен ред влегувале полуродните браќа и сестри, во четвртиот роднините во странична линија, а во петтиот наследен ред брачните другари.

Наследно-правната положба на жената во римското општество зависела од формата на склучениот брак. За старото право, според Законот за XII таблици, карактеристичен е бракот *cum manu*, во кој жената веќе не била под власта на својот *pater familias*, и во тој случај таа можела да стане наследник, поради тоа што имала правен статус на ќерка на својот маж. Втората форма на брак, бракот *sine manu*, која почнува да преовладува во II век п.н.е. карактеристична е по тоа што жената и по склучувањето на бракот останувала под власта на својот *pater familias*, и во однос на него го задржувала правото на наследување, но немала право да стане наследник на својот брачен другар. Подоцна се подобрува наследно-правната положба на жената, така што таа имала право да стане наследник доколку немало други

наследници. Во посткласичниот период, во Новелата 53 на Јустинијан, било предвидено дека доколку жената немала доволно средства за живот, таа има право на плодот на една четвртина од оставината, во случај оставителот да имал деца, или право да наследи една четвртина од оставината во сопственост, кога оставителот немал деца.

Во старото римско право законското наследување било реткост, а правото на римскиот *pater familias* слободно да располага со својот имот во тестаментот било сметано за составен и нераскинлив дел од неговото право на сопственост. Според тоа, не постоела заштита на наследните права на законските наследници во однос на правото на завештателот слободно да го распредели својот имот. Промени настануваат во почетокот на Царството, кога се воведува нужното законско наследување, што се состои во ограничување на тестаменталната слобода на завештателот и во заштита на правото на законските наследници да добијат еден дел од оставината. Нужното законско наследување било резултат на потребата да се обезбеди продолжување на обврската за помош помеѓу блиски роднини и таа се јавува како манифестација на солидарноста во семејството. Големината на нужниот дел во почетокот изнесувала една четвртина од големината на законскиот наследен дел, а со Новелата 18 на Јустинијан било предвидено дека големината на нужниот дел изнесува една третина од законскиот дел кога оставителот имал до четири деца, а една половина кога оставителот имал повеќе од четири деца.

Составувањето на тестамент било широко прифатено во сите општествени слоеви во Рим. Со Законот на XII таблици римскиот *pater familias* добил право неограничено да располага со својот имот *mortis causa*, а доколку сакал да ги исклучи од наследство своите синови, кои уште за време на животот се сметале дека имаат право врз имотот на неговиот имот, тогаш *pater familias* морал експлицитно во тестаментот да наведе дека ги исклучува од наследство. Се поставува прашањето кои се основните причини за големата застапеност на тестаментите во римското општество, кога многу поголем број римски граѓани составувале тестамент отколку што е тоа случај и во современото општество. Според Штерн „она што било најзначајно за завештателите во Рим е да остават зад себе спомен, во форма на документ, што ќе сведочи за коректноста на нивниот конечен суд за семејството, роднините и пријателите, и што ќе претставува доказ дека тие ја исполниле својата обврска за сеќавање, јавно споменување и наградување на оние кои што тоа го заслужиле“. Поради ова, тестамент составувале сите припадници на римското општество, а не само најбогатите. Се сметало дека составувањето на тестамент е морална обврска на завештателот, со која тој ги наградува пријателите и роднините и се заблагодарува на сите оние кои му биле блиски и кон кои чувствувал обврска или долг.

2.Среден век

Моделот на наследување кај варварските народи, на почетокот на средниот век, во голема мера се разликувал од наследувањето во времето на римската империја. Во прво време, кај германските племиња стварите во случај на смрт останувале во заедничка сопственост на семејството, така што не може да се говори за наследување во вистинска смисла на зборот. Подоцна доаѓа до промени и до појава на посебен ред, според кој роднините можеле да се јават како наследници. Тацит, пишувајќи за наследувањето кај Германите, наведува дека наследниците можеле да се поделат во три парентели: во првата се потомците на оставителот, во втората се потомците на родителите на оставителот - неговите браќа и сестри, а во третата се потомците на дедовците и на бабите на оставителот – неговите чичковци, вујковци и тетки.

Жената немала право на наследување, а при склучувањето брак таа преминувала во семејството на сопругот како резултат на продажба, при што не добивала никакви средства, туку тие припаѓале на нејзиното семејство. Подоцна нејзината положба се подобрува, така што Визиготскиот, Баварскиот и Алеманскиот законик дозволувале таа да го задржи миразот. На Соборот на бискупите во Нант, во 895 година, било заклучено дека е против човечкото и божјото право жената да учествува во работи кои се предвидени за мажите. Поради тоа, правото на жената да стекне имот се ограничува. Во 1075 година Конрад II донел *Constitutio de feudis*, со која на жената и се забранува да наследува недвижен имот, а од XII век таа има право само на плодоуживање на една третина од наследството на мажот. Средновековниот период се разликува од римското право и во однос на тестаментот; наспроти неговата широка примена во римското царство, во почетокот на средниот век кај Франките и Германите тестаментот не се применува, а во Салискиот закон тој воопшто и не се споменува.

За развојот на наследното право во средниот век клучна е разликата што се јавува помеѓу земјите што го прифатиле римското право, како основа за правното регулирање на наследувањето (земји на пишаното право), и оние кои го прифаќаат обичајното право. Во подрачјата под влијание на римското право се применувале правилата на Јустинијан (Новелите 118 и 127), при што во преден план било тестаменталното наследување, а законското наследување се сметало за супсидиерно. Доколку не постоел тестамент, на наследство се повикувале потомците, потоа предците и одредени странични роднини, а на крај брачниот другар. Во регионите на Европа каде доминира обичајното право, во почетокот воопшто не постоело тестаменталното наследување, и тука била прифатена концепцијата дека при наследувањето во преден план треба да бидат обврските кон членовите на семејството и

зачувувањето на семејната кохезија. Освен тоа, во земјите на обичајното право не постоело единство на оставината, како во земјите на пишуваното право, туку за одделни делови од наследството се применувале различни правила за наследување. За недвижниот имот се применувало правилото *paterna paternis, maternal maternis*. Според ова правило, имотот што е наследен од татковата страна го наследувале најблиските роднини од татковата лоза, и обратно, имотот што е наследен од страна на мајката го наследувале нејзините роднини. Во земјите на обичајното право, основниот принцип при наследувањето е оставината да остане во рамките на семејството. Поради тоа, брачните другари немале право на наследување, доколку постоеле законски наследници.

Една од основните карактеристики на наследното право во средниот век е прифаќањето на примогенитурата, систем според кој целокупниот имот, или неговиот најголем дел, го наследувал првородениот син. Поделбата на имотот била поврзана со опасност од дезинтеграција на економската, воената и политичката моќ на припадниците на аристократијата, така што постепено преовладувал системот на примогенитура, кој за првпат се јавил во Нормандија во средината на XI век, а потоа се раширил во сите европски земји. Примогенитурата во XII и XIII век станала универзален модел за наследување кај припадниците на феудалната аристократија во најголемиот број земји на Европа. За примогенитурата во голема мера придонесувала и демографската состојба во тој период на европската историја, која се карактеризирала со огромна стапка на смртност на децата, така што, и покрај тоа што во едно семејство се раѓале седум или осум деца, полнолетството го дочекувале само две или три деца. Во тие услови, родителите и давале мираз на ќерката при склучување брак, и таа немала право на наследување, а целокупниот имот го наследувал првородениот син. Доколку во семејството имало повеќе синови, помладите имале можност да останат во домаќинството на најстариот брат, кој ја наследувал целокупната оставина, и да работат на неговиот имот под негова власт, или да го напуштат семејството и да служат како војници, свештеници или да работат како наемни работници.

Правото на жената да стане наследник или да добие имот во сопственост не било регулирано на ист начин во сите европски земји, но насекаде се забележува дека правната положба на жената станува сè потешка, особено во XVI и XVII век. Во најголем број европски земји жената немала право на наследување, туку имала право само да добие мираз при склучувањето на брак. Тенденцијата за ограничување на правото на жените да стекнуваат имот или да стануваат наследници се забележува во сите европски земји. Освен тоа, правото на наследување во средновековниот период било во голема мера ограничено и за децата кои биле родени надвор од брак.

3.Нов век

Промените во наследното право во европските земји во голема мера се резултат на новите политички, економски и општествени односи што биле воспоставени под влијание на Француската револуција од 1789 година. Промените во сферата на наследувањето биле поврзани со глобалните промени во бракот и во семејството и нивното правно регулирање што се случиле за време на револуционерниот период: значително била намалена татковската власт, разводот на брак бил дозволен, била извршена секуларизација на бракот, вонбрачните деца стекнале одредени права, а се намалила и возраста за стекнување полнолетство. Реформите на наследното право имале големо политичко значење, поради тоа што нивна основна цел била да се урне стариот, аристократски модел, во рамките на кој доминирала примогенитурата и имотот бил пренесуван врз првородениот син, како најсигурен модел за зачувување на моќта и богатството. Оваа концепција била остварена со законот од 8 април 1791 година, кога била укината примогенитурата и предноста на машките наследници и била воспоставена целосна еднаквост на наследниците.

Едно од основните прашања, за кои долго и жестоко се дебатираше за време на законодавните реформи по Француската револуција е она за слободата на тестаменталното располагање. Во однос на правото на завештателот да располага со оставината преку составување на тестамент, и во однос на обемот и ограничувањата на оваа слобода, постоеле две спротивставени концепции, кои биле поврзани со различниот пристап што постоел во однос на правото на сопственост. Според првото становиште, кое се залага за неограничено право за располагање *mortis causa*, приватната сопственост и нејзината заштита имаат извор во природното право, поради што државата нема право да наметнува ограничувања на тестаменталната слобода. Втората концепција за сопственоста тргнува од тоа дека таа е право што е обезбедено од страна на општеството, поради што државата има право да интервенира во оваа област со цел да се оствари општото добро. По Револуцијата во Франција доминира втората концепција, така што во 1794 година бил донесен закон со кој се предвидувало дека расположливиот дел изнесува само една десетина од оставината, но подоцна, во *Code civil* од 1804 година се зголемува делот со кој оставителот можел слободно да располага. Доколку тој имал едно дете, расположливиот дел изнесувал една половина од оставината, доколку имал две деца можел слободно да располага со една третина, а доколку имал три или повеќе деца расположливиот дел се намалуval на само една четвртина од оставината. Во Франција по Револуцијата од 1789 година не се подобрува наследноправната положба на брачните партнери. Тие во основа не биле наследници, туку имале само супсидиерно право да ја добијат

оставината доколку оставителот немал други роднини. Ваквото решение било преземено и во Граѓанскиот законик од 1804 година, а брачните другари стекнале право да наследуваат во сопственост дури 200 години подоцна, со реформите на наследното право на Франција во 2001 година.

Слично како и во Франција, и во Германија прашањето за тестаменталната слобода предизвикало големи дебати, но контекстот на расправата бил поинаков отколку во Франција. Тука во преден план е концепцијата дека тестаменталната слобода мора да се ограничи со цел да не се дозволи индивидуализмот и желбите на поединецот да ја нарушат основата на која се темели семејството. Критичарите на тестаменталната слобода го отфрлаат тестаментот како нешто што е целосно непознато во германската правна традиција. Но ваквите становишта не биле широко прифатени, особено не од германските филозофи од XVII век, кои сметале дека правото на слободно располагање со имотот во случај на смрт има своја основа во правото на сопственост и во природното право. Според нив, како што сопственикот има целосно право да располага со имотот во текот на животот, исто такво право има и по неговата смрт, што се овозможува преку составувањето на тестамент. Хуго Гроциус и Кристијан Волф ја застапувале оваа теза, според која треба да се овозможи слободно располагање со имотот *mortis causa*, а и Кант сметал дека тестаментот има основа во природното право. Хегел, за разлика од природно-правните аргументи на Гроциус и Волф, сметал дека основата на наследното право не треба да биде во индивидуалната волја на оставителот, туку во потребите и интересите на семејството. Германскиот граѓански законик, кој стапил во сила во 1900 година, значајно отстапува од овие ставови, кои во основа се залагаат за укинување или ограничување на тестаменталната слобода. Според Граѓанскиот законик, големината на нужниот дел, што претставува ограничување на слободната волја на завештателот, изнесува една половина од законскиот наследен дел. Правото на нужен дел им припаѓало на брачниот другар, на потомците на оставителот и, доколку немало потомци, на родителите на оставителот.

Наследно-правната положба на брачниот другар во германското право е далеку поповолна од онаа што е предвидена во Франција. Германскиот граѓански законик предвидува дека надживеаниот брачен другар има право да наследи една четвртина од оставината доколку оставителот имал деца. Исто така, и положбата на вонбрачните деца во Германија била поповолна во сферата на наследувањето отколку онаа во Франција. Вонбрачните деца имале право на наследување во однос на мајката и право на издршка од роднините на таткото по неговата смрт.

На нашите простори големо значење за правното регулирање на наследувањето имал Српскиот граѓански законик од 1844 година, кој се применувал сè до донесувањето на новите

прописи по завршувањето на Втората светска војна. Овој законик бил изграден врз патријархалната концепција за брачните и семејните односи, што се гледа преку предвидувањето на првенството на машките во однос на женските деца во сферата на наследувањето, нерамноправната наследно-правна положба на мажената жена, како и во нерамноправниот наследно-правен статус на вонбрачните деца и вонбрачните сродници. Во Српскиот граѓански законик жената имала нерамноправна положба во однос на мажот, така што таа по смртта на својот сопруг имала право само на т.н. вдовичко уживање. Ова право таа го ужива до својата смрт, или до моментот кога ќе стапи во нов брак.

По Втората светска војна во Југославија беше извршена целосна реформа на наследното право и беше изграден современ концепт на регулирање на наследноправните односи. Тоа беше направено со донесувањето на Законот за наследување од 1955 година, кој беше основа за наследувањето во сите поранешни југословенски републики сè до донесувањето на Уставните амандмани од 1971 година, а неговото влијание се задржува до денес. Во Законот од 1955 година беа напуштени старите решенија, според кои се применуваа различни правила за наследување во одделни региони и беше изграден единствен систем за наследување кој се применува на територијата на целата држава.

Најзначајна промена во регулирањето на наследувањето со донесувањето на овој закон беше воведувањето на принципот на рамноправност на сите граѓани во сферата на наследувањето. Беше воведена рамноправност на женските со машките лица, како и рамноправноста на брачните другари во наследувањето. Жената стекна право да наследува во сопственост, а не само да има право на вдовичко уживање, како што беше пред донесувањето на Законот за наследување од 1955 година. Освен тоа, исклучително големо значење имаше и изедначувањето на наследно-правната положба на вонбрачните деца со децата родени во брак. Законот предвидува право на завештателот слободно да располага со својот имот со тестамент, но слободната волја на завештателот беше ограничена со правото на нужен дел. Како основи за наследување во Законот од 1955 година беа предвидени законот и тестаментот, а договорот за наследување немаше правно дејство. Значајно е да се спомене дека во Законот беа вклучени и одредбите за оставинската постапка, така што во еден законски текст беа опфатени и материјално-правните и процесно-правните норми со кои се регулира наследувањето.

Конечно, по осамостојувањето на Република Македонија беше донесен и Законот за наследување во 1996 година, кој се темели врз основните начела и принципи воспоставени со Законот за наследување од 1955 година, и кој денес претставува основен закон со кој се регулира наследувањето во Република Македонија.

IV.Историски развој на македонското наследно право

Основите на современото наследно право на Македонија беа поставени по завршувањето на Втората светска војна. Во почетокот, при востановувањето на новите принципи и решенија, во уредувањето на наследно-правните односи значајна улога одигра судската пракса. Во услови на „правен вакуум“, таа беше исправена пред предизвикот да создава нови законски правила, дотогаш непознати на овие простори, во согласност со новите уставни принципи и вредности на новиот општествено- политички и правен систем. Токму овие правни правила, како и ставовите на највисоките судски инстанции по одредени прашања од сферата на наследувањето беа вградени во основите на првиот сојузен Закон за наследување (ЗН) од 1955 година. Решенијата предвидени во овој Сојузен закон за наследување од 1955 година и ден денес претставуваат основа за уредување на наследноправните односи, не само во Република Македонија, туку и во другите поранешни Југословенски републики.

Со донесувањето на Уставните амандмани од 1971 година, нормативната надлежност за материјалноправните прашања од наследното право премина од Федерацијата на републиките и покраините. Како резултат на тоа првиот македонски републички Закон за наследување беше донесен во 1973 година. Овој закон, со многу мали исклучоци, во голема мера ги имаше прифатено решенијата од поранешниот сојузен закон од 1955 година. Трендот на превземање на старите правни правила и решенија во сферата на наследувањето македонскиот законодавец го продолжи и по осамостојувањето на Република Македонија, со донесувањето на Законот за наследување од 1996 година. Од донесувањето на законот па до денес, законскиот текст нема претрпено никакви измени, освен пренесувањето на одредбите за заедничката сопственост на наследниците во Законот за сопственост и други стварни права од 2001 година.

Кога се говори за реформите во наследното право треба да се има предвид дека во Република Македонија, од нејзиното осамостојување во 1991 година, се случија драматични трансформации во сите сегменти на општествениот, економскиот и политичкиот систем кои неизбежно се рефлектираат и врз наследувањето и наследноправните односи. Така на пример, во поранешното уредување постоеја бројни ограничувања кои се однесуваа на: големината на земјоделското земјиште, градежното земјиште кое беше вон промет, бројот станови кое едно физичко лице може да ги поседува, бројот на вработени во приватна фирма и др. Овие ограничувања во современиот македонски правен систем повеќе не постојат, што неизбежно

доведува до потребата од реформа и во наследното право. Основната рамка за наследувањето, воспоставена уште во далечната 1955 година, која беше во најголем дел преземена во Законот за наследување на СРМ од 1973 година, како и во Законот за наследувањето од 1996 година, веќе не одговара на постојните општествени прилики и создава бројни проблеми во практиката, што негативно влијае на остварувањето на наследните права на граѓаните. Во прилог на потребата од значајна реформа во сферата на наследувањето говори и фактот дека во последниве децении се случија големи промени во брачните и семејните односи кои неизбежно влијаат и врз наследувањето, поради тесната врска што постои помеѓу семејното и наследното право. Освен тоа, голем недостаток на постојниот Закон за наследување е што содржи бројни правни празнини, односно прашања кои што не се уредени и кои создаваат проблеми во практиката, што доведува до правна несигурност во сферата на наследувањето. Ваквата правна несигурност произлегува од фактот што бројни правни институти во македонскиот Закон за наследување воопшто не се уредени, а освен тоа постојат и институти кои се нецелосно или несоодветно регулирани, што доведува до различна примена на наследноправната регулатива во практиката. Покрај тоа, дека е потребна сериозна реформа во наследното право укажува и споредбено-правната анализа, од која се гледа дека во најголем број законодавства на поранешните социјалистички држави се направени значајни реформи во сферата на наследувањето. Во последниве децении, значајни реформи во сферата на наследувањето се предвидени и во голем број на европски држави.

Во Република Македонија во 2011 година започна изготвувањето на Граѓанскиот законик, што ќе претставува најголема реформа во сферата на граѓанското право, а со тоа и во наследното право, од осамостојувањето на нашата држава. Наследното право ќе биде уредено во Книга 4 од Граѓанскиот законик – Наследноправни односи. Вообичаено, наследното право е предмет на регулирање на сите граѓански законици во Европа, а и пошироко, така што е логично наследното право да биде уредено и во Граѓанскиот законик на Република Македонија. Со изработката на Граѓанскиот законик се очекува целокупната материја од сферата на граѓанското право, вклучувајќи го и наследното право, да биде уредена во еден законски текст на еден сеопфатен и систематизиран начин, со што ќе се добие нов квалитет во регулирањето на граѓанското право и ќе се надминат правните празнини, недореченостите и противречностите кои што постојат во законите кои што ја регулираат оваа материја.

V.Извори на наследното право

Формални извори на наследното право се правните акти од кои произлегуваат правните правила со кои се уредува наследувањето, односно наследноправните односи. Извори на наследното право во Република Македонија се: Уставот, законот, и меѓународните договори, а посредни извори се судската пракса, моралот и ставовите на правната наука.

1.Уставот на Република Македонија

Уставот на Република Македонија од 1991 година, како највисок правен акт во нашиот правен систем, предвидува неколку одредби кои се од голема важност за наследното право. Значајна цивилизациска придобивка за наследното право е начело на еднаквост и рамноправност, според кое граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви (чл. 9). Врз основа на ова начело сите граѓани се еднакви и рамноправни во наследувањето. Од особена важност за наследувањето е одредбата со која се гарантира сопственоста и наследувањето (чл. 30 ст. 1). Уставот и покрај тоа што изречно не предвидува, со оваа одредба ја фаворизира приватната сопственост на граѓаните, бидејќи само таа може да се наследува.

2. Закон

Законот претставува општ правен акт кој содржи норми со кои се регулираат одредени општествени односи, кои со тоа стануваат правни односи. Во современите законодавства, особено во државите кои припаѓаат на европско-континенталното право, законот претставува примарен и најзначаен извор на правото. Правната сигурност, релативната непроменливост на правилата содржани во законот, јавноста, задолжителноста за сите субјекти на правото, придонеле овој извор на правото да стане примарен и доминантен.

Во македонското право, правните правила со кои се уредува наследувањето се уредени во повеќе закони. Во минатото, Сојузниот закон за наследувањето од 1955 година, на едно место ги регулираше сите материјални и формални правила со кои се уредува наследноправните односи. Денес наследноправните норми се уредени во повеќе закони. Најзначаен и основен извор на наследното право во Република Македонија претставува Законот за наследувањето од 1996 година, во кој се содржани материјалните правила со кои, покрај основните начела, се уредува законското, нужното и тестаменталното наследување. Од неговото донесување до денес Законот за наследувањето нема претрпено никакви суштествени измени и дополнувања.

Следен извор на наследното право е Законот за сопственост и други стварни права од 2001 година, во кој беа преземени одредбите од Законот за наследувањето со кои се регулира заедничката сопственост на наследниците (чл. 82-91). Во Законот за облигационите односи од 2001 година се уредени договорот за отстапување на имот за време на живот (чл. 1022-1028) и договорот за доживотна издршка (чл. 1029-1035). И покрај наследноправното дејство на овие договори, законодавецот, поради нивната облигационоправна природа ги сместил овие договори во ЗОО.

Формалните правила со кои се регулира остварувањето на наследните права се уредени со Законот за вонпарнична постапка од 2008 година. Во овој

закон е уредена постапката за расправање на оставината (чл. 120-191), во која како најзначајна новина е предвидувањето дека нотарите - како судски повереници, имаат овластувања да преземаат дејствија и донесуваат одлуки во оставинската постапка (чл. 132 ст. 1). Исто така, во овој закон е регулирана и постапката за составување на судски тестамент (чл. 251-264), постапката за отповикување на тестамент (чл. 265), како и постапката за чување на тестамент (чл. 286-294). Имајќи ја предвид надлежноста на нотарите во сферата на наследувањето, од значење за наследното право е и Законот за нотаријатот од 2007 година.

Покрај основните извори, како дополнителни извори на наследното право се јавуваат: Законот за семејството, Законот за водење на матични книги, Законот за авторски и сродни права, Законот за фондации и здруженија, Законот за трговските друштва, Законот за оружје и др.

3. Меѓународни договори

Почитувањето на општоприфатените норми на меѓународното право претставува една од темелните вредности предвидени во Уставот на Република Македонија (чл. 8 ст. 1 ал. 11). Уставот пропишува дека судовите судат врз основа на Устав, закон и ратификувани меѓународни договори (чл. 98). Врз основа на овие уставни норми, меѓународните конвенции и договори кои се однесуваат на прашања од сферата на наследното право, а кои се ратификувани од Собранието на Република Македонија, се јавуваат како извори на наследното право. Тие се дел од внатрешниот правен поредок и не може да се менуваат со закон (чл. 118 од Уставот).

По осамостојувањето, Република Македонија автоматски наследи одреден број Конвенции, согласно Виенската конвенција за сукцесија на

државите од областа на договорите од 1978 година, кои што беа склучени и ратификувани од страна на поранешната СФРЈ. Но, не е мал и бројот на меѓународни конвенции и договори кои што Република Македонија ги склучила и ратификувала самата по нејзиното осамостојување. За наследното право од значење е Конвенцијата за еднообразен закон за формата на меѓународен тестамент, ратификувана во 1977 година, со која во групата на редовни тестаменти се вброи и меѓународниот тестамент. Од особено значење е и Европската конвенција за човекови права и основните слободи (1950), која беше ратификувана од страна на Македонија во 1997 година. Врз основа на оваа Конвенција се овозможи на нашите граѓани, доколку се повредени нивните права, под определени услови да бараат правна заштита пред Европскиот суд за човекови права во Стразбур.

4. Судска пракса

Основна задача на судовите е да обезбедат заштита на субјективните права кои се повредени или чие остварување е оневозможено од страна на трети лица. Во европско-континенталното право судската практика претставува пред сè примена на правото (*iuris dicere*), но не и создавање на правни правила, како што е тоа случај со англо-саксонското право. Судот ги применува апстрактните правни правила на конкретните случаи, а донесената пресуда има важност само во случајот во кој е донесена (*iudicatum ius inter partes est*). Поради тоа, во македонскиот правен систем одлуките кои еден суд ги донел во конкретен случај не се задолжителни и не ги обврзуваат останатите судови во решавањето на такви или слични случаи.

Во Македонија судовите се самостојни и независни и тие судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во

согласност со Уставот (чл. 98). Врз основа на тоа, судската пракса на е извор на правото, вклучително и на наследното право. Меѓутоа, со оглед дека законот не може да ги уреди во целост сите односи, во случај да постои правна празнина, судовите, со донесувањето на одлуката можат да создадат ново правно правило кое ќе се јави како извор на наследното право. Имајќи го во предвид ова, за разлика од минатото – периодот по Втората светска војна, кога постоел недостиг од правни прописи, денес *судската пракса има карактер на дополнителен извор на правото.*

5. Моралот

Во општеството, покрај правните правила, постојат голем број на други правила со кои се уредуваат општествените односи, меѓу кои спаѓа и моралот. Тој се создава врз основа на вредностите во едно општество, како и поимите на доброто и лошото, праведното и неправедното. Моралот настанува преку долготрајното практикување на одредено однесување со кое се создава *opinio iuris* за задолжителноста на таквото однесување кај субјектите. Врз основа на тоа, моралот влијае на свеста на човекот укажувајќи дали она што го прави е добро или не, и дали е во спротивност со востановените правила на однесување.

Во нашето наследно право законодавецот го предвидел *моралот како дополнителен извор* на наследното право во рамките на одредени институти. Така во делот на тестаменталното наследување ЗН пропишува дека „невозможни, недозволени и неморални услови и оптоварувања, како и оние што се неразбирливи, противречни се сметаат како да не постојат“ (чл. 100 ст. 3). Повредата на одредена *морална обврска* спрема оставителот е една од причините за исклучување од наследство на нужните наследници. ЗН

предвидува дека завештателот може да исклучи од наследство наследник кој има право на нужен дел ако потешко се огрешил спрема оставителот со повреда на некоја законска или *морална обврска* (чл. 46).

6.Правната наука

Правната наука го проучува, анализира и систематизира важечкото наследно право *de lege lata*, и дава свои предлози и мислења за негови измени и дополнувања со цел да се подобри законската регулатива *de lege ferenda*. Поради тоа, *правната наука не претставува извор на наследното право*. Меѓутоа, со оглед дека правната наука е ангажирана при изготвувањето на идниот Граѓански законик на Република Македонија, во чија содржина ќе влезат и одредбите од наследното право, нејзините ставови и предлози се јавуваат како посреден извор на правото.

VI.Начела на наследното право

Нашето наследно право е изградено врз основа на повеќе начела кои произлегуваат од Уставот, Законот за наследувањето, како и од начелата на граѓанското право. Основни начела на наследното право се: 1) начелото на рамноправност и еднаквост; 2) начелото на ограничување на основите за наследување; 3) начело на ограничување на тестаменталното располагање; 4) начело на универзална сукцесија; 5) начело на стекнување на наследство *ex lege* и доброволност на наследувањето; 6) начело на официјалност на

расправањето на оставината и 7) начело на ограничена одговорност на наследниците.

1. Начело на рамноправност и еднаквост

Начелото на рамноправност и еднаквост во наследувањето произлегува од уставното начело на еднаквост на граѓаните. Тоа се изразува пред сè во еднаквоста на половите, еднаквоста помеѓу брачните партнери како и помеѓу машките и женските деца. Во таа смисла, ЗН предвидува дека „граѓаните, под исти услови, се рамноправни во наследувањето“ (чл. 3). Но, исто така, ова начело се однесува и на рамноправноста и еднаквоста на вонбрачните деца со децата родени во брак, кои се во целост изедначени во правото на наследување. Начелото на рамноправност и еднаквост во наследувањето се однесува и на странските државјани кои ги имаат, под услови на примена на начелото на реципроцитет, истите права како и државјаните на Република Македонија (чл. 5 од ЗН).

Судска пракса:

1. Вонбрачната ќерка на покојниот оставител, која е странски државјанин и која је посвоиле странски државјани, со одлука на надлежен странски суд, со оваа посвојување не го изгубила наследното право спрема оставителот. *(Одлука на Окружниот суд во Белград, бр. 29-30/1988).*

2. Неоправдано е барањето на вонбрачното дете да му се надомести неимотната штета поради претпена душевна болка после смртта на вонбрачниот татко, кога татковството е утврдено со пресуда против волјата на умрениот и тоа за време на животот не го признавал детето како свое. *(Одлука на Врховниот суд на Југославија, Рев. 1387/64).*

3. Детето родено вон брак може со тужба да покрене парница за утврдување на татковство и по смртта на лицето за кое се тврди дека е татко. Ако умрениот нема наследник

или нема оставина, тогаш тужбата се насочува против старателот, кого за тој посебен случај го одредува органот на старателство. (Одлука на Врховниот суд на Словенија, Гж-154/58).

2. Начелото на ограничување на основите за наследување

Под начелото на ограничување на основите за наследување се подразбира дека во нашето наследно право може да се наследи само врз основите кои законот ги предвидува. Според ЗН може да се наследи врз основа на закон и врз основа на тестамент (чл. 6). Притоа, во македонското право, како и во другите современи наследни права, основите за наследување помеѓу себе не се исклучуваат. Врз основа на тоа, оставината на едно лице може да се наследува врз основа на закон и врз основа на тестамент.

Во одредени законодавства, освен законот и тестаментот, како основ за наследување се јавува и договорот за наследување, кој има најсилно правно дејство. Во македонското наследно право договорот за наследување не претставува основ за наследување. Поради тоа, законодавецот пропишува дека е ништовен договорот „со кој некој ја остава својата оставина или нејзин дел на својот содоговарач или на трето лице, освен ако располагањето се врши со договор за доживотна издршка“ (чл. 7 од ЗН). Законодавецот предвидува ништовност и на договорот за идно наследство, со кој некој го отуѓува наследство на кое се надева, како и секој договор за наследство на трето лице кое е уште живо (чл. 8 ст. 1 од ЗН). Ништовен е и договорот за легат или за некоја друга корист со кој еден договарач се надева на наследство кое уште не е отворено (чл. 8 ст. 2 од ЗН). Исто така, ништовен е и договорот за содржина на тестаментот, со кој некој се обврзува да внесе некоја одредба во својот тестамент, или да не ја внесе, да отповика некоја одредба од својот тестамент или да не ја отповика (чл. 10 од ЗН).

3. Начело на ограничување на тестаменталното располагање

Начелото на ограничување на тестаменталното располагање значи дека завештателот може со тестамент да располага слободно по своја волја, но само во границите определени со законот. Тоа значи дека во македонското наследно право завештателот не може со тестамент неограничено да располага со својот имот за случај на смрт, како што е тоа случај во земјите од англо-саксонското правно семејство. ЗН пропишува дека „завештателот може со тестамент да располага со својот имот на начин определен со закон“ (чл. 9). Во таа смисла, завештателот не може да располага со нужниот дел од оставината кој им припаѓа на нужните наследници (чл. 31 ст. 1 од ЗН). Со остатокот од имотот, познат уште како расположлив дел, завештателот е слободен самиот да располага по своја волја, согласно начелото на автономија на волјата.

4. Начело на универзална сукцесија

Начелото на универзална сукцесија значи дека во наследното право на Република Македонија оставината од умрениот се пренесува во целост на неговите наследници. Во моментот на смртта на оставителот се отвора неговото наследство и сите негови имотни права и обврски преминуваат на неговите законски и тестаментални наследници. Притоа, наследниците се стекнуваат истовремено со имотните права и имотните обврски на оставителот во идеални, односно аликвотни делови.

5. Начело на стекнување на наследство *ex lege* и

доброволност на наследувањето

Начелото на стекнување на наследство *ex lege*, по сила на законот, значи дека наследниците се стекнуваат со наследството во моментот на смртта на оставителот без да дадат позитивна наследничка изјава. Со смртта на едно лице се отвора неговото наследство. Но, истото дејство го има и прогласувањето на исчезнато лице за умрено (чл. 120 од ЗН). Во таа смисла, законодавецот предвидува дека „оставината на умреното лице преминува, по силата на законот, врз неговите наследници во моментот на неговата смрт“ (чл. 127 од ЗН). Поради ова, позитивната наследничка изјава во нашето наследно право не е претпоставка за едно лице да биде прогласено за наследник. Таа има декларативен карактер и нема конститутивно дејство за да може едно лице да се јави како наследник.

Начелото на доброволност на наследувањето се изразува преку можноста наследникот да го прифати наследството или да се откаже од наследството (чл. 170 ст. 1 од ЗВП). Наследникот може да се откаже од наследство со изјава пред судот (нотарот) до завршувањето на расправата на оставината (чл. 128 ст. 1 од ЗН). Ваквата изјава има конститутивен карактер бидејќи со неа наследникот кој е повикан на наследство одбива да го прими наследството и да се прифати за наследник. ЗН предвидува дека: „Ова откажување важи и за потомците на оној којшто се откажал, ако не изјавил дека се откажува само од свое име“ (чл. 128 ст. 2 од ЗН). Врз основа на ова, законодавецот разликува два вида на негативни наследнички изјави. При давањето на изјавата со која се откажува од наследство, наследникот задолжително мора да биде поучен дека може да се откаже од наследство само во свое име или во името на своите потомци (чл. 170 ст. 6 од ЗВП).

Првата негативна наследничка изјава е изјавата со која наследникот се откажува од свое име и од името на своите наследници. Врз основа на оваа негативна наследничка изјава потомците на наследникот кој се откажал од наследството не можат врз основа на правото на претставување да го наследат делот на нивниот предок. За ваква негативна наследничка изјава доволно е наследникот да изјави само дека се откажува од наследството. Според ЗН ако потомците се малолетни, за ова откажување е потребно одобрение од органот за старателство (чл. 128 ст. 3)

Втората негативна наследничка изјава е изјавата со која наследникот изрично се откажува само од свое име. Како резултат на тоа, наследникот кој се откажал само од свое име се смета како да не бил никогаш наследник (чл. 128 ст. 4 од ЗН). Оваа негативна наследничка изјава подразбира дека наследникот не се откажува од името на своите потомци, кои во овој случај, врз основа на правото на претставување ќе можат да се јават како наследници. Во таа смисла, ЗН пропишува дека „делот на законскиот наследник кој се откажал од наследство само во свое име се наследува како да умрел тој наследник пред оставителот“ (чл. 135).

Доколку се откажат од наследство сите наследници коишто му припаѓаат на најблискиот наследен ред во моментот на смртта на оставителот на наследство се повикуваат наследниците од следниот наследен ред (чл. 128 ст. 5 од ЗН). Ако се откажат од наследство потомците на оставителот и неговите посвоеници и нивните потомци, брачниот партнер на оставителот се повикува на наследство како единствен наследник од првиот наследен ред.

Судска пракса:

1. Ништовен е договорот со кој еден од сонаследниците без согласност на останатите сонаследници ја продал недвижноста во однос на која постоела наследничка заедница. (*Одлука на Врховниот суд на Република Хрватска, Rev 1094/01-2*)

2. Додека не се спроведе оставинска постапка сонаследниците се во наследничка заедница која престанува со распределбата на оставината на наследниците со решение за наследување. До тогаш наследниците немаат сосопственички делови на поедини ствари, па не е можна делба на сосопственичката заедница. *(Одлука на Жупанискиот суд во Дубровник, Gž-4/07, од 24. VII. 2008).*

3. Наследникот не го обврзува договорот со кој останатите наследници ги отстапиле својите наследни делови на лице кое не е наследник, па поради тоа, според член 147 и 149 од Сојузниот закон за наследување, со предлогот за делба на оставината мора да бидат опфатени и наследниците кои ги отстапиле своите наследни делови. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гзз. 53/79).*

4. Усмената спогодна за делба на недвижностите нема правно дејство и покрај тоа што е реално извршена. *(Одлука на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Рев-149/89 од 27.10.1989 година).*

6. Начело на ограничена одговорност на наследниците

Начелото на ограничена одговорност на наследниците значи дека наследниците одговараат за долговите на оставителот до висина на вредноста на наследениот имот. Поради тоа, наследниците не одговараат неограничено за долговите на оставителот со својот сопствен имот. Според одредбите на ЗН наследникот одговара за долговите на оставителот до висина на вредноста на наследениот имот, додека наследникот којшто се откажал од наследството не одговара за долговите на оставителот (чл. 137 ст. 1 и 2).

Кога постојат повеќе наследници тие солидарно одговараат за долговите на оставителот, и тоа секој до висината на вредноста на наследениот дел. Долговите меѓу наследниците се делат сразмерно со вредноста на имотот што секој од нив го наследил, ако со тестаментот поинаку не е определено.

Судска пракса:

1. Законските наследници на оставителот се должни да го вратат долгот што го направил оставителот и тие за долгот одговараат солидарно до висината на вредноста на својот дел од наследениот имот. *(Одлука на Врховниот суд на РМ, Рев. 484/97).*

2. Одговорноста на наследникот за наследување на долговите на оставителот до висината на вредноста на наследениот имот, се утврдува во текот на процесната постапка, а не во извршната постапка, бидејќи пресудата со која тој се задолжува да го плати долгот може да се движи само во рамките на вредноста на наследениот дел. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 623/80 од 1.11.1980).*

3. Наследникот одговара за долговите на оставителот до висината на наследениот имот независно од тоа што после спроведената постапка ја подарил наследената недвижност. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 781/82).*

4. Сите наследници на оставителот солидарно одговараат за неговите долгови до висината на својот наследен дел, без оглед дали е извршена делба на наследството, па врз основа на тоа доверителот може со тужба да ги оствари своите права кои ги имал спрема оставителот, тужејќи ги сите негови наследници, како солидарни должници, или само некој од неговите наследници, бидејќи наследниците на оставителот не се нужни сопарничари. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 1426/79).*

5. Кога оставителот има повеќе наследници, тие одговараат солидарно за долговите на оставителот и тоа секој до висината на вредноста на својот наследен дел, без оглед дали е извршена делба на наследството, од таа причина не е од битно влијание на одлуката за тужбеното барање на тужителот, фактот дека тужениот е само еден од наследниците во оставинската постапка. *(Одлука на Жупанискиот суд во Вараждин, Gž. 1571/05-2).*

6. Кога тужбата за наплата на долговите на оставителот е поднесена против еден од наследниците, неговиот приговор дека не е единствениот наследник не е одлучувачки, бидејќи наследниците одговараат солидарно за долговите на оставителот, но до висина на наследениот дел. *(Одлука на Врховниот суд на Република Хрватска, Rev-1830/1997-2)*

7. За долговите на оставителот наследниците одговараат со целиот свој имот, но до висина на вредноста на наследениот имот. *(Одлука на Жупанискиот суд во Копривница, Gž 667/98-2, од 17. XII. 1998).*

8. За долговите на оставителот наследниците одговараат според пазарната вредност на наследениот имот во моментот на смртта на оставителот. *(Одлука на Жупанискиот суд во Вараждин, Gž-748/03-2, од 2. VI. 2003).*

9. Постапката за извршување ќе продолжи по смртта на извршниот должник во однос на сите негови законски наследници, без оглед на фактот што недвижноста која е предмет на постапката за извршување не е со решение за наследување распределена на одредени наследници. *(Одлука на Жупанискиот суд во Вараждин, Gž-1841/06-2, од 20. XII. 2006).*

10. Парничниот суд, а не судот кој го спроведува извршувањето, ја утврдува вредноста на наследениот имот кој тој го имал во моментот на преминот на наследникот, бидејќи подоцнежните промени во вредноста на оставината не влијаат на големината и обемот на одговорностите на наследникот. *(Одлука на Жупанискиот суд во Загреб, Gž-3132/08-2, од 22. IX. 2009).*

11. За да постои одговорност на наследниците за долговите на оставителот, според член 222 од ЗН, тие мора да биле прогласени за наследници. Во конкретниот случај запрена е оставинската постапка поради непостоење на имот. Поради тоа што не е спорно дека должниците во предлогот за извршување се ќерката и сопругата на оставителот, во повторната постапка треба да се утврди дали извршните должници се пасивно легитимирани во оваа правна работа. *(Пресуда на Окружниот суд во Чачак, Гж. 749/07 од 18.04.2007).*

12. Сите наследници на оставителот солидарно одговараат за неговите долгови до висината на својот наследен дел, без оглед дали е извршена делба на оставината, па поради тоа тужителот може со тужба да ги остварува своите права кои ги имал во однос на оставителот тужејќи ги сите негови наследници, како солидарни должници, или само некои негови наследници, поради тоа што наследниците на оставителот не се нужни сопарничари. *(Пресуда на Врховниот суд на Србија, Гж. 1426/79).*

13. Сонаследниците одговараат солидарно за долговите на оставителот до вредноста на наследениот дел. Нивната одговорност е солидарна и тогаш кога сонаследниците одговараат на доверител кој е исто така сонаследник на истиот оставител. Поради тоа судовите правилно го примениле член 145 став 3 од ЗН. *(Пресуда на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 851/80 од 03.09.1980).*

14. Кога предмет на наследувањето е станбена зграда или стан, кои се изградени со средства од долгорочен кредит, кој не е отплатен во текот на животот на оставителот, наследникот е должен, во согласност со член 140 од ЗН, сразмерно на својот наследен дел да

учествува во отплатата на кредитот кој е подигнат за изградба на станбената зграда или на станот, поради тоа што тој е одговорен за долговите на оставителот во висина на вредноста на оставината што ја наследил. *(Пресуда на Врховниот суд на Србија, Рев. 545/84).*

16. Кога брачниот другар, како наследник на својот брачен другар, одговара за неговите долгови во висината на вредноста на имотот што го наследил, во вредноста на имотот не влегува семејната пензија која извршеникот ја остварил преку својот починат брачен другар, поради тоа што правото на пензија не е наследно, туку лично право кое е стекнато врз основа на Законот за пензиско осигурување. *(Пресуда на Врховниот суд на Србија, Гзз. 149/71).*

17. Под трошоци за погреб се подразбираат и трошоци за подигање на надгробен споменик, ако е тоа вообичаено во местото на погребувањето. Тие се признаваат во висина која за таа цел ја даваат граѓани со просечни имотни прилики во местото на погребувањето. Поради тоа, наследниците на умрениот кои го прифатиле наследството се должни солидарно да ги сносат трошоците за погреб на умрениот, сразмерно на аликвотниот дел на наследството и тоа до висина на вредноста на наследениот имот. *(Пресуда на Врховниот суд на Србија, Гзз. 149/71).*

18. Не претставува долг на оставителот трошокот за набавка на надгробен споменик за кој оставителот не изразил волја. *(Пресуда на Врховниот суд на Хрватска, Рев-3054/93 од 28.12.1994)*

19. Вообичаените трошоци за погреб на умрениот, во смисла на член 193 став 1 од ЗОО, се утврдуваат врз основа на издатоците направени по тој повод, во согласност со месните обичаи, а не според просечните трошоци за погреб според податоците добиени од јавните комунални претпријатија. *(Пресуда на Окружниот суд во Ваљево, Гж. 819/2006 од 03.08.2006).*

7. Начело на официјалност на расправањето на оставината

Начелото на официјалност на расправање на оставината значи дека кога едно лице ќе умре, судот е должен по службена должност да ја поведе постапката за расправање на оставина. Во постапката, освен судот,

учествуваат и нотарите кои се јавуваат како повереници на судот и кои преземаат дејствија и донесуваат одлуки според одредбите на ЗВП. Претседателот на основниот суд е овластен согласно со одредбите на ЗВП, оставинските предмети да ги довери на постапување на нотарите со седиште на подрачјето на надлежниот основен суд (чл. 131 од ЗВП).

VII. Современите тенденции во наследното право

Во последниве неколку децении повеќе фактори влијаеа на промените во наследното право. Во одредени постсоцијалистички држави тоа беа општествените промени кои настанаа во правниот, политичкиот и економскиот систем. Во други држави тоа се социјалните и културните промени предизвикани како резултат на социјално-економскиот развој и интегративните процеси. Сепак, најголемо влијание на наследното право, речиси во сите држави на Европа, па и пошироко, имаат радикалните трансформации во семејството и семејните односи. Со цел да ги утврдиме современите тенденции во наследното право во текстот ќе бидат изложени најзначајните фактори и промени кои се случија во современите наследноправни законодавства во минатиот и почетокот на новиот милениум.

1. Промените во општествениот, политичкиот и правниот систем

Кон крајот на минатиот век со пропаѓањето на социјалистичките системи во државите на централна и источна Европа (СССР, Полска, Бугарија, Југославија и др.) настанаа големи промени во општествениот, политичкиот и правниот систем кои, меѓу другото, имаа значајни рефлексии и во сферата на наследувањето. Како резултат на новите промени, во правните системи на сите постсоцијалистички држави беа укинати многубројните ограничувања поврзани со правото на сопственост во однос на видот, бројот и обемот на недвижности (станбен простор, земјоделско земјиште и сл.). Ваквите промени, кои придонесоа за „реинкарнацијата“ на неограничената (по обем) приватна сопственост, дадоа нов импулс во

сферата на наследувањето и пренесувањето на богатството на идните генерации, кои во минатото беа незамисливи.

2.Промените во семејството и семејните односи

Односите во бракот и во семејството и нивното правно регулирање имале клучно влијание за наследувањето во сите општества, поради тоа што брачната врска и сродството биле, и сеуште се, основни фактори за определување на кругот на законските наследници. Во сите европски земји, со различна динамика, се случуваат исти промени, кои доведоа до рушење на семејниот модел кој дотогаш доминирал и до создавање на плурализам на семејни модели. Во оваа смисла, посебно треба да се истакне дека во сите европски земји се зголемува бројот на разведени бракови, а се намалува бројот на склучени бракови. Понатаму, драматично се зголемува бројот на вонбрачните заедници и се зголемува процентот на деца родени надвор од брак. Како резултат на тоа, се зголемува и процентот на рекомпонирани и на монородителски семејства. Освен овие трансформации, сите европски земји се соочени со драматичен пад на природниот прираст, што доведува до стареење на населението и до намалување на процентот на работноспособно население. Сите овие трансформации не доведоа до создавање на еден нов, доминантен семеен модел, туку до појава на плурализам на семејни модели.

Промените во правното регулирање на брачните и семејните односи се од големо значење, особено поради тоа што овие промени во сферата на семејното законодавство некогаш имаат директно влијание и врз концептот на наследувањето, кругот на законските наследници и големината на нивните наследни делови. Во втората половина од дваесеттиот век, во сите европски земји беа спроведени значајни реформи во сферата на семејното законодавство кои доведоа до трансформации во сите сегменти и институти на семејното право.

2.1.Издначување на положбата на вонбрачните деца

Една од најзначајните придобивки на современите општествени тенденции во последните сто години во сферата на наследувањето е секако промената во статусот и правата на децата родени надвор од брак. Во минатото, вонбрачните деца беа во нерамноправна положба во однос на децата родени во брак, како во однос на правните врски со семејството, така и во однос на правото на издршка и правото на наследување. Постепено, во сите европски земји во дваесеттиот век се подобрува правната, а посебно наследно-правната положба на вонбрачните деца. Оваа реформа, со која се обезбедува еднаквост на вонбрачните деца во однос на наследувањето, започнува најпрво во Норвешка, со законските измени од 1915 година, а потоа и во Советскиот Сојуз, по 1917 година. Денес нема ниту една европска земја каде вонбрачните деца немаат право на наследување.

2.2.Подобрување на положбата на брачниот другар

Следна од позначајните трансформации во сферата на семејното законодавство во сите европски земји во минатиот век е правното изедначување на мажот и на жената. Оваа трансформација има големо влијание и во сферата на наследното право, што се гледа преку постепеното подобрување на наследно-правната положба на жената и нејзино изедначување со онаа на мажот во сите европски земји.

Во современите наследни права на одредени скандинавски држави, како што се Данска и Шведска, наследноправна положба на брачниот другар, односно истополниот партнер, е многу поповолна во однос на положбата на потомците. Меѓутоа, привилегирањето на наследноправната положба на брачниот другар во однос на наследноправната положба на потомците, како што е тоа случај во правото на Данска и Шведска, во останатите земји во Европа претставува реткост. Во науката ваквото становиште се оправдува со аргументот дека брачниот другар, по правило, е најблизок со оставителот и поради тоа, заштитата и издигнувањето на интересите на преживеаниот брачен другар е потполно разбирливо и во целост оправдано. Во таа насока, исто така е неопходно ова да се има предвид и од аспектот на преживеаните деца и другите блиски роднини. Главно оправдување за зголемувањето на наследните права на преживеаниот брачен другар е тоа што многу луѓе имаат сериозни економски проблеми ако нивниот брачен другар почине, а во врска со ова се бара поделба на оставината помеѓу децата на оставителот. Во многу случаи преживеаниот брачен другар ќе има право на избор да се одлучи дали да остане имотот во негово владение, што значи дека

брачниот другар може да го задржи имотот во целина. Со оглед дека просечниот животен век се зголемува, во поголем број на случаи смртта на оставителот настапува кога неговите/нејзините деца во поголемиот дел се во средни години, финансиски се обезбедени и имаат сопствени домови. Поради тоа, преживеаните деца не се толку зависни од брачниот (заеднички) дом за нивното сопствено живеење, што може да има витално значење за преживеаниот брачен другар. Токму на овој факт е ставен акцентот во реформите на наследните права во Австрија, Швајцарија и Англија. Во таа насока, на 16 октомври 1981 година, Советот на Европа ја донесе Препораката No.R (81) 15, со која од земјите членки се бара во своите законодавства да предвидат одредби со кои ќе се овозможи на надживеаниот брачен другар да може да продолжи да живее во заедничкиот дом по смртта на сопругникот.

Во оваа група на држави влегува и правото на Холандија, кое на посебен начин ги заштитува брачниот другар и вонбрачниот партнер. Во новиот закон законодавецот се определил да го фаворизира преживеаниот брачен другар и партнер, наспроти потомците на оставителот кои, за да наследат, за разлика од порано, мора да чекаат да почине брачниот другар или партнерот. Притоа, децата треба да чекаат сè до смртта на вдовицата за да го добијат својот дел од татковата оставина. По волја на тестаторот може во тестаментот да бидат предвидени посебни одредби кои се однесуваат на случаите во кои децата можат да ја бараат вредноста на нивниот дел.

И англиското право предвидува поповолна наследноправна положба на надживеаниот брачен другар, односно истополен партнер, во однос на потомците на оставителот. Врз основа на тоа преживеаниот брачен другар или истополниот партнер, во конкуренција со потомците, имаат право на сопственост на сите подвижни предмети и законски легат кој изнесува 125 000 фунти, како и доживотна камата на половината од преостанатата оставина.

Во поглед на редуцирањето на кругот на роднини кои му конкурираат на брачниот другар на наследството, најдалеку одат промените предвидени во Финска, Шведска, Белгија, Луксембург и Холандија, каде во отсуство на потомци, преживеаниот брачен другар ќе ја добие целата оставина, исклучувајќи ги родителите и другите подалечни роднини. Наследното право во овие земји предвидува можност, во случај на постоење на потомци, преживеаниот брачен другар да ја задржи целата сопственост на имотот недопрена за време на животот, а децата стекнуваат сопственост дури по смртта на преживаниот брачен другар.

Освен можноста за зголемување на законскиот дел на преживеаниот брачен другар, многу европски држави неодамна вклучија специјални одредби кои го обезбедуваат правото на преживеаниот брачен другар да продолжи да живее во заедничкиот дом, кој влегува во

рамките на оставината на оставителот. Други држави во Европа пак, предвидуваат подобра наследноправна положба на надживаниот брачен другар во однос на големината на наследниот дел кој го добиваат *vis a vis* потомците. Имено, во Швајцарија наследниот дел на брачниот другар, односно истополниот партнер, во конкуренција со потомците изнесува 1/2 од оставината. Иста е положбата и на брачниот другар во Италија, со таа разлика што големината на наследниот дел на брачниот другар зависи од бројот на деца во конкретниот случај. Така ако брачниот другар конкурира на наследство со едно дете, тогаш неговиот дел изнесува 1/2, додека кога конкурира на наследство со две или повеќе деца, неговиот дел изнесува 1/3 од оставината.

Во Франција со донесувањето на Законот од 3 декември 2001 година, како дел од реформата на *Code civil*, се предвидени поголеми права во корист на преживеаниот брачен другар. Имено, доколку и заедничкиот дом влегува во рамките на оставината тогаш: 1) преживеаниот брачен другар може да го користи заедничкиот дом, вклучувајќи го и мебелот се до неговата/нејзината смрт (чл. 764 *Code civil*) и 2) преживеаниот брачен другар може да го користи заедничкиот дом, вклучувајќи го и мебелот во рок од една година, а по протекот на овој рок тој ќе биде должен да му плаќа закупнина на сопственикот на домот. Новиот закон предвидува исто така и поголем дел оставината во корист на преживеаниот брачен другар (чл. 757 *Code civil*). Во таа смисла, преживеаниот брачен другар има право на избор: 1) да се стекне со право на сопственост на една четвртина од оставината или 2) да се стекне со право на плодот и корист на целтата оставина.

Во Шкотска со измените и дополнувањата на Законот за наследување во 2005 година вредноста на приоритетните права беше зголемена, за разлика од оние кои беа предвидени во 1999 година. Имено, преживеаниот брачен другар или партнер има *право на заедничкиот дом (станарско право)* во вредност од 300 000 фунти или паричен надомест во таа вредност, под услов да живеел во заедничкиот дом со оставителот во моментот на неговата смрт. Понатаму преживеаниот брачен другар или партнер има *право на мебелот и покуќнината* од заедничкиот дом до вредност од 24 000 фунти, повторно под услов да живеел во заедничкиот дом со оставителот во моментот на неговата смрт. И најпосле на овие лица им припаѓа паричен надомест во вредност од 75 000 фунти ако оставителот не оставил преживеани потомци или нивни потомци (внуци) по основ на правото на претставување, или паричен надомест во вредност од 42 000 фунти кога ако не примиле легат поголем од вредноста на правата поврзани со станарското право и правото на мебелот и покуќнината.

И во САД е присутна тенденцијата на подобрување на положбата на брачниот другар. Подобрувањето на наследноправната положба на брачниот другар, преку зголемување на

неговиот наследен дел, придонесе да дојде намалување на наследните делови на децата. Имено поголем број на држави, во случај кога преживеаниот брачен другар конкурира на наследство со децата кои потекнуваат од него и оставителот, предвидуваат целата оставина да ја наследи само брачниот другар. Ваквото решение се оправдува со становиштето дека директното пренесување на наследството на малолетните деца ќе биде само проследено со непотребни трошоци за старателство на нивните интереси. Ваквите трошоци би се избегнале ако целата оставина, најпрвин ја наследи преживеаниот брачен другар.

2.3.Предвидување на наследноправен статус на вонбрачните партнери

Менувањето на правната природа на бракот, кој во минатото уживаше привилегиран третман и посебна заштита во сите европски земји, доведе до напуштањето на неговата монополистичката позиција во семејното право. Оваа трансформација се гледа преку либерализацијата на разводот на брак и постепеното правно регулирање на вонбрачната заедница. Како резултат на тоа, во современите општества брачната заедница повеќе не претставува единствената форма за основање на семејство. Во таа насока, сè поголем е бројот на држави во Европа и пошироко во светот, кои во своите правни регулативи им овозможуваат на партнерите да бираат дали ќе склучат брак или пак ќе стапат во друг вид правно регулирана заедница. Ваквите промени во современите општества имаат големо влијание на наследното право, затоа што сè почесто се предвидува право за наследување и за вонбрачните партнери, привилегија што порано ја имаа само брачните другари.

Во минатото, речиси било неспорно дека под поимот вонбрачна заедница се подразбира само трајната заедница на маж и жена, односно на лица од различен пол. Ова становиште и денес сеуште постои во државите кои правно не ги уредуваат заедниците на лица од ист пол. Меѓутоа, во државите кои предвидуваат избор на повеќе форми, односно облици на живеење во заедница на лица од различен или ист пол, поимот вонбрачна заедница се сфаќа пошироко. Во таа смисла, за да постои вонбрачна заедница, повеќе не се бара постоење на условот - различност на половите.

Значењето на вонбрачната заедница е големо во современите општества, со оглед на тоа што таа претставува основ за создавање на вонбрачното семејство. Сè до нејзиното признавање, во законодавствата таа долго време била игнорирана и омаловажувана, а последиците најмогу ги чувствувале вонбрачните деца, кои биле дискриминирани во однос на

децата родени во брак. Признавањето на вонбрачната заедница со семејниот закон на Шведска од 1970 година, по автоматизам, се одрази и на признавањето на наследноправната положба на вонбрачниот другар. Со овој „законодавен земјотрес“ за прв пат во Европа, па и пошироко, наследноправната положба на вонбрачниот другар во целост беше изедначена со наследноправната положба на брачниот другар.

Примерот на Шведска, порано или подоцна, го следат и други држави и покраини во Европа: Косово и Метохија (1974) Словенија (1976) Хрватска (2003), Косово (2004), Црна Гора (2008). За разлика од наведените, специфично е правото на Шкотска кое согласно Законот за семејството (*The Family Law Act*) од 2006 година на вонбрачните партнери (кохабитантите) хетеросексуални или хомосексуални им се признава наследно право од законската оставина на оставителот. Во САД само правото на Њу-Хемпшир предвидува законско право на наследување на вонбрачниот партнер по три години заедничко живеење (§ 457-39 од 1968). Во други држави, во однос на имотните односи и заедничкиот имот стекнат за време на траењето на вонбрачната заедница, судската пракса го востановила правото на издршка како и правото на удел во заеднички стекнатиот имот. Покрај наведените, правото на законско наследување на преживеаниот вонбрачен другар го предвидуваат и Израел (чл. 55 З. 1965), Канада (*Ontario, Succession Law reform act*) и Австралија (*Inheritance act*).

2.4.Уредување на постхумната репродукција

За постхумната репродукција, која стана можна со брзиот развој на медицината и биотехнологијата, во последниве години се одвива жестока дебата во научните кругови, во медиумите, во законодавните домови, но и во судниците на голем број земји во светот. Во европските земји и во државите на САД не постои еден доминантен, општоприфатен модел за регулирање на постхумната репродукција. Доколку се направи анализа на законодавствата, може да се извлече заклучок дека во поголемиот број земји постхумната репродукција е забранета, или воопшто не е правно регулирана. Сепак, постепено, чекор по чекор, оваа нова репродуктивна технологија го зазема своето место во европските и во законодавството на САД. Во европски контекст, постхумната инсеминација е дозволена во мал број земји: Австрија, Белгија, Грција, Холандија, Велика Британија, Шпанија и Македонија. Во поголемиот број европски законодавства постхумната инсеминација е забранета (Бугарија,

Данска, Франција, Словенија, Шведска, Швајцарија, Литванија, Финска и Португалија), а во останатите воопште не е правно регулирана.

Освен во Европа, унифицирани норми за правно регулирање на постхумната репродукција не постојат ниту во законодавствата на сојузните држави во САД. Според американското *Common Law*, слично како и во сите европски правни системи, постои законска претпоставка дека брачниот другар на мајката на детето е татко на детето, доколку тоа се роди во текот на бракот или 300 дена по смртта на таткото (во случајот се работи за *nasciturus*, дете кое е зачнато во текот на животот на таткото, но е родено по неговата смрт). Ова дете има право на наследување во однос на таткото и во Европа и во САД. Оттука постхумната инсеминација, а особено правото на детето да го наследи таткото, отвора пред законодавците нови дилеми кои треба да се решат доколку се сака да се постигне едно од основните начела во современото право, а тоа е дека децата не смее да се третираат различно, независно од условите на нивното раѓање и од односите помеѓу нивните родители.

Во Шпанија со Законот бр. 14/2006 за потпомогнати техники за човекова репродукција се дозволува на брачните другари (кои дале согласност, во посебен документ, јавно заверен акт, тестамент или документ со инструкции после смртта), да се користи нивниот репродуктивен материјал во период од 12 месеци после нивната смрт и да се фертилизираат нивните сопруги, со законски ефекти на брачно татковство. Ова право, освен на брачните, им е дозволено и на вонбрачните парови. *Codigo civil* и покрај тоа што изрично не предвидува дека идниот ембрион мора од правен аспект да се третира на ист начин како насцитурусот (чл. 29), поради што би се сметало дека е зачат во моментот на смртта на оставителот, се чини дека е оправдано и одржливо ваквото толкување на оваа одредба. За разлика од него, граѓанските законици на Каталонија (чл. 10.3, Каталонски Кодекс за наследување од 1991) и Арагон (чл. 10 од Законот за наследување од 1999) изрично ја предвидуваат можност постхумно зачатото дете да се смета за законски наследник.

2.5. Наследноправниот статус на заедниците на лица од ист пол

Под влијание на сè позачестените барања за еднаквост и недискриминација на лицата со различна полова ориентираност, во последните децении на минатиот и почетокот на овој век, полека се зголемува и бројот на држави кои правно ги регулираат и заедниците на лица од ист пол, во форма на регистрирани партнерства. Помал број на држави одат дури чекор

понатаму во проширувањето на правата на овие парови, дозволувајќи им на лицата од ист пол да склучат брак, па дури и да се стекнат со одредени семејни права (посвојување, родителска грижа и надзор, право на био-медицинско потпомогнато оплодување). Со тоа, во голема мера или потполно ги изедначуваат заедниците на лица од ист пол со хетеросексуалните бракови. Со образложение дека се работи за остварување на едно од основните човекови права и слободи, правото на еднаквост и недискриминација, во поголем број држави во Европа и пошироко во светот започнува признавањето на првата на заедниците составени од лица од ист пол, меѓу другото и на наследните права. Ова се случува најрано во скандинавските држави, познати по своите либерални ставови во однос на бракот, семејството и вонбрачните заедници од ист пол. Првата фаза во признавањето на правата на истополните заедници започна преку формата на *регистрирани партнерства*. Сепак и во однос на самите држави кои ги уредуваат правата на заедниците на лица од ист пол постојат разлики.

Проширувањето на првата на заедниците од ист пол, познати како *лгбт (lesbians, gays, bisexuals, transsexuals)* не застана со признавањето на регистрираните партнерства, за прв пат во Данска (1989), чиј пример набргу го следеа поголем број на земји. Следниот чекор беше полноправното склучување на *брак помеѓу лицата од ист пол*. Оваа можност, според која и лицата од ист пол може да склучуваат брак и меѓусебно да се наследуваат, за прв пат е воведена во Холандија (2001), а потоа и во Белгија Шпанија, Норвешка, Шведска, Португалија, Исланд, Данска, Франција и Велика Британија. Оваа промена во семејните законодавства значи дека директно (без законски измени во законите за наследување) се менува кругот на законските наследници во овие земји. Таа покажува како промените во сферата на семејното законодавство директно влијаат и врз наследното право и наследувањето.

3. Намалување на тестаменталните формалности

Една од новите тенденции во наследните права на одредени држави во Европа, но и во САД, меѓу другото, е и намалување на формалностите кои се бараат за полноважност на тестаментот. Ова се должи на сè почестото прифаќање на неформалните начини на живот, но и на давањето на примат на материјалната компонента (последната волја на тестаторот), во однос на формата на тестаментот. Овој развој може да се забележи во Англија и Квебек, но и исто така и во Германија, каде последните реформи на наследното право се однесуваа и на

промените во однос на новата форма на тестаменти од страна на лица кои се неспособни за говор и пишување. Со малите промени на §§ 2232, 2233 од BGB, кои се однесуваат на правилата со кои се уредени јавните тестаменти (нотарскиот тестамент), кои стапија во сила на 1 август 2002 година, се овозможи лице кое не е способно ниту да говори ниту да пишува, да може да состави јавен тестамент. Претходно, таквите лица ниту можеа да состават своерачен тестамент (§ 2247 BGB), ниту пак можеа вербално пред нотарот да ја изјават својата волја или пак на писмено да му достават својата последна волја на нотарот.

Оваа тенденција е присутна и во САД. Врз основа на неа се овозможува и тестаментите кои не се во предвидената, стандардна форма, да бидат полноважни, ако со сигурност може да се потврди намерата на тестаторот и доколку не постојат сомневања во поглед на неговата слободна и свесно изјавена волја. Во таа насока, за судската практика и законодавствата помалите грешки во тестаментот не се од големо значење за неговата полноважност. Како резултат на овие нови тенденции, судовите имаат овластување да го прифатат тестаментот и покрај одредени повреди на формата за неговото составување, користејќи ја доктрината на „substantial compliance“. Сè до 1990 година ваква можност не постоеше. Имено, повеќето судови институираа и се држеа стриктно на формалностите предвидени за полноважност на тестаментите, кои предвидуваа потпишан документ од кој може да се утврди волјата на тестаторот. Во периодот кој следи, повеќе држави, како што се Хаваи, Мичиген, Монтана, Њу Џерси, Јужна Дакота и Јута, законски ги овластија судовите со „dispensing power“, да ги прифатат тестаментите и покрај некои несуществени грешки при нивното составување. Но, ова е можно само под услов ако може да се утврди незначајната (*harmless*) природа на грешката со јасен и убедлив доказ.

4. Други тенденции поврзани со економските фактори

Како резултат на економскиот развој, со цел да се зачува интегритетот на семејниот бизнис и семејните компании Европската Комисија донесе Препорака 1994/1069/ЕК од 7 декември и ЕСС од 28 март 1998 која се однесува за *наследување на семејниот бизнис*. Така во Шпанија со Законот 7/2003 за нова ограничена одговорност во партнерското право (ортаклак), како дел од реформата во трговското право, беа воведени три новини во *Codigo civil* (чл. 1056, 1271 и 1406) со цел да се олесни наследувањето на бизнисот. Шпанското право, и покрај тоа

што сеуште нема специфичен систем со кој се уредува наследувањето на семејниот бизнис, дозволува компаниите да бидат пренесени во сопственост само на еден наследник, кој е должен да им го исплати законскиот дел на другите наследници во пари. Ваквата можност може да се оствари со склучување на фамилијарен протокол, како атипичен договор склучен помеѓу членовите на семејството.

Со сè поголемиот економски развој, во одредени држави се дозволува и *наследување на правото на лизинг*. Така во шпанското право со Законот за урбаниот лизинг од 1994 година се дозволува одредени роднини или лица поврзани со оставителот кој бил корисник на лизингот (сопруга, хетеросексуален или хомосексуален партнер кои живееле со оставителот најмалку две години, родители, потомци, браќа и сестри или лица со посебни потреби кои живееле со оставителот најмалку две години) да го суброгираат (заменат) во однос на сопственичкиот лизинг (чл. 16). Со предвидувањето на новиот параграф во членот 24 на Законот за рурален лизинг од 7 декември 2005 година се предвидува можноста, по смртта на корисникот на лизингот, за да се зачуваат правата на наследниците, доколку со тестамент не е поинаку определено, предност да се даде на лица кои се млади фармери. Со тоа шпанскиот законодавец наследувањето на овој вид на права го издвои од општите правила на наследувањето, со цел да се заштитат интересите на младите фармери кои можат да ги преземат обврските од лизингот на починатиот предок. Последните промени направени во заедничкото право во Законот за урбан лизинг од 1994 (чл. 16) и Законот за рурален лизинг од 2003 година (чл 24) значително ја подобрија положбата на преживеваниот сопруг.

Во современите наследно-правни законодавства (Германија, Норвешка, Швајцарија, САД, Словенија, Ирска и др.) каде земјоделството е една од значајните стопански гранки, предвидени се и посебни правила за *наследување на земјоделскиот имот*. Во таа насока се предвидува решение според кое земјоделското земјиште и фармите (земјоделскиот имот) може да ги наследи само еден наследник. Основна причина за постоењето на ваквото решение е целта на законодавецот да се задржи функционалната целина на земјоделскиот имот и да не се расцепкува на помали делови земјиштето, со цел да се зголеми ефикасноста и продуктивноста и да се намалат трошоците на производството.

Освен правата и обврските, одредени законодавства предвидуваат посебни правила дури и за *наследување на вршењето на концесии и професионалните дејности*. Така во Шпанија во случај кога станува збор за административни концесии или вршење на одредени професионални дејности (нотари, лекари и др.), Административниот Закон предвидува посебни барања за наследниците или нови овластувања за продолжување на лиценците од лицето определено од страна на тестаторот.

Следна тенденција присутна во модерните закони е *подобрување на наследноправната положбата на лицата со посебни потреби*. Во таа насока, во шпанското право (со Законот 41/2003) со цел да се подобри заштитата на имотот на лицата со посебни потреби, беше предвидено решение кое се однесува за можноста да се оптовари целиот нужен дел на нужните наследници со фидеокomisорна супституција во корист на лицето за кое судот утврдил дека е неспособно самото да се грижи за себе. Во таа смисла е и востановувањето на правото во корист на лицата со посебни потреби, да продолжат да живеат во заедничкото живеалиште, кое може да биде предвидено со тестамент или легат, под услов претходно да живееле заедно во истиот дом со оставителот. Притоа, ова право не им се засметува на лицата со посебни потреби во рамките на правото на нужен наследен дел. Слични решенија за заштита на лицата со посебни потреби се предвидени и во руското право.

5. Влијанието на интегративните процеси

Во современите општества одредени влијанија на наследното право имаат и интегративните процеси. Во последниве неколку децении во државите на Европската Унија идеата за кодифицирање на приватното право и создавањето на единствен *Европски Граѓански законик (European Civil Code)* станува сè поактуелна. Во однос на неговата содржина, во научната мисла преовладуваат становиштата дека тој пред се треба да ги уреди договорите, одштетното право, стварните права и трговското право. Бидејќи семејното и наследното право се тесно поврзани со националната култура, традиција и историја на државите членки, преовладува становиштето дека не е можно да се изврши унификација во овие посспецифични области, која ќе се однесува за целата Европска Унија. Поради тоа, тие треба да им бидат оставени на националните законодавства. И покрај ова, имајќи го предвид фактот на мобилноста на граѓаните во Европа, зголемениот број на бракови од различни нации, како и на зголемениот број оставински постапки со странски елемент, Европската Комисија во сферата на наследувањето и тестаментите има донесено бројни препораки со цел да се надминат судирите на законите во рамките на ЕУ. Врв на овие напори е донесувањето на Зелената книга „За наследувањето и тестаментите“ (*Green Paper „Succession and wills“*) во 2005 година од страна на Европската Комисија, која содржи решенија за олеснување на административните аспекти на наследувањето со воведување на Европскиот сертификат за наследување (*European certificate of inheritance*) со цел олеснување на докажувањето на статусот на наследник, како и регистарот на тестаменти, со што ќе се олесни нивното барање во сите членки на ЕУ. Исто

така, Европската Комисија го актуелизира и прашањето за укинување на формалностите за легализација на јавните документи поврзани со наследувањето во државите членки.

VIII. Реформите во наследното право во Граѓанскиот законик на Република Македонија

Во Република Македонија во тек е изготвувањето на првиот македонски Граѓански законик со чие донесување се очекува да се оствари нов квалитет во регулирањето на граѓанскоправните односи. Ова особено се однесува на наследното право кое нема претрпено поголеми суштински промени повеќе од седум децении. Во рамките на Граѓанскиот законик, наследното право ќе биде уредено во Книга 4 - Наследноправни односи. Во понатамошниот текст ќе стане збор за најзначајните реформи кои се неопходни во сферата на наследното право во Република Македонија.

1. Дефинирање на поимот законско наследување и определување на ситуациите кога тоа се применува

Во Законот за наследувањето не се определува поимот на законското наследување, како и ситуациите кога доаѓа до примена на законското наследување. Законот за наследување го определува само кругот на законски наследници и редоследот на повикување на наследниците, како и големината на наследните делови што им припаѓаат на законските наследници од трите законски наследни редови. Со оглед дека е во интерес на правниците кои ги применуваат одредбите за законското наследување во практиката, но и во интерес на остварувањето на правата на граѓаните во наследувањето, во Граѓанскиот законик се предлага да се уреди поимот за законското наследување, а особено прецизно да се определат ситуациите кога се применува законското, а кога тестаменталното наследување. Освен во случај кога оставителот не составил тестамент, законското наследување се применува и во

други случаи предвидени со закон: 1) кога оставителот при составувањето на тестаментот не водел сметка за нужниот дел на нужните наследници; 2) кога оставителот располагал со дел од својот имот по пат на тестамент; 3) кога тестаментот делумно или во целост ќе биде поништен; 4) кога тестаменталниот наследник ќе умре пред завештателот; 5) кога тестаменталниот наследник е недостоен за наследување; 6) кога тестаменталниот наследник нема да го исполни условот предвиден во тестаментот; 7) кога тестаменталниот наследник нема да го доживее предвидениот рок во тестаментот; 8) кога во тестаментот е предвиден само легат; 9) кога во тестаментот не се предвидени наследници туку други наредби и 10) кога тестаменталниот наследник нема да го прифати наследството. Во реформата на наследното право треба да се предлага и воведувања на изречна одредба според која: „Наследувањето може да се оствари во еден дел според тестаментот на завештателот и во друг дел според правилата на законското наследување.“

2. Дефинирање на поимот сродството, линии и степени на сродството, кои што претставуваат основа за повикување на наследство

Сродството претставува правно призната врска помеѓу две или повеќе лица, врз основа на која настануваат одредени права и должности. Во наследното право сродството е најстара и сеуште најзначајна врска помеѓу оставителот и неговите наследници од кои се формира кругот на законските наследници. Сродството и начинот на пресметувањето на степените на сродството има исклучително големо значење при определувањето на кругот на законските наследници, како и на големината на законските наследни делови. Во македонското законодавство не постојат попрецизни законски одредби со кои се уредува ова мошне важно прашање. Како резултат на тоа, во практиката многу често правниците и граѓаните се исправени пред дилемата како прецизно да се определи видот и степенот на сродството, што е од големо значење за остварувањето на наследните права. Ова прашање е детално уредено во повеќе европски законодавства, како што се француското и шпанското, и тоа во делот на Граѓанскиот закон во кој се уредуваат наследните односи. Имајќи го во предвид големото значење на сродството, врз основа на кое се темелат семејните односи, а од кои се определуваат законските наследници како и решенијата од споредбеното право, во

Граѓанскиот законик се предлага подробно уредување на поимот сродство, линии и степени на сродството и начинот на нивното пресметување.

3. Воведување на договорот за наследување помеѓу брачните партнери како основ за наследување

Една од основите за повикување на наследство во современите наследни права, покрај тестаментот и законот, е договорот за наследување. Во наследно-правните системи кои го предвидуваат овој договор, по својата правна сила тој претставува најсилен правен основ. Поради тоа, договорот за наследување има приоритет во примената пред тестаментот и законот. Договорот за наследување е близок со повеќе институти кои непосредно или посредно се поврзани со наследувањето. Меѓутоа, тој се разликува од нив по повеќе свои специфики. Додека тестаментот претставува еднострано правно дело, како израз на последната волја на тестваторот, договорот за наследување е двострано или повеќестрано правно дело, кое зависи и од волјата на другите договорни страни. Како резултат на тоа, тестаментот може да биде еднострано отповикан или променет од страна на тестваторот, што не е случај со договорот за наследување, кој не може еднострано да се отповика. Тестаментот е секогаш доброволно правно дело, додека договорот за наследување може да се јави и како товарно правно дело, ако е договорена издршка, надомест и др. Договорот за наследување претставува основ за наследување. За разлика од него, договорот за доживотна издршка и договорот за отстапување на имот за време на живот се облигационоправни договори кои не се правен основ за наследување, но на посреден начин имаат влијание на наследноправните односи. Ова од причина што имотот со кој е располагаано со овие договори не влегува во оставината на оставителот. Во практиката овие два договори не се основ за наследување, но тие, а особено договорот за доживотна издршка, се користат како средство за определување на единствен наследник. Заедничко за нив со договорот за наследување е тоа што претставуваат израз на волјата на договорните страни и се склучуваат во строга форма.

Договорот за наследување е строго формално правно дело и најчесто за неговото склучување се надлежни нотарите. Такво решение е предвидено во Германија, Франција, Швајцарија и во други држави. Договорот за наследување се користи поради бројни негови предности. Со него се избегнуваат можните спорови за поделба на оставината по смртта на оставителот и се овозможува зачувување на целината на земјоделскиот имот. Со договорот за

наследување, за разлика од договорот за доживотна издршка, се заштитуваат нужните наследници на договорниот оставител. Освен тоа, со овој договор, за разлика од договорот за доживотна издршка, се заштитуваат и доверителите на оставителот. Според тоа, со признавањето на договорот за наследување како дозволено правно дело, може во голема мера да се оствари слободата на уредување на правните односи според потребите и можностите на субјектите во правниот промет, и може да се постигне поголем степен на правна сигурност.

Во реформата на наследното право, меѓу другото, се предлага договорот за наследување да биде воведен како основ за наследување и да биде подробно регулиран по примерот на европските законодавства. Основна причина за ваквиот став е фактот дека договорот за наследување има подобри карактеристики за разлика од договорот за доживотна издршка. Во таа смисла, првично тој би можело да се предвиди како алтернатива за склучување на договорот за доживотна издршка помеѓу брачните другари, кој во практиката често се злоупотребува. Поради своите позитивни карактеристики, договорот за наследување е прифатен во Германија, Франција, Швајцарија и Австрија, како и во поранешните социјалистички држави Украина, Латвија, Унгарија, а се предвидува и во нацртот на Граѓанскиот закон на Србија. За неговото склучување, по примерот на останатите законодавства, и во Република Македонија се предлага да бидат надлежни нотарите.

4. Воведување на законско наследување на вонбрачните партнери

Бракот и брачната заедница во современите општества повеќе не претставуваат единствена форма за основање на семејство и остварување на семејните интереси. Во Европа и пошироко, сè поголем е бројот на држави кои во своите правни системи им овозможуваат слободен избор на партнерите дали ќе склучат брак или ќе стапат во друг вид правно регулирана заедница. Промените во семејството и семејното право во современите правни системи имаат директно и непосредно влијание на наследното право. Во таа смисла, покрај сродството и брачната врска, како значаен фактор за определување на кругот на законските наследници се јавува и вонбрачната заедница.

Во македонското право, согласно одредбата од членот 13 на Законот за семејството заедница на живот на маж и жена која не е заснована според одредбите на овој закон

(вонбрачна заедница) и која траела најмалку една година, е изедначена со брачната заедница само во поглед на правото на меѓусебно издржување и имот стекнат за време на траењето на таа заедница. Вонбрачните партнери немаат законско право на наследување во Република Македонија. За разлика од нашето право, законодавствата на повеќе држави предвидуваат ваква можност и за вонбрачните партнери. Во Граѓанскиот законик се предлага правото на наследување на вонбрачните партнери. Ваквото становиште според нас е сосема оправдано, со оглед дека вонбрачните заедници стануваат сè повеќе застапени во нашето општество. Уште повеќе што вонбрачните деца родени во ваквите вонбрачни заедници во своите права се изедначени со брачните. Имајќи го предвид фактот дека законодавецот предвидува можност и лицата кои живееле во трајна заедница непрекинато пет години до смртта на оставителот да се јават како наследници, под определени услови утврдени со закон, дотолку повеќе би требало да се предвиди решение според кое и вонбрачниот другар би можел да се јави како наследник. Во таа насока, се предлага решение според кое доколку вонбрачната заедница траела најмалку пет години до моментот на смртта на оставителот, вонбрачниот другар би се стекнал со право на наследство, аналогно на одредбите за брачниот другар во рамките на законското наследување. Во случај пак во вонбрачната заедница да имало и заеднички деца, тогаш рокот би требало да биде помал, односно би требало да се предвиди вонбрачната заедница да траела најмалку три години до моментот на смртта на оставителот за вонбрачниот партнер да има право на наследување.

5. Регулација на случаите на истовремена смрт на повеќе лица

кои меѓусебно може да се наследуваат – комориенти

Во законодавната практика и во теоријата е општо прифатено дека лицата кои истовремено ќе настрадаат во некој несрекен случај или пак ќе исчезнат во ист момент и ќе бидат прогласени за умрени се нарекуваат комориенти. Утврдувањето на точниот момент на смртта, односно фактот кое од овие лица починало порано, е од значење за да се одговори на прашањето кој ќе се јави во улога на оставител, а кој во улога на наследник. Во македонското наследно законодавство не постојат одредби со кои што се уредува прашањето за наследувањето на комориентите. Во практиката многу често се случува две или повеќе кои

што меѓусебно законски можат да се наследуваат да загинат во иста несреќа. Поради тоа, во Граѓанскиот законик се предлага одредба со која ќе го уреди случајот на истовремена смрт на повеќе лица кои се роднински поврзани – комориенти. Притоа, по примерот на поголемиот број на законодавства, треба да се прифати претпоставката дека комориентите умреле истовремено, при што тие не се наследуваат меѓу себе, освен ако не се докаже спротивното. Со правното уредување на ситуацијата на истовремената смрт на повеќе лица кои се роднински поврзани – комориенти би се пополнила повеќедецениската правна празнина во нашето наследно право. Со ваквото законско решение, значително би се олеснале постапките за расправање на оставината пред нотарите, би се избегнале можните спорови пред судовите и би се зголемила правната сигурност.

6. Дефинирање на оставината и нејзиниот состав

Во Законот за наследување се предвидува дека можат да се наследуваат предмети и права што им припаѓаат на поединци. Ваквото дефинирање на предметот на наследување од страна на законодавецот е недоволно прецизно и јасно. Ова од причина што во оставината, и покрај тоа што законот ова изрично не го предвидува, задолжително влегуваат и имотните обврски што ги имал оставителот во моментот на својата смрт. Во таа смисла, оставината се состои од: 1) разни видови на ствари кои се подобни за пренесување во сопственост или во владение, 2) стварни права, 3) облигациони права, 4) наследни права, и 5) материјални права од правата на интелектуална сопственост (авторски права и права од индустриска сопственост). Исто така, во македонското наследно право недостасува одредба со која што би се предвидело дека личните права и обврски кои се сврзани за личноста и својствата на оставителот не влегуваат во рамките на оставината. Тие се гаснат и престануваат да постојат во моментот на смртта на оставителот. Оваа законска празнина создава проблеми во практиката, за што говорат повеќе судски одлуки поврзани со утврдувањето на составот на оставината. За разлика од нашето законодавство, во повеќе законодавства постојат изречни одредби со кои се предвидува дека личните права и обврски не се наследуваат. Имајќи го во предвид погоре наведеното, во реформата на наследното право со цел да се надмине постојната правна празнина, се предлага прецизна одредба за предметот на наследувањето, со која што изречно се пропишува дека личните права не влегуваат во составот на оставината. Во оставината не влегува ниту оној дел од имотот на оставителот што е предмет на договорот за распределување на имот за време на живот и договорот за доживотна издршка. Значајно е да

се спомене, во контекст на прашањето за составот и содржината на оставината, дека важечкиот Закон за наследување од 1996 не ја содржи одредбата која беше предвидена во член 112 од Законот за наследување од 1973 година, која многу јасно и прецизно предвидуваше дека: „Кога предокот кој уште за време на животот извршил отстапување и распределба на својот имот ќе умре, неговата оставина ќе ја сочинуваат само оние негови добра што не биле опфатени со отстапувањето и со распределбата, како и добрата со кои дополнително се здобил. Добрата што ги добиле порано неговите потомци со отстапувањето или распределбата не влегуваат во неговата оставина и не се земаат во предвид при утврдувањето на вредноста на оставината.“ Во реформата на наследното право ваквата одредба е добро да биде повторно вклучена во законскиот текст, како што е тоа случај со одредбата со која се уредува дека во оставината не влегуваат добрата со кои оставителот располагал со договорот за доживотна издршка.

7.Права и обврски кои не влегуваат во рамките на оставината

Покрај правата и обврските кои се поврзани исклучиво со личноста на оставителот (*intuitu personae*), поради што тие не се предмет на наследување, постои и друг имот што не влегува во составот на оставината. Станува збор за делот од заедничкиот имот на брачниот или вонбрачниот другар кој се издвојува од оставината, потоа предметите од домаќинството, како и за издвојување на имотот на лицата што стопанисувале со оставителот. За разлика од нашето законодавство, во поновите граѓански законици во Европа постојат решенија со кои експлицитно се предвидува дека во оставината не влегуваат одредени предмети кои што имаат посебно емотивно значење и вредност, како што се семејни слики, документи, дневници и сл. Постојат предмети кои што можеби немаат голема материјална вредност, но кои што поради својата природа и околности имаат големо емотивно значење и вредност за наследниците, како што се на пример семејните фотографии, писма, дневници и сл. Во повеќе европски законодавства се предвидени прецизни одредби со кои се регулира статусот и користењето на ваквите предмети. Врз основа на ова, во Граѓанскиот законик треба да се предвидат одредби со кои ќе се регулира ова прашање што е во интерес на сите наследници.

8. Издвојување на делот од заедничкиот имот на

брачниот или вонбрачниот партнер

Ако оставителот имал брачен или вонбрачен партнер, тој има право да бара издвојување на неговиот дел од заедничкиот имот којшто е стекнат за време на траење на брачната, односно вонбрачната заедница. Во македонското право имотот кој брачните партнери ќе го стекнат во текот на бракот претставува нивен заеднички имот. Поради тоа, кога се расправа оставината, а како наследник се јавува и надживеаниот брачен партнер, исклучително значајно е да се истакне дека најпрвин треба од оставината да се издвои делот на брачниот другар од заедничкиот имот. Фактот што законодавецот не предвидел задолжителна обврска за издвојување на делот на надживеаниот брачен партнер од заедничкиот имот создава бројни проблеми и дилеми за практичарите при распределувањето на оставината. Оваа правна празнина доведува до чести судски спорови поврзани со ова прашање. За разлика од Македонија, во повеќе европски законодавства, постојат одредби според кои делот што му припаѓа на надживеалиот брачен партнер треба да се издвои од оставината. Имајќи предвид дека ова прашање има големо значење, поради тоа што пред нотарите се поставува речиси во сите оставински предмети, во Граѓанскиот законик се предлага да се предвиди експлицитна одредба дека делот од заедничкиот имот на надживеаниот брачен партнер треба да се издвои од составот на оставината. Со ваквото решение би се олеснила работата на нотарите, би се зголемила правната сигурност и остварувањето на правата на граѓаните во наследното право и би се спречиле непотребните скапи и долги судски постапки.

9. Предвидување посебен режим на наследување за земјоделското земјиште и за фармите

Во македонското законодавство не постојат посебни одредби со кои се регулира наследувањето на земјоделското земјиште и фармите. Имајќи ги во предвид современите тенденции во наследното право, како и фактот дека Македонија е аграрна земја, во која голем

дел од населението својата егзистенција ја обезбедува со земјоделие, во реформата на наследното право треба да се предвиди посебен правен режим за наследување на земјоделското земјиште и на фармите. Целта на оваа реформа би била да се спречи понатамошно расцепкување на земјоделските парцели, кои во Македонија се меѓу најмалите по големина во Европа и не овозможуваат продуктивно земјоделско производство. Исто така, постојаното расцепкување на земјоделското земјиште, кое помеѓу останатото се должи и на постојниот систем за наследување, доведува до намалување на корисното обработливо земјиште кое се губи во создавање на меѓи и полски службености, што негативно влијае на земјоделското производство. Поради ова, реформата на наследувањето на земјоделското земјиште и фарми е од јавен интерес за Македонија. Во споредбеното право постојат повеќе законодавства кои предвидуваат посебен правен режим за наследување на земјоделското земјиште и фарми. Врз основа на направената анализа за состојбата и проблемите што се јавуваат при наследувањето на земјоделското земјиште во Македонија, како и решенијата од споредбеното право, во Граѓанскиот законик се предлага да се предвиди посебен правен режим за наследување на земјоделско земјиште и фармите, а ова прашање подетално би се регулирало со посебен закон.

10. Уредување на наследувањето на акции и удели во друштва

Во македонското наследно законодавство, за разлика од поголем број на други законодавства, не се предвидени посебни одредби за наследување на удели и акции во трговски друштва. Вакви одредби се предвидени во Законот за трговски друштва. Прашањето за наследување на удели во друштва или акции е уредено во повеќе европски законодавства. Основната цел е да се обезбеди непречено функционирање на друштвото, без тоа да се продава за да се намири наследниот дел на наследниците. Врз основа на погоре изнесеното, во Граѓанскиот законик на Република Македонија се предлага предвидување на една упатувачка норма со која ќе се уреди посебниот режим за наследување на акции и удели, што подетално ќе биде уредено во Законот за трговски друштва.

11. Предвидување на право на плодуживање на заедничкиот дом на брачниот партнер во вториот законски наследен ред

Во последните децении од минатиот и почетокот на новиот милениум, како резултат на револуционерните промени во семејството и реформите во семејните законодавства, во современите општества битно е променета положбата на брачниот партнер во наследното право. За разлика од минатото, денес во одредени наследно-правни системи брачната врска се смета за позначаен фактор дури и од крвното сродство. Основна причина за оваа радикална трансформација на наследноправната положба на брачниот партнер е во тоа што во современите услови на живеење, во најголем број на случаи, единствено брачните другари остануваат да живеат и да водат заеднички живот до смртта на еден од нив. Децата и другите роднини ја напуштаат заедницата на живот со брачните партнери во моментот кога ќе станат самостојни и способни за одвоен живот. Поради тоа, улогата на брачната врска добива сè поголемо значење во сферата на наследувањето. Во последно време, повеќе европски држави во своите законодавства вклучија специјални одредби со кои го обезбедуваат правото на преживеаниот брачен партнер да продолжи да живее во заедничкиот дом, кој влегува во рамките на оставината на оставителот. Заедничкиот дом и неговите содржини се користат од целото семејство, поради што тие имаат несомнено значење за преживеаниот брачен партнер, како главен имот кој може во голема мера да го определи неговиот стандард на живеење по смртта на брачниот другар. Подобрувањето на наследноправната положба на брачниот другар, што е основна тенденција во современите законодавства, овозможува тој да ги зачува истите животни услови кои постоеле пред смртта на оставителот. На овој начин, современите законодавства обезбедуваат стабилност за надживеаниот брачен партнер не само во финансиска, туку и во психолошка смисла.

Со оглед дека просечниот животен век се зголемува, во поголем број случаи смртта на оставителот настапува кога децата се во средни години, имаат работа и поседуваат сопствени куќи или станови. Поради тоа, кај децата не е толку изразена потребата да добијат наследен дел од домот каде што живееле нивните родители, што не е случај со надживеаниот брачен другар, кој најчесто е во поодминати години, со ниски приходи и за кого останувањето во заедничкиот дом е од големо значење. Во споредбеното право се познати два начини на кој се гарантира можноста преживеаниот брачен другар да продолжи да живее во заедничкиот дом. Во едната група на држави, му се дозволува на преживеаниот брачен другар правото да го користи и владее заедничкиот дом. Во втората група на држави, на преживеаниот брачен

другар му се дозволува да стекне право на сопственост на заедничкиот дом.

Во практиката во Република Македонија, во вториот законски наследен ред, кога брачниот партнер е повикан на наследство со родителите или браќата и сестрите на оставителот, тој често пати е принуден да го продаде станот или куќата во кои живеел до смртта на својот партнер и да го промени своето место на живеење поради продажба на заедничкото живеалиште. Со тоа, преживеаниот брачен партнер е ставен во неповолна положба да биде принуден да го промени своето место на живеење, а особено да има проблеми при купувањето на нов стан, за кој најчесто нема доволно средства. Врз основа на решенијата од споредбеното право и проблемите кои се присутни во практиката, во Граѓанскиот законик се предлага во рамките на вториот наследен ред да се предвиди решение според кое преживеаниот брачен другар ќе има право на плодоуживање на заедничкиот дом. Доколку се прифати ваквото решение преживеаниот брачен другар станбено би бил обезбеден до крајот на животот, а останатите наследници би можеле да го продадат и поделат заедничкиот дом по неговата смрт.

12. Детално уредување на правото на претставување и определување во кои случаи тоа се применува

Правото на претставување, покрај правилото на близина на степенот на сродство и правото на прираснување, е еден од основните постулати на кои се базира парентеларно-линеарниот систем на групирање на наследниците во законски наследни редови. Во практиката мошне чести се ситуациите кога законските наследници наследуваат врз основа на правото на претставување. Во нашето наследно право, и покрај тоа што законското определување на правото на претставување во членот 14 од ЗН упатува само на случај на претходна смрт на детето кое не го надживеало оставителот, од другите одредби на ЗН може да се заклучи дека ова право се применува и во други случаи. Освен во случај на претходна смрт на наследникот, до право на претставување доаѓа и во случаи на недостојност за наследување и откажување од наследство на наследникот во свое име. Заедничко за последните е тоа што доведуваат до ист резултат, а тоа е наследникот и покрај тоа што е жив и способен за наследување, законски да се смета (фингира) како да умрел пред оставителот. Имајќи ги проблемите кои се јавуваат во практичната примена на правото на претставување во Македонија, во Граѓанскиот законик се предлага прецизно да бидат наведени ситуациите во

кои доаѓа до примена на правото на претставување. Во оваа насока, при определувањето на ситуациите кога се применува правото на претставување, како причини треба да се набројат: кога наследникот починал пред оставителот, кога наследникот е прогласен за недостоен за наследување и кога се откажал од наследство во свое име.

13. Попрецизно уредување на институтот наследничка трансмисија

Во практиката прашањето за наследничката трансмисија се актуелизира во случај кога наследникот ќе почине после смртта на оставителот (*delatio hereditas*), но пред да биде поведена оставинската постапка. Како резултат на тоа наследникот кој што починал, и покрај тоа што по сила на закон се стекнал со наследството, не бил во можност да даде наследничка изјава дали се прифаќа или не се прифаќа за наследник. Во таков случај настанува наследничка трансмисија, односно пренесување на правото на откажување од наследство од оставителовиот наследник на неговите наследници. Со други зборови со наследничката трансмисија се пренесува правото на прифаќање или откажување од наследство. Притоа, правото на наследникот чие право на наследување, односно откажување од наследство се пренесува се нарекува трансмитент, додека пак наследникот на кого преминува правото на наследство, се нарекува трансмитер. За да дојде до наследничка трансмисија е потребно да бидат исполнети следниве услови: 1) трансмитентот да го надживеал оставителот; 2) трансмитентот во моментот на неговата смрт да имал право на наследство спрема оставителот, односно да не бил исклучен од наследство или недостоен за наследување; 3) трансмитентот поради неговата смрт да не се примил за наследник, поточно не успеал да даде наследничка изјава и 4) трансмитентот да оставил наследници на кои може да биде пренесено правото на наследување, односно правото да се прифатат или откажат од наследство. Со наследничката трансмисија, трансмитерот го добива само делот од оставината кој што би му припаднал на трансмитентот да бил жив, ништо повеќе, ништо помалку. Тој има право да го прифати тој дел од наследството или пак да се откаже од него. Притоа, со пренесувањето на правото на наследување се пренесуваат не само правата, туку и долговите на оставителот кои требало да ги наследи трансмитентот. Се разбира тие се пренесуваат во висината на вредноста на наследниот дел кој го наследил трансмитерот.

Имајќи предвид дека преминувањето на оставината врз наследниците (наследничката трансмисија) има големо практично значење, во Граѓанскиот законик се предлага да се

надополни постојната законска одредба со која се уредува ова прашање. Во таа смисла, се предлага да се предвиди сметаме дека е потребно да се предвиди одредба со која правото на наследникот чие право на наследување, односно откажување од наследство се пренесува се нарекува трансмитент, додека пак наследникот на кого преминува правото на наследство, се нарекува трансмитер. Освен тоа, со цел да се отстрана одредени дилеми кои се присутни во практиката, во законот треба експлицитно наведено дека наследничката трансмисија се однесува и на законското и на тестаменталното наследување.

14. Уредување на правото на нужен дел како облигационо право

Во нашето наследно право е прифатен принципот на ограничено тестаментално располагање, според кој завештателот не може слободно и по своја волја да располага со одреден дел од оставината – нужен дел, кој по закон им припаѓа на нужните наследници. Законодавецот го определува правото на нужен дел како наследно право. Во теоријата за наследното право се наведуваат повеќе аргументи кои говорат во прилог на прифаќање на концепцијата дека правото на нужен наследен дел треба да има облигационо-правна природа. Како прво, доколку се прифати оваа концепција нема да дојде до поништување на тестаменталните располагања, со што во поголема мера ќе се почитува последната волја на завештателот, што е основна тенденција во сите современи наследно-правни законодавства. Освен тоа, со прифаќањето на облигационо-правната природа на нужниот дел, не се поставува прашањето за оценка на совесноста, доколку тестаменталниот наследник или легатарот ја отуѓат стварта или правото. Како дополнителен аргумент, во прилог на прифаќањето на нужниот дел како облигационо право, се наведува фактот дека во тој случај нема да биде неопходно да се враќаат подароците кои оставителот ги направил за да се дополни нужниот дел, па поради тоа нема тешкотии околу утврдувањето на совесноста, односно несовесноста на даропримачот, доколку тој ја отуѓил или уништил стварта. Како последица на ова, нужниот наследник не се третира како универзален сукцесор, и поради тоа не стапува во правата и обврските на оставителот. Тој единствено се јавува во улога на доверител на оставината. Поради предностите на концепцијата дека нужниот дел треба да има облигационо-правна природа, во Граѓанскиот законик треба да се прифати концептот според кој правото на нужен дел ќе има облигациона природа. Ова решение е целисходно, бидејќи најоптимално ја исполнува целта за заштита на имотните права на најблиските роднини на оставителот, а притоа најмалку ги отежнува и комплицира односите со другите наследници. Без сомнение,

ова е тенденцијата кон која се стремат законодавствата како во регионот, така и во другите европски земји.

Имајќи предвид дека нужност законско наследување е предвидено во сите држави од европско-континенталното право, а тоа е составен дел и на нашата правна традиција, сметаме дека тоа и понатаму треба да се задржи во македонското наследно законодавство. Сепак, тргнувајќи од промените во односите во семејството, потребата од поголемо почитување на последната волја на завештателот, како и потребата да се избегнат проблемите во практиката поврзани со нужното наследување, би било потребно законодавецот да размисли за воведување на одредни промени во однос на стекнувањето на статусот на нужен наследник. Наместо досегашното решение според кое децата на оставителот по автоматизам стануваат нужни наследници, во Граѓанскиот законик се предлага да се воведат дополнителни критериуми кои ќе тргнуваат од способноста за работа и потребата од нужни средства за живот, како основ за добивање на нужен наследен дел. Ова впрочем соодветствува и на самата законска терминологија која го користи терминот „нужен дел“ кој имплицира дека се работи за дел од имотот кој што поради специфичните околности нужно, неопходно, треба да му припадне на еден наследник, кој што има реална потреба од тоа (се работи за лица со посебни потреби, социјални случаи и други категории на лица кои без своја вина немаат нужни средства за живот). На крајот, со ваквото решение нашето законодавство, ќе ја земе во предвид и ќе ја регулира повеќе децениската практика со која правото на нужен дел беше заобиколувано со склучување на договори за дар или доживотна издршка. Нема сомневање дека законот кој што не води сметка за реалните потреби на граѓаните и за она што се случува во реалниот живот не е добар закон, што резултира со изигрување на законските прописи и продуцирање на правна несигурност.

15. Предвидување на рок од три години за враќање на подароците

при повреда на правото на нужен дел

Тесно поврзано со прашањето за реформите во нужното наследување е и проблемот што се наметнува поради исклучително краткиот рок од 90 дена за враќање на подароците во случај кога со нив е повреден нужниот наследен дел. Овој законски предвиден рок го доведува

до прашање концептот за остварување на правото на нужен дел во нашето наследно право. Имено, доколку едно лице располага со подарок со целиот свој имот надвор од законски предвидениот законски рок, тогаш е невозможно враќањето на дадените подароци. Со тоа се доведени во прашање интересите на најблиските членови на семејството, особено на оние кои што немаат нужни средства за живот, што е во спротивност на принципите за семејна солидарност. Во практиката со ова решение се изигруваат нужните наследници, а оставителот често пати го користи како можност за да располага по своја волја неограничено со својот имот во случај на смрт. Со ваквото решение се приближуваме до законодавствата кои го прифаќаат концептот на неограничена слобода на волјата на завештателот. Меѓутоа и кај нив постојат одредени механизми за обезбедување на најблиските роднини на оставителот, што се остварува преку правото на издршка од оставината, што не е случај со нашето право. Во споредбеното право се присутни решенија кои предвидуваат подолги рокови во кои може да се оствари правото на враќање на подароците. Така на пример, според германското право дополнувањето на нужниот дел со враќање на подароците може да се оствари од нужните наследници само ако подароците се направени во рок од помалку од десет години пред смртта на оставителот. Идентично решение е предвидено и во Граѓанскиот законик на Грузија. Тргувајќи од погорените изнесени аргументи, како и од проблемите кои ова решени ги создава во практиката, во Граѓанскиот законик се предлага подолг рок за враќање на подароците, кој би требало да изнесува три години пред смртта на оставителот. Со воведувањето на овој законски рок ќе се овозможи нужните наследници да го обезбедат својот нужен дел и од подароците во рок од три години од смртта на оставителот, односно од денот кога решението за неговото прогласување за умрен, односно решението со кое се докажува неговата смрт станало правосилно. Сметаме дека ваквото решение е рационално и оправдано, поради тоа што остварувањето на заштитата на правата на нужните наследници во рок од три години од смртта на оставителот обезбедува поголема правна сигурност, за разлика од сегашното решение, кое се однесува на можноста за враќање само на подароците сторени во последните 90 дена од животот на оставителот.

16. Предвидување на обврска за задолжително наведување на основата за исклучување од наследство

Исклучување од наследство и лишување од наследство во корист на потомците, претставуваат имотно-правни санкции кои доведуваат до тоа законскиот нужен наследник да

не го добие предвидениот законски дел, односно да стане наследник. Исклучувањето од наследство е насочено кон законскиот наследник кој со своето поведење се огрешил спрема оставителот и неговите блиски роднини. Но, покрај ова, ваквиот наследник ги повредил и општествените интереси. Поради тоа, наследникот кој е исклучен од наследство врз основа на волјата на завештателот изразена во тестамент го губи своето право на нужен дел во целост или делумно. Исклучувањето од наследство како имотно-правна санкција е насочена кон законскиот наследник, кој со своето однесување се огрешил спрема оставителот и неговите блиски роднини. Во нашето наследно право причините поради кои може да биде исклучен од наследство нужниот наследник се таксативно наброени. Завештателот може да го исклучи од наследство наследник кој има право на нужен дел ако: 1) потешко се огрешил спрема оставителот со повреда на некоја законска или морална обврска и 2) со смисленост сторил некое потешко злодело спрема него или неговиот брачен другар, дете или родител. Според член 47 став 1 од Законот за наследување, завештателот кој сака да исклучи некој наследник од наследство тоа мора да го изрази во тестаментот на несомнен начин, а корисно е да ја наведе и причината за исклучување. За да предизвика важност исклучувањето на нужниот наследник неопходно е тестаментот во кој завештателот го прави исклучувањето да биде полноважен. Потребно е завештателот во тестаментот да го посочи нужниот наследник кој што го исклучува од наследство и тоа да го изрази на несомнен начин. Законодавецот предвидува дека завештателот „корисно е да ја наведе и причината за исклучување“, така што во законот не се предвидува обврска причината за исклучување изречно да биде наведена во тестаментот. За разлика од ваквото решение, во Граѓанскиот закон на Швајцарија, по чиј модел во голема мера е градено македонското наследно право, се предвидува дека „Исклучувањето е валидно само доколку завештателот ја навел причината за исклучување во тестаментот. Доколку исклучениот наследник ја оспорува основата за исклучување, секој наследник или легатар кој сака да стекне корист од исклучувањето мора да докаже дека причината за исклучувањето е оправдана.“ Од оваа причина во Граѓанскиот законик се предлага задолжителна обврска завештателот изречно да ја наведе причината за исклучување од наследство за тоа да може да биде полноважно. Со предвидувањето на обврската завештателот да ја наведе причината за исклучување од наследство ќе се избегната бројните судски спорови околу постоењето на основот за исклучувањето од наследство, ќе се олесни остварувањето на правата на граѓаните и ќе се обезбеди поголема правна сигурност.

17. Промени во регулирањето на своерачниот тестамент

Своерачен тестамент е тестаментот кој завештателот го напишал и го потпишал со своја рака. Така, ЗН во однос на своерачниот тестамент пропишува дека „тестаментот е полноважен ако го напишал завештателот со своја рака и ако го потпишал“. За разлика од голем број на други законодавства, нашето наследно законодавство не го предвидува датумот и местото на составување на своерачниот тестамент како суштествени елементи за полноважност на тестаментот. Во таа смисла, законодавецот во член 66 став 2 од ЗН предвидува дека „за полноважност на своерачниот тестамент не е нужно, но е корисно, во него да е означен датумот кога е составен.“ Назначувањето на датумот кога е составен своерачниот тестамент од страна на завештателот е корисно од повеќе аспекти. Врз основа на датумот, во случај кога завештателот составил повеќе тестаменти, се овозможува да се отстранат дилемите кој тестамент ја изразува последната волја на завештателот. Поточно, се овозможува да се утврди кој тестамент е составен порано, а кој подоцна, доколку тоа не може да се утврди од содржината на тестаментите. Покрај ова, со назначувањето на датумот се олеснува докажувањето на тестаменталната способност на завештателот, во случај кога таа е оспорена од страна на некој од наследниците на кого паѓа товарот на докажување. За разлика од нашето наследно право, како и наследните права од поранешните југословенски простори, каде сеште датумот не е суштествен елемент на своерачниот тестамент, во споредбеното право редовна појава е датумот да се предвидува како суштествен елемент на своерачниот тестамент. Постојното законско регулирање на своерачниот тестамент во практиката создава големи проблеми. Имено, сознанијата говорат дека во случај кога тестаментот не е датиран, како редовна појава во судските процеси се појавува оспорувањето на тестаменталната способност на тестаторот од страна на наследниците кои не се согласуваат со последната изјава на волја на тестаторот. Во таа смисла, судската практика со право забележува дека „се стекнува впечаток дека кога законските наследници не се задоволни со распоредот на оставината распределена со тестаментот, кога нивната наследна надеж не е остварена, прибегнуваат во изразувањето несогласност со изјавата на последната волја и изнесуваат некоја причина за неважност на тестаментот.“ Од овие причини во Граѓанскиот законик се предлага предвидување на датумот како суштествен елемент за полноважност на своерачниот тестамент. Освен предвидувањето на датумот како неопходен елемент за полноважноста на своерачниот тестамент, се предлагаат и други измени во законското регулирање на овој вид на тестамент. Во таа смисла, се предвидува изречна одредба дека своерачниот тестамент мора да биде составен на јазик и писмо кои завештателот ги познавал.

Во практиката често се јавуваат и случаи кога завештателот или евентуелно некое друго лице ќе направи одредени измени во тестаментот (дополнувања, прецртувања и сл.), кои битно ја менуваат суштината на тестаменталното располагање, при што се јавува сомнеж дали се тие израз на вистинската волја на завештателот. Во уредувањето на своерачниот тестамент во ЗН не постојат одредби со кои се регулираат овие ситуации. За разлика од македонското законодавство, во поголем број на европски законодавства се предвидени посебни одредби кои го регулираат прашањето на ваквите интервенции во тестаментот. Имајќи предвид дека промените во своерачниот тестамент се среќаваат во практиката, со што се доведува во прашање слободната волја на завештателот, сметаме дека и во македонското законодавство, по примерот на решенијата од споредбеното право, треба да се предвидат одредби со кои ќе се регулира прашањето за направените измени и дополнувања во своерачниот тестамент. Со ваквото решение ќе се обезбеди поголема заштита на последната волја на завештателот и ќе се избегнат можните судски спорови поврзани со одредени измени или дополнувања што се правени во тестаментот.

18. Предвидување на нотарскиот тестамент во формите на тестаменти

Во Законот за наследувањето не е предвидена формата на нотарски тестамент. Нотарскиот тестамент во нашето наследно право е воведен со Законот за вршење на нотарските работи. Согласно одредбите на овој Закон тестамент во форма на нотарски акт се составува според одредбите што важат за составување на судски тестамент. Поаѓајќи од ова, не станува збор за нова, различна форма на тестамент, бидејќи нотарскиот тестамент се составува според одредбите што важат за составување на судскиот тестамент. Во таа смисла, специфичноста се состои во овластувањето на нотарот да составува нотарски акт за изјавата на последната волја, како и фактот дека вака составениот нотарски акт, има форма и дејство соодветни на судски тестамент. За разлика од нашето наследно право, во споредбеното право формата на нотарскиот тестамент е широко прифатена. Во одредени наследно-правни системи се користи изречно терминот нотарски тестамент, додека пак во други се користи терминот јавен тестамент. Решенијата за нотарскиот тестамент, предвидени во современите наследно-правни системи се разликуваат во однос на бројот на сведоци; додека во одредени законодавства е можно составувањето на нотарски тестамент и без присуство на сведоци, во други (најбројни) се бара присуство на двајца сведоци или присуство на уште еден нотар, додека пак кај трети се бара присуство на тројца сведоци. Сепак, заедничко за сите нив

несомнено е надлежноста на нотарот во составувањето на оваа форма на тестамент. Во Граѓанскиот законик се предлага уредувањето на нотарскиот тестамент, со што ќе се овозможи поголема автономијата на волјата во рамките на тестаменталното наследување преку можноста за поширок избор на завешатателот во поглед на формите на тестамент. Освен ова, уредувањето на нотарскиот тестамент ќе обезбеди поголема информираност на граѓаните за постоењето на нотарскиот тестамент и за можноста истиот да биде составен пред нотар, што сега не е случај, со оглед на фактот што во Законот за наследување воопшто не се споменува нотарскиот тестамент како една од формите на тестаментот. Најпосле, ваквото решение ќе придонесе за постигнување на поголема систематичност и целовитост на Граѓанскиот законик, што треба да биде една од неговите основни карактеристики.

19. Предвидување на тајниот тестамент во формите на тестаменти

Македонското наследно право не ја предвидува формата на таен тестамент. Овој тестамент, како поголемиот број на други тестаменти, своите корени ги влече уште од римското право. Наспроти македонското право, формата на таен тестамент е широко прифатена во голем број на европски законодавства. Тајниот тестамент е писмен тестамент кој завештателот го предава на нотарот во затворен плик, без да биде прочитана неговата содржина, во присуство на сведоци. Притоа, завештателот изјавува дека е тоа неговата последна изјава на волја. Со цел да се оствари определбата граѓаните да имаат поголема слобода во изборот на формите на тестаментот при составувањето на последната изјава на волја, во Граѓанскиот законик на Република Македонија тсе предлага да биде воведена нова форма на тестамент – таен тестамент.

20. Востановување на Регистар на тестаменти

Според македонското наследно право начинот и местото на чувањето на тестаментот, не се законски уредени со задолжителни одредби. Уредувањето на ова прашање зависи исклучиво од волјата на тестаторот и тоа не влијае на полноважноста на тестаментот. Постапката за чување на исправи е уредена во Законот за вонпарничната постапка, врз основа

на која, меѓу другото, во судот се прима на чување тестаментот, без разлика дали е своерачен или судски тестамент. Врз основа на одредбите од важечкото право, тестаторот има право на избор при одлучувањето за начинот на чувањето на тестаментот и тој може да одлучи тестаментот да го чува: 1. кај себе; 2. кај трето лице; 3. во установа специјализирана за вакви услуги (пошта, банка и др.), 4. кај нотар и 5. во суд. Информирањето на наследниците за фактот на постоење на тестамент и за начинот и местото на неговото чување зависи најчесто од волјата на тестаторот. Досегашните сознанија од практиката покажуваат дека се мошне чести случаите кога наследниците не се запознати со постоењето на тестамент од страна на оставителот и како резултат на тоа наследството се распределува врз основа на нормите за законското наследување. За разлика од македонското право, во поголем број европски законодавства е уредено прашањето за регистарот на тестаменти. Со цел да се оствари доследно почитување и исполнување на последната волја на завештателот, како и да се обезбеди поголема правна сигурност и оневозможување на одредени злоупотреби во врска со тестаментот на завештателот од страна на наследниците, во Граѓанскиот законик се предлага воведување на регистарот на тестаменти. Регистарот ќе биде воден од страна на Нотарската комора на Република Македонија, со оглед на фактот дека во Македонија нотарите, како повереници на судот, ја водат оставинската постапка. На ваков начин ќе се овозможи олеснување на остварувањата на наследните права од страна тестаменталните наследници и полесен пристап до информациите за постоење и чување на тестаментот на оставителот.

21. Предвидување на решенија за поголема заштита на доверителите од оставината

Оставината ја сочинуваат права, но и обврски. Прашањето за обврските е уредено во Законот за сопственост и други стварни права, во делот Заедничка сопственост во наследничка заедница. Во членот 83 од ЗСДСП е предвидено дека: „Наследникот одговара за долговите на оставителот до висината на вредноста на наследениот имот. Наследникот кој се откажал од наследството не одговара за долговите на оставителот. Кога има повеќе наследници тие одговараат солидарно за долговите на оставителот и тоа секој до висината на вредноста на својот дел од наследениот имот, без оглед на тоа дали е извршена делба на наследството. Меѓу наследниците долговите се делат сразмерно со вредноста на имотот што секој од нив го

наследил, ако со тестаментот поинаку не е определено.“ Поаѓајќи од наведените одредби несомнено е дека наследниците одговараат за долговите на оставителот до висината на вредноста на наследениот имот. Законските одредби се доволно јасни и прецизни, меѓутоа во реалноста чести се случаите кога наследниците се заинтересирани само за наследувањето на правата, но не и на имотните обврски. Во таа смисла, искуството и досегашната практика во сферата на наследувањето покажуваат дека оваа законска одредба е предмет на злоупотреби од страна на наследниците. Имено, во најголем број на случаи, наследниците водени од имотните интереси, и покрај тоа што знаат дека оставителот имал оставено долгови (кредит, заеми, неисплатени обврски и сл.), тие не ги пријавуваат при составувањето на смртвонницата од страна на матичарот или нотарот. Со тоа ги изигруваат правата на доверителите, доведувајќи ги во ситуација отежнато и комплицирано да ги остваруваат своите побарувања. Тоа за доверителите значи губење на време, како и непредвидени финансиски, адвокатски и судски трошоци. Присутни се и ситуации кога наследникот се јавува како должник, поради што се откажува од наследството, сè со цел да ги изигра доверителите. Сето ова придонесува да дојдеме до заклучокот дека со ваквите решенија нашиот законодавец повеќе го штити должникот и неговите наследници, за разлика од доверителите, кои не можат да ги остварат своите права, што е во спротивност со принципот на правна сигурноста и начелото на исполнување на обврските. Освен ова, чести се и случаите кога наследниците воопшто не ги поведуваат постапка за расправање на оставина, знаејќи дека оставителот имал долгови или невратени кредити. Присутни се и ситуации кога намерно се инсценираат спорни прашања помеѓу наследниците и се започнуваат (фиктивни) парници помеѓу нив, сè со цел да се оневозможат доверителите да ги остварат своите побарувања од оставината. Во споредбеното право, за разлика од македонското законодавство, се предвидуваат подетални одредби за заштита на интересите на доверителите. Имајќи ги предвид проблемите кои во практиката во Македонија се јавуваат кога доверителите треба да ги наплатат своите побарувања од оставината, како и решенијата од споредбеното право, во Граѓанскиот законик се обврска јавно да бидат повикани доверителите на оставината, за тие да ги пријават своите побарувања. Освен ова, се предлага и можноста доверителите да ја покренат оставинската постапка, како и можноста да ја спречат поделбата на оставината сè додека не се остварат или обезбедат нивните побарувања. Се предлага и решение со кое доверителите на наследникот кој се откажал од наследство, поради што нивните побарувања би биле загрозени, да имаат можност во негово име да ја прифатат оставината до износот на нивното побарување. На овој начин доверителите ќе имаат поголема заштита и полесно ќе ги остваруваат своите побарувања од оставината, што ќе придонесе и за поголема правна сигурност.

22. Попрецизно уредување на одредбите за прифаќање

и откажување од наследство

Во македонското наследно право наследството се стекнува *ex lege*, по сила на законот, што значи дека наследниците се стекнуваат со наследството во моментот на смртта на оставителот, без да дадат позитивна наследничка изјава. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека „оставината на умреното лице преминува, по силата на законот, врз неговите наследници во моментот на неговата смрт.“ Поради ова, позитивната наследничка изјава во нашето наследно право не е претпоставка за едно лице да биде прогласено за наследник. Таа има декларативен карактер и нема конститутивно дејство за да може едно лице да се јави како наследник. Според ЗВП наследникот може да го прифати наследството или да се откаже од него. Согласно ЗН наследникот може да се откаже од наследство со изјава пред судот (нотарот) до завршувањето на расправата на оставината. Ваквата изјава има конститутивен карактер бидејќи со неа наследникот кој е повикан на наследство одбива да го прими наследството или се прифаќа за наследник. ЗН предвидува дека: „Ова откажување важи и за потомците на оној којшто се откажал, ако не изјавил дека се откажува само од свое име.“ Врз основа на ова, законодавецот разликува два вида на негативни наследнички изјави. При давањето на изјавата со која се откажува од наследство, наследникот задолжително мора да биде поучен дека може да се откаже од наследство само во свое име или во името на своите потомци.

Во споредбеното право, за разлика од македонското законодавство, повеќе држави, во интерес на правната сигурност, предвидуваат законски рокови за отпочнување на оставинската постапка, како и за давање на наследничка изјава. Со оглед на фактот дека македонското законодавство не содржи прецизно определен рок во кој наследникот треба да даде наследничка изјава и дека поради тоа во практиката се јавуваат бројни проблеми, во Граѓанскиот законик по примерот на поголем број европски држави, се предвидува законски рок во кој наследникот треба да даде наследничка изјава. Доколку во предвидениот рок наследникот не се откаже од наследство, по примерот на германското право, ќе се смета дека го прифатил наследството.

Втор дел

ОСНОВНИ УСЛОВИ ЗА НАСТАНУВАЊЕ НА НАСЛЕДНОПРАВЕН ОДНОС

За да дојде до настанување на еден наследноправен однос, неопходно е да бидат исполнети четири основни услови: 1) настапување на смрт на едно физичко лице - оставител; 2) да постои оставина (имот) на оставителот; 3) да постојат наследници и 4) да постои правен основ за наследување. И покрај тоа што сите наведени услови имаат влијание за настанување на наследноправниот однос, сепак најзначаен услов е постоењето на оставина. Причина за ова е фактот што доколку оставителот во моментот на својата смрт не оставил имот кој што може да биде пренесен на неговите наследници, не може воопшто да настане наследноправен однос и да има наследување.

Оставинскиот суд покренува постапка за расправање на оставината по службена должност, веднаш штом ќе дознае за смртта на едно лице или за прогласувањето на едно исчезнато лице за умрено. Ако од податоците од смртовницата се гледа дека умрениот не оставил имот, оставинскиот суд ќе одлучи да не се води постапка за расправање на оставината (чл. 165 ст. 1 од ЗВП). Судот ќе одлучи да не се води постапка за расправање на оставината и кога умрениот оставил само движен имот, а ниту едно од лицата повикани на наследство не бара да се спроведе расправа (чл. 165 ст. 2 од ЗВП).

Примери од пракса:

Смртовница

Составена во _____ на ден _____ година бр. _____

1.	Презиме, татково име и име	
2.	Ден, месец и година, а по можност и часот на смртта, место каде умрел, место и стан каде редовно живеел, како и се друго што би можело да биде од важност за надлежниот оставински суд	
3.	Име, живеалиште и адреса на брачниот другар, а ако не е жив, кога и каде умрел, односно име и презиме на најблиските наследници	
4.	Име, возраст, занимање, живеалиште и стан на брачни и вонбрачни, посвоени, полнолетни и малолетни деца на умрениот со назначување, по можност, на денот на нивното раѓање, како и тоа дали се чека уште некое дете	
5.	Име и живеалиште на старателот на децата од оставителот кои што се неспособни за работа, ако ги има	
6.	Фамилијарно и родено име, возраст, занимање, живеалиште и стан на оние роднини кои што според законот или врз основа на тестамент се повикани на наследството	

7.	Дали во оставината има освен движен имот уште и недвижен имот или хартии од вредност	
8.	Дали има познати долгови кои можат да ја преминат вредноста на оставениот имот, колку изнесуваат трошоците за болеста и за погребувањето и други долгови кои треба пред се да бидат измирени и кој ги измирил	
9.	Дали умрениот оставил тестамент или некое друго располагање за случај на смрт: ако умрениот оставил усмена изјава на последна желба, презиме и име, живеалиште и адреса на станот на сведоците од таа последна желба	
10.	Дали и кога на умрениот бил поставен старател и кој старателски орган го поставил на таа должност	
11.	Дали умрениот ракувал со пари на јавно надлештво или на јавна установа, дали примал плата, пензија или други примања и од кога?	
12.	Дали во оставината се наоѓаат предмети кои што судот треба по важечките прописи да ги предаде на други државни органи или на која јавна установа	

Податоците во смртовницата се земени по изјава на _____

од град _____.
ја составил

Смртовницата

МАТИЧАР

I. Настапување на смрт на оставителот

1.Оставител

Првиот неопходен услов за настанување на наследноправниот однос е настапување на смртта на едно физичко лице, кое во наследното право се нарекува оставител (*viventis non datur hereditatis* – живите не се наследуваат). Смртта претставува правен факт - настан кој доведува до престанок на правниот субјективитет на едно физичко лице и до гаснење на неговите лични субјективни права (*intuitu personae*). Во моментот на смртта се отвора наследството на оставителот (*delatio hereditatis*) и неговите имотни субјективни права се пренесуваат на неговите наследници. Освен *докажаната смрт*, истите правни последици во наследното право ги предизвикува и *претпоставената смрт* - институтот *прогласување на исчезнато лице за умрено*. Правните лица не можат да се јават како оставители, бидејќи тие претставуваат вештачка творба на законот. Нивниот престанок подлежи на посебни прописи од областа на трговското право и правото на друштвата. Поради ова, како оставител може да се јават само физичките лица. Способноста на едно физичко лице да биде оставител се поклопува со правната способност, односно со способноста да се биде субјект во правото.

2.Утврдување на моментот на смртта на оставителот

Фактот дека оставителот е умрен се докажува со *извод од матичната книга на умрените*. Во него, покрај другото, се запишуваат и денот, месецот, годината, часот и местото на смртта на оставителот. Самиот извод од матичната книга на умрени има својство на *јавна исправа*. За да издаде извод

надлежниот орган за водење на матичната книга на умрените, а тоа е Управата за водење на матичните книги, потребно е лицата кои се за тоа задолжени според законот да поднесат *пријава за смртта* на лицето и да приложат *потврда за смртта* издадена од здравствена установа. Во случај да нема ваква потврда, смртта на едно лице се потврдува преку *изјавите на двајца сведоци* пред матичарот. Доколку не биде поднесена потврда за смртта на лицето или таа не биде потврдена од страна на двајца сведоци, матичарот не смее да издаде извод од матичната книга на умрените.

Кога едно лице е прогласено за умрено во наследното право постојат посебни правила за утврдувањето на моментот на смртта на оставителот. Вонпарничниот суд во решението, со кое исчезнатото лице се прогласува за умрено, го означува денот, а по можност и часот, кој се смета како време на смртта на исчезнатото лице. Притоа, како ден на смртта се смета денот кога, врз основа на изведените докази, може да се верува дека исчезнатото лице умрело, односно денот кој исчезнатото лице веројатно не го преживеало. Ако не може да се утврди тој ден, се смета дека смртта настапила првиот ден по истекот на законски предвидените рокови за прогласување на исчезнато лице за умрено (чл. 82 од ЗВП). Врз основа на тоа, кога во решението со кое едно исчезнато лице се прогласува за умрено не е утврден денот на настапување на смртта, како ден што ќе се смета како *ден за отварање на наследството е денот кога решението станало правосилно*. Притоа, во ваков случај, роковите започнуваат да течат од денот кога решението за прогласување исчезнато лице за умрено станало правосилно, без разлика кога е утврден денот за кој се верува дека настапила смртта на исчезнатото лице.

Правосилното решение за прогласување на исчезнато лице на умрено, во кое е означен денот на смртта на исчезнатото лице, се базира на *законска претпоставка која е соборлива*. Притоа, законодавецот предвидува две можности за соборување на оваа законска претпоставка. Доколку исчезнатото лице прогласено за умрено лично се јави на судот, судот, откако ќе го утврди

неговиот идентитет, без натамошна постапка ќе го укине своето решение за прогласување на тоа лице за умрено (чл. 83 ст. 1 од ЗВП). Ако исчезнатото лице прогласено за умрено е живо или умрело во друг ден, а не во оној ден утврден во судското решение, судот, по предлог на секое лице кое има правен интерес, јавниот обвинител или јавниот правобранител, по спроведувањето на постапката, ќе го укине, односно ќе го преиначи своето решение за прогласување на исчезнатото лице за умрено (чл. 84 од ЗВП).

И во двата случаи се поставува прашањето за враќање на наследениот имот на лицето прогласено за умрено. Притоа се поаѓа од совесноста или несовесноста на наследниците. Совесните наследници, кои не знаеле, ниту можеле да знаат дека лицето прогласеното за умрено е живо, се должни да го вратат само она што останало од оставина во моментот кога дознале дека исчезнатото лице е живо. Тие не се должни да го вратат имотот и средствата кои што ги потрошиле. За разлика од нив, несовесните наследници, кои знаеле или можеле и морале да знаат дека исчезнатото лице е живо, се должни да го надоместат сето она што го добиле, вклучувајќи и парична противвредност на сето она што го потрошиле, го отуѓиле или пропаднало.

За поведување на постапката за отповикување или преиначување на решението за прогласување на исчезнатото лице за умрено веднаш ќе се извести судот надлежен за расправање на оставината на тоа лице. Судот ќе ја запре постапката за расправање на оставината, ако постапката е во тек. Меѓутоа, ако оставината е правосилно расправена, судот ќе нареди да се изврши прибелешка во јавните книги во кои се запишуваат правата на недвижности дека е поведена постапка за укинување, односно преиначување на решението за прогласување на исчезнатото лице за умрено (чл. 85 од ЗВП).

Правосилното решение за прогласување на исчезнато лице за умрено, односно правосилното решение за преиначување или укинување на решението за прогласување на исчезнатото лице за умрено, судот ќе го достави до

надлежниот матичар за запишување во матичната книга на умрените и на судот надлежен за расправање на оставината на исчезнатото лице, а решението за укинување и на центарот за социјална работа (чл. 87 од ЗВП).

Во секојдневниот живот чести се случаите кога истовремено ќе умрат повеќе лица кои се роднински поврзани и можат меѓусебно да се наследуваат. Причини за ваквите ситуации се сообраќајни несреќи, поплави, земјотреси, лавини, и други несреќи. Во вакви околности станува актуелно прашањето за остварувањето на наследните права на овие лица, при што од големо значење е утврдувањето на вистинскиот момент на нивната смрт. Во законодавната практика и во теоријата, лицата кои истовремено ќе настрадаат во некој несреќен случај или пак ќе исчезнат во ист момент и ќе бидат прогласени за умрени се нарекуваат комориенти. Утврдувањето на точниот момент на смртта, односно фактот кое од овие лица починало порано, а кое подоцна, е од значење за да се одговори на прашањето кој ќе се јави во улога на оставител, а кој во улога на наследник.

Искуството покажува дека во одредени ситуации е многу тешко да се утврди моментот на смртта и покрај водењето на судска постапка, поради што законодавствата применуваат одредени претпоставки во однос на ова прашање. Во теоријата, во однос на прашањето кој принцип ќе биде усвоен при определувањето на смртта на комориентите се познати две становишта. *Првото* становиште поаѓа од претпоставката дека *двете лица умреле во ист момент*, така што тие меѓу себе не се наследуваат. *Второто* становиште тргнува од тезата за *приоритет во смртта*, врз основа на која машките деца како биолошки поцврсти и поиздржливи, ги надживуваат женските лица, додека помладите ги надживуваат постарите лица.

Македонскиот Закон за наследување не предвидува посебна одредба за уредување на комориентите. При ваква состојба, во случај кога повеќе лица кои се роднински поврзани ќе починат истовремено или пак ќе бидат

прогласени за умрени, судот ги упатува заинтересираните лица на парница. Ако судот не може да утврди кој од комориентите бил жив во моментот на смртта на другиот, ќе се поведе оставинска постапка за секој од нив одделно. Притоа, се смета дека комориентите умреле истовремено, поради што тие не се наследуваат меѓу себе, освен ако не се докаже спротивното.

Примери од пракса:

РЕПУБЛИКА			МАКЕДОНИЈА	
ИЗВОД ОД МАТИЧНАТА КНИГА НА УМРЕНИТЕ				
ОПШТИНА _____				
ГРАД _____				
Во матичната книга на умрените што се води за местото _____ под				
тековен број _____ за година _____ запишана е смртта на:				
Име _____		Пол _____		
Презиме _____				
Ден, месец, година и час на смртта _____				
Место на смртта _____				
Ден, месец и година на раѓањето на умрениот _____				
Место на раѓањето _____				
Државјанство _____		Матичен број _____		
Последно живеалиште и адреса на станот _____				
Брачна состојба _____				
Презиме пред склучување на бракот _____				
Име и презиме на сопругот _____				
_____ та и презимето пред бракот _____				
Име и презиме на родителите _____	на таткото _____			
	на мајката _____			
Забелешки: _____				
Бр. _____ _____ 20 ____ год _____ (м.п.) _____ Потпис на матичарот _____				

3.Наследноправни последици сврзани со моментот на смртта на оставителот

Утврдувањето на точниот моментот на настапувањето на смртта на оставителот е од големо значење за наследното право, поради тоа што е поврзан со настанувањето на повеќе наследноправни последици. Како *прво*, во моментот на смртта доаѓа до отворање на наследството и преминување на оставината на наследниците по сила на закон. *Второ*, според моментот на смртта на оставителот се определува материјалното право кое ќе се применува на наследноправните односи. На пример, ако оставителот починал во 1995 година, пред стапување во сила на Законот за наследување од 1996 година, тогаш ќе се применуваат одредбите од Законот за наследувањето од 1973 година. Во спротивно, ако починал по донесувањето на Законот за наследување од 1996 година, ќе се применуваат одредбите од овој закон. *Трето*, во моментот на смртта се определува и месната надлежност на судот, според последното место на живеење на оставителот. *Четврто*, во тој момент се утврдуваат тестаменталните и законските наследници, како и способноста и достоинството на овие лица да се јават како наследници на оставителот. *Петто*, во овој момент се определува составот, содржината и вредноста на оставината. *Шесто*, од моментот на смртта почнуваат да течат законските рокови за застареност на правата поврзани со наследувањето. Како *седмо*, од моментот на смртта на оставителот, во случај на повреда на нужниот дел, се враќаат подароците направени 90 дена пред неговата смрт.

Судска пракса:

Ако оставината е распределена со правосилна одлука пред објавувањето на законот за наследување, за прашањето на полноважност на дополнително пронајдениот тестамент важат правните правила кои се применувале пред стапувањето во сила на законот за наследување, а не прописите на овој закон. (*Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. 83/56 од 31.I.1956 година*).

II. Оставина

1. Поимот оставина

Во македонското наследно право и во секојдневниот живот се користат повеќе термини со кои се означува предметот на наследувањето: 1) оставина, 2) наследство, 3) оставинска маса и 4) имот на умрениот. По својата содржина овие поими се многу слични, бидејќи ги опфаќаат имотните права и обврски кои му припаѓаат на едно лице. Разлика помеѓу нив се состои во тоа што кога титуларот на имотните права и обврски е жив, се користи терминот имот. *Имотот* претставува збир на права и обврски кои му припаѓаат на едно лице кои се проценливи и изразливи во пари. *Оставината* претставува збир на имотните права и обврски кои се пренесуваат во моментот на смртта на оставителот на неговите наследници. Тоа е сè она што оставителот им го остава на своите наследници. Терминот оставина се користи кога титуларот е починат. Од аспект на наследниците, имотните права и обврски кои што тие ги наследуваат во моментот на смртта на оставителот се нарекуваат *наследство*. Под поимот *имот на умрениот*, во наследноправна смисла се подразбираат стварите и имотните права и обврски кои се пренесуваат од оставителот на наследниците.

Судска пракса:

1. Предмет на наследувањето е оставината под која се подразбираат ствари и права на умрениот, кои преминуваат на неговите наследници. Предмет на наследување можат да бидат имотни и неимотни права на оставителот кои имаат имотна вредност (чиј еквивалент може да се изрази во пари). Тоа се апсолутни стварни права, како на пример правото на сопственост, правото на залог, правото на службеност, правото на градење и правото на користење, како и релативни (облигациони) права како што се на пример заем, надомест на штета, осигурување, авторски права и други облигациони права. Меѓутоа, право на користење на стан не спаѓа во

наведените права, па истото не влегува во вредноста на оставината на основа на која се пресметува нужниот дел. *(Пресуда на Врховниот суд на БиХ бр. 070-0-Rev-07-001183 од 04.11.2008).*

2. Предмет на наследување се ствари и права кои му припаѓаат на оставителот во моментот на смртта, па така и недвижностите кои не се запишани во земјишните книги, кои во таков случај се наследуваат како вонкнижна сопственост. *(Одлука на Жупанискиот суд во Бјеловар Gž-2473/00-2, од 21. XII. 2000).*

3. Надоместот за туѓа помош и нега чија исплата ја бара тужителот е парично побарување кое доспеало до моментот на неговата смрт, поради што тоа е имотно право кое според одредбата од чл. 2 на ЗН може да се наследува и неосновано е жалбеното тврдење на тужениот дека ова претставува непреносливо побарување и воедно ненаследливо побарување. *(Одлукс на Жупанискиот суд во Бјеловар Gž-2333/00-2, од 14. XII. 2000).*

4. За оцена дели некоја недвижност е дел од оставината не е пресудно дали таквата недвижност е запишана во земјишната книга на име на оставителот како сопственик, туку е пресудно таквата недвижност да претставува негов имот во моментот на неговата смрт. *(Одлука на Жупанискиот суд во Бјеловар, Gž-1133/08-2, од 21. VII. 2008).*

5. Не може да се третира како наследство и на наследниците да им се врачува имот што тие уште за време на татковиот живот го добиле во сопственост и кој како таков не може да претставува дел од неговата оставина. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гзз. бр. 274/48 од 20. VIII. 1948).*

2. Содржина на оставината

По својата содржина оставината се состои од имотните права и обврски кои ги поседувал оставителот во моментот на смртта. Согласно ЗН, можат да се наследуваат предмети и права што им припаѓаат на поединци (чл. 2). Во оставината, и покрај тоа што законот ова изрично не го предвидува, задолжително влегуваат и имотните обврски што ги имал оставителот во моментот на својата смрт. Во таа смисла, оставината се состои од: 1) разни

видови на ствари кои се подобни за пренесување во сопственост или во владение, 2) стварни права, 3) облигациони права, 4) наследни права, и 5) материјални права од правата на интелектуална сопственост (авторски права и права од индустриска сопственост).

Личните права и обврски кои се сврзани за личноста и својствата на оставителот не влегуваат во рамките на оставината. Тие се гаснат и престануваат да постојат во моментот на смртта на оставителот. Во оставината, исто така, не влегува ниту оној дел од имотот на оставителот што е предмет на договор за распределување на имот за време на живот и договор за доживотна издршка (чл. 33 ст. 2 од ЗН).

Судска пракса:

1. Во пасивата на оставителот влегуваат само оние трошоци за закопот на оставителот кои се вообичаени и потребни во врска со закопот и месните обичаи, а не и оние што се израз на посебниот пиетет на лицето што ги сторило тие трошоци спрема оставителот. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр. 350/75 од 17.XI.1975 година).*

2. Кога во оставинската постапка ќе се утврди дека покојниот со сиот свој имот располага со договор за доживотна издршка оставинската постапка ќе се запре поради непостоење на имот. *(Одлука на Окружен суд Скопје, Гж. 5000/88 од 8.XI.1988 година).*

3. Кои ствари се предмет на наследување на оставителот се утврдува според денот на отварање на наследството, а тоа е денот на смртта на оставителот. Врз основа на тоа, во оставината спаѓа и одредена парична вредност, која претставува противвредност на ствартата од оставината, што неовластено ја оттуѓил некој од наследниците. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев.-1660/81 од 29.II.1981 година).*

4. Парите кои оставителот за време на живот ги предал на друг, наложувајќи му после неговата смрт да ги потроши на одреден начин и тој постапувајќи совесно по налогот парите ги потрошил не претставуваат оставина, така што наследниците не можат да ги побаруваат. Ваквата изјава на волја на оставителот има карактер на правно дело помеѓу живи и важи без оглед на формата. *(Одлука на Сојузниот Врховен суд, Рев. бр. 554/59 од 29.IX.1959 година).*

2.1. Ствари

Стварите претставуваат дел од материјалната природа, што можат да бидат под власта на човекот и да имаат карактер на стока, односно да се изразливи во пари и да се во правен промет. Во македонското право под поимот ствар се подразбира „дел од материјалната природа што може да биде под власта на човекот и што може да се индивидуализира“ (чл. 12 ст. 2 од ЗСДСП). За да можат стварите на оставителот да бидат предмет на наследување, тие треба да бидат во негова сопственост (*Nemo plus iuris altere transfere potest quam ipse habet* – не можеш да пренесеш повеќе права на друг отколку што самиот имаш). Предмет на правото на сопственост се сите ствари коишто можат да припаѓаат на физички и правни лица, освен оние што според својата природа или врз основа на закон не можат да бидат предмет на ова право (чл. 12 ст. 1 од ЗСДСП). Постојат повеќе видови на ствари во законодавната практика и теоријата, но за наследното право од особено значење е поделбата на стварите на движни и недвижни. Ова од причина што секогаш кога во оставината постојат недвижни ствари (згради, деловен простор, станови, земјишта и др.), постои законска должност на судот за поведување на оставинска постапка. Кога оставителот оставил само подвижни ствари, тогаш судот ќе одлучи да не се води постапка за расправање на оставината доколку ниту едно од лицата повикани на наследство не бара да се спроведе расправа (чл. 165 ст. 2 од ЗВП).

Освен стварите кои се во сопственост на оставителот, предмет на наследување се и стварите во негово владение. Со смртта на оставителот наследниците го наследуваат владението на стварите на оставителот. Наследникот станува владетел во моментот на смртта на оставителот, освен ако со закон поинаку не е определено (чл. 178 ст. 1 од ЗСДСП). Притоа,

владението на стварите и правата на оставителот преоѓаат на наследникот такви какви што биле во моментот на неговата смрт.

2.2. Права

2.2.1. Стварни права

Во оставината на оставителот најчесто влегуваат *стварните права*, кои претставуваат потполна или делумна власт врз стварите призната од страна на правниот поредок. Најзначајно од сите стварни права е правото на сопственост. Тоа претставува потполна власт врз стварите призната од правото, кое му овозможува на сопственикот по своја волја да ја држи стварта, да се користи и да располага со неа во границите определени со закон. Сопственоста претставува најпотполно и најсеопфатно стварно право кое ги опфаќа сите овластувања; да се држи стварта, да се користи и да се располага со неа (*ius utendi, fruendi et abutendi ree sua quatenus iuris patitur*). Покрај сопственоста, како потполно стварно право, предмет на наследување се другите стварни права или стварните права кои произлегуваат од неа, познати уште како изведени стварни права. Станува збор за стварните службености (полски, куќни, техничко-комунални), заложното право (рачен залог, хипотека, фидуцијарниот пренос на сопственост), реалниот товар, правото на долготраен закуп на изградено или неизградено градежно земјиште, правото на долготраен закуп на земјоделско земјиште и правото на користење. За разлика од наведените стварни права, *личните службености* (плодоуживање - *ususfructus*, користење - *usus* и станување - *habitatio*) кои се поврзани за личноста на нивниот титулар се непреносливи и *не влегуваат во рамките на оставината*.

2.2.2. Облигациони права

По својата застапеност, покрај стварите и стварните права, во оставината влегуваат и *облигационите права*. Како облигациони права кои се наследуваат најчесто се присутни *побарувањата* кои произлегуваат од *договорите*. Понатаму, следат побарувањата кои произлегуваат од *деликтите*, односно причинувањето на материјална штета, губење или намалување на работна способност. Чести се случаите кога во оставината влегува и побарувањето по основ на *надомест на нематеријална штета* на оставителот, но само доколку до моментот на смртта на оставителот таа е досудена со правосилна пресуда, судска спогодба или валиден договор. Во оставината поретки се побарувањата кои произлегуваат од другите облигациони односи *variae causarum figurae*, како на пример неоснованото збогатување (*condictio sine causa*) и неповиканото вршење на туѓи работи (*negotiorum gestor*).

2.2.3. Наследни права (наследничка трансмисија)

Во составот на оставината можат да се јават и *наследните права*, како вид на привремени имотни права. Во практиката чести се случаите кога оставителот починал, оставинската постапка сеуште не е поведена, а во меѓувреме некој од наследниците умрел по смртта на оставителот. Како резултат на тоа, наследникот којшто починал, и покрај тоа што по сила на закон се стекнал со наследството, не бил во можност да даде наследничка изјава дали се прифаќа за наследник или се откажува од наследството. Во таков случај настанува *наследничка трансмисија*, односно пренесување на правото на откажување од наследство од оставителовиот наследник на неговите наследници.

Судска пракса:

1. Снаата од синот на оставителката има право на наследство спрема оставителката само ако нејзиниот брачен другар-син на оставителката, умрел после оставителката, а не пред неа. *(Одлука на Врховниот суд на РМ У. 1017/98 година).*

2. Со решение за наследување за наследници се огласуваат лицата кои во моментот на смртта биле живи. Според тоа, за наследник се огласува и лице кое во текот на постапката за расправање на оставината умрело. Во случај кога во текот на постапката за расправање на оставина еден од наследниците умре, со неговата смрт се отвора негово посебно наследство па судот може истовремено да расправа и за оставината на оставителот кој умрел подоцна во текот на постапката. Меѓутоа, во решението за наследување (иако се донесува формално едно решение) потребно е да се расправи и одлучи за двете одделни оставини кои треба да бидат јасно одвоени, како во однос на потомците на оставителот и имотот што ја сочинува нивната оставина, така и за правата што им припаѓаат на нивните наследници поодделно. *(Решение на Окружен суд – Скопје Гж. бр. 1185/77 од 6.II.1977 година).*

2.2.4. Права од интелектуална сопственост

Авторското право и сродните права, како и правата од индустриска сопственост се двата основни сегменти на правото на интелектуална сопственост. Предмет на правата од интелектуалната сопственост се општествените односи кои настануваат во врска со интелектуалните (нематеријални) духовните творби во областа на индустријата, науката, книжевноста и уметноста (авторски дела, пронајдок и др.). Притоа се наследува само *материјалната (имотната) компонента* на овие права, бидејќи моралната компонента е сврзана за личноста на авторот и таа е непренослива.

2.3. Обврски

Во рамките на оставината, освен правата, влегуваат и обврските на оставителот. Треба да се истакне дека сите обврски не се составен дел на оставината. Во оставината влегуваат само *имотните обврски*, кои се изразливи и проценливи во пари. *Личните обврски* сврзани со личните својства и карактеристики на оставителот (*intuitu personae*) *не се наследуваат*, како на пример обврската да се напише песна или сценарио за филм, да се изработи портрет и слично. Тие *се гаснат*, поточно престануваат во моментот на смртта на оставителот.

3. Утврдување на составот на оставината

Утврдувањето на составот на оставината е една од должностите на матичарот при составувањето на смртовницата. Кога некое лице ќе умре или е прогласено за умрено, матичарот надлежен да изврши *упис на смртта* во матичните книги на умрените е должен, во рок од 30 дена од денот на смртта, *да му достави смртовница на оставинскиот суд* (чл. 142 ст. 1 од ЗВП). Смртовница се составува секогаш кога некое лице ќе умре или е прогласено за умрено, без оглед дали има или нема имот.

Во својата содржина, меѓу другото, смртовницата содржи податоци за приближната вредност на недвижниот и подвижниот имот на умрениот. Во неа, по можност, се внесуваат податоци и за местото каде што се наоѓа имотот што го оставил умрениот, дали има имот за чие држење, чување и пријавување постојат посебни прописи, дали има готови пари, хартии од вредност, скапоцености, штедни книшки или други важни исправи, дали умрениот

оставил долгови и колку, дали оставил писмен тестамент или договор за доживотна издршка или спогодба за отстапување и распределба на имотот за време на животот и каде тие се наоѓаат, а ако умрениот направил устен тестамент, тогаш и името и презимето, занимањето и престојувалиштето на сведоците пред кои е направен тој тестамент.

Имајќи го во предвид ова, матичарот ги добива првите сознанија за имотот на умрениот врз основа на податоците добиени од страна на роднините на умрениот, лицата со кои тој живеел во заедничко домаќинство и други лица кои можат да дадат податоци што се однесуваат на оставината (чл. 144 од ЗВП). Ако матичарот не може да ги прибави сите податоци за составување на смртовницата, ќе му достави на судот смртовница само со податоците со кои располага и ќе ги изнесе причините поради кои не може да ја достави смртовницата, наведувајќи и податоци кои би можеле да му послужат на судот за пронаоѓање на наследниците и имотот на умрениот (142 ст. 1 од ЗВП). Искуството од досегашната практика покажува дека овие податоци многу често се нецелосни, недоволни, а понекогаш и непрецизни, особено кога станува збор за составот на оставината на оставителот. Ова се должи на неможността роднините, кога се издава смртовницата, да ги наведат сите потребни податоци во моментот кога таа се составува поради загубата на умрениот и неговото погребување. Затоа нотарите се принудени одново да составуваат смртовница во постапката за расправање на оставината.

За разлика од податоците добиени од страна на роднините и другите лица, во постапката за расправање на оставината поверодостојни и поцелосни податоци за оставината се добиваат со попис и процена на оставината. *Попис и процена на имотот* се врши по одлука на оставинскиот суд, односно нотарот, кога не се знае за наследниците или за нивното престојувалиште, кога наследниците се лица кои поради малолетство, душевна болест или други околности се неспособни, или се неспособни целосно сами да се грижат за своите работи, кога оставината треба да се предаде на Република Македонија,

како и во други оправдани случаи. Попис и процена се врши и кога тоа го бараат наследниците, легатарите или доверителите на умрениот. Најпосле, попис и процена ќе се изврши и без одлука на судот при составување на смртовницата, по барање на некои од наследниците или легатарите (чл. 146 од ЗВП).

Пописот го опфаќа: сиот имот на умрениот што го имал во посед во моментот на неговата смрт, имотот што му припаѓал на умрениот, а се наоѓа кај друго лице, при што се назначува кој имот, кај кого се наоѓа и по кој основ. Во пописот се забележуваат побарувањата и долговите на умрениот, а посебно неплатените даноци и други давачки (чл. 147 од ЗВП). Притоа, подвижните предмети се опишуваат според видот, родот, бројот, мерата и тежината или поединечно. Недвижностите се опишуваат поединечно, со назначување на местото каде се наоѓаат, културата на земјиштето, податоците од јавните книги во кои се запишуваат правата врз недвижностите и другите катастарски податоци (чл. 148 од ЗВП). Со пописот на имотот истовремено се врши и процена, при што одделно се назначува вредноста на одделни недвижни и движни предмети кои влегуваат во оставината (чл. 149 од ЗВП).

4.Права и обврски кои не влегуваат во рамките на оставината

Освен правата кои влегуваат во составот на оставината, кои претходно накратко ги елабориравме, постојат и права кои не влегуваат во рамките на оставината. Тука треба да ги споменеме *личните права*, како на пример правото на име, чест, достоинство, како и *семејните права од личен карактер*. Покрај правата и обврските кои се поврзани исклучиво со личноста на оставителот (*intuitu personae*), поради што тие не се предмет на наследување, постои и друг имот што не влегува во составот на оставината. Станува збор за

делот од заедничкиот имот на брачниот или вонбрачниот другар кој се издвојува од оставината, потоа за издвојување на предметите од домаќинството, како и за издвојување на имотот на лицата што стопанисувале со оставителот.

4.1. Издвојување на делот од заедничкиот имот на брачниот или вонбрачниот другар

Ако оставителот имал брачен или вонбрачен другар, тој има право да бара издвојување на неговиот дел од заедничкиот имот којшто го стекнале за време на траење на брачната, односно вонбрачната заедница. Во македонското право имотот кој брачните партнери ќе го стекнат во текот на бракот претставува нивен заеднички имот (чл. 67 од ЗСДСП). Станува збор за имотот којшто е стекнат *со работа* за време траењето на заедничкиот брачен живот. Поради тоа, кога се расправа оставината, а како наследник се јавува и надживеаниот брачен другар, исклучително значајно е да се истакне дека *најпрвин* треба од оставината да се издвои делот на брачниот другар од заедничкиот имот. Според нашето право, при утврдувањето на деловите на брачните партнери во заедничкиот имот, судот тргнува од фактот дека заедничкиот имот на брачните партнери се дели на *еднакви делови*. Меѓутоа, по барање на еден од брачните партнери судот може да му определи поголем дел од заедничкиот имот, ако тој докаже дека неговиот придонес во заедничкиот имот очигледно и значително е поголем од придонесот на другиот брачен партнер (чл. 75 ст. 2 и 3 од ЗСДСП). Истите правила кои се однесуваат на брачните другари се применуваат и на вонбрачните партнери, со оглед дека вонбрачната заедница, која траела подолго од една година, се изедначува со

бракот во однос на имотот стекнат за времетраење на вонбрачната заедница и правото на издршка.

Судска пракса:

1. Судот може да утврди ништовност на договорот со кој еден од брачните другари, без согласност на другиот, го оттуѓил имотот за кој судот утврдил дека е нивна заедничка сопственост, а притоа да го утврдува уделот на брачните другари во тој имот. *(Врховен суд на Хрватска, Рев. 1628/85 од 7.XI.1985 година).*

2. Наследниците имаат право да бараат утврдување на правото на сопственост врз основ на стекнување во брак на неговите родители (заеднички имот). Околноста што недвижноста, стекната во брачна заедница, во земјишните книги се води само на еден брачен другар, не го исклучува другиот брачен другар, односно неговиот наследник, да бара да се утврди придонесот на двајцата брачни другари, т. е. родителите на наследникот. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 1574/78).*

3. Делумно се уважува тужбеното барање на тужителот Б.Ф. од Скопје. Се утврдува дека покојната З.Ф. од Скопје се стекнала со сопственост на $\frac{1}{2}$ идеален дел од стан во Скопје со површина од 60 м² и подрум од 10 м² како имот стекнат во текот на бракот со покојниот Г.Ф. од Скопје, кој е татко на тужителот и тужениот. Се утврдува дека $\frac{1}{2}$ од станот е во сопственост на З.Ф., бивша од Скопје, и се задолжува тужениот М.Ф. да му го признае ова право на тужителот Б.Ф. од Скопје.

Се утврдува ништовност на член 1 од Договорот за доживотна издршка склучен на 15.09.1999 година помеѓу Г.Ф. бивш од Скопје, како примател на издршката и М.Ф. од Скопје како давател на издршката. Причина за ова е што Г.Ф. располагал со целиот стан од 60 м² и подрум од 10 м², а како сопственик на $\frac{1}{2}$ од станот се јавува неговата сопруга, З.Ф. поради тоа што станот бил стекнат во текот на траењето на бракот.

Во овој случај судот требало да утврди дали е основано тужбеното барање со кое се бара поништување на договорот за доживотна издршка со кој примателот на издршката располагал со целиот стан, и покрај тоа што тој бил стекнат во текот на траењето на бракот со неговата сопруга, која починала пред него. Таткото и мајката на тужителот и тужениот, кои се браќа, стекнале во текот на животот заеднички стан. Прво починала мајката на тужителот и тужениот, а тужениот со таткото склучил Договор за доживотна издршка, во кој таткото располагал со целиот стан. Согласно законот за семејството (чл. 205) имотот кој брачните другари ќе го стекнат во текот на траењето на бракот е заеднички брачен имот, и од него на

секој од двајцата брачни другари припаѓа по една половина. Мајката на тужителот починала пред таткото на тужителот, така што на неа и припаѓа една половина од станот, а другата половина му припаѓа на таткото.

Судот смета, од изведените докази, дека покојниот Г.Ф. како примал на издршката, не можел да располага со целиот стан, поради тоа што $\frac{1}{2}$ и припаѓа на неговата покојна сопруга и претставува нејзина оставина. Договорот помеѓу Г.Ф. и неговиот син е делумно ништовен, и судот делумно го уважува тужбеното барање. Според тоа, договорот за Доживотна издршка не се однесува на целиот стан, туку само на една половина од станот, колку што му припаѓа на починатиот Г.Ф. (*Пресуда на Основниот суд Скопје 2 граѓански суд П. Бр. 8307/07*).

Примери од пракса:

Пресуда на Основниот суд Скопје 2 граѓански суд П. Бр. 8307/07

Делумно се уважува тужбеното барање на тужителот Б.Ф. од Скопје. Се утврдува дека покојната З.Ф. од Скопје се стекнала со сопственост на $\frac{1}{2}$ идеален дел од стан во Скопје со површина од 60 м² и подрум од 10 м² како имот стекнат во текот на бракот со покојниот Г.Ф. од Скопје, кој е татко на тужителот и тужениот. Се утврдува дека $\frac{1}{2}$ од станот е во сопственост на З.Ф., бивша од Скопје, и се задолжува тужениот М.Ф. да му го признае ова право на тужителот Б.Ф. од Скопје.

Се утврдува ништовност на член 1 од Договорот за доживотна издршка склучен на 15.09.1999 година помеѓу Г.Ф. бивш од Скопје, како примател на издршката и М.Ф. од Скопје како давател на издршката. Причина за ова е што Г.Ф. располагал со целиот стан од 60 м² и подрум од 10 м², а како сопственик на $\frac{1}{2}$ од станот се јавува неговата сопруга, З.Ф. поради тоа што станот бил стекнат во текот на траењето на бракот.

Во овој случај судот требало да утврди дали е основано тужбеното барање со кое се бара поништување на договорот за доживотна издршка со кој примателот на издршката располагал со целиот стан, и покрај тоа што тој бил стекнат во текот на траењето на бракот со неговата сопруга, која починала пред него. Таткото и мајката на тужителот и тужениот, кои се браќа, стекнале во текот на животот заеднички стан. Прво починала мајката на тужителот и тужениот, а тужениот со таткото склучил Договор за доживотна издршка, во кој таткото располагал со целиот стан. Согласно законот за семејството (чл. 205) имотот кој брачните

другари ќе го стекнат во текот на траењето на бракот е заеднички брачен имот, и од него на секој од двајцата брачни другари припаѓа по една половина. Мајката на тужителот починала пред таткото на тужителот, така што на неа и припаѓа една половина од станот, а другата половина му припаѓа на таткото.

Судот смета, од изведените докази, дека покојниот Г.Ф, како примал на издршката не можел да располага со целиот стан, поради тоа што $\frac{1}{2}$ и припаѓа на неговата покојна сопруга и претставува нејзина оставина. Договорот помеѓу Г.Ф. и неговиот син е делумно ништовен, и судот делумно го уважува тужбеното барање. Според тоа, договорот за Доживотна издршка не се однесува на целиот стан, туку само на една половина од станот, колку што му припаѓа на починатиот Г.Ф.

4.2. Издвојување на предметите од домаќинството

На брачниот партнер, предците, посвоителот, потомците, посвоеникот и неговите потомци и лицата што живееле во трајна заедница, доколку живееле со оставителот во исто домаќинство, им припаѓаат *предметите на домаќинството* што служат за задоволување на секојдневните потреби, освен предметите од позначителна вредност (чл. 37 ст. 1 од ЗН). Во предметите на домаќинството, најчесто спаѓаат: мебел, постелнина, кујнски и трпезариски прибор, бела техника, телевизори, музички системи и слично. Овие предмети се издвојуваат од оставината, и не се земаат во предвид при пресметувањето на нужниот дел, ниту му се засметуваат на наследникот во неговиот законски наследен дел. Овие предмети се издвојуваат во корист на лицата што живееле во исто домаќинство со оставителот и истовремено се јавуваат како наследници. Предмети од позначителна вредност, како на пример уметнички слики, скулптури, нумизматички колекции или семеен накит не можат да бидат издвоени од оставината.

Судска пракса:

Дополнително пронајден накит со кој завештателот не располагал во својот тестамент се распределува според Законот за наследување. Пронајдениот накит не може да се смета како предмет од домаќинството. (Одлука на Окружниот суд во Белград, Гж. 4250/88).

4.3. Издвојување на имотот на лицата што стопанисувале со оставителот

Право да бараат издвојување на дел од оставината имаат и лицата кои што живееле во семејна заедница со оставителот и стопанисувале со него, кои со својот труд, заработка или на друг начин *придонеле за зголемување на вредноста на имотот на оставителот*. Во таа смисла, издвоениот дел од оставината не спаѓа во оставината и не се зема во предвид при пресметувањето на нужниот дел, ниту му се засметува на наследникот во неговиот наследен дел (чл. 91 ст. 1 и 2 од ЗСДСП).

Судска пракса:

1. Врховниот суд на Република Македонија наоѓа дека врз основа на вака утврдената фактичка состојба, пониските судови правилно утврдиле дека тужителката во текот на постапката не приложила докази од кои би можело да се утврди дека истата живеела во семејна заедница со нејзиниот татко, дека учествувала во стопанисувањето со имотот и со нешто допринела за зголемување на вредноста на истиот. Тужителката живеела во К. со нејзиното семејство со сопругот и децата а повремено доаѓала во посета на нејзиниот татко. Тужителката во смисла на помагањето на нејзиниот татко по однос на чистење готвење и други работи не може да преставуваат основ за примена на одредбата од член 91 став 1 од Законот за сопственост и други стварни права од причина што било утврдено дека имотот на нејзиниот татко бил наследен од неговиот татко односно дедото на тужителката а покојниот С. додека бил жив не купувал друг недвижен имот ниту пак градел нешто и неговиот имот не бил зголемен. (Одлука на Врховниот суд на Република Македонија Рев2.бр.126/2013)

2. Врховниот суд на Република Македонија наоѓа дека второстепениот суд правилно утврдил дека краварската фарма не се водела на име на покојниот А.З., ниту пак истиот бил оснивач на таа фарма, туку основачи и сопственици биле лицата А.С., Б.С. и С.С., кои не оспоруваат дека исклучиво тие обавувале дејност со одгледување на крави, а покојниот А. само им давал совети и им помагал со неговото искуство. Правилно второстепениот суд нашол дека паричните износи што се исплаќани на име на тужената С., за полесна комуникација за предаденото млеко, а потоа истата ги предавала тие средства на име на Б., С. и А.С.. Оттука, доколку истите средства биле плаќани за периодот од 01.01.2004 година до 31.12.2004 година на име на тужената С., кога истата врз основа на потврда од АД М. Б. е пријавена како кооперант, од каде произлегува дека на страна на тужената С., нема пасивна легитимација за водење на спорот, за износ од 284.258,00 денари. Имено, доколку покојниот А. се јавувал како кооперант, тие парични средства требало да бидат исплаќани на негова штедна книшка преку С. банка АД Б. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија Рев2.бр.353/2012).*

3. Издвојување на дел од оставината во корист на потомокот кој стопанисувал со оставителот има место само во случај на кумулативно исполнување на следниве законски услови: а) потомокот да живеел во заедница со оставителот; б) со свој труд и помагање во стопанисувањето да придонел во заедницата; в) таквиот негов труд да влијаел за зголемување на вредноста на имотот на оставителот. *(Решение на Врховниот суд на БиХ бр. 41 0 Р 000325 10 Рев. од 10.05.2011).*

4. Согласно Законот за наследување потомокот на оставителот кој живеел во заедница со оставителот, и со својот труд, заработка или на друг начин му помагал во стопанисувањето на оставителот, има право да бара од оставината да му се издвои дел што одговара на неговиот придонес во зголемувањето на вредноста на оставината, но тоа не е и право на потомокот да бара да му се признае право на сопственост на еден одреден објект од оставината во чија изградба тој придонел. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр. 888/72 од 5.И.1973 година).*

5. Издвојување на дел врз основа на придонес на лица кои живееле во едно семејно домаќинство со оставителот, може да се бара од целата оставина, а не само од поедини ствари кои ја сочинуваат. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 72/79 од 08.ИИ.1979 година).*

6. Како зголемување на вредноста на имотот на оставителот се смета и трудот на потомците чија цел е да се зачува имотот. *(Одлука на Врховниот суд на Словенија, Пж. 366/69 од 13.И.1969 година).*

7. Потомокот на оставителот кој има право да бара од оставината да се издвои делот кој одговара на неговиот придонес во зголемувањето на вредноста на имотот на оставителот, ова свое право кон наследниците може да го остварува и по правосилноста на решението за наследување, па и во текот на спорот за делба на наследството. *(Решение на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 167/59 од 26.III.1959 година).*

Примери од пракса:

Пресуда на Основниот суд Скопје 2 Граѓански суд VII. бр. 84211/06

Тужбеното барање на тужителката С.Б. од Скопје да се издвои 4/7 од оставината врз основа на сопствен придонес во зголемувањето на вредноста на имотот на оставителот се одбива како неосновано.

Тужителката и тужената се ќерки на починатиот М.Б., но од различни бракови. По смртта на оставителот поведена е оставинска постапка и во неа тужителката и тужената се огласени за законски наследници на по 1/2 идеален дел од оставината. Тужителката во своето барање истакнала дека целиот свој живот, сè до смртта на оставителот живеела со него во заедница, го негувала и придонесувала за зголемување на вредноста на неговиот имот. Наспроти тоа, тужителката истакнала дека тужената воопшто не се грижела за оставителот и не контактирала со него. Во 1983 година тој стапил во брак со мајката на тужителката. Во 1994 година и тој брак бил разведен, а оставителот имал обврска да плаќа издршка на тужителката. Во средно училиште тужителката преминала да живее кај оставителот, но за неа се грижела и нејзината мајка.

Врз основа на изведените докази судот утврдил дека барањето на тужителката е неосновано поради тоа што таа, како издржувано лице, не учествувала во изградбата на куќата што е предмет на оставината. Поради тоа, таа нема свој придонес во зголемувањето на имотот на оставителот, што може да биде основа за издвојување на имотот од оставината.

Според нашиот закон, не е дозволено намалување на делот на потомците во првиот наследен ред, туку е можно само намалување на делот на брачниот другар во корист на децата што не потекнуваат од брак со оставителот.

5. Утврдување на вредноста на оставината

Моментот на смртта на оставителот е од значење бидејќи тогаш, меѓу другото, се утврдува што сè влегува во неговата оставина и се утврдува нејзината вредност. *Утврдувањето на вредноста на оставина* е значајно за да се определат наследните делови на наследниците. Најпрвин се врши *попис и процена* на добрата што ги имал оставителот во моментот на смртта, сметајќи го тука и сето она со што располагал со тестаментот, како и сите негови побарувања, па и оние што ги има спрема некој наследник, освен побарувањата што очигледно се ненаплатливи. Целиот овој имот ја сочинува *брuto вредноста* на оставината. Од вака утврдената вредност на добрата што ги имал оставителот во моментот на смртта (актива) се одбива износот на оставителовите долгови, износот на трошоците на пописот и процената на оставината и трошоците на закопот на оставителот (пасива), со што се добива чистата, односно *нето вредноста* на оставината. На така добиената нето вредност на оставината се додава вредноста на сите подароци што ги направил оставителот на каков и да било начин во последните 90 дена од својот живот, па и на оние подароци за кои оставителот наредил да не му се засметуваат на наследникот во неговиот наследен дел, и на тој начин се добива *пресметковната вредност* на оставината. Таа е основа за пресметување на големината на нужниот дел на нужните наследници.

Во вредноста на оставината не влегува делот што претходно се издвојува во полза на надживеаниот брачен другар (кој претставува негов дел во заедничкиот имот на брачните другари), потоа покуќнината, како и имотот што се издвојува од оставината во корист на лицата што живееле во заедница со оставителот и му помагале во стопанисувањето. Во оставината, исто така, не влегуваат добрата со кои оставителот располагал со договорот за

доживотна издршка, а чие предавање на давателот на издршката е одложено до смртта на примателот на издршката.

III. Наследници

Третата претпоставка за настанување на наследноправен однос е постоењето на еден или повеќе наследници. Тоа се лицата на кои преминуваат стварите, имотните права и обврски што оставителот ги имал во моментот на неговата смрт. Во нашето законодавство, како и во другите современи наследни права, како наследник може да се јави *секое физичко и правно лице*. Физичките лица можат да се јават како законски и како тестаментални наследници, додека правните лица можат да се јават само како тестаментални наследници. Исклучок од ова правило е само државата која може да се јави како законски наследник во случај кога постои оставина без наследник.

За да може едно лице, било физичко или правно, да биде наследник тоа пред се треба да биде *способно за наследување*, односно да поседува правна способност. Покрај ова, за да едно физичко лице биде наследник тоа треба и да биде *достойно за наследување*. Согласно законските одредби оставината на умреното лице преминува, по силата на законот, врз неговите наследници во моментот на неговата смрт (чл.127 од ЗН). Врз основа на овој принцип, давањето на наследничката изјава нема конститутивно дејство за да едно лице стане наследник. Таа има само декларативен карактер.

1. Физички лица како наследници

Како наследник може да се јави секое физичко лице без оглед на возраста, полот, етничката, расната припадност, религиското уверување и др. Но, за да може едно физичко лице во конкретен случај да се јави како наследник тоа треба да биде *способно и достојно за наследување*.

1.1. Способност за наследување

За едно лице да биде *способно за наследување* тоа треба да биде *живо* во моментот на смртта на оставителот. Способноста за наследување е изедначена со правната способност на физичките лица поради што таа се стекнува истовремено со раѓањето на детето кога тоа станува и субјект во правото. Согласно законските одредби, наследник може да биде само лице кое е живо во моментот на отворањето на наследството (*delatio hereditas*) (чл. 122 ст. 1 од ЗН). По исклучок од ова правило, согласно старата латинска максима (*Nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur*), и детето кое веќе е зачнато во моментот на отворањето на наследството, се смета како родено ако се роди живо (чл. 122 ст. 2 од ЗН).

За да може нероденото дете да се јави како наследник потребно е да бидат исполнети два услови. *Прво*, нероденото дете да биде зачнато во моментот на смртта на оставителот. *Второ*, тоа треба да се роди живо. Согласно нашето законодавство, дали посмртно роденото дете било зачнато во моментот на смртта на оставителот се утврдува според правилата на семејното законодавство за најдолга бременост. Овој услов ќе биде задоволен ако детето се роди во рок од 300 дена по престанокот на бракот (чл. 50 од ЗС). Во

практиката, е исклучено да се појави спор по однос на ова фактичко прашање за кое одлучува судот. Вториот услов е задоволен доколку зачатото дете се роди живо. Притоа, според нашето право не е суштествено дали детето е способно за живот и има физички недостатоци, како и колку долго време ќе биде живо по раѓањето. И по однос на ова прашање, доколку се појави спор дали било родено детето одлучува судот во парнична постапка (чл. 173 ст. 2 од ЗВП).

Во теоријата наследувањето од страна на зачатото дете се поистоветува со *правото на наследство под раскиден услов*. Ако зачатото дете се роди живо тоа станува наследник во моментот на смртта на оставителот. Во спротивно, ако не се роди живо, тоа ќе се смета како никогаш да не постоело.

Доколку се очекува раѓање на дете кое би било повикано на наследство, тогаш оставинскиот суд, односно нотарот ќе го извести за тоа Центарот за социјална работа да оцени дали неговите интереси треба да ги застапува родителот или ќе назначи старател (чл. 164 ст. 1 од ЗВП). Ако Центарот за социјална работа во рок од 30 дена по приемот на известувањето поинаку не определи, за правата на нероденото дете ќе се грижи неговата мајка.

Законодавецот не определува како ќе постапува судот, односно нотарот во постапката за расправање на оставината кога се очекува раѓање на дете. Во теоријата се присутни две становишта. Според *првото*, постапката треба да биде запрена и да се почека зачатото дете да се роди, додека според *второто* нероденото дете треба да биде прогласено за наследник и да му се определи неговиот наследен дел. Како ќе постапи судот, односно нотарот зависи од конкретниот случај и од неговото слободно убедување.

Во Република Македонија со Законот за биомедицинско потпомогнато оплодување се дозволува постхумно оплодување на жената во рок од една година по смртта на мажот (чл. 122 ЗБПО). Поради тоа што постхумно

роденото дете е зачнато по смртта на оставителот, според нашето позитивно право тоа не може да се јави како наследник на неговиот генетски татко. Ова секако претставува дискриминација на постхумно родените деца, поради што е потребно законодавецот да предвиди одредба според која и тие ќе можат да се јават како наследници на нивниот биолошки татко.

Судска пракса:

1. Наследници на правото за денационализација можат да бидат само лицата што можат да бидат наследници на лицето на чие име гласи актот за одземање на имотот, што е предмет на денационализација. *(Одлука на Врховниот суд на РМ, Гзз. 128/2002).*

2. Ако на законскиот наследник на оставителот, откако се одрекол од наследството, му се роди живо дете, тоа се повикува на наследство ако било зачнато во моментот на смртта на оставителот. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 3369/92, од 21. II. 1992 година).*

1.2. Недостојност за наследување

За да може едно физичко лице да се јави како наследник, освен способноста за наследување, потребно е да биде и *достойно за наследување*. Во спротивно, наследникот кој што е оквалификуван за недостоен нема право на наследство, како врз основа на закон, така и врз основа на тестамент. Законодавецот предвидува повеќе причини за недостојност за наследување кои се засновани на личното однесување на наследникот пред се спрема оставителот, а со тоа и кон пошироката заедница. Притоа, тие треба да постојат во моментот на смртта на оставителот.

Причините поради кои едно лице е недостојно да наследи таксативно се наброени во законот (чл. 123 од ЗН). Според законодавецот причини поради

кои наследникот може да биде прогласен за недостоен за наследување се: 1) ако со смисленост го лишил од живот оставителот или се обидел да го лиши од живот; 2) ако со присилба или закана го натерал или со измама го навел оставителот да направи или да го отповика тестаментот или некоја одредба од тестаментот, или го спречил тоа да го стори; 3) ако го уништил или го сокрил тестаментот од оставителот со намера да спречи да се реализира последната волја на оставителот, или ако го фалсификувал тестаментот на оставителот и 4) ако потешко ја повредил обврската за издршка на оставителот, спрема кој имал законска обврска за издршка, како и доколку не сакал да му укаже нужна помош оставителот.

Судска пракса:

1. Синот на оставителот не се смета дека е недостоен за наследување поради потешка повреда на обврската за издржување на оставителот, и покрај тоа што тој не го издржува оставителот, ако оставителот имал доволно средства за издржување, а помош во лечењето му давале неговата ќерка и сопруга. *(Одлука на Врховниот суд на РМ, Рев. бр. 691/93 од 4.XI.1993 година).*

2. Занемарувањето на некоја морална, а не законска обврска за идржување спрема оставителот, не доведува до недостојност за наследување. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1393/86 од 06.XI.1986 година).*

3. Доведувањето на оставителот во заблуда со цел тој да го поништи неговиот тестамент, е причина жената да биде недостојна за наследување. *(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Гж-22/59).*

4. За наследникот потешко да се огрешил кон обврската за издржување на оставителот потребно е егзистенцијата на оставителот да била сериозно загрозена, наследникот да знаел за таквата состојба, да имал можности да ја изврши својата обврска, но свесно да не сакал да ја исполни. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1858/89 од 28.II.1990 година).*

5. За недостојноста за наследување судот води сметка по службена должност, но товарот на докажување дека оваа недостојност постои е на странката која тоа го тврди. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 2870/05 од 14.XI.2006 година).*

За недостојноста за наследување судот, односно нотарот води сметка по *службена должност* во текот на целата постапка, освен во случај на повреда на обврската за издршка и неукажување на нужна помош (чл. 124 ст. 3 од ЗН). При утврдувањето на фактот дали одреден наследник е недостоен сознанија и информации можат да бидат добиени од страна на другите заинтересирани наследници, јавниот обвинител и јавниот правобранител кога е во прашање интересот на државата да се јави како наследник. Во случај да се појави спор по однос на ова прашање заинтересираните странки се упатуваат на процес.

Недостојноста на одреден наследник може да се утврдува и *post festum*, по правосилноста на решението за распределување на оставината во процес од страна на заинтересираните наследници. Ако судот утврди дека наследникот бил недостоен, тогаш лицето нема да има право на наследство, поради што ќе треба да го врати делот од оставината кој го добил врз основа на оставинското решение.

Недостојноста за наследување како имотнoправна санкција има строго *личноправно дејство* кон недостојниот наследник во одреден конкретен случај. Од оваа причина, недостојноста не им пречи на потомците на недостојниот, при што тие наследуваат како да умрел тој пред оставителот (чл. 124 ст. 1 од ЗН). Ако недостојниот наследник требало да наследи врз основа на закон, тогаш неговиот дел го наследуваат врз основа на правото на претставување неговите потомци. Ако недостојниот наследник требало да наследи врз основа на тестамент, овој дел го наследуваат законските наследници на оставителот, од причина што во тестаменталното наследување не се применува правото на претставување.

Недостојноста на наследникот *престанува со проштевање* од страна на завештателот (чл. 124 ст. 2 од ЗН). Изјавата за проштевање на недостојниот наследник треба да биде направена во форма на тестамент согласно

законските правила со кои се уредува полноважноста на тестаментот. Пропштевањето може да биде направено изречно и молкум кога во тестаментот завештателот ќе го определи недостојното лице за тестаментален наследник.

1.3.Откажување од наследство

Наследник нема да стане лице кое е повикано на наследство, а кое дало изјава за откажување од наследство. Наследникот може *да се откаже од наследство* со изјава на судот до завршувањето на расправата за оставината (чл. 128 ст. 1 од ЗН). Ова откажување *важи и за потомците* на оној којшто се откажал, ако не изјавил изречно дека се откажува само од свое име. Доколку потомците се малолетни, за ова откажување е потребно одобрение од органот за старателство (чл. 128 ст. 3 од ЗН). Ако потомците се полнолетни а наследникот не изјавил изречно дека се откажува само од свое име, ваквата изјава ги опфаќа и нив бидејќи ги оневозможува да наследат врз основа на правото на претставување.

Наследникот кој се *откажал само во свое име* се смета како да не бил никогаш наследник. Во ваков случај, според правото на претставување *наследниот дел* од оставината кој што требало нему да му припадне *го наследуваат неговите потомци*. Ако се откажат од наследството сите наследници коишто му припаѓаат на најблискиот наследен род во моментот на смртта на оставителот, на наследство се повикуваат наследниците од следниот наследен ред. Ако се откажат од наследство потомците на оставителот и неговите посвоеници и нивните потомци, брачниот другар на оставителот се повикува на наследство како единствен наследник од првиот наследен ред.

Судска пракса:

1. Не се смета дека се прифатила за наследник сопругата на оставителот која изјавила дека не бара наследен дел кој и следува според законот, а потоа својот наследен дел го отстапила на синот и е согласна синот да биде прогласен за единствен наследник. *(Одлука на Врховниот суд на РМ, Гзз. 72/99 и Рев. 796/99).*

2. Не е ништовна изјавата за откажување од наследство во корист на другите наследници, само затоа што тие не се изјасниле дека го примаат отстапениот дел, ако го пријавиле во катастарот како свој имот. *(Одлука на Врховниот суд на РМ, Рев. бр. 291/99).*

3. Законскиот наследник кој во оставинската постапка дал негативна изјава, односно не се примил за наследник на оставината на своите родители, нема право да бара да се утврди дека по основ на наследство има право на сопственост на дел од оставината. Доколку законскиот наследник смета дека изјавата е дадена под принуда или измама или е фалсификувана, треба да се бара поништување на таквата изјава. *(Одлука на Окружниот суд во Скопје, Гж. 2230/77 од 20.II.1977 година).*

4. Делумното одрекување од наследство не произведува правно дејство. *(Решение на Врховниот суд на Југославија, Рев. 2665/65 од 15.II.1966 година).*

5. Изјавата за откажување од наследство или за прифаќање на наследството не може да се отповика; таа може само да се побива ако е дадена под принуда или закана или како резултат на измама и заблуда. *(Пресуда на Врховен суд на Југославија, Гз. 58/64 од 2.VI.1964 година).*

6. Мајката како застапник не може да се откаже од наследството во име на својата малолетна ќерка, без одобрение на органот за старателство. *(Решение на Врховниот суд на Србија, Гзз. 363/51 од 16.XI.1951 година).*

7. Наследникот не е овластен да бара наследство врз основа на тестамент ако изјавил дека го прифаќа наследството врз основа на закон, а знаел дека постои тестамент во кој тој е определен за наследник, затоа што со ова во суштина се работи за отповикување на порано дадената изјава за прифаќање на наследството која е неотповиклива, освен доколку е дадена под принуда, закана или како резултат на измама и заблуда. *(Решение на Сојузниот Врховен суд на Југославија, Рев. 504/63 од 26.IV.1962 година).*

8. Наследникот кој дал изјава за прифаќање на наследството врз основа на закон, иако знаел дека постои тестамент, не може покасно да бара наследство врз основа на тестамент. *(Решение на Врховен суд на Хрватска, Гзз. 156/6 од 28.XI.1956 година).*

Образложение

„Според чл.141 од ЗН изјавата за откажување или прифаќање на наследството не може да се отповика. Според тоа, ако тужителката дала и судот ја прифатил нејзината изјава дека го прифаќа наследството врз основа на закон, а знаела дека постои тестамент, ќе се смета дека таа конечно го остварила своето право врз основа на закон. Таа веќе не можела ниту во текот на оставинската постапка ниту по нејзиното завршување да ја отповикува порано дадената изјава и да дава нова изјава. Целта на наследничката изјава, како единствен израз на волјата е конечно да се утврди дали некое лице сака да стане наследник или не, и доколку сака по кој основ, а не само дали се откажува и го прифаќа наследството.“

Откажувањето од наследство не може да биде ниту делумно ниту со услов. Особено е значајно да се истакне дека откажувањето во корист на определен наследник не се смета како откажување од наследство, туку како изјава за отстапување на својот наследен дел. Ова откажување важи доколку наследникот во чија корист е тоа сторено го прифати тој дел од наследството (чл.131 од ЗН). Изјавата за откажување од наследство или за примање на наследство не може да се отповика (чл. 133 ст. 1 од ЗН). Во таа насока, наследникот што ја дал изјавата може единствено да бара да се поништи дадената наследничка изјава ако е таа предизвикана со присилба, со закана или е дадена поради измама или заблуда (чл. 133 ст. 2 од ЗН).

Законодавецот ги уредува и ситуациите кога наследникот не може да се откаже од наследството (чл. 130 од ЗН). Од наследство не може да се откаже наследник кој распакагал со целата или со дел од оставината. Исто така, мерките кои ќе ги преземе еден наследник само заради зачувување на оставината, како и мерките на редовното управување, не го лишуваат од правото да се откаже од наследството.

Судска пракса:

1. Изјавата за откажување од наследство во корист на лице кое не влегува во кругот на наследниците, не произведува правно дејство. Одредбата од ЗН предвидува откажување од наследство само во корист на одреден наследник, но не и во корист на лице кое не е наследник. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гзз. 35/67 од 19.I.1968 година).*

2. Кога тестаменталниот наследник дава изјава дека се прифаќа за наследник, може својот наследен дел да го отстапи на друг наследник на истиот оставител и судот таквото располагање ќе го уважи. Ова заради тоа што меѓу нужните и тестаменталните наследници постои наследничка заедница до делбата и за отстапувањето и примањето на наследен дел е дозволено одлучување во оваа постапка. *(Одлука на Окружниот суд во Скопје, Гж. 157/78 од 23.V.1978 година).*

3. Наследникот кој во текот на оставинската постапка изјавил дека му го отстапува наследниот дел на друг наследник, има право да бара да се раскине договорот врз основа на кој ја дал изјавата за отстапување на наследниот дел, доколку за тоа се исполнети адекватни услови. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 796/82 од 22.III.1983 година).*

4. Давателот на издршката се стекнува со сопственост врз основа на договорот за доживотна издршка, а не по пат на наследување. Поради тоа, дадените изјави во оставинската постапка, во врска со наследувањето од давателот на издршката и од другите учесници во постапката, се без правно дејство. *(Одлука на Окружниот суд во Скопје, Гж. 5000/88 од 8.IX.1988 година).*

5. Ако изјавата за откажување од наследство е дадена во заблуда може да се бара нејзино поништување и повторно расправање на оставината и по правосилноста на решението за наследување. *(Решение на Врховниот суд на Југославија Рев. 1875/65 од 22.II.1966).*

1.4.Неспособност за наследување

Неспособноста за наследување претставува одредено својство утврдено со закон врз основа на кое цела категорија на луѓе не можат да се јават како наследници. Овој наследноправен инстиут постоел во минатото, кога постоеле

разни причини поради кои на одредени категории на луѓе им било одземано својството на наследник: еретици, предавници, монаси, лица осудени на смрт и др. Денес, во современите наследни права неспособноста за наследување не е предвидена. Тоа се однесува и за нашето наследно право кое не ја познава категоријата неспособност за наследување.

2. Правни лица како наследници

Правните лица, за разлика од физичките лица, можат да наследуваат само врз основа на тестамент. Тие претставуваат збир од физички и/или правни лица кои имаат определен имот и цел за остварување, поради што правниот поредок им признава правен субјективитет. Како вештачка правна творба, создадени од страна на правниот поредок, правните лица за да можат да станат наследник мора да постојат, односно да се признати согласно позитивните прописи. Во спротивно тие не можат да се јават како субјект во правните односи, а со тоа и како наследник.

Како наследник во нашето наследно право може да се јави правно лице кое веќе постои, односно е правно признато. Но, покрај ова, постои можност завештателот со тестамент да основа задужбина која ќе се јави како наследник на оставината. Во ваков случај, задужбината ќе се смета за основана во моментот на смртта на оставителот, иако одобруението од страна на надлежен орган ќе го добие подоцна. Ако според законските прописи не може да се основа задужбина, тогаш овој дел од оставината преминува на законските наследници.

IV. Правен основ за наследување

Во современите законодавства правен основ за наследување се договорот за наследување, тестаментот и законот. Во наследното право на Република Македонија правен основ за наследување е само *тестаментот и законот*. Тестаментот е посилен правен основ за наследување во однос на законот. Врз основа на тоа, доколку завештателот оставил тестамент, прво ќе се распредели оставината врз основа на тестаментот, а потоа врз основа на законот. Законското наследување се применува кога оставителот не оставил тестамент, како и во други ситуации предвидени со законот. Согласно Законот за наследување, во македонското наследно право истовремено може да се примени и законското и тестаменталното наследување, односно еден дел оставината може да се распредели врз основа на закон, додека друг дел од оставината врз основа на тестамент.

Судска пракса:

1. До наследување врз основа на закон доаѓа не само кога нема тестамент, туку и кога со тестаментот не била опфатена целата оставина, или кога тестаментот е целосно или делумно неважечки. (*Одлука Врховниот суд на Хрватска, Гзз-78/86*).

2. Ако некој од тестаменталните наследници изјави дека е согласен оставината да се расправа не врз основа на тестаментот, туку врз основа на закон, а другите бараат да се расправа врз основа на тестаментот, во таков случај оставинскиот суд оставината ја расправа врз основа на тестаментот за наследниците кои тоа го бараат, а останатиот имот се расправа според законот на сите останати наследници. (*Одлука на Окружниот суд во Скопје, Гж. 1180/77 од 12.X.1977 година*).

3. Судот нашол дека споменатиот брачен договор не може да биде основ за стекнување на право на сопственост на предметната оставина. Ова дотолку повеќе што одредбата од став 2 член 1 на предметниот брачен договор е во спротивност со императивната одредба од членот 179 на Законот за наследување, со кој е пропишано дека е ништовен договорот со кој некој својот имот или дел од него го остава во наследство на својот

содоговарач или некој трет. Иако е неспорно дека сега покојниот А.М. имал намера својот посебен имот да го остави во наследство на тужителката, првостепениот суд заклучил дека А.М. таа своја намера не ја изразил во форма која Законот за наследување ја пропишува за располагање со имотот за случај на смрт. *(Одлука на Апелациониот суд во Нови Сад ГЖ. 3308/14 од 18.03.2015)*

4. Договорот за дарување за случај на смрт претставува, и покрај својот назив, правно дело помеѓу живите. Тој договор е допуштено правно дело и тој не може да се изедначи со ништовниот договор за наследување. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, ГЖ. 281/67).*

5. Нема правна важност договорот, според кој едниот брат во присуство на својот татко, му исплатил на другиот брат одредена сума на пари со обврска после смртта на таткото тој да не бара дел од наследството, бидејќи е тоа отуѓување на наследство на кое овој се надева, односно договор за наследство на трето лице кое е се уште живо, а ваквите правни работи се ништовни. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, ГЗЗ. 100/69).*

6. Не се дозволени договорите со кои едната страна се лишува од правото слободно да располага со својот имот во случај на смрт. *(Решение на Врховниот суд на Србија ГЗЗ 174/50 од 22.V.1950).*

Примери од пракса:

ДОГОВОР ЗА НАСЛЕДУВАЊЕ

Склучен на ден _____ година, помеѓу:

1. Марко Марков од Скопје со живеалиште на ул. Даме Груев бр. 6 со ЕМБГ 1207944342021 и бр на л. к. 82345 издадена од МВР Скопје, оставител на наследството и

2. Марија Велевска од Скопје со живеалиште на ул. Методија Антонов Ченто бр. 60 со ЕМБГ 1905065455001 и бр, на л.к. 122457, договорен наследник.

Член 1

Со овој договор договорните страни се согласни оставителот на наследството целиот свој имот кој што го поседува и се состои од:

по својата смрт безусловно и без никаков надомест да го пренесе на единствениот договорен наследник, доколку истиот го надживее оставителот на наследството.

Член 2

Договорните страни го склучуваат овој договор при чиста свест, здрав разум и без присила и закана од други лица свесни за околностите под кои го склучуваат и неговите последици.

Член 3

Овој договор договорните страни можат да го раскинат само со заемна согласност и во писмена форма заверена кај нотар.

Член 4

Договорот кој договорните страни го склучуваат ќе прозведе правно дејство во моментот на смртта на оставителот. Се до тој момент оставителот на наследството е слободен по своја волја да располага за време на живот со наведениот имот предмет на овој договор. Со договорот не може да биде опфатен делот од оставината што им припаѓа на нужните наследници.

Член 5

Договорните страни се согласни во случај на спор да биде надлежен Граѓанскиот суд во Скопје.

Договорни страни:

Оставител на наследството

Договорен наследник

Трет дел

НАСЛЕДУВАЊЕ ВРЗ ОСНОВА НА ЗАКОН

I. Поим и значење на законското наследување

Законското наследување претставува наследување кое се остварува врз основа на законот, доколку оставителот не располага со својот имот *mortis causa* со тестамент. Законското наследување е распределување на оставината на оставителот врз основа на фактите предвидени со законските норми, со кои се определува *кругот на лицата* кои што се повикани на наследство, *редоследот* по кој наследниците доаѓаат на наследство, како и *големината на наследниот дел* на секој законски наследник. При определувањето на кругот на законските наследници, законодавецот поаѓа од одредени релевантни објективни и субјективни околности познати како *факти од решавачко значење* (сродство, брачна врска и живот во трајна заедница). Поради тоа, се смета дека законското наследување ја претставува претпоставената волја на завештателот, затоа што доколку оставителот не сакал да се применат законските норми за распределување на неговата оставина имал можност самиот по своја волја да состави тестамент.

Нормите со кои е уредено законското наследување се од диспозитивен карактер и се применуваат во случај кога оставителот не оставил тестамент. Меѓутоа, нивната содржина е од *императивен карактер* и таа не може да се менува со волјата на завештателот или наследниците. Освен во случај кога оставителот не составил тестамент, законското наследување се применува и во други случаи предвидени со закон: 1) кога оставителот при составувањето на тестаментот не водел сметка за нужниот дел на нужните наследници; 2) кога оставителот располагал со дел од својот имот по пат на тестамент; 3) кога

тестаментот делумно или во целост ќе биде поништен; 4) кога тестаменталниот наследник ќе умре пред завештателот; 5) кога тестаменталниот наследник е недостоен за наследување; 6) кога тестаменталниот наследник нема да го исполни условот предвиден во тестаментот; 7) кога тестаменталниот наследник нема да го доживее предвидениот рок во тестаментот; 8) кога во тестаментот е предвиден само легат; 9) кога во тестаментот не се предвидени наследници туку други наредби и 10) кога тестаменталниот наследник нема да го прифати наследството.

Тргувајќи од наведеното, значењето на законското наследување во нашето наследно право е големо. И покрај тоа што законот претставува послаб правен основ за наследување од тестаментот и од договорот за наследување, во државите каде е предвиден овој договор, сепак законското наследување во практиката е многу повеќе застапено. Ова од причина што се многу чести случаите кога оставителот не располагаал со својот имот *mortis causa*, располагаал делумно или располагаал со целиот имот повредувајќи го правото на нужен дел. Поради тоа, во нашето наследно право оставината се распределува *по правило врз основа на законското наследување*, а по исклучок врз основа на тестаменталното наследување.

II. Факти од решавачко значење за определување на кругот на законските наследници

Во определувањето на кругот на законските наследници законодавецот се раководи од односите, како и од правата и должностите кои оставителот ги имал со најблиските членови на семејството. Законското наследување традиционално како потенцијални законски наследници ги опфаќа членовите на семејството. Врз основа на тоа, во македонското наследно право факти од

решавачко значење за определување на кругот на законските наследници се *сродството, брачната врска и живеењето во трајна заедница*. Животот во вонбрачна заедница според нашето наследно право не претставува основ за наследување, поради што *вонбрачните партнери не можат меѓусебно законски да се наследуваат*. Во одредени законодавства живеењето во вонбрачна заедница како и истополовите заедници (регистрираните партнерства) претставуваат основ за наследување.

Освен наведените основни факти од решавачко значење за определување на кругот на законските наследници, во нашето наследно право се предвидени и одредени *дополнителни факти* кои не се основ за наследување. Меѓутоа, од нивното постоење, односно непостоење во конкретниот случај зависи големината на наследните делови на законските наследници. Овие факти, како дополнителни критериуми, имаат улога на одреден *коректив* со кој се обезбедува поправично распределување на оставината во рамките на одредени законски наследни редови. Станува збор за *способноста за стопанисување, имотната состојба на наследниците, како и големината, односно вредноста на оставината*.

1.Сродство

Сродството претставува правно призната врска помеѓу две или повеќе лица, врз основа на која настануваат одредени права и должности. Во наследното право сродството е најстара и сеуште најзначајна врска помеѓу оставителот и неговите наследници од кои се формира кругот на законските наследници. Во зависност од начинот на засновување на сродството, во нашето право се познати три вида на сродство: 1) *крвно сродство*; 2) *сродство по посвојување* и 3) *сродство по сватовство*. *Духовното сродство* и

сродството по млеко немаат никаква правна важност и значење во македонското наследно право.

Крвното сродство претставува врска помеѓу две или повеќе лица кои потекнуваат едно од друго или потекнуваат од заеднички предок. Врз основа на тоа, крвното сродство се базира на биолошката крвна врска. Во зависност од начинот на засновување, крвното сродство може да се јави како *брачно* и *вонбрачно*. Брачното сродство се засновува тогаш кога во моментот на раѓање на детето неговите родители се во брак. Вонбрачното сродство пак се засновува кога во моментот на раѓањето на детето неговите родители не се во брак. Во македонското право *брачните и вонбрачните деца* се во целост изедначени во своите права, поради тоа *не постојат никакви разлики во однос на нивната наследноправна положба*. Во таа смисла, ЗН во основните одредби предвидува дека во поглед на наследувањето вонбрачното сродство се изедначува со брачното (чл. 4 ст. 1).

Судска пракса:

1. За да може вонбрачното дете да биде повикано на наследство, потребно е татковството да е утврдено на начин пропишан со законот. (*ВСМ Гзз 36/84 и Рев. 403/84, 3б. ВСМ- III, одл.35*).

2. Барањето за утврдување на татковство е лично право и како такво не преминува на наследниците. Поради тоа, мајката на детето ни во свое име не може да го продолжи спорот за утврдување на татковство, ако детето во текот на постапката умрело. (*ВСМ Гж. 11/65, 3б. ВСМ – I, одл. 16*).

3. Во постапката за утврдување на татковство, ако е умрено лицето за кое се тврди дека е татко на детето, тужени ќе бидат неговите наследници. (*ВСМ Рев. 329/80, 3б. ВСМ – III, одл. 15*).

4. Тужителката и таткото на малолетното дете одржувале полови односи и имале намера да склучат брак, но во тоа биле спречени поради неговото загинување во сообраќајна несреќа. Утврдувањето на татковството на детето родено по смртта на таткото ќе се води во

спорна постапка кон наследниците на покојниот, доколку истите го оспоруваат татковството. (ОСС. II. Бр. 890/75, Билт. ОСС бр. 1/78 стр. 53).

5. Вонбрачната ќерка на покојниот оставител, која е странски државјанин и која је посвоише странски државјани, со одлука на надлежен странски суд, со оваа посвојување не го изгубила наследното право спрема оставителот. (Одлука на Окружниот суд во Белград, бр. 29-30/1988).

6. Неоправдано е барањето на вонбрачното дете да му се надомести неимотната штета поради претпена душевна болка после смртта на вонбрачниот татко, кога татковството е утврдено со пресуда против волјата на умрениот и тој за време на животот не го признавал детето како свое. (Одлука на Врховниот суд на Југославија, Рев. 1387/64).

7. Детето родено вон брак може со тужба да покрене парница за утврдување на татковство и по смртта на лицето за кое се тврди дека е татко. Ако умрениот нема наследник или нема оставина, тогаш тужбата се насочува против старателот, кого за тој посебен случај го одредува органот на старателство. (Одлука на Врховниот суд на Словенија, Гж-154/58).

Врската помеѓу крвните роднини може да биде двострана, поради што тие се распределуваат во две линии. *Правата линија (linea rectae)*, ги прикажува крвните роднини кои потекнуваат еден од друг, *директно* (татко и син) или *индиректно* (дедо и внук). Во рамките на правата линија, кога крвните роднини се посматраат од предците (*ascendenti*) кон потомците (*descendenti*) тогаш станува збор за *нисходна линија*. Кога крвните роднини се посматраат во обратна насока, од потомците кон претците, тогаш станува збор за *восходна линија*.

Страничната линија (linea colateralis) ги означува крвните роднини кои потекнуваат од заеднички предок, а не еден од друг. За разлика од крвните роднини во права линија, во страничната линија роднините се разгрануваат во повеќе линии чија точка на спојување е заедничкиот предок. Роднини во странична линија се: браќата и/или сестрите, чичко и внук/внука, вујко и внук/внука, тетка и внук/внука, браќата и сестрите од вујко, тетка или стрико

(братучеди). *Сродството во странична линија* може да се јави како *полнородно* и *полуродно*, во зависност од фактот дали роднините имаат заеднички предци или потекнуваат само од еден заеднички предок. Ако роднините во страничната линија имаат заеднички мајка и татко, тогаш сродството е *полнородно (germani)*. Доколку заеднички им е само едниот предок (таткото или мајката), тогаш нивното сродство е *полуродно*. Полуродното странично сродство е *еднокрвно (consaguinei)* кога роднините имаат заеднички татко, а различни мајки. Кога роднините имаат заедничка мајка, а различни татковци тогаш полуродното странично сродство е *едноутробно (uterini)*. Полуродните странични роднини во практиката се познати како полубраќа и полусестри.

Пресметувањето на крвното сродство (computacio) претставува распределување на крвните роднини по линии и определување на нивната оддалеченоста во степени (*gradus*) на сродство. Оддалеченоста на роднините еден од друг се изразува преку бројот на раѓања што постојат помеѓу нив. Со бројот на раѓања се определува и степенот на сродството, според правилото - колку раѓања толку степени (*quod sunt generationes, tot sunt gradus*). За разлика од сродството во права линија, кое се *воспоставува со првото раѓање и се пресметува од првиот степен на сродство* (татко и син се роднини од прв степен на сродство), сродството во странична линија започнува да се *пресметува од вториот степен на сродство* (брат и сестра).

(СЛИКА 1)

Сродството по посвојување се засновува со посвојување на малолетно дете. Во нашето право постојат два вида на посвојување, потполно и непотполно посвојување. Со *потполното посвојување* меѓу посвоителот и

неговото семејство и посвоеникот и неговото потомство се создаваат права и должности кои постојат меѓу крвни роднини. Во таа насока, ЗН предвидува дека во поглед на наследувањето сродството создадено со потполно посвојување се изедначува со крвното сродство (чл. 4 ст. 1). Поради тоа, односите кои што се воспоставуваат со потполното посвојување се од *траен* карактер и тие *не можат да се раскинат*. Со потполното посвојување престануваат заемните права и должности меѓу посвоеното дете и неговите природни родители, вклучувајќи го и *правото на наследување*. Така, ЗН предвидува дека при потполното посвојување престануваат меѓусебните наследни права на посвоеникот и неговите потомци со неговите крвни роднини (чл. 4 ст. 2) Ова е од причина што при потполното посвојување *наследните права на посвоеникот и неговото потомство спрема посвоителот и неговото семејство и обратно* се изедначени со наследните права меѓу крвните роднини.

Со *непотполното посвојување* помеѓу посвоителот и посвоеникот настануваат односи помеѓу родители и деца. Помеѓу посвоеникот и роднините на посвоителот не настануваат роднински односи и посвоеникот нема никакви права и обврски кон нив. Во таа смисла, ЗН предвидува дека при непотполното посвојување остануваат запазени правата на наследување помеѓу посвоеникот и неговите роднини, доколку со овој закон не е поинаку определено (чл. 23 ст. 1). Поради тоа, меѓусебно можат да се наследуваат само посвоителот и посвоеникот и неговото семејство. Основна причина за ова е фактот што кај непотполното посвојување не престанува да постои сродството помеѓу посвоеникот и неговото поранешно семејство. Врз основа на тоа, посвоеникот и понатаму има одредени права и обврски кон своето поранешно семејство, меѓу кои влегува и *правото на наследување*. За разлика од потполното посвојување, при непотполното посвојување *наследните права* на посвоеникот спрема посвоителот може да се *ограничат* или *сосема да се исклучат* ако во моментот на посвојувањето посвоителот има свои родени деца. Доколку како

посвоители при непотполното посвојување се јавуваат брачни партнери, наследните права на посвоеникот може различно да се определат спрема секој од нив. Така, ако едниот од родителите на посвоеникот е брачен партнер на посвоителот, посвојувањето не влијае врз заемните права и наследување меѓу посвоеникот и тој родител и неговите потомци и претци (чл. 24). Во таа смисла, ако наследните права на посвоеникот биле ограничени или исклучени, посвоителот не може да го наследи посвоеникот и неговото потомство по закон. Според ЗН, *доколку наследните права на посвоеникот не се ограничени или исклучени* посвоеникот и неговите потомци ги имаат спрема посвоителот *истите наследни права* како и децата на посвоителот и другите негови потомци, а посвоителот спрема посвоеникот и неговите потомци има наследни права како родител на посвоеникот. Во тој случај, доколку посвоителот е жив, родителите на посвоеникот и нивните потомци и предци не го наследуваат посвоеникот (чл. 23 ст. 2). При непотполното посвојување посвоеникот и неговите потомци *не ги наследуваат посвоителовите роднини, неговиот брачен другар, ниту другите негови посвоеници, а роднините на посвоителот не се законски наследници на посвоеникот* (чл. 23 ст. 3). Во случај доколку наследните права на посвоеникот *биле ограничени или исклучени, посвоителот не е законски наследник на посвоеникот и на неговите потомци*. Ова се должи на фактот што непотполното посвојување создава односи кои не се од траен карактер, поради што тоа *може да биде раскинато*. Согласно ЗН, заемните наследни права меѓу посвоителот и посвоеникот престануваат, ако посвоителот, односно посвоеникот поднел *барање за престанок на посвојувањето*, а по смртта на едниот од нив се утврди дека барањето било основано (чл. 25).

Судска пракса:

Доколку посвоеното дете е со попреченост во психофизичкиот развој, односно со успорен ментален и психомоторен и говорен развој и за тие недостатоци не знаеле лицата кои го посвоиле, може да се поднесе барање за раскинување на посвојувањето. (ВСМ У 171/88, Билт. ВСМ бр. 47/50/90, одл. 82).

Сродството по сватовство настанува со склучување на брак, со што се засновува правна врска помеѓу едниот брачен другар и крвните роднини на другиот брачен другар. Во кругот на роднини по сватовство влегуваат мал број на лица: зетот и тештата, зетот и тестот, снаата и свекорот и снаата и свекрвата, како и очувот, маќеата и пасторците. Сродството по сватовство постои само помеѓу едниот брачен другар и крвните роднини во права восходна и нисходна линија на другиот брачен другар, и тоа само во прв степен на сродство. Притоа, меѓу овие лица се воспоставува *брачен роднински однос*, којшто не престанува ни во случај на престанок на бракот врз основа на кој дошло до воспоставување на сродството по сватовство. Во нашето наследно право *сродството по сватовство претставува основ за наследување* во рамките на вториот законски наследен ред, под услов овие роднини да живееле во трајна заедница. Според ЗН „чуваникот и хранителот, *посинокот и паиштерката и очувот и маќеата, снаата и свекорот и свекрвата, зетот и тестот и тештата* и лица кои се крвни роднини, *кои живееле во трајна заедница*, заедно се наследуваат под услов умрениот да не оставил брачен другар и други наследници од првиот наследен ред и родители и браќа и сестри. Во овој случај овие лица ја наследуваат целата оставина на еднакви делови (чл. 29 ст. 1 од ЗН). Кога на наследство е повикан брачниот партнер и лицата кои живееле во трајна заедница, тогаш тие ја наследуваат на еднакви делови едната половина од делот што би го наследиле родителите, односно браќата и сестрите.

2. Брачна врска

Во нашето наследно право, покрај сродството, и *брачната врска* претставува решавачки фактор за определување на кругот на законски наследници и формирањето на законските наследни редови. Според Законот за семејство: „Бракот е со закон уредена заедница на живот на *маж и жена* во која се остваруваат интересите на брачните другари, семејството и општеството“ (чл. 6). Со склучувањето на брак *брачните партнери*, покрај другите семејни права и должности, *се стекнуваат и со правото на законско наследување*. Во нашето наследно право брачниот партнер се јавува како *законски наследник* на својот починат брачен партнер во рамките на *првиот и вториот законски наследен ред*.

Преживеаниот брачен партнер, исто како и во другите современи наследни права, во нашето наследно право го наследува својот наследен дел во право на сопственост. За да може брачниот партнер да се јави како законски наследник на својот починат брачен партнер, покрај другите услови, потребно е да биде во полноважен брак во моментот на отварање на наследството. Со престанокот на бракот врз основа на развод или поништување *престанува и правото на наследување на брачните партнери*. Согласно ЗН брачниот партнер *нема право на наследство* ако: 1) оставителот *поднел тужба за развод* на бракот, а по смртта на оставителот се утврди дека тужбата била *основана*, или пак брачниот другар и оставителот поднеле *спогодбен предлог за развод* на бракот, а до смртта на оставителот постапката по тој предлог не е завршена; 2) *неговиот брак со оставителот биде поништен* по смртта на оставителот, од причини за чие постоење надживеаниот брачен другар знаел во времето на склучувањето на бракот и 3) *неговата заедница на живот со оставителот трајно престанала* по негова вина или во *спогодба* со оставителот (чл. 26 ст. 2). Со *разводот* и со *поништувањето на бракот* брачниот другар *го губи правото да ги бара користите за него*, предвидени во *тестамент* или во некое *друго располагање за случај на смрт*, направени *пред* разводот, односно поништувањето на бракот од неговиот поранешен брачен другар. За разлика

од другите современи законодавства, нашето наследно право освен законскиот наследен дел не предвидува други имотни привилегии кои се однесуваат на преживеаниот брачен партнер. Во таа смисла, во нашето право не постојат посебни правила со кои се уредува правото на преживеаниот брачен партнер на привремено или доживотно користење на заедничкото живеалиште, одредена парична сума од оставината и др.

Судска пракса:

1. За да можат наследниците на наследникот на еден оставител да се откажат од наследство, во случај кога наследникот умрел после оставителот, а пред да се заврши постапката за расправање на оставината, претпоставка е таквиот наследник воопшто да не дал наследничка изјава, ниту за примање, ниту за откажување од наследството, ниту да располага со целата или дел од оставината. Во оваа насока, по наоѓање на Врховниот суд на Република Македонија, правилно е стојалиштето на пониските судови дека учесникот В.М. нема право на наследство по Закон на делот од оставината на Д. М. која била прва сопруга на Ц. М. со кого се родени трите ќерки, А.Х., Б.Н. и С.Н., а кои се законски наследници и учесници во постапката.

Врховниот суд на Република Македонија, ги имаше во предвид ревизиските наводи на ревидентот дека пониските судови погрешно го примениле материјалното право кога одлучиле на наведениот начин, од причини што согласно одредбите од член 120 и член 127 од Законот за наследување, како законски наследник, покрај трите ќерки треба да се јави и брачниот другар Ц. М., но најде дека истите се неосновани. Ова, од причини што во конкретниот случај како учесник во постапката кој бара да биде огласен за законски наследник на оставината на покојната Д. М., не се јавува брачниот другар на покојната, туку се јавува втората жена на брачниот другар Ц. М., која согласно Законот за наследување, не може да биде огласена за законски наследник. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија, Рев2.бр.428/2014).*

2. Секој наследник на тужителот може да бара да се продолжи бракоразводната парница и кога другите наследници тоа не го бараат, бидејќи во овој случај не постои нужно сопарничарство. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гзз бр. 20/84 од 3.05.1984).*

3. Разведениот брачен другар не го губи правото на наследување врз основа на тестамент, кој неговиот поранешен брачен другар го составил пред разводот на бракот, само

затоа што бракот е разведен, ако бракот не е разведен по негова вина. *(Одлука на Врховниот суд на Србија-Одделение во Нови Сад, Гж. 106/64).*

4. Кога во текот на постапката заради развод на бракот умре тужениот, постапката ќе се прекине, бидејќи тужителот не е овластен да ја продолжи постапката против наследникот на тужениот, ниту наследниците можат да ја продолжат постапката заради утврдување неоснованост на тужбата. *(Врховен суд на Војводина, Гж. 622/74 од 6.06.1974).*

5. Тоа што бракот на парничарот е разведен нема влијание врз тестаменталното наследување, бидејќи таа не бара да го наследи оставителот врз основа на закон, кое право на тужената престанало со разводот на бракот..., но тужената може да наследи врз основа на полноможен тестамент, бидејќи не е недостојна за да го изгуби правото на наследување. *(Врховен суд на Србија, Гж. 91/64).*

6. Правото да се бара утврдување на дел во заедничкиот брачен имот во однос на умрениот брачен другар не зависи од покренување и спроведување оставинска постапка ниту е потребно упатување на наследникот на парница заради утврдување на оставинскиот имот. *(Одлука на Врховниот суд на Република Хрватска, Rev 1079/037-2).*

7. Правилно е утврдено дека дошло до траен престанок на заедницата на живот помеѓу тужениот и покојниот М.П., како оставител во смисла на чл. 22 ст. 3 од Законот за наследување, со чија примена, првостепениот суд донел правилна и законита одлука кога утврдил дека тужениот го изгубил правото на законско наследување на покојниот М.П. *(Одлука на Апелациониот суд во Нови Сад Gž.4606/13 12.12.2013)*

3. Живеење во трајна заедница

Третиот фактор врз основа на кои се определува кругот на законски наследници во нашето наследно право е *живеењето во трајна заедница*. По своето значење и застапеност овој фактор многу ретко е присутен во практиката. Покрај ова, за разлика од сродството и брачната врска кои се прифатени како основни факти во сите современи законодавства, живеењето

во трајна заедница претставува многу ретко решение во споредбеното право. Во таа смисла, нашето наследно право е едно од ретките во Европа и пошироко во светот кое го предвидува живеењето во трајна заедница како основ за наследување.

Лицата кои имаат право на наследување по основ на живеење во трајна заедница, законодавецот таксативно ги набројува. Тоа се *чуваникот и хранителот, посинокот и паштерката и очувот и маќеата, снаата и свекорот и свекрвата, зетот и тестот и тештата и лица кои се крвни роднини*. Овие лица под услови предвидени со законот наследуваат во рамките на вториот законски наследен ред *под услов да живееле во трајна заедница*. Како трајна заедница се подразбира онаа заедница која траела најмалку пет години и тоа непрекинато од нејзиното засновање па се до смртта на оставителот (чл. 29 ст. 3 од ЗН).

III. Начини на групирање на законските наследници

во наследни редови

Во современите наследно-правни системи, исто како и во минатото, во моментот на отворањето на наследството не се повикуваат на наследство сите потенцијални наследници на оставителот. Секое законодавство, поаѓајќи од својата наследно-правна политика, прифаќа определени факти и критериуми од решавачко значење за одредувањето на кругот на потенцијалните наследници и редот по кој наследниците последователно се повикуваат на наследство.

Речиси во сите современи законодавства еден од најзначајните критериуми, односно фактори за определување на законските наследници во наследни редови е *сродството* (крвно, брачно, вонбрачно, со посвојување). Следен одлучувачки фактор претставува *брачната врска*, која има неодминливо значење при групирањето на законските наследници. Во последните неколку децении, во реформите во наследните права на некои европски земји брачната врска го зазема приматот во законското наследување и пред сродството. Освен наведените, во помал број наследно-правни системи присутни се и други дополнителни факти, како што се вонбрачната заедница, живеењето во заедница со оставителот, трајната неспособноста за работа и немањето на нужни средства за живот на наследниците, односно имотната состојба на некој од наследниците.

Со определувањето на *редот на повикување на наследство* законодавецот го уредува *наследно-правниот систем* во една земја. Во теоријата на наследното право се познати три системи на групирање на законските наследници во наследни редови: 1) систем на близина на сродство; 2) систем на заедничка крв и 3) систем на парентели, во своите две варијанти: а) парентеларно-градуелен систем и б) парентеларно-линеарен систем.

1. Систем на заедничка крв

Системот на заедничка крв при распоредување на наследниците во наследни редови поаѓа од критериумот на *количество на заедничка крв* која ја имаат роднините со оставителот. Овој систем се базира на претпоставката дека во крвта на секој човек има половина од крвта на мајката и на таткото, а со секое понатамошно раѓање количеството на заедничка крв се намалува. Врз основа на тоа, најпрвин на наследство се повикуваат полнородните браќа и

сестри на оставителот, бидејќи тие имаат еднакво количество на заедничка крв со оставителот, $\frac{1}{2}$ од крвта на таткото и $\frac{1}{2}$ од крвта на мајката. Децата на оставителот, заедно со дедото и бабата (родителите на оставителот) се повикуваат на наследство по браќата и сестрите, бидејќи тие имаат заеднички $\frac{1}{2}$ од крвта на оставителот. Внуците на оставителот наследуваат после наведените роднини бидејќи тие имаат само $\frac{1}{4}$ заедничка крв со оставителот. И покрај тоа што овој систем е заснован на прецизен критериум, во законодавната практика никогаш не бил прифатен, поради фактот што не ги уважува во доволна мера емотивните односи помеѓу блиските сродници.

2. Систем на близина на сродство

Системот на близина на сродството при определувањето на редоследот на повикување на законските наследници на наследство, тргнува од критериумот на *близина на степенот на сродство* помеѓу оставителот и наследниците. Степенот на сродство помеѓу оставителот и наследниците се определува врз основа на бројот на раѓања. На наследство најпрвин се повикуваат сродниците кои се со поблизок степен на сродство со оставителот, кои ги исклучуваат сродниците кои се со подалечен степен на сродство. Доколку на наследство конкурираат сродници со ист степен на сродство, тогаш тие ја делат оставината помеѓу себе на еднакви делови. Во првиот наследен ред влегуваат наследниците кои се во прв степен на сродство со оставителот. Тоа се децата и родителите на оставителот. Во вториот наследен ред спаѓаат наследниците кои се во втор степен на сродство со оставителот, како што се внуците, дедовците и бабите, браќата и сестрите. Во третиот наследен ред на наследство се повикуваат правнуците како и прадедовците и прабабите, кои се во трет степен на сродство со оставителот.

3. Систем на парентели

Системот на парентели ги распоредува наследниците на оставителот во парентели во зависност од нивното *потекло од заедничкиот предок*. Наследниците се повикуваат на наследство *последователно*, врз основа на *принципот на исклучивост*. Првин на наследство се повикуваат наследниците од првата парентела, а доколку нема ниту еден од нив, тогаш се повикуваат наследниците од втората парентела и т.н.

Поимот парентела (наследно колено, наследен ред), доаѓа од латинскиот збор *parens, parentis*, кој значи родител, предок. Парентелата претставува група на сродници кои потекнуваат од заеднички родител (предок), кој се јавува како родоначалник на парентелата и кој е во директна врска со оставителот. Родоначалник на *првата парентела* е самиот оставител, а во неа влегуваат потомците на оставителот и нивните потомци. *Втората парентела* се состои од родителите на оставителот и нивните потомци, додека во *третата парентела* влегуваат дедовците и бабите на оставителот од таткова и од мајчина страна, како и нивните потомци. *Четвртата парентела* е составена од прадедовците и прабабите на оставителот и нивните потомци. Понатамошните парентели се формираат на ист начин, во зависност од врската со оставителот и нивниот број може да биде неограничен. Во зависност од тоа како се повикуваат на наследство наследниците од една парентела, во теоријата парентеларниот систем се дели на два вида: 1) парентеларно-градуелен систем и 2) парентеларно-линеарен систем.

3.1. Парентеларно-градуелен систем

Парентеларно-градуелниот систем се базира на *неограничена примена на принципот на близина на степенот на сродството*. Врз основа на тоа, првенство во наследувањето имаат наследниците во парентелата кои се во поблизок степен на сродство со оставителот. Со други зборови кажано, наследниците со поблизок степен на сродство ги исклучуваат наследниците со подалечен степен на сродство. Во овој систем во целост *е исклучена можноста за примена на правото на претставување*. Како резултат на тоа, кога во една парентела ќе бидат повикани на наследство наследници со различен степен на сродство со оставителот, се исклучува можноста да наследат наследниците кои се во подалечен степен на сродство со оставителот. Така на пример, ако по смртта на оставителот останале неговиот син и двајцата внуци од порано починатата ќерка, според овој систем целата оставина ќе ја наследи синот, исклучувајќи ги внуците од порано починатата ќерка. Тие нема да бидат повикани на наследство затоа што се во втор степен на сродство во права линија со оставителот, за разлика од синот, кој е во прв степен на сродство со оставителот. Тоа значи дека делот на порано починатата ќерка не преминува на нејзините потомци, туку прираснува (*ius accrescendi*) на синот на оставителот. Поради ваквото неправично решение, овој систем на групирање на законските наследници не е прифатен во современите наследноправни законодавства.

3.2. Парентеларно-линеарен систем

Парентеларно-линеарниот систем, исто така, поаѓа од принципот на близина на сродството помеѓу оставителот и наследниците. За разлика од

парентеларно градуелниот систем, тој се карактеризира со *првенствена примена на правото на претставување* и *супсидиарната примена на правото на прираснување*. Во парентеларно-линеарниот систем наследниците во секоја парентела се распоредени во линии, а носители на линиите се претците од кои потекнуваат наследниците. Во *првата парентела*, каде оставителот се јавува како родоначалник на парентелата, се формираат онолку линии колку што има потомци оставителот. Во *втората парентела* носители се родителите на оставителот, а по правото на претставување браќата и сестрите. Во *третата парентела* носители се дедовците и бабите на оставителот кои се поделени во две лози, машка – таткова лоза и женска – мајчина лоза.

Носителите на линиите имаат право на еднакви делови од оставината. Врз основа на принципот на исклучивост, според кој наследниците со поблизок степен на сродство ги исклучуваат наследниците од подалечен степен на сродство, тие ги исклучуваат нивните потомци. Меѓутоа, ако носителите на линиите не се живи во моментот на отворањето на наследството, или поради други причини не можат или не сакаат да станат наследници, според правото на претставување нивниот дел ќе го наследат нивните потомци. Доколку во рамките на една линија нема живи потомци и не може да се примени правото на претставување, тогаш овој наследен дел, врз основа на правото на прираснување, ќе им прирасне на другите наследници во рамките на парентелата со ист степен на сродство.

Во современите наследно-правни системи е прифатен парентеларно-линеарниот систем, поради поправедните решенија кои ги предвидува, при што приоритет има правото на претставување, а супсидијарно се применува правото на прираснување. Така на пример, доколку по смртта на оставителот останале неговиот син и двајцата внуци од порано починатата ќерка, според овој систем оставината ќе се подели на два дела, од кои $\frac{1}{2}$ од оставината ќе ја наследи синот, додека другата $\frac{1}{2}$ на еднакви делови (по $\frac{1}{4}$) ќе ја наследат потомците на порано починатата ќерка на оставителот врз основа на правото

на претставување. Ако едниот од внуците не може или не сака да стане наследник на неговиот дел од оставината ($\frac{1}{4}$), овој дел прираснува во рамките на линијата на другиот внук на оставителот, кој ќе наследи $\frac{1}{2}$ од оставината. Ако и тој не може или не сака да наследи и нема свои потомци, тогаш овој дел од оставината прираснува на синот на оставителот, кој во ваков случај ќе ја наследи целата оставина.

Парентеларно-линеарниот систем во голема мера ги почитува блиските емотивни врски помеѓу оставителот и неговите најблиски наследници, со што се постигнува поголема социјална правда и се дава можност како наследници да се јават помладите генерации со подалечен степен на сродство со оставителот. Од овие причини во наследното право на Република Македонија, исто како и во повеќето современи наследноправни системи, е прифатен парентеларно-линеарниот систем на распределување на кругот на законските наследници.

IV. Право на претставување, наследничка трансмиција и право на прираснување

Парентеларно-линеарниот систем е заснован на три значајни принципи. Врз основа на *принципот на исклучивост* наследниците кои се поблиски според степенот на сродството со оставителот ги исклучуваат од наследство наследниците кои се во подалечен степен на сродство со оставителот. Така на пример, ако оставителот оставил син кој има две деца, оставината ќе ја наследи во целост само синот, бидејќи тој е во поблизок степен на сродство во права линија со оставителот (I степен), за разлика од неговите деца, внуците на оставителот (II степен). Според *правото на претставување*, потомците на

едно лице, кое од било кои причини (не го доживеало моментот на смртта на оставителот, се откажало од наследство само во свое име, било недостојно за наследување или исклучено од наследство) не станало законски наследник во конкретен случај стануваат наследници на оставителот и го наследуваат делот кој што би му припаднал на нивниот предок. Правото на претставување се применува само во корист на децата и останатите потомци *во права линија* (внуци, правнуци), но не и во корист на брачниот другар на оставителот. Во таа смисла, потомците на оставителот (синовите и ќерките) директно го наследуваат оставителот, а само неговите внуци и останатите потомци (правнуци, чукунвнуци), можат да го наследат оставителот врз основа на правото на претставување. Правото на претставување *се применува само во рамките на законското наследување* и тоа има *приоритет* во однос на правото на прираснување, кое се применува супсидијарно. *Правото на прираснување* се применува кога делот на сонаследникот кој од било кои причини нема да стане наследник (а нема свое потомство, поради што не може да се примени правото на претставување) прираснува на другите наследници на оставителот со ист степен на сродство.

Судска пракса:

1.Браката и сестрите го наследуваат оставителот по правото на претставување на умрениот заеднички родител (нивниот татко).(*Решение на Врховниот суд на Србија, Гзз. 358/51 од 2.II.1951 година*).

2.Ако некој од тестаменталните наследници умре пред оставителот, делот од оставината што бил предвиден за него им припаѓа на законските наследници на оставителот. (*Решение на Врховниот суд на Војводина, Рев. 65/58 од 3.VI.1950 година*).

1.Право на претставување

Правото на претставување (*ius representationis*) е институт на наследното право врз основа на кој се овозможува потомците на едно лице кое починало пред оставителот или поради други причини не станало законски наследник (било недостојно за наследување или се откажало од наследство од свое име), да стапат на неговото место и да го добијат делот од оставината којшто би му припаднал на нивниот предок, како претходен наследник. Со овој институт се овозможува *последователно наследување на роднините во една линија* во рамките на една парентела (колени). Правото на претставување дава можност децата на наследникот, кој што од причини утврдени со закон не можел или не сакал да го наследи оставителот, да го заменат и да дојдат на неговото место, добивајќи го неговиот дел од оставината. Доколку некое од нив е умрено, или пак поради одредени законски причини се смета како да е умрено, тогаш на нивно место доаѓаат нивните деца и така се по ред, додека во истата линија во една парентела има можни наследници.

Причините и потребата за воведување на правото на претставување биле забележани уште во времето на римското право. Со цел да се избегнат неправилностите до кои доведувала директната примена на правилото близина на сродство (принцип на исклучивост), римските претори создале правило врз основа на кое во рамките на една иста линија и ист наследен ред (парентела) се овозможувало да се повикаат на наследство потомците на поблискиот оставителов роднина кој не станал наследник и да дојдат на неговото место (*successio in locum*).

Во законското наследување со правото на претставување се остваруваат две цели. *Прво*, се подобрува наследно-правната положба на роднините кои се во подалечна врска со оставителот. Врз основа на правото на претставување тие можат да го заземат местото на нивниот предок, а со тоа и да го наследат

неговиот дел. Доколку нивниот предок од било кои причини не станал наследник, без правото на претставување тие би биле доведени во нерамноправна положба. *Второ*, со определувањето на делот кој што наследниците треба да го наследат од нивниот претходник однапред се оневозможува да се наруши принципот на еднаквост на наследниците и на линиите во една парентела. Наследниците кои се повикуваат на правото на претставување го добиваат само делот што би му припаднал на нивниот претходник, делејќи го на еднакви делови во секој конкретен случај, во зависност од нивниот број.

Според ЗН правото на претставување е дефинирано како: „Делот од оставината што би му припаднал на порано умреното дете да го надживеало оставителот го наследуваат неговите деца, внуците на оставителот, на еднакви делови, а ако некој од внуците умрел пред оставителот, тогаш делот што би му припаднал да бил жив во моментот на смртта на оставителот го наследуваат неговите деца, правнуците на оставителот, на еднакви делови и така редум сè додека има потомци од оставителот“ (чл. 14). Во нашето наследно право, правото на претставување не се применува само во случај кога предокот не станал законски наследник поради тоа што не го надживеал моментот на смртта на оставителот. Тоа се применува и во случај кога законскиот наследник е недостоен за наследување, како и во случај кога се откажал само од свое име од наследството. Согласно законското определување на институтот право на претставување, наследниците кои доаѓаат на наследство според правото на претставување се секогаш потомци на лицето на чие место доаѓаат. Врз основа на тоа, потомците кои наследуваат, согласно правото на претставување, треба да ги исполнат сите услови кои се неопходни за да едно лице стане законски наследник. Тие треба да бидат способни и достојни за наследување.

Во наследноправната теорија подолго време е присутна дилемата: Каква е правната природа на правото на претставување? Дали наследникот со

правото на претставување наследува врз основа на правото на претходникот (*iure alieno, iure preadescunti parentis*) или врз основа на свое право (*iure proprio*)? Според *првото становиште*, настанато уште од римското право, лицата кои се повикуваат на правото на претставување немаат никаков директен правен однос со оставителот. Тие претставуваат универзални сукцесори на нивниот предок и наследуваат врз основа на неговото право. Според *второто становиште*, лицата кои се повикуваат на правото на претставување наследуваат врз основа на сопствено право, поради што мора да ги исполнат сите услови кои се неопходни за да може едно лице се јави како законски наследник. Ваквото сфаќање е прифатено во современите наследни права и тоа има свое практично значење. Имено, ако се прифати становиштето дека со правото на претставување се наследува врз основа на правото на предокот (*iure alieno*), а таквото лице е прогласено за недостојно, поради тоа што посегнало по животот на оставителот, тогаш ниту неговите потомци нема да можат да се јават како наследници. Во спротивно, ако се прифати становиштето дека потомците кои се повикуваат на правото на претставување наследуваат врз основа на сопствено право (*iure proprio*), тогаш неговите потомци ќе се јават како наследници на оставителот, без разлика што нивниот предок бил оквалификуван како недостоен за наследување. Во нашето наследно право, како и во другите современи наследни права, е прифатено становиштето дека наследниците кои се повикуваат на правото на претставување се повикуваат врз основа на *сопствено право*. Како резултат на тоа, наследниците кои наследуваат врз основа на правото на претставување мора да ги исполнат сите услови кои се бараат и за другите наследници.

Правото на претставување се применува *само кај законското наследување*. Тоа не се применува кај нужното и тестаменталното наследување. При примената на правото на претставување треба да се води сметка дали дали потомците - браќата и сестрите се полнородни (*germani*) или полуродни (*consaguinei, uterini*). Ова од причина што браќата и сестрите само

по татко го наследуваат на еднакви делови татковиот дел од оставината, браќата и сестрите само по мајка го наследуваат на еднакви делови мајчиниот дел, а родените браќа и сестри го наследуваат на еднакви делови со браќата и сестрите по татко татковиот дел, а со браќата и сестрите по мајка мајчиниот дел (чл. 17 ст. 3 од ЗН).

Обемот на примена на правото на претставување е различен, поради тоа што секоја држава во своите наследни права различно го уредува ова прашање. Во теоријата и во законодавната практика во однос на ова прашање се присутни две становишта. *Првото* ја застапува тезата за *неограничена примена на правото на претставување* во сите наследни редови (таква е состојбата во Велика Британија, Швајцарија и други законодавства), Врз основа на тоа постои можност и многу подалечните роднини, без разлика на степенот на сродство, да се повикаат на правото на претставување. *Второто* становиште ја застапува тезата за *ограничена примена на правото на претставување* во рамките на одредени наследни редови. Во македонското наследно право е прифатено *второто становиште*. Така, во рамките на првиот и третиот наследен ред е дозволена неограничена примена на правото на претставување. Меѓутоа, во вториот наследен ред правото на претставување се ограничува само во однос на потомците на браќата и сестрите, кога конкурираат на наследство со лицата кои живееле во трајна заедница со оставителот (чл. 29 од ЗН). Во ваков случај лицата кои живееле во трајна заедница ја наследуваат целата оставина на еднакви делови и ги исклучуваат потомците на браќата и сестрите на оставителот. Кога на наследство е повикан и брачниот другар, лицата кои живееле во трајна заедница ја наследуваат на еднакви делови едната половина од делот на оставината што би го наследиле родителите, односно браќата и сестрите на оставителот.

2. Наследничка трансмисија

Наследничката трансмисија настанува кога наследникот ќе умре по смртта на оставителот, без да се изјасни дали се прифаќа за наследник во оставинската постапка. Врз основа на тоа, *наследничката трансмисија* претставува преминување на правото на наследување од наследникот кој умрел по смртта на оставителот на неговите наследници. Ова право произлегува од начелото на наследување по сила на законот во моментот на смртта на оставителот. Со оглед дека наследникот го надживеал оставителот, но поради неговата смрт не успеал да се изјасни дали се прифаќа или не за наследник, ова негово право преминува на неговите наследници. Во практиката мошне често правото на претставување се поистоветува со наследничката трансмисија, и покрај тоа што се работи за два различни правни институти. Правото на претставување се применува кога наследникот ќе умре пред оставителот. За разлика од правото на претставување кое ги опфаќа само потомците на оставителот и нивните потомци, врз основа на наследничка трансмисија и брачниот другар може да се јави како наследник.

Судска пракса:

„После смртта на оставителот В.С. како наследници од првиот наследен ред и по *правото на претставување* ги оставил брачниот другар Е.С., синот Д.Д., ќерките Ц.Д., В.С., и Ј.С., како и снаата Е.С. внуците И.С. и С.С. по право на претставување од умрениот му син В.С.“ (Решението на Основен суд Скопје I Скопје ОД. бр. 469/02)

Коментар

Во конкретниот случај, Судот погрешно го наведува правото на претставување како основ за наследување на неговите живи потомци, бидејќи тие се јавуваат како директни наследници во првиот наследен ред (синот Д.Д. и ќерките Ц.Д., В.С. и Ј.С.). Исто така, повторно погрешно го наведува правото на претставување, со оглед на фактот дека тоа се однесува само на потомците на претходно починатиот наследник (синот В.С.), но не и на брачниот другар (Е.С.). Притоа е важно да се напомене дека за да дојде до примена на правото

на претставување е потребно Судот да утврдил дека синот не го надживеал својот татко. Тоа Судот во конкретниот случај пропуштил да го утврди. Доколку синот го надживеал својот татко, но починал пред да се прими за наследник, тогаш не може да се примени правото на претставување. Во овој случај настанува наследничка трансмисија, односно преминување на правото на наследување на неговите наследници од првиот наследен ред, во кои спаѓа и брачниот другар. Само во ваков случај брачниот другар ќе имал право на наследство. Со други зборови, за да можел брачниот другар да добие дел од наследството на својот починат сопруг, Судот по ниту еден основ не требало да го превиди фактот на моментот на смртта на починатиот сопруг, а тоа е по смртта на оставителот.

Примери од пракса:

Оставителот Алексо Трајков умрел по долга и тешка болест. По својата смрт ги оставил синот Марјан, внукот Добре од порано починатата ќерка Мирјана и ќерката Драгана. Месец дена пред да биде започната оставинската постапка починува ќерката Драгана која го оставила само својот сопруг Илија и синот Марјан.

Во конкретниот случај оставителот ќе го наследат наследниците од првиот законски наследен ред. Синот Марјан ќе наследи $\frac{1}{3}$, внукот Марјан $\frac{1}{3}$ врз основа на правото на претставување од порано починатата ќерка Мирјана и ќерката Драгана ќе наследи $\frac{1}{3}$ од оставината. Со оглед дека во меѓувреме, пред да биде поведена оставинската постапка за оставителот Алексо Трајков, починала неговата ќерка Драгана, настанала наследничка трансмисија врз основа на која правото да се прифатат за наследници на делот од оставината на оставителот Алексо Трајков преминала на нејзините законски наследници од првиот законски наследен ред – сопругот Илија и синот Марјан. Освен на оставината од Драгана овие лица ќе имаат право по основ на наследничка трансмисија да се прифатат за наследници и на делот од оставината на оставителот Алексо Трајков, кој го наследила Драгана

Во практиката прашањето за наследничката трансмисија се актуелизира во случај кога наследникот ќе почине после смртта на оставителот (*delatio hereditas*), но пред да биде поведена оставинската постапка. Како резултат на тоа, наследникот кој што починал, и покрај тоа што по сила на закон се стекнал со наследството, не бил во можност да даде наследничка изјава дали

се прифаќа или не се прифаќа за наследник. Во таков случај настанува наследничка трансмисија, односно пренесување на правото на откажување од наследство од оставителовиот наследник на неговите наследници. Со наследничката трансмисија, со други зборови кажано, *се пренесува правото на прифаќање или откажување од наследство*. Притоа, правото на наследникот чие право на наследување, односно откажување од наследство се пренесува се нарекува *трансмитент*, додека пак наследникот на кого преминува правото на наследство, се нарекува *трансмистер*.

Според ЗН оставината на умрено лице преминува по силата на законот, врз неговите наследници во моментот на неговата смрт (чл 127). Врз основа на тоа, до наследничка трансмисија може да дојде како кај законското, така и кај тестаменталното наследување. Но, таа може да се однесува и на двата основа на наследување, доколку наследникот кој починал после оставителот без да даде наследничка изјава бил и *законски и тестаментален наследник*. Имајќи го во предвид ова, наследничката трансмисија се појавува кога наследникот умрел пред да се заврши расправата на оставината, а не се откажал од наследството, така што правото на откажување преминува врз неговите наследници (чл. 129).

За да дојде до наследничка трансмисија потребно да бидат исполнети следниве услови: 1) трансмитентот да го надживеал оставителот; 2) трансмитентот во моментот на неговата смрт да имал право на наследство спрема оставителот, односно да не бил исклучен од наследство или недостоен за наследување; 3) трансмитентот поради неговата смрт да не се примил за наследник, поточно да не успеал да даде наследничка изјава и 4) трансмитентот да оставил наследници на кои може да биде пренесено правото на наследување, односно правото да се прифатат или откажат од наследство.

Со наследничката трансмисија, трансмитерот го добива само делот од оставината кој што би му припаднал на трансмитентот доколку бил жив.

Трансмитерот има право да го прифати тој дел од наследството или пак да се откаже од него. Притоа, со пренесувањето на правото на наследување се пренесуваат не само правата, туку и долговите на оставителот кои требало да ги наследи трансмитентот. Се разбира тие се пренесуваат во висината на вредноста на наследниот дел кој го наследил трансмитерот.

Во однос на правата на трансмитентот кои преминуваат на трансмитерот, во теоријата се присутни две становишта. Според *првото*, за да може трансмитерот да го наследи правото на трансмитентот по основ на наследничка трансмисија, треба најпрвин да се прифати за наследник на неговата оставина. Но, тој може да се откаже од наследството по основ на наследничката трансмисија (првото наследство) и покрај тоа што го прифатил наследството неговиот оставител (второ наследство) врз основа на закон или тестамент. Така на пример, наследникот не може да се откаже од наследството на таткото, кој починал после дедото, а да го прифати наследството на дедото по основ на наследничка трансмисија. Но, наследникот (трансмитерот) може да се откаже од наследството на дедото, иако го прифатил наследството од татко му. Според *второто* становиште, после смртта на трансмитентот, трансмитерот се стекнува со две самостојни права на прием на две различни оставини, после смртта на двајца оставители. *Првото* се однесува на правата и обврските кои ги наследува по основ на наследничката трансмисија (од оставителот на трансмитентот) при прво отвореното наследство. *Второто* право на трансмитерот настанува по основ на законско или тестаментално наследување со смртта на трансмитентот на подоцна (второ) отвореното наследство. И кај двете права, прво отвореното и кај второ отвореното наследство настапува *самостојно правоприемство*. Тоа значи дека ако трансмитерот се примил за наследник на првото наследство, не значи дека се примил за наследник на оставината на умрениот наследник - трансмитентот, второто наследство. И обратно, доколку тој се откаже од првото наследство, тоа автоматски не значи се откажал од второто наследство.

Во нашата судска пракса е прифатено второто становиште. Така, во случај на наследничка трансмисија, судот одлучува и расправа за двете одделни оставини кои треба да бидат јасно одвоени, како во однос на потомците на оставителот и имотот што ја сочинува нивната посебна оставина така и за правата што им припаѓаат на нивните наследници поодделно. Прифаќањето на ова решение е сосема логично и оправдано, бидејќи во спротивно би се усложнила и искомплицирала постапката за распределување на двете оставини, што би довело до отежнување во остварувањето на наследните права.

Иако наследничката трансмисија е мошне слична на правото на претставување, таа претставува посебен институт, кој во повеќе аспекти се разликува од ова право:

1) Наследничката трансмисија, за разлика од правото на претставување кое настанува во повеќе случаи (претходна смрт на наследникот, недостојност, исклучување од наследство, откажување од наследство во свое име), *настанува исклучиво кога наследникот ќе умре по оставителот*, пред да го оствари своето право за примање или откажување од наследство, односно пред да даде наследничка изјава дали се прима или откажува од наследството. Тогаш неговото право на наследување, исто како и другите имотни права (стварни, облигациони) преминува на неговите наследници. Така, ако наследникот починал по оставителот, пред да се прифати за наследник или да се откаже од својот наследен дел секој негов наследник може да го прими тоа наследство.

2) Наследничката трансмисија се разликува од правото на претставување и по тоа што по основ на правото на претставување наследуваат само потомците и нивните потомци, додека кај наследничката трансмисија *наследуваат и други наследници, најчесто брачниот другар*. Така на пример, доколку наследникот на оставителот починал по него без да даде наследничка

изјава, а оставил две деца и брачен другар, право на неговиот наследен дел имаат и децата и брачниот другар, доколку дадат позитивна наследничка изјава.

3) Следна разлика на наследничката трансмисија со правото на претставување е фактот што таа има пошироко поле на примена. Имено, додека правото на претставување се применува само кај законското наследување, *наследничката трансмисија е возможна и кај тестаменталното наследување*. Ако тестаменталниот наследник почине после смртта на тестаторот, но пред да биде прогласен тестаментот и пред да биде повикан да даде наследничка изјава, тогаш правото на прифаќање или откажување на тестаменталното наследство преминува на неговите наследници. Ова од причина што тестаментот, како правно дело *mortis causa*, предизвикува правно дејство од моментот на смртта на тестаторот, бидејќи со смртта се отвора неговото наследство. Понатаму наследничката трансмисија може да се примени и кога во конкретен случај се застапени и двата основа за наследување, односно законското и тестаменталното наследување.

Судска пракса:

1. Со решение за наследување за наследници се огласуваат лицата кои во моментот на смртта биле живи. Според тоа, за наследник се огласува и лице кое во текот на постапката за расправање на оставината умрело. Во случај кога во текот на постапката за расправање на оставина еден од наследниците умре, со неговата смрт се отвора негово посебно наследство па судот може истовремено да расправа и за оставината на оставителот кој умрел подоцна во текот на постапката. Меѓутоа, во решението за наследување (иако се донесува формално едно решение) потребно е да се расправи и одлучи за двете одделни оставини кои треба да бидат јасно одвоени како во однос на потомците на оставителот и имотот што ја сочинува нивната оставина, така и за правата што им припаѓаат на нивните наследници поодделно. (*Решение на Окружен суд – Скопје Гж. бр. 1185/77 од 6.II.1977.*)

2. Лицата пред завршување на оставинската постапка не можат да се прогласат за наследници. По умреното лице кое не се откажало од наследството, не дало изјава за примање на наследството, а ниту располагаало со имотот на оставителот, настапува таканаречена

наследничка трансмисија и правото на откажување преминува на неговите наследници. По умреното лице кое располагало со имотот кој го наследило не настапува наследничка трансмисија и нејзините наследници не можат да се откажат од наследството по оставителот, туку од евентуално наследство по смртта на тоа лице. (*Одлука на Жупанискиот суд во Дубровник, Gž. 956/03, од 26. I. 2006*).

3.Право на прираснување

Правото на прираснување (ius accrescendi) претставува прираснување на наследниот дел од наследникот кој не можел или не сакал да наследи, на сродниците со ист квалитет и степен на сродство во истиот наследен ред. Тоа по својата суштина претставува привилегија врз основа на која наследниот дел од наследникот, кој од било кои законски причини не наследил, прираснува на наследните делови на другите наследници, но од ист степен на сродство во истиот наследен ред. Институтот право на прираснување во парентеларно-линеарниот систем *се применува супсидиерно*, секогаш кога не може да се примени правото на претставување. Доколку не може да се примени ниту правото на прираснување, бидејќи нема наследници во рамките на истиот наследен ред, тогаш се применува начелото на исклучивост и доаѓаат на ред наследниците од следниот наследен ред предвиден со закон.

Правото на прираснување, исто како и правото на претставување, потекнува уште од римското право. Денес, тоа е прифатено и постои во сите современи наследни права кои го применуваат парентеларно-линеарниот систем. Токму врз основа на правото на прираснување се остварува примарната цел на парентеларно-линеарниот систем, а тоа е на наследниците од ист степен на сродство со оставителот во рамките на еден наследен ред, *да наследуваат еднакви делови од оставината*. Правото на прираснување се применува на наследниот дел на наследникот кој умрел или се смета како да

умрел, во таа смисла што тој дел прираснува во еднакви делови на наследниците со ист степен на сродство во рамките на еден наследен ред. Поконкретно, кога делот на наследникот кој од било кои причини не станал наследник не можат да го наследат неговите потомци според правото на претставување, доаѓа до примена на правото на прираснување. Тоа се применува на наследниците во рамките на еден наследен ред (парентела), помеѓу носителите на линиите, како и во самите линии.

Правото на прираснување во ЗН е определено само од аспект на тестаменталното наследување и покрај тоа што правото на прираснување, за разлика од правото на претставување, важи и се применува и во однос на законското наследување. Така, правото на прираснување, т.е. прирастот се определува како: „Делот на тестаменталниот наследник кој се откажал од наследството им припаѓа на законските наследници на оставителот, ако од самиот тестамент не произлегува некоја друга намера на завештателот“ (чл. 134 од ЗН). Меѓутоа, и покрај ваквото определување, во ЗН постојат повеќе одредби во кои е предвидено правото на прираснување во сите три законски наследни реда. При примената на правото на прираснување во парентеларно-линеарниот систем, освен за степенот на близината на сродство треба да се води сметка и за квалитетот на сродството на роднините. Поточно дали се тие полнородни (*germani*) или полуродни (*consaguinei, uterini*).

V. Законски наследни редови

Наследното право на Република Македонија предвидува *три законски наследни реда* во кои се распределени законските наследници. Тие се повикуваат на наследство *последователно*. Според ЗН, врз основа на закон, умрениот го наследуваат: сите негови потомци, неговите посвоеници и

нивните потомци, неговиот брачен другар, неговите посвоители, неговите родители, неговите браќа и сестри и нивните потомци и неговите дедовци и баби и нивните потомци (чл. 12 ст.1). Овие лица наследуваат според законските наследни редови. Притоа, врз основа на принципот на исклучивост, наследниците од поблискиот наследен ред ги исклучуваат од наследство наследниците од подалечниот наследен ред.

1.Прв наследен ред - наследен ред на потомците и брачниот партнер

1.1.Наследници од првиот наследен ред

Во првиот наследен ред влегуваат *потомците на оставителот* и неговиот *брачен другар*. Според ЗН оставината на умрениот ја наследуваат пред сите неговите деца и неговиот брачен другар (чл. 13 ст. 1). Поимот *деца* во нашето наследно право широко се толкува и тој ги опфаќа децата *родени во брак*, децата *родени надвор од брак*, како и посвоените деца. Нашиот законодавец изречно предвидува дека во поглед на наследувањето вонбрачното сродство се изедначува со брачното, а сродството создадено со потполно посвојување со крвното сродство (чл. 4 ст. 1 од ЗН). При потполното посвојување престануваат меѓусебните наследни права на посвоеникот и неговите потомци со неговите крвни роднини. Меѓутоа, за да може вонбрачното дете да го оствари своето право на наследство спрема вонбрачниот татко, неопходно е вонбрачното сродство да е утврдено на начин пропишан со закон.

Судска пракса:

1. Во постапката за утврдување на татковство, ако е умрено лицето за кое се тврди дека е татко на детето, тужени ќе бидат неговите наследници. (*Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 329/80 од 17.06.1980*).

2. Вонбрачната ќерка на покојниот оставител, која е странски државјанин и која је посвоиле странски државјани, со одлука на надлежен странски суд, со оваа посвојување не го изгубила наследното право спрема оставителот. (*Одлука на Окружниот суд во Белград, бр. 29-30/1988*).

3. Неоправдано е барањето на вонбрачното дете да му се надомести неимотната штета поради претпена душевна болка после смртта на вонбрачниот татко, кога татковството е утврдено со пресуда против волјата на умрениот и тоа за време на животот не го признавал детето како свое. (*Одлука на Врховниот суд на Југославија, Рев. 1387/64*).

4. Детето родено вон брак може со тужба да покрене парница за утврдување на татковство и по смртта на лицето за кое се тврди дека е татко. Ако умрениот нема наследник или нема оставина, тогаш тужбата се насочува против старателот, кого за тој посебен случај го одредува органот на старателство. (*Одлука на Врховниот суд на Словенија, Гж-154/58*).

Под поимот деца се подразбираат и сите понатамошни потомци на оставителот, *внуци, правнуци* и др. Тие можат да се јават како наследници во првиот наследен ред врз основа на *правото на претставување* (чл. 14 од ЗН). Така, кога некое од децата на оставителот умрело пред него, било недостојно за наследување, исклучено од наследство или се откажало од наследство само во свое име, тогаш на неговото место се повикуваат како законски наследници неговите деца (внуците на оставителот). Доколку некој од *внуците* не може или не сака да стане наследник, тогаш се повикуваат на наследство неговите деца, *правнуците* на оставителот и така редум *се додека има потомци од оставителот*.

Во нашето наследно право само брачниот партнер од *полноважен брак* се јавува како законски наследник. Притоа, не постојат никакви ограничувања во поглед на времетраењето на бракот. Во таа смисла, и краткотрајниот брак

склучен непосредно пред смртта на оставителот предизвикува наследноправни последици и му овозможува на надживеаниот брачен партнер право на законско наследување. За разлика од брачната заедница, во нашето право вонбрачната заедница не предизвикува наследно-правни последици, поради што *вонбрачните партнери немаат право на законско наследување*. Вонбрачната заедница во македонското законодавство за прв пат беше уредена со Законот за семејството од 1992 година, според кој: заедница на живот на маж и жена која не е заснована според одредбите на овој закон (вонбрачна заедница) и која траела најмалку една година, е изедначена со брачната заедница во поглед на правото на меѓусебно издржување и имот стекнат за време на траењето на таа заедница“(чл. 13). Ваквото регулирање на вонбрачната заедница не е соодветно и доведува до сериозни проблеми во практиката. Имено, при определувањето на условите законодавецот пропуштил да наведе дека за да биде изедначена вонбрачната заедница во поглед на правото на меѓусебно издржување и имот стекнат за време на траењето на таа заедница со брачната, *не треба да постојат брачни пречки помеѓу вонбрачните другари*. Пропустот на законодавецот во поглед на предвидувањето на брачните пречки во однос на вонбрачната заедница го потврдува и судската пракса.

Судска пракса:

Формалното постоење на брачната заедница во услови на реално фактичко постоење на вонбрачна заедница, како заедница на живот на маж и жена, подолго од една година, не може да биде пречка вонбрачната заедница да произведува правни дејствија како брачната заедница. (ГЖ. Бр.-1811/11 од 16.09.2011 и П.бр.927/10 од 30.12.2010 година на Основниот суд Скопје II Скопје).

од Образложението

„Советот на Апелациониот суд Скопје го ценеше и жалбениот навод дека постоењето на брачна заедница претставува пречка да се утврди и постоењето на вонбрачна заедница, а со тоа и стекнувањето на имотот во истата, но оцени дека и овој жалбен навод е неоснован. Ова затоа што согласно одредбите на чл. 13 од Законот за семејството на Република Македонија,

заедница на живот на маж и жена која не е заснована во согласност со одредбите на овој закон (вонбрачна заедница) и која траела најмалку една година е изедначена со брачната заедница во поглед на правото на меѓусебно издржување и имотот стекнат за времетраење на таа заедница. Бидејќи од изведените докази неспорно произлегува дека помеѓу тужителката и правниот претходник на тужените постоела заедница на живот повеќе од една година, т.е. од 1975 до 2006 година, ваквата заедница на живот - вонбрачна заедница произведува правни дејствија во поглед на правото на дел од заедничкиот имот.“

1.2. Големина на наследните делови

1.2.1. Наследување на еднакви делови

Во првиот законски наследен ред, наследниците ја наследуваат оставината на *еднакви делови* (чл. 13 ст. 2 од ЗН). Притоа, оставината се дели на *онолку делови* колку што оставителот *имал потомци* (синови и ќерки) и *еден дел* за брачниот партнер. Така на пример, ако оставителот оставил син, ќерка и брачниот партнер, оставината ќе се подели на три еднакви дела и секој од нив ќе добие по $\frac{1}{3}$ од оставината. Врз основа на *правото на претставување* делот на порано умреното дете, детето кое е недостојно за наследување, детето кое е исклучено од наследство или се откажало од наследство само во свое име, го наследуваат *неговите потомци* (внуците на оставителот), делејќи го на *еднакви делови*. Така, ако на пример, по смртта на оставителот останале двете ќерки, двајцата внуци од порано починатиот син и брачниот партнер, оставината ќе се подели на четири еднакви дела. Притоа, делот од $\frac{1}{4}$ од оставината на порано починатиот син ќе ја наследат врз основа на правото на претставување двајцата внуци на оставителот, делејќи ја на еднакви делови, при што секој од нив ќе добие по $\frac{1}{8}$.

(СЛИКА 2)

(СЛИКА 3)

(СЛИКА 4)

Примери од пракса:

Марјан Стоилов починал. По својата смрт ги оставил синот Драган, ќерката Софија, сопругата Маја, брат му Стојан, мајка му Велика и дедо му Васил. Кои лица во конкретниот случај ќе бидат повикани на наследство?

Во конкретниот случај, согласно начелото на исклучивост, најпрвин на наследство ќе бидат повикани наследниците од првиот наследен ред, бидејќи наследниците од поблизок степен на сродство и наследен ред ги исклучуваа наследниците од подалечен степен на сродство и подалечен наследен ред. Оставината на оставителот Марјан Стоилов директно ќе ја наследат на еднакви делови синот Драган $\frac{1}{3}$, ќерката Софија $\frac{1}{3}$ и сопругата Маја $\frac{1}{3}$ како наследници од првиот законски наследен ред. Брат му Стојан и мајка му Велика како наследници од вториот наследен ред нема да бидат повикани на наследство. Тоа се однесува и за дедото Васил кој влегува во третиот законски наследен ред.

Радослав Драгичевски починува во тешка сообраќајна несреќа. По неговата смрт ги оставил сопругата Мирјана, синот Илија, ќерката Драгана и внукот Пецо од порано починатиот вонбрачен син Миле, долгогодишната вонбрачна партнерка Вера и мајка ми Мира. Кои лица ќе се јават како законски наследници и колку ќе изнесува нивниот наследен дел.

Во конкретниот случај оставината на оставителот Радослав Драгичевски ќе ја наследат наследниците од првиот законски наследен ред на еднакви делови: сопругата Мирјана $\frac{1}{4}$, синот Илија $\frac{1}{4}$, ќерката Драгана $\frac{1}{4}$ и внукот Пецо $\frac{1}{4}$, врз основа на правото на претставување од порано починатиот вонбрачен син Миле. Ова од причина што во нашето право вонбрачно родените деца се во целост изедначени со децата родени во брак. Вонбрачната партнерка Вера, нема право на законско наследување, имајќи во предвид дека

вонбрачната заедница не претставува правно признат факт за законско наследување. Мајка му Мира, како наследник од вториот законски наследен ред, во конкретниот случај нема право да наследи со оглед дека наследниците од првиот законски наследен ред ги излучуваа наследниците од вториот законски наследен ред.

1.2.2. Намалување на делот на брачниот партнер

Во македонското наследно право е прифатен *концептот на флексибилни наследни делови*. Така, од правилото дека наследниците во првиот наследен ред наследуваат еднакви делови постои *исклучок* преку можноста, под определени околности утврдени со законот, *да се намали делот на надживеаниот брачен партнер*. Имено, во случај *кога има деца на оставителот кои не потекнуваат од бракот со надживеаниот брачен партнер*, а имотот на овој брачен партнер изнесува повеќе од делот што би му припаднал при делбата на оставината на еднакви делови, тогаш *на секое дете на оставителот му припаѓа двапати поголем дел отколку на брачниот партнер* (чл. 15 од ЗН). Законодавецот ваквото намалување на делот на брачниот другар ја предвидува *исклучиво во корист на децата кои не потекнуваат од бракот со надживеаниот брачен другар*. Но, доколку оставителот оставил заедничко дете со надживеаниот брачен партнер, тогаш децата од претходните бракови не можат да го остварат ова право. Така, *децата чиј родител е надживеаниот брачен другар на оставителот не можат да го остварат ова право*. За разлика од децата од преходните бракови, законодавецот не ја предвидува можноста брачниот партнер да бара зголемување на неговиот наследен дел за сметка на наследниот дел децата на оставителот.

За да дојде до намалување на наследниот дел на брачниот партнер потребно е да бидат исполнети два услови. *Првиот* услов е на наследство со брачниот партнер да конкурираат децата на оставителот што не потекнуваат од бракот со надживеаниот брачен партнер. Тоа се однесува на брачните, вонбрачните и посвоените деца кои потекнуваат од претходниот брак, бракови или вонбрачни заедници на оставителот. *Вториот* услов се однесува на имотот на надживеаниот брачен партнер, кој треба да изнесува повеќе од делот кој што би го наследил при делбата на оставината. До примена на оваа одредба може да дојде *само по барање на децата на оставителот чиј родител не е надживеаниот брачен партнер* на оставителот. Судот не е должен по службена должност да бара намалување на наследниот дел на брачниот партнер. Откако судот ќе ги утврди и спореди вредностите на имотот на брачниот партнер и вредноста на наследниот дел кој би требало да го добие при делба на оставината, во тој случај, согласно законските одредби, судот ќе го зголеми за *два пати наследниот дел на децата кои потекнуваат од претходните бракови*. Така на пример, ако оставителот по својата смрт оставил две ќерки од претходниот брак и брачен партнер, тогаш секоја од ќерките ќе добие по 2/5 од оставината, додека брачниот партнер ќе добие 1/5 од оставината.

Судска пракса:

До намалување на делот на брачниот другар може да дојде само ако со брачниот другар конкурираат синови и ќерки на оставителот од претходните бракови, а не и понатамошното потомство на оставителот, бидејќи овој исклучок е предвиден само во корист на првостепените потомци на оставителот од неговиот претходен брак. (*Одлука на Врховниот суд на Војводина, Гж - 1806/71*).

Примери од пракса:

Стојан Стојанов починал. По својата смрт ги оставил двете свои деца од претходните бракови Зоран и Милан и сопругата Драгана со која немал заеднички деца. Освен нив, оставителот го надживеале и браќата Симе и Трајче, како и мајка му Добрила. Кои лица ќе бидат повикани на наследство и колкав ќе биде нивниот законски дел.

Во конкретниот случај, оставината ќе ја наследат наследниците од првиот законски наследен ред на еднакви делови. Но, со оглед дека на наследство конкурираат децата Зоран и Милан од претходни бракови на оставителот, во случај кога оставителот немал заеднички деца со надживеаниот брачен партнер Драгана, децата од претходните бракови може да бараат да добијат два пати поголем дел од делот што законски им следува за сметка на делот на надживеаниот брачен партнер. Доколку ова законско право го побараат, тогаш во конкретниот случај Зоран ќе добие 2/5, Милан 2/5, а сопругата 1/5 од оставината. Браќата Симе и Трајче, како и мајка му Добрила нема да бидат повикани на законско наследување бидејќи тие се наследници од вториот законски наследен ред.

Во рамките на првиот наследен ред *брачниот другар може да се јави и како единствен наследник*. Тоа ќе биде случај кога од наследството ќе се откажат потомците на оставителот и нивните потомци (чл. 128 ст. 6 од ЗН).

(СЛИКА 5)

2. Втор наследен ред - наследен ред на родителите и брачниот партнер, како и на лицата што живееле во трајна заедница

2.1. Наследници од втор наследен ред

Кога оставителот не оставил потомци, на наследство се повикуваат наследниците од вториот наследен ред. Во вториот наследен ред влегуваат *родителите и брачниот партнер на оставителот* (чл. 16 ст. 1 од ЗН). Врз основа на *правото на претставување* во овој наследен ред на наследство се повикуваат *браќата и сестрите на оставителот и нивните потомци*, на

местото на едниот или двајцата родители. Најпосле, во вториот наследен ред влегуваат и *лицата кои живееле во трајна заедница со оставителот*: чуваникот и хранителот, посинокот и паштерката и очувот и маќеата, снаата свекорот и свекрвата, зетот и тестот и тештата и лица кои се крвни роднини, кои живееле во трајна заедница (чл. 29 ст. 1 од ЗН). Наведените наследници се повикуваат на наследување *последователно*.

2.1.1. Родителите и брачниот партнер на оставителот

Како законски наследници во вториот наследен ред *најпрвин* се повикуваат на наследство *родителите и брачниот партнер* на оставителот. Притоа, во вториот наследен ред како законски наследници може да се јават *само родителите* или *само брачниот партнер*. Родителите на оставителот ќе се јават како единствени наследници во случај кога оставителот по својата смрт не оставил брачен партнер (чл. 16 ст. 3 од ЗН). Ако *обата родители на оставителот умреле* пред оставителот, а не оставиле ниеден потомок, тогаш целата оставина ја наследува надживеаниот брачен партнер (чл. 19 од ЗН).

Примери од пракса:

Раде Миланов починал. По својата смрт ги оставил сопругата Весна, родителите Маја и Игор, братот Перо, сестрата Мира и бабата Драгана. Кои лица ќе се јават како наследници и колку ќе изнесува нивниот наследен дел.

Во конкретниот случај, со оглед дека оставителот немал потомци, на наследство ќе бидат повикани наследниците од вториот законски наследен ред. Од оставината сопругата Весна ќе наследи $\frac{1}{2}$ од оставината, додека другата половина ќе ка наследат на еднакви делови мајката Маја ($\frac{1}{4}$) и таткото Игор ($\frac{1}{4}$). Братото Перо и сестрата Мора нема да наследат бидејќи се

живи нивните родители. Нема да наследи ниту бабата Драгана бидејќи таа е наследник од третиот законски наследен ред.

2.1.2. Браќата и сестрите на оставителот

Во вториот наследен ред *браќата и сестрите* на оставителот и нивните понатамошни потомци се повикуваат како законски наследници на местото на едниот или двајцата родители на оставителот. Ако едниот родител на оставителот умрел пред оставителот, делот од оставината што би му припаднал да го надживеал оставителот го наследуваат неговите деца (браќата и сестрите на оставителот), неговите внуци и правнуци и неговите натамошни потомци, според правилата што важат за случај кога умрениот го наследуваат неговите деца и другите потомци (чл. 17 ст. 1 од ЗН). Доколку двајцата родители на оставителот умреле пред оставителот, делот од оставината што би му припаднал на секој од нив да го надживеал оставителот го наследуваат потомците врз основа на правото на претставување, односно нивните деца и понатамошните потомци (чл. 17 ст. 2 од ЗН). Во сите случаи *браќата и сестрите* на оставителот само *по таткото* го наследуваат на еднакви делови *татковиот дел од оставината*, додека *браќата и сестрите* само *по мајката* го наследуваат на еднакви делови *мајчиниот дел*. Родените браќа и сестри го наследуваат на еднакви делови со браќата и сестрите по татко татковиот дел, а со браќата и сестрите по мајка мајчиниот дел.

Примери од пракса:

Миланка Радевска во длабока старост починува. По својата смрт ги оставила братот Миле, внукот Трајче од порано починатата сестра Мира и

дедото Миле. Кои лица ќе се јават како наследници и колку ќе изнесува нивниот наследен дел.

Во конкретниот случај, со оглед дека оставителката немала потомци, ниту брачен партнер, на наследство ќе бидат повикани наследниците од вториот законски наследен ред. Оставината ќе наследат на еднакви делови братот Миле 1/2, врз основа на правото на претставување на умрените родители на оставителот, како и внукот Трајче 1/2, врз основа на правото на претставување на починатата сестра Мира на оставителот која по правото на претставување ја добила втората половина од порано починатите родители. Дедото Миле како претставник од третиот законски наследен ред нема да биде повикан на наследство согласно начелото на исклучивост.

2.1.3. Лица што живееле во трајна заедница со оставителот

Согласно законските одредби, *лицата што живееле во трајна заедница* со оставителот се повикуваат на наследство, доколку *таа заедница траела најмалку пет години непрекинато* од засновувањето на односите па сè до смртта на оставителот. Законодавецот *таксативно* ги набројува *лицата* кои што живееле во трајна заедница, а тоа се: чуваникот и хранителот, посинокот и паштерката и очувот и маќеата, снаата и свекорот и свекрвата, зетот и тестот и тештата и лица кои се крвни роднини. Овие лица имаат различна наследноправна положба во зависност од тоа со кои наследници се повикани на наследство. Кога умрениот не оставил брачен партнер и други наследници од првиот наследен ред и родители браќа и сестри, лицата кои живееле во трајна заедница се јавуваат како исклучиви наследници на целата оставина. Во овој случај овие лица ја наследуваат *целата оставина на еднакви делови*. Така на пример, ако оставителот не оставил брачен партнер, потомци, ниту

родители и браќа и сестри, а останал само чуваникот кој што живеел во трајна заедница со оставителот, тогаш тој ќе се јави како единствен наследник на целата оставина. Во нашето наследно право лицата кои што живееле во трајна заедница со оставителот *ги исклучуваат од наследство децата на браќата и на сестрите и нивните понатамошни потомци*, кои во спротивно, доколку не би постоеле овие лица, би наследице врз основа на правото на претставување. Освен овие наследници, лицата што живееле во трајна заедница *ги исклучуваат и наследниците од третиот наследен ред*.

Кога на наследство е повикан брачниот другар заедно со лицата што живееле во трајна заедница, тогаш тие ја наследуваат на еднакви делови едната половина од делот од оставината што би го наследице родителите односно браќата и сестрите на оставителот, додека брачниот партнер ја наследува другата половина од оставината (чл. 29 ст. 2 од ЗН).

2.2. Големината на наследните делови

За разлика од големината на наследните делови во првиот наследен ред, во вториот законски наследен ред таа е различно определена, во зависност од наследниците кои се повикани на наследство. Покрај ова, согласно концептот на флексибилни наследни делови, големината на наследните делови може да зависи од кругот на наследници, од имотната состојба на наследниците, способноста за работа, како и од вредноста на оставината.

2.2.1.Наследување на оставината на еднакви делови

Во вториот наследен ред наследните делови на брачниот партнер и на родителите, по правило, се еднакви. За разлика од првиот наследен ред, каде оставината се дели на еднакви делови, во вториот наследен ред *оставината се дели на два еднакви дела*, при што *родителите* на умрениот наследуваат *една половина на еднакви делови*, а *втората половина ја наследува брачниот другар* на оставителот. Родителите на умрениот наследуваат една половина од оставината на еднакви делови, а втората половина ја наследува брачниот другар на умрениот (чл. 16 ст. 2 од ЗН). Доколку по умрениот не останал брачен партнер, родителите ја наследуваат целата оставина на еднакви делови (чл. 16 ст. 3 од ЗН). Ако двајцата родители на оставителот умреле пред оставителот, а не оставиле ниеден потомок, целата оставина ја наследува надживеаниот брачен партнер на оставителот (чл. 19 од ЗН).

(СЛИКА 6)

(СЛИКА 7)

(СЛИКА 8)

2.2.2. Наследување на оставината кога едниот или двајцата родители умреле пред оставителот

Во случај кога едниот или двајцата родители ќе починат пред оставителот правилото на делба на еднакви делови трпи одредени измени, во

зависност од тоа дали родителите оставиле свое потомство. Доколку едниот родител на оставителот умрел пред оставителот, делот од оставината што би му припаднал да бил жив го наследуваат на еднакви делови неговите деца, браќата и сестрите на оставителот, *врз основа на правото на претставување*. Наследните делови на *браќата и на сестрите*, како и на нивните потомци, ќе зависат од нивниот *број*, како и од фактот *дали се тие полнородни или полуродни*. Доколку се починати двајцата родители тогаш, врз основа на правото на претставување, делот од оставината што би им припаднал на секој од нив да биле живи го наследуваат нивните потомци на еднакви делови.

(СЛИКА 9)

(СЛИКА 10)

2.2.3. Наследување на оставината кога едниот родител умрел без потомство

Кога едниот родител на оставителот умрел пред оставителот, а не оставил ниеден потомок, делот на оставината што би му припаднал да го надживеал оставителот го наследува другиот родител врз основа на *правото на прираснување*. Но, доколку и другиот родител умрел пред оставителот, неговите потомци го наследуваат наследниот дел што би им припаднал и на едниот и на другиот родител, односно ја наследуваат едната половина од оставината на еднакви делови (чл. 18 од ЗН).

2.2.4.Наследување на оставината од лицата што живееле во трајна заедница

Големината на наследниот дел на лицата што живееле во трајна заедница со оставителот *зависи од нивниот број*, како и од фактот дали на наследство конкурираат *сами или со брачниот партнер*. Кога оставителот не оставил брачен партнер и други наследници од првиот наследен ред и родители и браќа и сестри, *лицето* кое живеело во трајна заедница со оставителот ја наследува како *единствен наследник целата оставина*. Доколку станува збор за *две или повеќе лица* кои живееле во трајна заедница тие оставината ја делат на *еднакви делови* (чл. 29 ст. 1 од ЗН). Ако лицето кое живеело во трајна заедница со оставителот конкурира на наследство со брачниот партнер, тогаш *едната половина* од оставината *ја наследува брачниот партнер*, додека *другата половина ја наследува лицето кое живеело во трајна заедница*. Ако повеќе лица кои живееле во трајна заедница конкурираат на наследство, тогаш тие *на еднакви делови ја делат едната половина* од оставината.

Судска пракса:

1. Врховниот суд на Република Македонија, оцени дека е правилен ставот на пониските судови дека во конкретниов случај се исполнети со закон предвидените услови да се утврди дека тужителката е нужен наследник на 1/4 идеален дел од станот и подрумот и да се изврши намалување на располагањата со договорот за дар, со оглед на утврденото дека дарот е сторен во последните 90 дена од животот на оставителот, а тужителката во законски предвидениот рок од 3 години од смртта на оставителот, со тужба го побарала тоа. Неосновани се наводите во ревизијата дека во конкретниов случај можело договорот за дар да биде прогласен за ништовен и отповикан, но не да биде утврдената висината на нужниот дел на тужителката, односно дека судовите погрешно ја примениле одредбата од член 38 од Законот за наследување, според која кога е повреден нужниот дел, располагањата со тестамент ќе се намалат, а подароците сторени во последните 90 дена од животот на оставителот ќе се вратат. Ова од причина што и по наоѓање на овој суд во случајов се работи

за редуцирање на расположливиот имот на мајката, со кој таа располагала во последните 90 дена од нејзиниот живот и не била поведена оставинска постапка токму поради тоа што мајката немала имот, а барањето за намирување на нужниот наследен дел тужителката го побарала во судска постапка, за што пониските судови дале доволно образложени причини со кои во целост се согласува и овој суд. (*Одлука на Врховниот суд на Република Македонија од 18.06.2015 Рев2.бр.248/14.*)

2.Во случај кога на наследство се повикани брачниот другар на оставителот и неговиот чуваник, тогаш оставината ја наследуваат чуваникот и брачниот другар на оставителот на еднакви делови, но доколку брачниот другар на оставителот се откаже од оставината, тогаш целата оставина ја наследува чуваникот. (*Пресуда на Апелациониот суд Штип ГЖ бр. 1434/09 од 11.II.2010 година*).

2.3. Посебни правила за наследување во вториот наследен ред

Во нашето наследно право, освен во првиот наследен ред, и во вториот наследен ред се предвидени посебни правила врз основа на кои, со одлука на судот, може да дојде до зголемување, односно до намалување на наследните делови на одредени наследници. Законодавецот, за разлика од првиот наследен ред, во овој наследен ред правото на зголемување на наследниот дел го предвидува за поширок круг на наследници. Во таа смисла, право на зголемување на наследниот дел можат да бараат надживеаниот *брачен партнер, родителите*, како и *браќата и сестрите*, под услови определени со законот.

Ова право, по својата природа, е од *строго личен карактер* и зависи исклучиво од волјата на неговите носители. Поради тоа, судот не води сметка и не одлучува за ова прашање *по службена должност*. Право на зголемување на наследниот дел или за наследувањето на целата оставина има наследникот кој *нема нужни средства за живот и е неспособен за работа*. При

одлучувањето, судот треба да води сметка за *сите околности на случајот*, за *имотната состојба и способноста за стопанисување не само на барателот*, туку и на *другите наследници*, како и за *вредноста на оставината*.

2.3.1. Зголемување на наследниот дел на брачниот партнер

Во вториот наследен ред кога *брачниот партнер нема нужни средства за живот* тој може да побара од судот да се зголеми неговиот наследен дел за сметка на наследните делови на другите наследници. Во таа насока, судот може да одлучи брачниот партнер да наследи и *еден дел* од оној дел на оставината што би требало според законот да го наследат другите наследници. Но судот може да одлучи брачниот партнер да ја наследи и *целата оставина*, ако е таа од толку мала вредност што со нејзината делба брачниот другар би западнал во скудност (чл. 27 ст. 1 од ЗН). Притоа, брачниот партнер може *барањето за зголемување* на својот наследен дел да го насочи *кон двајцата родители*, или *кон едниот родител*, ако живее одвоено од другиот родител и има подобра имотна положба. Ова право брачниот партнер го има и во однос на браќата и сестрите на оставителот и *нивните потомци*, кога тие се повикани на наследство. При одлучувањето судот ќе ги земе предвид сите околности на случајот, а особено имотните прилики и способноста за стопанисување на брачниот другар, имотните прилики на другите наследници и нивната способност за стопанисување и вредноста на оставината (чл. 27 ст. 2 од ЗН).

Судска пракса:

1. Согласно член 27 од Законот за наследување, кога брачниот другар кој нема нужни средства за живот е повикан на наследство со наследниците од вториот наследен ред, судот може по барање од брачниот другар да одлучи брачниот другар да наследи и еден дел од оној

дел на оставината што би требало според законот да го наследат другите наследници, а може да одлучи и брачниот другар да ја наследи целата оставина, ако е таа од толку мала вредност што со нејзината делба брачниот другар би западнал во скудност.

Имено, првостепениот суд утврдил, а второстепениот суд прифатил дека покојникот оставил недвижен имот опишан како во изреката на побиваното решение, како и тоа дека покојникот нема оставено тестамент, договор за доживотна издршка или друг вид на договор. Учесничката А. Р., сопруга на покојникот, во предлогот за расправање на оставината истакнала барање за зголемување на наследниот дел како брачна другарка, со тоа што барала да ја наследи целокупната оставина на покојникот. Сопругата преминува во вториот наследен ред заедно со братот и сестрите на покојникот, бидејќи покојникот немал потомци, односно наследници од прв наследен ред, а родителите му се починати. За да одлучи по барањето на сопругата на покојникот за зголемување на нејзиниот наследен дел, судот определил вештачење и врз основа на вештиот наод и мислење била утврдена вредноста на оставината во износ од 147.536 евра по средниот курс на денот на изготвувањето на проценката, што во денарска противвредност изнесува 9.029.395,00 денари.

Според мислењето на Врховниот суд на Република Македонија, пониските судови правилно постапиле кога донеле одлука како во изреката на побиваното решение, земајќи ги притоа во предвид имотните прилики и способноста за стопанисување на брачниот другар, имотните прилики на другите наследници и нивната способност за стопанисување, а особено вредноста на оставината утврдена по пат на изготвеното вештачење.

Согласно наведеното, овој суд во целост се согласува со аргументите дадени во образложението на побиваното решение, односно дека во конкретниот случај не се исполнети условите за примена на членот 27 од Законот за наследување, од причини што во случајот не се работи за имот од мала вредност, при тоа ценејќи ги и останатите околности на случајот. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија Рев2.бр.663/2011 20.09.2012).*

2. Правото на преживеаниот брачен другар да бара да наследи и дел од оставината која врз основа на закон би требало да ја наследат другите наследници или да ја наследи целата оставина е лично право и не преминува на наследниците на таквиот брачен другар. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 156/63 од 9.I.1964 година).*

3. Поаѓајќи од тоа што од 1967 година, кога умрела неговата сестра не оставајќи потомци, па се до 1973 година, кога умрел и нејзиниот брачен другар, тужителот не побарал дел од оставината на својата сестра која се состоела од половина на една мала куќа, првостепениот суд правилно го применил материјалното право кога во смисла на чл. 25 од ЗН

утврдил дека сега покојниот сопруг на сестрата на тужителот ја наследил целата оставина на својата брачна другарка, бидејќи куќата била од мала вредност. (*Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр. 290/75 од 16.VI.1975 година*).

4. Судот може да одлучи целата оставина да ја наследи брачниот другар на оставителот, кој е повикан на наследство со наследниците во вториот наследен ред, ако оставината е од толку мала вредност што со нејзината поделба брачниот другар би западнал во немаштија, и доколку другиот наследник нема нужни средства за живот. (*Одлука на Врховниот суд на Војводина, Рев-256/58*).

5. Зголемувањето на наследниот дел на брачниот другар не доаѓа во предвид кога тој конкурира на наследство со тестаменталните наследници на завештателот. (*Врховен суд на Србија, Гж. 327/1966 година*).

2.3.2. Зголемување на наследниот дел на родителите

Во вториот наследен ред можно е да дојде и до зголемување на наследниот дел на родителите на оставителот. Тие под истите услови, предвидени со законот, можат да бараат нивниот наследен дел да се зголеми како во случај кога конкурираат на наследство со брачниот партнер, така и кога конкурираат на наследство самите помеѓу себе.

Во случај кога *родителите кои немаат нужни средства за живот* се повикани на наследство со брачниот другар на оставителот, судот може, *по нивно барање*, да одлучи да наследат и *еден дел* од оној дел на оставината што би требало според законот да го наследи брачниот другар. Освен тоа, судот може да одлучи родителите да ја наследат *целата оставина*, ако е таа од толку мала вредност што со нејзината делба родителите би западнале во скудност (чл. 28 ст. 1 од ЗН).

Доколку меѓу родителите на оставителот заедницата на животот трајно престанала (фактички или со развод), а *само едниот родител нема нужни средства за живот*, тој може да бара да се зголеми неговиот наследниот дел како *спрема брачниот другар*, така и *спрема другиот родител* на оставителот (чл. 28 ст. 2 од ЗН).

Во случај кога едниот родител на оставителот умрел пред оставителот, надживеаниот родител, кој нема нужни средства за живот, може да бара да се зголеми неговиот наследен дел и *спрема наследниците на умрениот родител* на оставителот (чл. 28 ст. 3 од ЗН).

Во сите наведени случаи, при одлучувањето по барањето за зголемување на наследниот дел, судот ќе ги земе предвид *сите околности на случајот*, а особено *имотните прилики и способноста за стопанисување на родителите, имотните прилики на брачниот другар* односно на *наследниците на умрениот родител* и *нивната способност за стопанисување и вредноста на оставината*.

3. Трет наследен ред - наследен ред на дедовците и на бабите

3.1. Наследници од третиот наследен ред

Третиот наследен ред го сочинуваат *дедовците и бабите по татко и по мајка на оставителот*. Тие се повикуваат на наследство во случај кога оставителот не оставил ниту потомци, ниту родители, ниту овие оставиле некои потомци, ниту пак брачен другар (чл. 20 ст. 1 од ЗН). Освен дедовците и бабите на оставителот, во третиот наследен ред врз основа на *правото на*

претставување, на нивното место се повикуваат нивните деца, како и нивните понатамошни потомци, без оглед на оддалеченоста на степенот на сродството.

3.2 Големина на наследните делови

Оставината во третиот наследен ред се дели на два еднакви дела. Притоа, едната половина од оставината ја наследуваат дедото и бабата по татко, а другата половина дедото и бабата по мајка (чл. 20 ст. 2 од ЗН). Во рамките на истата лоза дедото и бабата наследуваат на еднакви делови по една четвртина од оставината. Ако некој од претците на една лоза умрел пред оставителот, делот од оставината што би му припаднал да го надживеал оставителот го наследуваат неговите деца, неговите внуци и неговите понатамошни потомци, според правилата што важат за случај кога умрениот го наследуваат неговите деца и другите потомци (чл. 21 ст. 2 од ЗН). Во се друго за наследното право на дедото и бабата од една лоза и нивните потомци важат правилата според кои наследуваат родителите на оставителот и нивните потомци. Доколку дедото и бабата од една лоза умреле пред оставителот, а не оставиле ниту еден потомок, тогаш нивниот дел *прираснува на дедото и бабата од другата лоза* (чл. 22 од ЗН). Ако оставината нема кој да ја наследи, поточно нема наследници од првиот, вториот и третиот наследен ред, тогаш *оставината без наследник и припаѓа на Република Македонија* (чл. 11 од ЗН).

(СЛИКА 11)

(СЛИКА 12)

(СЛИКА 13)

Четврти дел

НУЖНО НАСЛЕДУВАЊЕ

I. Поим и значење на правото на нужно законско наследување

Нужното законско наследување претставува *ограничување на слободата на тестаментално располагање* во сферата на наследното право. Тоа претставува *право на нужниот наследник*, врз основа на закон, *да наследи определен дел од оставината независно од волјата на оставителот*. Во таа смисла, нужните наследници имаат право на нужен наследен дел и покрај тоа што оставителот располагал со својот имот во корист на трети лица врз основа на тестамент или врз основа на добротчини правни дела.

Од *аспект на оставителот*, правото на нужен дел претставува дел од оставината кој што им припаѓа на неговите најблиски роднини, со кој тој не може да располага слободно по своја волја врз основа на тестамент и подарок. Со другиот дел од оставината, завештателот е слободен да располага по своја волја, со тестамент, а во одредени законодавства и со договор за наследување. Сепак, *правото на нужен дел не е од апсолутна природа*, бидејќи доколку се исполнети условите предвидени со законот оставителот може нужниот наследник да го *исклучи од наследство* или да го *лиши од правото на нужен дел*.

Нужното законско наследување за прв пат се појавува во римското право, во времето на императорот Јустинијан, како антитеза на концептот на слободата на неограничено тестаментално располагање, со цел да се заштити распаѓањето на римското семејство. Подоцна, како и многу други институти од римското право, правото на нужен дел по пат на рецепција е прифатено во

законодавствата на голем број на европски држави. Денес, во најголем број на современи наследноправни системи е прифатен *концептот на нужно законско наследување*. Сепак во европските земји постојат *разлики во однос на големината* на нужниот наследен дел, *условите* под кои некој од нужните наследници може да бара нужен дел, како и во однос на *кругот на нужните наследници*.

За разлика од концептот на правото на нужен дел, *концептот на неограничена слобода на тестаментално располагање* е прифатена во помал број на држави (Англија, Велс, САД, Мексико, Австралија и други). Во државите во кои е прифатена неограничената слобода на тестаментално располагање, *завештателот има право да располага со целиот свој имот по своја волја*, без да води сметка за најблиските законски наследници. Сепак, и покрај тоа што во овие држави не е прифатен концептот на нужен дел, во судската пракса и во законските регулативи постојат други механизми (разумно финансиско обезбедување, недозволено влијание на волјата, неморално однесување) со кои се овозможува најблиските наследници на оставителот да бидат *материјално и финансиски обезбедени* од оставината на оставителот.

Во нашето наследно право, како и во најголемиот број други европски држави, е прифатен институтот *нужно законско наследување*. Со неговото законско уредување се создава нов законски наследен ред, познат како *нужен законски наследен ред*, во кој влегуваат *нужните законски наследници*. Нужното законско наследување *се базира* на законското наследување, поради тоа што *нужните наследници се истовремено и законски наследници*. Меѓутоа, кругот на нужни наследници е *потесен* од кругот на законски наследници. Правото на нужен законски дел е уредно со *императивни одредби*, но неговото остварување зависи исклучиво од волјата на нужните наследници, кои имаат *можност да го бараат* ова свое право во случај кога завештателот го повредил со тестаментални располагања или добротчини правни дела.

II. Теории за оправдување на нужното наследување

Во науката за наследното право едно од најзначајните прашања кое и денес создава правни, морални и етички дилеми е оправданоста на постоењето на правото на нужен дел како ограничување на слободата на тестаментално располагање. Во таа смисла, познати се неколку теории со кои се оправдува нужното наследување.

Според *теоријата за семејна сопственост*, имотот на едно лице не е резултат само на неговиот труд, туку и на трудот на членовите на неговото семејство како и на трудот на претходните генерации. Затоа оставителот е должен да обезбеди егзистенција за своето потомство по неговата смрт. За да се оствари оваа цел, оставителот мора да го зачува семејниот имот за идните генерации, што се постигнува со институтот право на нужен дел.

Теоријата за премолчен фидеикомис го оправдува ограничувањето на слободата на тестаментално располагање поаѓајќи од фактот дека оставителот ги ужива и користи добрата кои се производ на трудот и штедењето на неговите предци. Врз основа на тоа, оставителот е должен дел од својата оставина да им ја остави на неговите законски наследници. Поимот фидеикомис означува економско добро кое од неговиот титулар е прогласено за неотуѓиво и со кое не може да се располага, туку само да се користи и пренесува од генерација на генерација.

Теоријата за семејна солидарност истакнува дека животот на човекот од неговото раѓање се до смртта се одвива во семејството. Од заедничкиот живот во семејството произлегуваат одредени должности кои се базираат на семејната солидарност. За време на живот таа солидарност се остварува преку чувањето, одгледувањето, воспитувањето на децата, како и меѓусебната

издршка и помош на членовите на семејството. По смртта на оставителот, таа се остварува како право на нужен дел од оставината.

Теоријата на издршка (алиментација) основниот аргумент во оправдувањето на постоењето на правото на нужен дел го наоѓа во должноста на оставителот за издршка на неговите најблиски законски наследници. За време на живот членовите на семејството се должни да се издржуваат помеѓу себе. Меѓутоа, таа обврска продолжува и по смртта на оставителот преку правото на нужен дел. Поради тоа, нужниот дел е дел од оставината кој им припаѓа на нужните наследници со цел за обезбедување на нивната издршка.

Во нашето наследно право, постоењето на нужното наследување се оправдува со *продолжувањето на издршката* на оставителот кон неговите најблиски роднини и по неговата смрт. Со помош на нужното наследување државата влијае во насока на *зацврстување на семејството и семејните односи*. Тоа има за цел да ги заштити имотните интереси на најблискиот круг на роднини на оставителот, како и на неговиот брачен другар.

III. Нужен дел

1. Поим и право на нужен дел

Поимот нужен дел може да се определи од повеќе аспекти. Од *аспект на оставината*, нужниот дел претставува дел од оставината кој се распределува врз основа на одредбите со кои се уредува нужното наследување. Во нашето наследно право, нужниот дел се определува од „оној дел што на секој наследник би му припаднал според законскиот ред на наследувањето...“ (чл. 31 ст. 2 од ЗН). Од *аспект на оставителот*, нужниот дел претставува оној дел од оставината со кој тој не може да располага слободно по своја волја за

случај на смрт. Тој може да располага само со расположливиот дел кој останува откако од оставината ќе се одземе пресметковната вредност на оставината. Од *аспект на наследниците*, под поимот нужен дел се подразбира со закон утврден дел од оставината кој им припаѓа во случај кога оставителот располагал со оставината врз основа на тестамент или подароци.

При определувањето на поимот нужен дел ЗН поаѓа од аспект на нужните наследници. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека: „Нужните наследници имаат право на дел од оставината кој се вика нужен дел и кој им припаѓа во случај кога оставителот располага со оставината“ (чл. 31 ст. 1 од ЗН). *Големината на нужниот дел* во секој конкретен случај *зависи од големината и вредноста на оставината*, како и од *видот и бројот на нужните наследници* на оставителот. Законодавецот ја определува големината на нужниот дел како *дел од законскиот дел* кој што би му припаднал на наследникот според законскиот ред на наследување, без оглед на тоа што некој од нужните наследници не бара дел од оставината, или пак е исклучен од наследство или е недостоен да наследи. Притоа, *не се применуваат* одредбите за зголемување, односно намалување на наследниот дел на брачниот партнер, односно на родителите на оставителот.

2.Правна природа на правото на нужен дел

Во однос на правната природа на правото на нужен дел во законодавната практика и во теоријата постојат три различни концепти: 1) правото на нужен дел како наследно право; 2) правото на нужен дел како облигационо право и 3) правото на нужен дел како своевидно право на обезбедување на издршка.

Концептот на правото на нужен дел како наследно право своите корени ги влече уште од римското право и денес е прифатено во поголем број на наследноправни системи (Франција, Италија, Шпанија, Белгија и други). Овој концепт е прифатен и во нашето наследно право. Така во ЗН правото на нужен дел е определено како „наследно право“ врз основа на кое „на нужниот наследник му припаѓа определен дел од секој предмет и од правата што ја сочинуваат оставината“ (чл. 32). Со други зборови, нужниот наследник има право на наследство *во реален дел (натура)* од оставината. Со оглед дека правото на нужен дел се сфаќа како наследно право, во ЗН и во судската пракса, нужните наследници се третираат како универзални сукцесори кои имаат иста положба со другите наследници. Сепак, законодавецот предвидува *исклучок* од правилото дека нужниот дел има наследноправна природа, оставајќи можност завештателот со тестамент да определи нужниот наследник да го прими својот дел и во определени предмети, права или во пари. Во ваков случај нужниот наследник мора да ја испочитува волјата на завештателот. Со тоа правото на нужен дел добива карактер на *облигационо право*, бидејќи нужниот наследник се стекнува со *право да го бара* конкретниот предмет, право или пари од оставината.

Судска пракса:

1. „Правото на нужен дел по правило има стварно-правен, а не облигационен карактер.“ (*Решение на Врховниот суд на Народна Република Македонија, Гж. 225/56 од 26.VIII.1956 година*).

2. „Ако на нужниот наследник со тестамент му е одреден наследен дел во пари, тогаш тој може да бара надолнување на својот дел само во пари. (*Одлука на Врховен суд на Војводина Гж. бр. 634/55 од 17.I.1956, 36.I/56, бр. 106*).

3. „Кога нужниот дел е определен во пари, наследникот не може да бара издвојување на нужниот дел во натура.“ (*Пресуда на Врховниот суд на Војводина, Гж 634/55 од 17.I.1956 година*).

Од предвидувањето на правото на нужен наследен дел како наследно право произлегуваат повеќе последици. Како *прво*, не се повикуваат на наследство сите нужни наследници, туку тие се повикуваат според нужните наследни редови кои се базирани на законските наследни редови. Така, ЗН предвидува дека нужните наследници се повикуваат на наследство „кога според законскиот ред на наследување се повикани на наследство“ (чл. 30 ст. 4). *Второ*, нужните наследници треба да ги исполнат личните квалитети кои се потребни за да станат наследници, односно да бидат способни и достојни за наследување во моментот на смртта на оставителот. И покрај тоа што не е изречно предвидено, и зачатото дете може да се јави како нужен наследник, доколку се роди живо. *Трето*, нужните наследници, како универзални сукцесори, одговараат за обврските на оставителот до висина на вредноста на нужниот наследен дел кој го наследиле. *Четврто*, правото на нужен дел е лично право поради што тоа се гаси во моментот на смртта на нужниот наследник. Затоа правото на нужен дел не е наследливо и наследниците на нужниот наследник не можат да го остварат ова право по неговата смрт. *Петто*, за да може нужниот наследник да го оствари своето право неопходно е истото да го побара во рамките на оставинската постапка или во рамките на посебна постапка.

Судска пракса:

1. „Оставителот не може да располага со делот кој како нужен дел им припаѓа на наследниците, без разлика што бил прибавен со средства на еден од наследниците – даропримачот. (Одлука на Врховниот суд на РМ, Рев. бр. 1503/98).

2. „Потомот на нужниот наследник не може да го оствари правото на нужен дел спрема оставителот, бидејќи тоа право, како негово лично право, е ненаследливо.“ (Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. бр. 3094/62 од 9.11.1962, 36. VII/3).

Концептот на правото на нужен дел како облигационо право, подразбира право на нужниот наследник да бара да му биде исплатен нужниот дел *во пари*. Овој концепт е прифатен во поголем број на држави (Германија, Австрија, Швајцарија, Србија и други) со цел *да се зачува целината и големината на имотот* (земјоделско земјиште, фарми, компании) за да се зачува економската моќ, како и да се превенира пропаѓањето на семејниот бизнис. Како резултат на овој концепт, нужниот наследник не се појавува како универзален сукцесор, туку само како *доверител* – овластено лице кое има право на побарување, односно да бара одреден дел од оставината во пари.

Концептот на правото на нужен дел како своевидно право на обезбедување на издршка е познато и прифатено во државите кои изречно не го познаваат правото на нужен дел и ја предвидуваат неограничената слобода на тестаментално располагање (САД, Англија, Велс, Мексико, Австралија). Во овие наследноправни системи, и покрај тоа што изречно се прокламира неограничената слобода на тестаментално располагање, се предвидуваат различни механизми кои имаат за цел финансиски да бидат обезбедени најблиските наследници на оставителот. Во таа смисла, во правото на Англија и Велс е предвиден институтот разумно финансиско обезбедување, според кој, за да може завештателот слободно да располага по своја волја, мора финансиски да ги обезбеди своите најблиски. Во спротивно, тестаментот со кој што располагал завештателот без да води сметка за ова прашање ќе биде ништовен. Во САД се присутни повеќе доктрини врз основа на кои судовите ги поништуваат тестаментите во кои оставителот не водел сметка за своите најблиски наследници, како што е доктрината за недозволено влијание и за неморално однесување. Врз основа на овие механизми, во овие држави постои можност за редукција или поништување на тестаменталните располагања кои ги направил завештателот без да води сметка за неговите најблиски наследници.

IV. Нужни наследници и големина на нужниот наследен дел

1. Круг на нужни наследници

Кругот на нужни наследници различно е определен во одделни европски законодавства. Меѓутоа, во сите наследни права *нужните наследници се истовремено и законски наследници*, бидејќи на наследство се повикуваат според законскиот ред за наследување. Сепак, кругот на можни нужни наследници е *потесен* од кругот на законските наследници. Овие карактеристики се однесуваат и на нашето наследно право. Така, за разлика од законското наследување, каде постојат три законски наследни редови, кај нужното наследување постојат *два нужни законски наследни редови*. Освен тоа што кај нужното наследување е стеснет кругот на лицата кои што можат да се јават како нужни наследници, предвидени се и *дополнителни услови* кои треба да бидат исполнети за одредени лица да можат да се појават како нужни наследници на оставителот.

Како *нужни наследници* законодавецот ги предвидува: децата на оставителот, неговите посвоеници, брачниот другар, потомците на неговите деца, родителите и браќата и сестрите на оставителот (чл. 30 од ЗН). Овие нужни наследници не *се повикуваат* на наследство истовремено, туку *според законскиот ред на наследување*. И покрај тоа што законодавецот изречно не прави поделба на нужните наследници, сепак нивната положба е различна. За одредени нужни наследници доволно е само задоволувањето на објективниот критериум – одреден степен на сродството со оставителот или постоење на брачна врска. Во теоријата овие нужни наследници се познати како *апсолутни нужни наследници*. За други нужни наследници, покрај објективниот

критериум, се бара и и исполнување на одреден субјективен критериум. Тие во теоријата се нарекуваат *релативни нужни наследници*.

Во нашето наследно право нужните наследници се групирани во *два* нужни наследни реда. *Првиот нужен наследен ред* го сочинуваат: децата на оставителот, неговите посвоеници и неговиот брачен другар (чл. 30 ст. 1 од ЗН). Овие лица се јавуваат како нужни наследници исклучиво само врз основа на *објективниот критериум* – сродството со оставителот или брачната врска. Оттука, законодавецот не бара исполнување на дополнителни услови за овие нужни наследници. Така на пример, ако оставителот со тестамент располагал со целиот свој имот во корист на трето лице, а оставил едно дете и брачен партнер, нивниот нужен наследен дел ќе изнесува половина од делот кој би го добиле според законското наследување. Според законското наследување брачниот партнер и детето влегуваат во првиот законски наследен ред и тие ја наследуваат оставината на еднакви делови, така што брачниот партнер ќе добие $\frac{1}{2}$ и детето $\frac{1}{2}$ од оставината. Нивниот нужен дел ќе изнесува половина од овој дел. Така, во конкретниот пример, нужниот дел на брачниот партнер изнесува $\frac{1}{4}$, додека нужниот дел на детето изнесува $\frac{1}{4}$ од оставината.

Потомците на децата на оставителот и на неговиот посвоеник се нужни наследници само доколку покрај објективниот критериум го *исполнат и субјективниот критериум* односно „само ако во моментот на смртта на оставителот живееле во заедница со него или ако тој ги издржувал или ако се трајно неспособни за работа и немаат средства за живот“ (чл. 30 ст. 2 од ЗН). Од оваа законска одредба се гледа дека постои суштинска разлика помеѓу редовното законско наследување и нужното законско наследување. Кај законското наследување се применува правото на претставување и не се бараат дополнителни субјективни услови за овие лица да станат наследници. Кај нужното законско наследување *не се применува правото на претставување* и потребно е да бидат исполнети *дополнителни субјективни услови* за овие лица да можат да се јават како нужни наследници.

Во вториот нужен наследен ред влегуваат брачниот партнер, родителите на оставителот и неговите браќа и сестри. Брачниот партнер е нужен наследник во вториот нужен наследен ред врз основа на *објективен критериум*, во случај кога оставителот не оставил потомци. Од друга страна, за да можат родителите и браќата и сестрите на оставителот да се јават како нужни наследници, потребно е да исполнат и *одредени субјективни услови*, односно тие да се *трајно неспособни за работа и да немаат нужни средства за живот*. Овие услови треба *кумулятивно* да бидат исполнети за да можат да се јават како нужни наследници. Во спротивно тие нема да имаат право на нужен наследен дел од оставината на умрениот. Потомците на браќата и сестрите на оставителот немаат право на нужен наследен дел.

Судска пракса:

Сестрата на оставителот, која нема нужни средства за живот, и е трајно неспособна за работа, спаѓа во нужните наследници според член 30 став 2 од Законот за наследување, и во случај да има деца кои се должни да и обезбедат издржување. (*Решение на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 476/58, од 20.XI.1968 година*).

2.Големина и пресметување на нужниот дел

Во законодавната практика, покрај определувањето на кругот на нужни наследници, се определува и *големината на нужниот дел* кој треба да им припадне од оставината на нужните наследници. Притоа, познати се два начини на определување на големината на нужниот наследен дел. Според првиот начин, кој е прифатен и во нашето наследно право, големината на нужниот дел *се определува според големината на делот што би му припаднал на секој наследник според законскиот ред на наследување*. Вториот начин, големината на нужниот дел ја определува од вредноста на целата оставина, а не од делот на секој наследник одделно.

Во нашето наследно право големината на нужниот наследен дел е *различно определена* во зависност од тоа дали се работи за нужни наследници од првиот или од вториот нужен наследен ред. Во *првиот нужен наследен ред*, нужниот дел на потомците, посвоениците и нивните потомци и на брачниот другар, изнесува *една половина (1/2) од законскиот наследен дел*. Во *вториот нужен наследен ред*, нужниот наследен дел на останатите нужни наследници – родителите, односно браќата и сестрите на оставителот изнесува *една третина (1/3) од делот што би им припаднал според законското наследување*. Вака определената големина на нужниот дел *не се менува* и не зависи од тоа што некој од нужните наследници не бара дел од оставината, што е исклучен од наследство или е недостоен да стане наследник. За разлика од законското наследување, кај нужното наследување *не се применуваат* одредбите за зголемување, односно намалување на наследниот дел на брачниот другар и на родителите на оставителот. Покрај ова, во рамките на нужното законско наследување *не доаѓа до примена* ниту на правото на претставување, ниту на правото на прираснување.

Судска пракса:

1. Оставинскиот суд не е овластен да ја утврдува вредноста на предметите што оставителот за време на животот му ги подарил на еден од наследниците, заради засметување во наследниот дел, туку доколку настане спор за тоа ќе ги упати страните на процес. (*Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 761/82 од 24.II.1982 година*).

2. Делот на нужниот наследник кој се откажал од наследство им припаѓа на останатите нужни наследници. (*Пресуда на Врховниот суд на Србија Гж. 794/55 од 8.XII.1955 година*).

3. Дарот кој оставителот го дал во корист на законскиот наследник кој по законскиот ред на наследување не е повикан на наследство, не се засметува во вредноста на оставината што е основа за пресметување на нужниот дел (оставителот го оставил градежното земјиште на внуката, а тужителката барала на нејзината мајка да и се засмета овој дел како поклон). (*Одлука на Окружниот суд во Осиек, Гж. 692/88*).

Примери од пракса:

Непосредно пред смртта Коста Милошевски оставил тестамент со кој целиот свој имот во случај на смрт го остава на својата пријателка Викторија. По неговата смрт ги оставил сопругата Весна и ќерката Анелија. Дали тие имаат право на нужен дел и како можат да го остварат.

Во конкретниот случај тестаторот Коста Милошевски располагаал врз основа на својата слободна волја со целиот свој имот со што го повредил правото на нужен дел. Сопругата Весна и ќерката Анелија се нужни наследници од првиот нужен наследен ред и големината на нивниот нужен наследен дел изнесува една половина од делот кој тие според закон би го добиле. Во конкретниот случај нивниот нужен дел изнесува $1/2$ од делот кој што според закон им следува. Врз основа на тоа нужниот дел на сопругата Весна ќе изнесува $1/4$, додека нужниот дел на ќерката Анелија ќе изнесува, исто така, $1/4$. Меѓутоа, за да можат да го остварат ова свое лично право, тие мора да го побараат своето право на нужен дел и да бараат редуција на тестаменталното располагање во законски предвидениот рок од три години по смртта на оставителот. Во спротивно, нема да можат да го остварат своето право на нужен дел.

V. Повреда и обезбедување на нужниот дел

1. Повреда на нужниот дел

Во наследното право на Република Македонија нужното законско наследување е уредено со императивни правни норми, врз основа на кои оставителот не може неограничено да располага со целиот свој имот. Тој може слободно по своја волја да располага само со т.н. *распожлив дел на оставината*, кој останува откако од оставината ќе се одбие делот на нужните наследници. Правото на нужен дел може да биде повредено од страна на оставителот со *тестамент* или со *подарок*, кога тој располагаал со целата своја оставина, не оставајќи им ништо на нужните наследници или кога им оставил

помал дел од висината на нивниот нужен дел. Според ЗН „нужниот дел е повреден кога нужниот наследник уште за животот на оставителот и со тестаменталните располагања не примил од имотот на оставителот подароци и наследен дел во висина на вредноста на нужниот дел“ (чл. 38 ст. 2). Притоа, при утврдувањето на вкупната вредност на тестаменталните располагања и на подароците се земаат предвид и оние подароци и располагања со тестаментот за кои оставителот наредил да не му се засметуваат на нужниот наследник во неговиот наследен дел. Од овие подароци и тестаментални располагања што му се засметуваат на нужниот наследник во неговиот наследен дел при утврдувањето на вкупната вредност на тестаменталните располагања и на подароците се зема предвид само онолку за колку тие го надминуваат неговиот нужен дел (чл. 38 ст. 4 од ЗН).

2.Обезбедување на нужниот дел

Во случај кога ќе биде повредено правото на нужен дел, нужните наследници имаат право да бараат обезбедување на нивниот нужен наследен дел. Во нашето наследно право постојат два начини на обезбедување на правото на нужен наследен дел. *Првиот* начин на обезбедување на нужниот дел е со *намалување на тестаменталните располагања* кои ги направил завештателот. Доколку тоа не е доволно да се намира нужниот дел на нужните наследници се преминува на *вториот* начин, што се состои во *враќање на подароците* што завештателот ги направил на лицата определени со законот. Така, согласно законските одредби, кога е повреден нужниот дел, располагањата со тестаментот ќе се намалат, а подароците сторени во последните 90 дена од животот на оставителот ќе се вратат колку што е потребно за да се дополни нужниот дел (чл. 38 ст. 1 од ЗН). Уредувајќи го редот на намалувањето и враќањето, законодавецот предвидува дека „прво се

намалуваат располагањата со тестаментот, па доколку нужниот дел со тоа не би бил намирен, тогаш се враќаат подароците сторени во последните 90 дена од животот на оставителот“ (чл. 39 од ЗН).

Судска пракса:

Редукцијата на дар поради повреда на правото на нужен наследен дел може да се врши доколку кумулативно се исполнети условите од Законот за наследување: дарот да е сторен во последните 90 дена од животот на оставителот, а тужбата за негово враќање да е поднесена во рок од три години од смртта на оставителот. (Одлука на Врховниот суд на РМ, Гзз. 217/05).

2.1. Намалување на тестаменталните располагања

Кога завештателот располагал со повеќе тестаменти, тестаменталните располагања се намалуваат *сразмерно*, без оглед на тоа дали се наоѓаат во еден или повеќе тестаменти. Од ова правило постојат два исклучоци, кои што зависат од волјата на завештателот. Законодавецот остава можност, согласно начелото на автономија на волјата, завештателот самиот да определи *поинаков начин и распоред* на намалување на тестаменталните располагања. Тој може да определи и некое од тестаменталните располагања, за разлика од другите и воопшто да не се намали. Меѓутоа, доколку сразмерното намалување на другите тестаментални располагања не е доволно за намирување на нужниот наследен дел, тогаш ќе се пристапи и кон намалување на таквиот тестамент. Можноста завештателот самиот да го уреди ова прашање ја дозволува законодавецот, според кој намалувањето на располагањата со тестаментот се врши на законски предвидениот начин освен „ако од тестаментот не произлегува нешто друго“ (чл. 40 ст. 1 од ЗН).

Вториот исклучок од законското правило за намалувањето на тестаменталните располагања се однесува на *привилигираниот легат*. Така, ако завештателот оставил повеќе легати и наредил некој легат да се исплати пред другите, тој легат ќе се намали само доколку вредноста на другите легати не достига да се намири нужниот дел (чл. 40 ст. 2 од ЗН).

Освен нужните наследници, во случај кога тестаменталните располагања ќе бидат намалени и тестаменталниот наследник може да бара *сразмерно намалување на легатите* кои што му се наложени. Во таа смисла, „тестаменталниот наследник чиј наследен дел би морал да биде намален за да се дополни нужниот дел, може да бара сразмерно намалување на легатите што треба да ги исплати тој, ако од тестаментот не произлегува нешто друго“ (чл. 41 ст. 1 од ЗН). Правото на намалување законодавецот го предвидува и *во корист на легатарот* кога завештателот му наложил да исплати нешто од неговиот легат.

2.2. Враќање на подароците

Кога намалувањето на тестаменталните располагања не е доволно за да се обезбеди нужниот дел на нужните наследници, тогаш се преминува на *враќање на подароците*. Во нашето наследно право, враќањето на подароците се врши почнувајќи од последниот подарок и се оди натаму, обратно од редот по кој се дадени подароците (чл. 42 ст. 1 од ЗН). Тоа значи дека најпрвин се враќа подарокот кој бил направен од страна на оставителот непосредно пред неговата смрт, па вториот, третиот и се така по ред *нананазад*, се додека не се обезбеди нужниот наследен дел. Подароците дадени истовремено се враќаат сразмерно (чл. 42 ст. 2 од ЗН).

Согласно законските одредби како подарок се смета и откажувањето од права, простување на долг, она што оставителот му го дал на наследникот за време на својот живот на име на наследен дел или заради основање или проширување на домаќинството, или заради вршење на занимање, како и секое друго располагање без надоместок“ (чл. 34 од ЗН). Во случај на враќање на подароците, законодавецот изречно предвидува дека при проценката се зема вредноста на подарениот предмет во моментот на смртта на оставителот, а не според неговата состојба во времето на подарувањето.

Положбата на примателот на подарокот кој е потребно да го врати за да се намири нужниот дел на наследниците, зависи од моментот кога дознал за барањето за враќање на подарокот. Законодавецот предвидува дека „примателот на подарокот се смета како совесен држател до денот кога разбрал за барањето за враќање на подарокот“ (чл. 43 од ЗН). Поради тоа, примателот на подарокот ќе биде должен да го врати во состојбата во која што е затекнат.

Судска пракса:

1. Несовесниот владетел е должен да ја надокнади вредноста на собраните плодови, како и плодите кои пропуштил да ги собере, по одбивањето на трошоците за производство, според цени во време на донесување на пресудата. (*Одлука на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Рев. 58/86 од 28.11.1986*).

2. Околноста дека предмет на продажба е туѓа ствар, не претставува основ третото лице кое полага сопственички права или тврди дека е имател на правото на користење на продадената ствар да бара утврдување на ништовност на договорот за продажба, бидејќи се работи за недопуштено сторување. Напротив, согласно одредбите на ЗОО, продажбата на туѓа ствар ги обврзува договарачите, така што купувачот е овластен да бара раскинување на договорот и надомест на штета. (*Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1103/87 од 23.12.1987*).

3. На несовесниот владетел не му припаѓа право на надомест на корисните трошоци кога сопственикот не ги користи вложувањата извршени на недвижноста. (*Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1455/85 од 8.01.1986*).

4. Во спор за повреда на нужниот дел, односно за редукција на тестаментот, при пресметувањето на вредноста на оставината, куќата што оставителот ја подарил на тужениот не се проценува според вредноста во време на проценувањето во текот на спорот, туку според вредноста во моментот на смртта на оставителот и нејзината состојба во време на подарувањето. (*Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. 877/76 од 12.VI.1977година*).

3.Овластени лица да бараат намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците

Право да бараат намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците сторени во последните 90 дена од животот на оставителот имаат *само нужните наследници* (чл. 44 ст. 1 од ЗН). Ова од причина што *правото на нужен дел е лично право*, а за неговата повреда судот не расправа по службена должност. Поради тоа, за да дојде до остварување на правото на нужен дел, нужниот наследник *мора* тоа да го побара во постапката за расправање на оставината пред судот.

Со смртта на нужниот наследник кој не побарал нужен дел до завршувањето на расправата на оставината, правото да се бара намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците *не преминува* на неговите наследници. Меѓутоа, потомокот на нужниот наследник, кој и самиот би бил нужен наследник доколку неговиот предок умрел пред оставителот, може да го оствари за себе правото на нужен дел, што во таков случај би му припаднал (чл. 44 ст. 2 од ЗН).

Судска пракса:

1. Правото на нужен дел е лично право и тоа не се наследува, но со смртта на нужниот наследник ова право се гаси и затоа наследниците на нужниот наследник не можат да го остваруваат по смртта на нужниот наследник. (*Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж.498/71 од 26.10.1971*).

2. Нужниот наследник не може да бара, заради дополнување на повредениот нужен дел, да се врати имотот кој оставителот го оттуѓил со договор за доживотна издршка. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж.1991/54).*

3. Нужниот наследник може да бара враќање на подарокот во оставинската постапка само ако барањето е насочено против сонаследниците и ако сонаследниците доброволно се согласат стварта да ја вратат. Во спротивно барањето за враќање на подарокот може да се остварува само во парница. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж-40/82).*

4. Барање за намалување на тестаменталното располагање, поради повреда на нужниот дел нужниот наследник мора да го покрене во оставинската постапка, а самостојна парница заради остварување на своето барање може да покрене само ако оставинската постапка не е водена или ако таа е веќе завршена. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. бр. 1063/76 од 23.3.1976).*

5. Правото на брачниот другар на оставителот да бара намалување на тестаменталното располагање, со кое е повреден неговиот нужен дел, не преминува на неговите наследници. *(Пресуда на Врховниот суд на Србија, Гж 3094/62 од 9. XI. 1962).*

6.Правото да се бара намалување на тестаменталното располагање му припаѓа исклучиво на нужниот наследник, поради тоа што тоа е негово лично право. *(Пресуда на Врховниот суд на Југославија, Рев. 1387/65 од 17. IX. 1965).*

7. Нужниот наследник кој со тестаментот е исклучен од наследство не може да бара намалување на тестаменталните располагања или враќање на подароците. *(Пресуда на Врховниот суд на југославија Рев. 2627/64 од 19.I.1965).*

4.Застареност на тужбата за намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците

Правото со тужба да се бара намалување на располагањата со тестаментот и враќање на подароците *застарува* во законски предвидените

рокови. Според законските одредби *правото* да се бара намалување на располагањето со тестаментот *застарува во рок од три години од прогласувањето на тестаментот*. Рокот за поднесување на барање за враќање на подароците сторени во последните 90 дена од животот на оставителот изнесува од *три години од смртта на оставителот*, односно од денот кога решението за неговото прогласување за умрен, односно решението со кое се докажува неговата смрт станало правосилно (чл. 45 од ЗН).

Судска пракса:

1.Редукцијата на дар поради повреда на правото на нужен наследен дел може да се врши доколку кумулативно се исполнети условите од Законот за наследување: дарот да е сторен во последните 90 дена од животот на оставителот, а тужбата за негово враќање да е поднесена во рок од три години од смртта на оставителот. (*Одлука на Врховниот суд на РМ, Гзз. 217/05*).

2.По наоѓање на Врховниот суд на Република Македонија, правилно пониските судови го примениле материјалното право кога утврдиле дека правото на тужителот да бара намалување на располагање со тестаментот е застарено. Ова, од причини што пред поднесување на поднесокот во однос на нужниот дел, тужителот не изјавил повреда на нужниот дел со тестаментот. При неспорно утврдено дека тужителот водел судска постапка во која барал тестаментот да се прогласи за ништовен и истиот да не произведува правно дејство, а ваквата пресуда станала правосилна на 16.01.2007 година, тужителот имал можност од моментот од кога дознал дека предметниот тестамент не е ништовен и е полноважен, во наредните 3 години да бара нужен дел, но тој тоа не го сторил, а таквата негова волја е изразена за првпат во поднесокот од 25.05.2010 година. (*Одлука на Врховниот суд на Република Македонија Рев2.бр.136/2013*).

3.Застареност на правото да се бара намалување на тестаменталните располагања се прекинува како со тужба со која се бара утврдување на ништовност на тестаментот, односно враќање на подарокот, така и со тужба со која тужбеното барање е одбиено или тужбата е отфрлена. (*Став на седницата на Граѓанското одделение на Врховниот суд на Србија од 12.04.1982*).

4. Намалување на располагањата со тестамент може да се бара во рок од три години од денот кога тужителот разбрал за прогласувањето на тестаментот. (*Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. бр. 667/63 од 23.3.1964, Зб. IX-I-64*).

VI. Исклучување и лишување од правото на нужен дел

Правото на нужен наследен дел на нужните наследници, и покрај тоа што е уредено со императивни одредби, *не е апсолутно* и не значи дека нужните наследници секогаш имаат право на нужен дел. Во голем број на законодавства е предвидена можноста завештателот со тестамент, под услови предвидени со законот, *да го исклучи* или *да го лиши наследникот* од правото на нужен дел во корист на неговите потомци. Овие наследноправни институти се познати и уредени и во нашето наследно право.

Исклучување од наследство и лишување од наследство во корист на потомците, претставуваат *имотно-правни санкции* кои доведуваат до тоа законскиот нужен наследник да не го добие предвидениот законски дел, односно да стане наследник. *Исклучувањето од наследство* е насочено кон законскиот наследник кој со своето поведение се огрешил спрема оставителот и неговите блиски роднини. Но, покрај ова, ваквиот наследник ги повредил и општествените интереси. Поради тоа, наследникот кој е исклучен од наследство врз основа на волјата на завештателот изразена во тестамент го губи своето право на нужен дел во целост или делумно.

Лишувањето од нужен дел во корист на потомците, освен што претставува имотна санкција, има и заштитна улога во однос на наследникот кој е презадолжен или е расипник. Наследникот кој е лишен од нужниот дел во корист на неговите потомци го губи своето право на нужен дел, пред се заради заштита на имотните интереси на неговите деца.

Помеѓу исклучувањето од наследство и лишувањето од наследство во корист на нужните наследници постојат три основни разлики. *Првата* се состои во причините за исклучување од наследство и за лишување од надлежен дел. *Втората* се состои во лицата кои можат да бидат исклучени или лишени од правото на нужен дел, а *третата* се однесува во правните последици кои што настануваат во едниот или во другиот случај. Сепак заедничка карактеристика на овие два института е тоа што тие доведуваат до тоа *определен законски наследник*, поради своето поведење, *да го загуби правото на нужен дел*, врз основа на последната изјава на волја на завештателот.

1. Исклучување од наследство

1.1. Причини за исклучување од наследство

Исклучувањето од наследство како имотно-правна санкција е насочена кон законскиот наследник, кој со своето однесување се *огрешил* спрема оставителот и неговите блиски роднини. Во нашето наследно право причините поради кои може да биде исклучен од наследство нужниот наследник се *таксативно наброени*. Завештателот може да го исклучи од наследство наследник кој има право на нужен дел ако: 1) потешко се огрешил спрема оставителот со повреда на некоја законска или морална обврска и 2) со смисленост сторил некое потешко кривично дело спрема него или неговиот брачен другар, дете или родител (чл. 46 ст. 1 од ЗН).

Потешката повреда на некоја законска или морална обврска како причина за исклучување од наследство, произлегува од близината на

сродството на нужните законски наследници, заемните семејни права и должности, како и од моралните сфаќања и обичаите на однесување во конкретната средина. Поради тоа, доколку некој од нужните наследници потешко се огреши спрема оставителот повредувајќи некоја законска или морална обврска, тој може да биде исклучен од наследство. Законодавецот изречно и таксативно не појаснува и не наведува кои се причини можат да доведат до исклучување од наследство, со оглед дека во реалниот живот постојат бројни ситуации и околности. Во таа насока оставено е на судската *пракса*, во *секој конкретен случај*, да утврди дали се исполнети законските претпоставки за нужниот наследник да биде исклучен од наследство.

Судска пракса:

1.Оправдана причина за исклучување од наследство постои кога нужниот наследник го исфрлил од својата кука стариот и изнемоштен оставител, кој останал без средства за издржување, задржувајќи ги неговите ствари од поголема вредност, заради компензирање на трошоците од дотогашниот престој на оставителот, при што спрема оставителот имал некоректен однос кога тој престојувал во неговиот стан, а подоцна за време на лечењето во болница не го ни посетувал. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. I-1071/81).*

2. Ако таткото ја занемарил грижата за детето или се оддал на нечесен живот и детето може да го исклучи својот татко од наследство. При оцена на прашањата дали оставителот со тестамент основано го исклучил од наследство нужниот наследник, судот може да се впушти во утврдување само на оние факти и во оцена само на оние основи, кои се наведени во тестаментот како причина за исклучување од наследство. *(Одлука Сојузниот Врховен суд, Гз-54/55).*

3.Потомците, покрај права, спрема своите родители имаат и законски и морални обврски. Ако некои од тие обврски грубо се повредат, тогаш тоа може да биде причина за исклучување од наследство. Причина за исклучување од наследство може да биде и груба постапка, занемарување на должноста за почитување, помош при болест, старост и тешкотии, како и занемарување на посетување на стар и болен родител. Причина за исклучување може да биде и повреда на моралните обврски, доколку таквите повреди за тестаторот, особено според неговите сфаќања и воспитување, претставуваат тешко огрешување на обврските, како во

смисла на општествено-правните норми, така и во смисла на обичаите. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 644/80).*

4. Причината за исклучување од наследство е остварена кога синот потешко се огрешил во својата морална обврска спрема мајка си, скратувајќи и го на груб и навредлив начин должното почитување. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. Бр. 1280/59).*

5. Тестаментот со кој тужителот е исклучен од наследство и од нужниот дел не престанал да важи со самото тоа што оставителот пред смртта се помирил со тужителот. *(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Гж. Бр. 659/61).*

6. 6. И покрај тоа што утврдиле дека однесувањето на тужените спрема таткото има карактер на навредливо однесување, пониските судови врз основа на детална анализа на севкупните односи помеѓу тужените и оставителот и односот на самиот оставител спрема тужените, како свои синови, правилно заклучиле дека во однесувањето на тужените не постојат доволно причини за исклучување од наследство. За да се смета исклучувањето на тужените од наследство за оправдано, неопходно е да сториле дело кое значи потешка повреда на обврските спрема оставителот, што се оценува во зависност од околностите на случајот. *(Пресуда на Врховниот суд на Србија, Рев. 2446/93).*

Извршувањето на казниво дело спрема оставителот и спрема неговите блиски роднини претставува причина за исклучување бидејќи со неа се штити не само интегритетот на оставителот, туку и на неговите најблиски, неговото дете, брачен партнер и родители. Законодавецот не наведува кои кривични дела ги смета потешки „злодела“. Во таа смисла судот, при оцената за тежината на кривичното дело, ќе треба да води сметка за последиците што настанале од кривичното дело, за висината на казната за тој вид на кривично дело, како и за висината на изречената казна во конкретниот случај. Кривичното дело треба да биде сторено со умисла, а не во небрежност или нужна одбрана.

1.2.Обем на исклучувањето

Исклучувањето од наследство може да биде *целосно* или *делумно* (чл. 46 ст. 2 од ЗН). Обемот на исклучувањето од наследство на нужниот наследник зависи пред сè од волјата на завештателот. Кога завештателот во целост го исклучил наследникот тој не добива ништо од оставината, додека кога го исклучил наследникот делумно,тогаш тој го добива само делот кој завештателот го определил во тестаментот.

1.3.Услови за полноважност на исклучувањето и последици од исклучувањето

Завештателот кој сака да исклучи некој наследник од наследство тоа мора да го изрази во *тестаментот на несомнен начин*, а корисно е да ја наведе и причината за исклучување (чл. 47 ст. 1 од ЗН). За да предизвика важност исклучувањето на нужниот наследник неопходно е *тестаментот* во кој завештателот го прави исклучувањето *да биде полноважен*. Потребно е завештателот во тестаментот да го посочи нужниот наследник кој што го исклучува од наследство и тоа да го изрази на несомнен начин. Законодавецот предвидувајќи дека за завештателот „корисно е да ја наведе и причината за исклучување“ не бара причината за исклучување изречно да биде наведена во тестаментот.

Основот, односно причината за исклучување мора *да постои* во времето на составување на тестаментот (чл. 47 ст. 2 од ЗН). Доколку подоцна дојде до промена на поведението на исклучениот нужен наследник, завештателот може да му прости на наследникот, отповикувајќи ја својата

претходно дадена волја за исклучување од наследство. Во случај на спор за основаноста на исклучувањето, *должноста за докажување* дека исклучувањето е основано лежи на *оној којшто се повикува на исклучувањето* (чл. 47 ст. 3 од ЗН). Со исклучувањето наследникот ги губи наследните права во мерката во која е исклучен, а правата на другите лица кои можат да го наследат оставителот се определуваат како да умрел исклучениот пред оставителот.

Судска пракса:

1. За полноважноста на исклучувањето од наследство не е доволно во тестаментот на завештателот само да се наведат причините за исклучување од наследство, туку е потребно оние што се повикуваат на основаноста на тоа исклучување, во спор да докажат дека основите за исклучување од наследството постојат. *(Решение на Врховниот суд на РМ, Рев. Бр. 1590/94 од 7.XI.1995 година).*

2. Изјавата на тестаторот за исклучување на нужни наследници нема правно дејство во случај кога во време на составување на тестаментот не постоела ниту една од законските причини за нивно исклучување од наследство. *(Одлука на Врховен суд на Србија, Рев. 212/86).*

Примери од пракса:

Исклучување од наследство со своерачен тестамент

ТЕСТАМЕНТ

То пишувам ова само за да ја исклучам од
наследство мојата жена, Мира Свџковска, која ми нанесе
сулеме крај на мене и мојата фамилија Свџковска. Прет
една недела са брнам порано од познато дома и ја
најдох мојата жена уф шатајќа во комуникација Блато.
Таму два разговори, а ка ме беше Блато нагаша издеша
бретат уакото, а Мира са бекна под крибенуј. Јас не знајам
дали ја го држам Блато или ја ја унесам Мира. Ка слушам
Блато дајра комуникација Мира, и ме искара од селштата,
а јас унесох само две ири плади за и манах на Мира.
После тоа, ја испарвах војна, и ги држам шиб шетве брер
браќа и беи не сакум ја ја видум. За среќа јуеба не
да дома, ама са разбраа што шатајало тоа се убавела и
ме молеа да не ја убивам. Им панах ови нека некуја
и наврабуј, само не сакум беи ја а бирум уф мојот шиб а
куја во село, познато, рече шиб, браќа брер, мајари, и
шибите им ги осваавам не мојте реце, сето тоа и крета
појо, а на натами Мира не и осваавам никуја, ама а
бирум јуе една ја дојде ке а сакум од куабек

Д. 7. 1995

Јоко Свџковска, с. Арсену-
тевгелиско

2. Лишување од нужен дел во корист на потомците

2.1. Причини и обем на лишувањето

Завештателот може да го лиши од наследство својот потомок под услови и на начин предвиден со законот. Притоа, *причини за лишување* од наследство во корист на потомците се *доколку потомокот* кој има право на нужен дел „*е презадолжен или е растурач*“ (чл. 49 ст. 1 од ЗН). Лишувањето од наследство на нужен наследник во *корист на потомците* има *защитна функција* која е насочена кон обезбедување средства за егзистенција на потомците.

Законодавецот поконкретно не наведува кога потомокот ќе се смета дека е презадолжен или е растурач. Утврдувањето на ваквата околност зависи пред сè од однесувањето на потомокот, како и од сфаќањето на завештателот и средината во која живеат завештателот и потомокот. Поради тоа не е исклучена можноста помеѓу наследниците да се појави одреден спор во однос на ова прашање. Вообичаено, во секојдневниот живот, за *презадолжено лице* се смета она кое има повеќе долгови, отколку што изнесува неговиот имот. За *растурач* се смета лицето кое не води сметка како и колку троши од својот имот, намалувајќи ја постојано вредноста на имотот.

Лишувањето од наследство може да биде *целосно* или *делумно*. Доколку потомокот е лишен целосно од наследството, тој нема никакво право на нужен дел. Неговиот дел им припаѓа на неговите потомци кои ги предвидел завештателот во тестаментот. Ако потомокот е делумно лишен од правото на нужен дел, тогаш тој ќе добие само одреден дел од правото на нужен дел. Другиот дел од правото на нужен дел им припаѓа на неговите потомци определени од завештателот.

2.2. Услови за полноважност на лишувањето

Лишување од нужниот дел во корист на потомците е полноважно само ако бидат исполнети условите предвидени со законот. И покрај тоа што законодавецот изречно не ги предвидува сите услови, се подразбира дека најпрвин е неопходно завештателот да оставил *полноважен тестамент*. Второ, да постои *правен основ* во моментот на лишувањето од правото на нужен дел. И трето, во моментот на отворањето на наследството *лишениот да има малолетно дете* или *малолетен внук* од порано умреното дете, или да има *полнолетно дете* или *полнолетен внук* од порано умреното дете *кои се неспособни за стопанисување* (чл. 49 ст. 2 од ЗН). Последниот услов е најзначаен, бидејќи без неговото исполнување не е возможно завештателот да го лиши од нужен дел потомот кој е презадожен или растурач. Во случај кога завештателот ќе го лиши од нужен дел потомот во корист на неговите потомци, се смета како лишениот од нужниот дел да умрел пред оставителот.

2.3. ОСТАВИНА БЕЗ НАСЛЕДНИК

Во случај кога оставината на оставителот по неговата смрт од било кои причини не премине на неговите наследници, законски или тестаментални, тогаш станува збор за институтот *оставина без наследник*. Повеќе причини можат да доведат до појавата на оставина без наследник. Тоа ќе биде случај кога умреното лице: 1) не оставило свои наследници, законски или

тестаментални; 2) не е познато дали има наследници; 3) оставило наследници кои се непознати или не им е познато престојувалиштето или местото на живеење и 4) има наследници кои се повикани на наследство, меѓутоа ниту еден од нив не може или не сака да го прифати наследството. Во нашето право оставината без наследник и припаѓа на Република Македонија (чл. 11 од ЗН). Врз основа на тоа државата, како правно лице, се јавува како единствен законски наследник на оставината без наследник. Освен правата, државата ги презема и обврските кои влегуваат во рамките на оставината.

За да се утврди дали една оставина е без наследник, оставинскиот суд презема одредени дејствија и постапки. Во таа смисла, ако не е познато дали има наследници, судот со оглас ќе ги повика лицата кои полагаат право на наследство да му се пријават на судот (чл. 125 ст. 1 од ЗН). Доколку по истекот на една година од објавувањето на огласот не се јави ниеден наследник, оставината и се предава на државата Македонија. Притоа државата, односно нејзиниот претставник, не може да се откаже од приемот на оставината.

Наследникот кој би се јавил подоцна не се лишува од правото да му се предаде оставината или делот што му припаѓа. Во таа насока, законодавецот предвидува дека наследникот има право со тужба да бара да му се предаде оставината или делот што му припаѓа во рок од две години од денот кога дознал дека е донесено правосилно решение за предавање на оставината на државата, а најдоцна десет години од смртта на оставителот. По истекот на овој рок наследникот го губи правото на оставината (чл. 125 ст. 3 од ЗН).

Судска пракса:

1. Врз основа на правилно утврдениот решителен факт кога тужителот дознал за оставинската постапка и наследното решение, судовите заклучиле дека субјективниот рок од 2 години од поведувањето на постапката за остварување на наследното право на тужителот не е изминат. Исто така, правилно судовите одлучиле дека полномошното ОВ.бр.19697/03 од

25.12.2003 година, не претставува заверена наследничка изјава која е неотповиклива, од причина што согласно одредбите од Законот за наследување, неотповикливоста на наследничката изјава настапува со давање на истата пред судот, до завршувањето на оставинската постапка. Таквиот начин на откажување од наследство произведува дејство доколку лицето во чие име се откажал наследникот, ќе го прифати делот од наследството. Во конкретниот случај, сведокот Р. - внук на тужителот не присуствувал на рочиштето за расправање на оставината, ниту истата изјава ја доставил до судот до завршувањето на оставинската постапка, а воедно со самото тоа, сведокот Р. не можел ниту да го прифати таквото отстапување, за да може во конкретниот случај да се применат одредбите за неотповикливост на наследничка изјава. Врховниот суд на Република Македонија наоѓа дека пониските судови врз основа на правилна примена на материјалното право, донеле правилна и законита одлука кога одлучиле да го усвојат тужбеното барање на тужителот, за што дале доволно образложени причини со кои се согласува и овој суд. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија Рев2.бр.287/2013).*

2. Кога е донесено правосилно решение за наследување, правото на наследникот со тужба да ја бара оставината спрема држателот, застарува за десет години по правосилноста на решението. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија, Рев. бр. 1085/96).*

3. По истекот на 20 години од смртта на оставителот застарува правото да се бара оставината со тужба како наследник према другите наследници како држатели. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија, Рев. 1411/97).*

4.Одредбите од Законот за наследувањето за застареност на наследничката тужба се применуваат само во случај кога тужбата ја поднесува наследник на оставителот против лице кое предметите ги држи како оставина на истиот оставител. Тие одредби не се применуваат спрема држателот на предмети од оставината кој своето право во однос на тие предмети не го извлекува од истиот оставител, туку стварите да ги држи по друг основ. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. 926/75 од 5.03.1976).*

5. Ако е застарено правото на наследникот со тужба да бара дел од оставината на оставителот..., застарено е и неговото право со тужба да се бара да се утврди дека предметните ствари претставуваат оставина на оставителот. *(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 26/79 од 9.02.1979).*

6. Правосилното решение за наследување не го спречува учесникот во оставинската постапка, во процесна постапка да истакнува барања кои не произлегуваат од наследно-

правниот однос, да се издвои дел, поединечен предмет или право од расправената оставина. (*Начелен став на Врховниот суд на Македонија бр. 5/94 од 18.03.1994*).

7. Само еден од наследниците не може со тужба против трето лице кое држи ствар која и припаѓа на оставината, да бара да му се признае право на сопственост врз основа на наследство на целата ствар. Во ваков случај тој може да бара да се утврди дека таа ствар претставува оставина на оставителот, и во оставинска постапка да се утврди колку од таа ствар му припаѓа на тужителот, а колку од таа ствар му припаѓа на тужителот, а колку на другите наследници. (*Одлука на Врховниот суд на Македонија Рев. 335/82 од 15.03.1983*).

8. За наследникот субјективниот рок е ограничен со објективен рок кој не може да се продолжи па поради тоа правото да се бара оставината спрема несовесниот држател застарува за 20 години од смртта на оставителот. (*Одлука на Врховниот суд на Република Хрватска, Рев 1058/98, од 13. III. 2002*).

Петти дел

ТЕСТАМЕНТАЛНАТА СЛОБОДА ВО КОНТИНЕНТАЛНОТО И АНГЛО-САКСОНСКОТО ПРАВО

Едно од најзначајните прашања во теоријата и во законодавната практика во изминативе неколку векови е проблемот на определувањето на границите на тестаменталната слобода. Европските законодавства, пред се француското, во многу поголема мера ја ограничуваат слободата на располагање на завештателот отколку што е тоа случај со земјите на англо-саксонското право, а особено со законодавствата на државите на САД. Разликите произлегуваат од специфичните историски, општествени и економски прилики во развојот на одделни земји, како и од различниот став во однос на сопственоста и правото на поединецот да располага со имотот во случај на смрт. Голем број филозофи и правници во изминативе неколку векови го проучувале наследувањето и последиците што одделните наследно-правни модели ги имаат врз правата на човекот, интересите на семејствата и односите во општествената заедница. Притоа, доминираат две различни концепции за природата на наследувањето; според првата, наследувањето произлегува од *природното право*, а според втората, тоа се темели врз *позитивното право*.

Во своето дело *De jure belli ac pacis libri tres*, објавено во 1648 година, Гроциус истакнува дека правото да се пренесе оставината со тестамент произлегува од природното

право, а и Џон Лок е приврзаник на ова становиште за природата на наследувањето. Гроциус и Лок сметале дека оставителите имаат природно право да располагаат со својот имот во случај на смрт, поради тоа што тие самите го создале тој имот. Според приврзаниците на теоријата дека *наследувањето има основа во природното право*, правото на човекот слободно да располага со својот имот во текот на животот е непосредно поврзано со неговото *право слободно да го распределува имотот и со својот тестамент*. Сепак постојат и припадници на природноправната школа, како Пуфендорф, кои сметаат дека правото на сопственост се губи во моментот на смртта, и токму поради тоа тестаменталната слобода нема основа во природното право.

Концепцијата дека *наследувањето произлегува од позитивното право* ја застапуваат Монтескје и Русо. Според Монтескје поделбата на имотот по смртта на оставителот може да биде регулирано само од страна на заедницата, односно со граѓанско-правните норми што ги носи законодавецот. Според Русо, сопственичките права секогаш произлегуваат од општеството, а наследното право претставува позитивно право. Врз основа на оваа позитивно-правна концепција за природата на наследното право, Русо го гради својот став дека не постои природно право на завештателот да располага со својот имот во тестаментот, кој треба да произведе дејство дури по неговата смрт. Русо сметал дека законодавецот не само што има право да го регулира наследувањето со прописите на позитивното право, туку дека државата треба да обезбеди таква поделба на имотот што ќе ги намали социјалните разлики во општеството.

По Француската револуција во Европа доминира *позитивно-правната концепција за природата на тестаменталната слобода*, а правото на нужен дел, со кој се штитат наследно-правните интереси на најтесниот круг роднини на оставителот (пред се на децата, но и на брачниот другар), е прифатено во сите европски законодавства. Разлики постојат само околу големината на расположливиот дел од оставината, со кој завештателот може слободно да располага во својот тестамент. Во Франција, под влијание на револуционерните идеи за еднаквост на граѓаните во сите сфери, вклучувајќи го и правото на наследување, постои најголемо ограничување на тестаменталната слобода. Постојат две основни причини за ова ограничување на правото завештателот слободно да располага со својата оставина. *Првата* има политички карактер и се состои во спречување на голема концентрација на економска моќ во рацете на мал број семејства или во рацете на Црквата, со што би се загрозила моќта на државата. Основната цел е да се спречи враќањето на аристократијата на власт и да се намали влијанието на Црквата – што беа едни од основните цели на Револуцијата од 1789 година. Освен тоа, *втората* цел на законодавецот беше остварувањето на принципот на еднаквоста, што беше камен темелник на просветителството и на Француската револуција. Мотивите за

ограничувањето на тестаменталната слобода во Германија беа различни од оние во Франција. Во преден план беше потребата да се заштити семејството како основна клетка на општеството, кое можеше да биде загрозено од радикалниот индивидуализам, изразен преку неограничената слобода на тестаменталното располагање. Во оваа смисла, во германското наследно право големо влијание извршил Хегел, кој сметал дека основата на наследното право не треба да биде индивидуалната волја на завештателот, туку потребите и интересите на семејството. Хегел го отфрлил индивидуализмот карактеристичен за римското право, каде постоеше голема слобода на тестаторот да располага со својот имот *mortis causa* како непримерен за условите во Германија. Правото на семејството да ја наследи оставината и ограничувањето на тестаменталната слобода за да се оствари тоа право, промовирани од Хегел, беа основа за реформите на наследувањето во Германија во XIX и почетокот на XX век. Нужниот наследен дел беше предвиден во Германскиот граѓански законик од 1896 година, и тој изнесуваше една половина од законскиот наследен дел. Нужни законски наследници беа потомците на оставителот, брачниот другар, како и родителите, доколку оставителот нема потомци. Големината на нужниот дел е определена со намера да се задоволат и двете барања: да се почитува волјата на завештателот да располага со својот имот *mortis causa*, но и да се заштитат имотните интереси на членовите на семејството. Нужниот дел во германското право е помал од оној што е предвиден во француското право. Така на пример, доколку оставителот имал три деца, во Франција големината на расположливиот дел од оставината изнесува една четвртина, а во Германија една половина.

За разлика од континентална Европа, каде доминираше концепцијата дека наследувањето се регулира со позитивните законски прописи и дека тестаменталната слобода може да биде ограничена во интерес на децата и на брачниот другар, во Англија преовладуваше ставот дека завештателот треба да има *целосна слобода на тестаменталното располагање*. Оваа концепција произлегува од либералната социјална теорија и јуриспруденција кои го третираат правото на сопственост како апсолутно, неприкосновено право, што е резултат на автономијата на личноста и на индивидуалната слобода. Во Англија, под притисок на големите земјопоседници, Парламентот во 1540 година го донесе Законот за тестаментите, според кој за првпат беше предвидена слободата за располагање со земјиштето со тестамент. Притоа, слободата за располагање со земјата беше ограничена. Доколку завештателот имал деца, тие наследувале една третина од земјата, а другата третина ја наследувала жената. Доколку оставителот имал само деца, тогаш тој со тестаментот можел да располага со една половина од земјата. Иста била и одредбата за големината на расположливиот дел доколку завештателот имал само жена, но немал деца. Овие

ограничувања на тестаменталната слобода биле укинати во 1724 година, кога завештателот добил право целосно слободно да располага со својот имот.

Наследното право во САД се развива под директно влијание на англиското право, така што *слободата на тестаменталното располагање е прифатена и во САД*, каде е можно потомците на оставителот да бидат целосно исклучени од правото на наследување. Познат е случајот со тестаментот на Леона Хелмслеј, во кој таа оставила дванаесет милиони долари на своето куче. На своите двајца внуци оставила по пет милиони долари, под услов „еднаш годишно да го посетуваат нејзиниот гроб“. Меѓутоа, на другите двајца внуци од нејзиниот покоен син не оставила ништо. Во последната изјава на волјата госпоѓата Хелмслеј наведува: „Во тестаментот не ги определив како наследници моите внуци Крег Панциер и Меган Панциер од причини што на нив им се добро познати“. Според тоа, госпоѓата Леона Хелмслеј во тестаментот оставила дванаесет милиони долари на кучето, а целосно ги исклучила од наследство своите внуци. Да не постоел тестамент, тие секако ќе се јавеле како наследници врз основа на правото на претставување, поради тоа што нивниот татко не бил жив во моментот на смртта на нивната баба. Во САД е можно завештателот целосно да ги исклучи од наследство своите потомци, поради фактот што во ниту една држава во САД (освен во Луизијана) не е предвидено правото на нужен дел, како што е тоа случајот во законодавствата на континентална Европа, ниту пак е предвидено правото на издршка од оставината, како во Англија, Нов Зеланд, Австралија и Канада.

Во правната теорија се поставува прашањето за причините поради кои во САД се предвидува далеку поголема слобода на завештателот да располага со својот имот со тестамент, споредено со сите други земји. Една од основните причини е *традицијата* во САД, според која државата треба што е можно помалку да интервенира во приватната сфера и во регулирањето на односите кои произлегуваат од приватниот живот на луѓето, за што посебно се залагал и Томас Џеферсон. Втората причина, тесно поврзана со првата, е *индивидуалистичкиот карактер* на американското општество. Според ова објаснување за широката автономија на волјата на завештателот, наследното право треба да ги почитува правата на поединците во врска со нивната сопственост, дури и во случај кога тие со тестамент ќе ги исклучат своите деца или други потомци од наследство. Еден од главните аргументи во прилог на неограничената слобода на тестаменталното располагање е дека таа придонесува луѓето да бидат продуктивни, да работат повеќе и да штедат, поради фактот што самите, без никакви ограничувања, решаваат на кого ќе го остават својот имот во наследство. Според овој аргумент, слободата на тестирањето придонесува за *засилена економска активност и за зголемување на штедењето и богатството* во една држава. Некои автори наведуваат дека тестаменталната слобода влијае за почитување на родителите од страна на децата, поради тоа

што дава можност родителите да ги исклучат од наследство децата. Во 1923 година еден американски коментатор наведува дека „тестаменталната слобода ги зацврстува семејните вредности, ги спречува пороците, го штити завештателот од неблагодарност и генерално го одржува редот во семејствата“. Друг аргумент во прилог на тестаменталната слобода е дека таа *придонесува да се намали социјалната помош* што државата треба да ја издвојува за сиромашните, поради тоа што завештателот со тестаментот може да определи оставината да им припадне токму на оние членови на семејството кои имаат најголеми потреби, поради нивната социјална или здравствена состојба. Овој аргумент тргнува од фактот дека завештателот самиот најдобро може да процени на кои членови на семејството им е потребна посебна финансиска помош, наместо тоа да го прави државата со фиксни, нефлексибилни норми, кои ги третираат сите наследници подеднакво. Една од причините која се наведува во прилог на поголемата тестаментална слобода е *промената на карактерот на богатството* што се пренесува од родителите на децата. Во еден текст објавен во 1988 година, Џон Лангбеин истакнува дека во текот на дваесеттиот век драматично се менува природата на наследството; во XIX век, според овој автор, родителите на децата најчесто им оставале во наследство семејна фарма или некоја компанија. Во текот на XX век оваа форма на меѓугенерациски трансфер доживува голема трансформација, така што родителите сè повеќе почнуваат да инвестираат во човечкиот капитал, преку финансирање на образованието и стекнувањето на знаење и вештини на децата. Според Лангбеин „бизнисот на образование на децата стана главна форма на трансферот на богатството меѓу генерациите“. Според овој автор, со остварување на обврската за обезбедување на квалитетно образование родителите ја исполнуваат моралната обврска да обезбедат услови за квалитетен живот на децата. Според оваа концепција, со тоа што родителите им обезбедиле соодветно образование, кое во САД е многу скапо, децата немаат право да бараат да им припадне и дел од оставината, со која родителите треба да можат слободно да располагаат, за да ги задоволат своите потреби за чување и нега по пензионирањето. Тесно поврзано со оваа концепција за оправдување на слободата на располагање со тестаментот е и потребата *старите лица да имаат можност да ги наградат оние лица* (независно дали се тоа нивни деца, други роднини или трети лица) *кои се грижат за нив*. Според статистичките податоци постојано се зголемува процентот на стари лица во САД; додека во 1960 година имало еден милион лица над 85 години, во 2000 година нивниот број се зголемил на 4,2 милиони, а се очекува во 2040 година во САД да има над 14 милиони лица постари од 85 години. Некој треба да се грижи за овие лица, а тоа се најчесто нивните деца или внуци. Поради ова, родителите треба да имаат право да ги наградат во тестаментот оние лица кои се грижат за нив, што би било во голема мера отежнато доколку се воведо правото на нужен дел, со што значајно би се намалил расположливиот дел на оставината.

И покрај тоа што тестаменталната слобода во САД е значително поголема во однос на сите други земји, таа *не е апсолутна*. Во сите американски држави, освен во Џорџија, брачниот другар е заштитен со тоа што тој вообичаено наследува една третина од оставината доколку оставителот има деца или една половина од оставината доколку оставителот нема деца. Притоа постојат разлики помеѓу одделни сојузни држави во однос на големината на оставината што брачниот другар може да ја наследи, што зависи од должината на времетраењето на бракот, имотот со кој располага надживеалиот брачен другар, семејната ситуација и слично. Според тоа, и во САД постои *механизам кој е сличен на нужниот наследен дел* во европските земји, со таа разлика што во САД *нужното наследување е предвидено само за брачниот другар*, а не за децата и другите потомци на оставителот.

За разлика од САД, останатите држави на англо-саксонското право, во кои исто така не постои правото на нужен дел, обезбедуваат *други механизми за заштита* на правата на најблиските лица на оставителот, доколку тој составил тестамент во кој не предвидел тие да наследат еден дел од оставината. Во Англија, Нов Зеланд, Австралија и неколку провинции од Канада се предвидува можноста одредена категорија лица да добијат издршка од оставината, доколку се смета дека тестаменталната, па дури и законската поделба на имотот не е правична, или не ги задоволува нивните интереси. Нов Зеланд беше првата земја во која во 1900 година беше предвидено дека децата или брачниот другар можат да бараат од судот да им определи издршка од оставината, доколку завештателот не ги определил како наследници во својот тестамент. Овој пример го следат и другите земји на англо-саксонското право, со исклучок на САД, каде можноста за определување издршка од оставината во корист на наследниците од страна на судот воопшто не е предвидена. Во законот на австралиската покраина Нов Јужен Велс на пример, се предвидува кои лица имаат право да бараат издршка од оставината: тоа се брачниот или вонбрачниот партнер, поранешниот брачен другар, децата и внуците на оставителот, доколку тој ги издржувал додека бил жив. Во законот се предвидува дека, *доколку завештателот не определил доволни средства за наведените лица* „судот може да донесе одлука на овие лица да им се определи одредена надомест од оставината, која, според мислењето на судот, врз основа на сите околности на случајот е потребна за нивна издршка, школување или унапредување на нивниот живот“.

И покрај одредени разлики, во сите земји кои го прифаќаат моделот на определување издршка од оставината во корист на одредени блиски роднини на оставителот или неговиот брачен другар, се предвидува дека *судот има дискреционо право да определи издршка* доколку тестаменталните или законските одредби не обезбедуваат доволно средства за задоволување на потребите на овие лица. Притоа, одделни законодавства предвидуваат периодични исплати од оставината, плаќање на еднократна сума или определување на користење на одреден имот.

Разликите што постојат помеѓу англосаксонските законодавства, кои предвидуваат определување на издршка од оставината, се состојат во степенот на дискреционо право што се дава на судот за доделување на издршка, факторите кои судот треба да ги има предвид при носењето на одлука за издршката, како и категориите на лица кои имаат право да добијат издршка. Генерално, во Нов Зеланд и во австралиските држави судот има широко дискреционо право да одлучи дали да определи издршка, додека во Англија и во канадските провинции законот предвидува точно определени фактори кои судот мора да ги има предвид при определување на издршката. Така на пример, при определувањето на издршката судовите во Англија треба да ги имаат предвид финансиските извори и потреби на лицата кои можат да бараат издршка, одговорноста што кон нив ја имал завештателот, големината и природата на оставината, неспособноста за работа на овие лица, однесувањето на лицата кон оставителот и причините поради кои оставителот во тестаментот не предвидел еден дел од оставината да им припадне на тие лица.

IV. ТЕСТАМЕНТАЛНО НАСЛЕДУВАЊЕ

1. Поим и значење на тестаменталното наследување

Во македонското наследно право вториот основ за наследување, покрај законот, е тестаментот. По својата сила, тестаментот е *посилен правен основ* од законот, поради тоа што тој произлегува *исклучиво од волјата на завештателот* со која тој располага со својот имот во случај на смрт. Во таа смисла, тестаменталното наследување претставува наследување врз основа на тестамент, како израз на последната волја на завештателот, со која тој прави распоред на својот имот за случај на смрт. За да дојде до тестаментално наследување, неминовно е завештателот да оставил *полноважен тестамент*. Во таков случај оставината ќе биде распределена на два начини, најпрвин врз

основа на тестамент, а потоа врз основа на закон. Ова од причина што двата основа на наследување меѓусебно не се исклучуваат.

За разлика од законското наследување, тестаменталното наследување зависи од волјата на завештателот, како израз на *човековото право и слобода да располага* со својот имот како за време на живот, така и *во случај на смрт*. Врз основа на слободата на тестирање, завештателот самиот по своја волја определува наследници, ја определува големината на наследните делови, поставува услови, рокови, налози, располага за дозволени цели, основа задужбини, исклучува наследник од наследство или му простува недостојност и друго.

Сепак, *слободата на тестирање* во нашето наследно право, кое припаѓа на европскоконтиненталниот круг на правото, *не е неограничена*. Таа е ограничена со *правото на нужен дел* кое им припаѓа на одреден број на најблиски законски наследници на оставителот. Во државите кои припаѓаат на англосаксонскиот круг на правото (САД, Англија, Велс) е прифатен концептот на неограничена слобода на тестаментално располагање. Овие држави не го познаваат правото на нужен дел, поради што завештателот може неограничено да располага со целиот свој имот за случај на смрт.

И покрај тоа што во тестаменталното наследување најмногу е застапен принципот на слободна диспозиција, односно автономија на волјата, сепак во уредувањето на тестаменталното наследување постојат низа *императивни норми* кои не можат да се менуваат со волјата на завештателот. Станува збор за правилата со кои се уредува полноважноста на тестаментот, формите на тестаментот, содржината на тестаментот, како и условите и роковите за поништување на тестаментот. Доколку овие правила не се испочитувани, тогаш тестаментот нема да биде полноважен, поради што нема да настане тестаментално наследување.

II. Поимот тестамент

Во македонското законодавство, исто како и во поголем број на други законодавства, не постои прецизна законска дефиниција со која се определува поимот тестамент. Законодавецот во ЗН пропишува дека „завештателот може со тестамент да располага со својот имот на начин определен со овој закон“ (чл. 9). За разлика од задконодавствата, во теоријата постојат повеќе определувања на поимот тестамент. Сепак, општо прифатено е становиштето дека тестаментот претставува еднострана изјава (наредба) на последната волја на завештателот со која тој располага со својот имот во случај на смрт, во форма предвидена со закон. Но, со тестаментот завештателот не врши само распределба на имотот за случај на смрт, туку тој може да содржи и некоја друга наредба со која индиректно се влијае на пренесувањето на наследството (на пример тестаментот може да содржи одредби за исклучување на наследник од наследство, оставање легат, признавање татковство и друго).

Називот тестамент доаѓа од латинските зборови *testatio* – осведочување, израз и *mens* – мисла, волја, што во буквален превод значи осведочување на последната мисла намера на завештателот. Покрај терминот тестамент и тестатор – за лицето кое го составило тестаментот, во нашето законодавство се користи и терминот завештание и завештател за лицето кое оставило писмено, кое ја содржи неговата последна изјава на волја со која располага со својот имот за случај на смрт.

III. Карактеристики на тестаментот

Постојат повеќе карактеристики на тестаментот кои произлегуваат од неговото определување како еднострана и отповиклива изјава на последната волја на завештателот, со која тој прави распределба на својот имот во случај на смрт, во форма предвидена со закон.

Прво, тестаментот претставува *правно дело за случај на смрт (mortis causa)*. Тестаментот произведува правно дејство во моментот на смртта на завештателот, за разлика од поголемиот дел на правни дела кои произведуваат правни последици за време на живот (*inter vivos*), како на пример договор за продажба, закуп, дело, дар и други договори. Сè додека завештателот е жив, тестаментот не произведува никакви правни дејства и ограничувања, поради што завештателот е слободен по своја волја да располага со имотот за време на живот. Притоа, нема никакви влијание моментот кога тестаментот бил составен, доколку се исполнети законските услови за полноважност на тестаментот. Од друга страна, во моментот на смртта тестаментот ги обврзува законските и тестаменталните наследници да ја испочитуваат и исполнат последната наредба на завештателот. Исполнувањето на последната волја на завештателот е и од јавен интерес, принцип кој е прифатен од појавата на тестаментот, па сè до денес (*publicae expedit suprema hominum iudicia exitum habere*).

Второ, тестаментот претставува *еднострано право дело*. Врз основа на тоа, во моментот на неговото составување е доволна само изјавата на волјата на завештателот. Оваа изјава предизвикува правно дејство во моментот на смртта на завештателот, при што по сила на законот наследуваат тестаменталните наследници. Меѓутоа, за да се комплетира во целост тестаментот и да дојде до тестаментално наследување, потребно е тестаменталниот наследник да изјави волја и да го прифати тестаменталното

наследство. Во спротивно, доколку тестаменталниот наследник не даде позитивна наследничка изјава и не го прифати тестаменталното наследство, тогаш овој дел прираснува во делот на оставината кој се распределува на законските наследници.

Трето, правењето на *тестаментот претставува строго лично право*. За разлика од другите правни дела кои можат да бидат преземени и од страна на застапник, правењето на тестамент е строго лично право. Последната изјава на волја мора да биде дадена лично од страна на завештателот кој треба да биде тестаментално способен. Ако лицето е тестаментално неспособно, неговата тестаментална неспособност не може да биде заменета и надместена од страна на друго лице, како што е тоа случај со деловната способност кај другите правни дела.

Четврто, тестаментот претставува *строго формално правно дело*. За да биде тестаментот полноважен, тој мора да биде составен во согласност со формата и условите кои се предвидени со законот. Во спротивно, ако не бидат почитувани формата и условите предвидени со законот, тестаментот нема да биде полноважен и нема да предизвика правно дејство. Формалноста на тестаментот се изразува преку принципот на *numerus clausus*, што значи дека законот го ограничува бројот на видови на тестаменти и ги пропишува условите за нивната полноважност. Согласно ЗН „полноважен е оној тестамент кој е составен во форма утврдена со закон и под условите предвиден со закон“ (чл. 65). Во таа смисла, завештателот не може самиот да состави и да креира нова форма на тестамент надвор од законски предвидените форми на тестаменти и условите за нивна полноважност. Тој е слободен само да се определи за една од постојните законски форми на тестамент, притоа почитувајќи ги законските услови за неговата полноважност.

Петто, тестаментот е *даровно правно дело*. Тоа значи дека за наследството кое им го остава на тестаменталните наследници, завештателот

не бара да му биде возвратено со обврска во еднаква или приближна вредност. Тоа не е случај со товарните правни дела, каде што важи и се применува принципот на еднаквост во взаемните давања (на пример продажба, размена, закуп и друго). Кај тестаментот како *едностранообврзувачко правно дело* доаѓа до еднострано движење на вредностите од завештателот кон тестаменталните наследници, коешто најчесто е пропратено со емотивни мотиви, засновани врз основа на љубовта и солидарноста.

Шесто, тестаментот претставува *отповикливо правно дело*. Фактот дека тестаментот претставува даровно и едностранообврзувачко правно дело, му дава за право на завештателот сè до неговата смрт неограничено да ја отповикува и менува својата последна изјава на волја. Во таа смисла, ЗН предвидува дека „завештателот може секогаш да го отповика тестаментот, во целост или делумно“ (чл. 117 ст. 1). Од правото да го отповика тестаментот, завештателот не може да се откаже. Отповикувањето на тестаментот е возможно и од причина што еднаш направениот тестамент предизвикува правни последици дури во моментот на смртта на завештателот. До тогаш, околностите кои влијаеле на донесувањето на последната изјава на волја на завештателот можат битно да се променат, поради што законодавецот ја предвидува можноста за отповикување на тестаментот.

IV. Услови за полноважност на тестаментот

Постојат *три општи услови* за полноважност на тестаментот во нашето наследно право: 1) способност за составување на тестаментот, 2) слободна и свесна изјава на волја за располагање со имотот за случај на смрт и 3) формата на тестаментот. Во теоријата овие општи услови се познати како *суштествени услови*, бидејќи ако тие не се исполнети, или во нив постојат одредени

недостатоци, тогаш тестаментот нема да биде полноважен. Освен општите услови за полноважност на тестаментот, постојат и таканаречени *посебни услови* за полноважност на тестаментот, кои се однесуваат на секоја форма на тестамент одделно. За нив ќе стане збор во делот кога ќе се анализираат карактеристиките на одделните видови на тестаменти.

1.Способност за составување на тестамент

Првиот услов за составување на тестамент е способноста за составување на тестамент (*testamenti factio activa*). Според ЗН „тестамент може да состави секое лице кое е способно за расудување и коешто наполнило 15 години“ (чл. 62 ст.1). Од законското определување произлегува дека за едно лице да биде тестаментално способно е потребно да бидат исполнети *два критериуми*, објективен и субјективен.

Објективниот критериум за определување на тестаменталната способност е навршување на 15 години возраст на завештателот. Со навршување на 15 години, лицето се стекнува со работна способност и можност да заснова работен однос врз основа на кој може да остварува приход. На оваа возраст, лицето се стекнува и со делумна деловна способност и може со сопствена волја да стапува во правниот промет и да се стекнува со права и обврски кои не се од поголем обем. Од овие причини законодавецот се одлучил границата за стекнување на тестаментална способност да ја постави на 15 години возраст, наместо на 16 години, како што беше во претходниот период.

Освен објективниот критериум за постоење на тестаменталната способност мора да биде исполнет и *субјективниот критериум*, а тоа е способноста за расудување на завештателот. Законодавецот изречно не ја

дефинира способноста за расудување. Во судската пракса е прифатено мислењето дека способноста за расудување претставува „таква душевна состојба на завештателот при која тој е способен да го сфати фактичкото и правното значење на своите постапки, т.е. да знае што прави и какви се правните последици на неговите дела.“ Така, завештателот е способен за расудување кога може да го сфати значењето на составување на тестамент со кој тој располага по своја волја со имот за случај на смрт и дека таквото располагање ќе стане полноважно во моментот на неговата смрт. Способноста за расудување се претпоставува кога завештателот навршил 15 години. Меѓутоа, може и да се докажува спротивното, во случај кога лицето и покрај тоа што има навршено 15 години не било способно за расудување (поради душевна болест и заостанат умствен развој).

За да биде завештателот тестаментално способен треба *истовремено* да бидат исполнети двата критериуми – објективниот и субјективниот. Така, во моментот на составувањето на тестаментот завештателот треба да има навршено 15 години возраст и да биде способен за расудување. За полноважноста на тестаментот способноста за расудување е потребно да постои во моментот на составувањето на тестаментот. Нејзиното подоцнежнo губење не доведува до ништовност на тестаментот. Ако завештателот ја изгуби способноста за расудување по составувањето на тестаментот, тоа нема никакво влијание за неговата полноважност.

Неспособноста за расудување може да настане како последица на трајни или привремени психички нарушувања, душевна болест (шизофренија, психоза и друго), како и заостанат умствен развој (дебилност, имбецилност). Но, исто така, до неспособност за расудување може да настане и во случај на употреба и подолготрајно уживање на алкохол и психотопни супстанции (хероин, опиум). Постоењето на одредени физички недостатоци на едно лице (слепи, глуви, неми лица), не го прават тоа лице неспособно за расудување.

Фактот што тие самите неможат да состават тестамент не им ја ограничува можноста да изберат друга форма на тестамент која во моментот е најпогодна.

Судска пракса:

1.Способноста за расудување означува таква душевна состојба на завештателот при која тој е способен да го сфати фактичкото и правното значење на своите постапки, т.е. да знае што прави и какви се правните последици на неговите дела.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. бр. 3010/66 од 21.II.196 година).

2.Делумното одземање на деловната способност поради расипништво (ограничено старателство), не ја одзема способноста за правење на тестамент.

(Одлука на Општинскиот суд во Марибор, Ип-100/69).

3.Долгогодишната зависност од алкохол на тестаторката, а со тоа оштетувањата во психо-физичката сфера, не мора да значи дека била неспособна за расудување во моментот на составување на тестаментот.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 673/89).

4.За оценка на способноста на тестаторот за расудување (тестаментална способност) можат да бидат значајни (и од психијатриско становиште) мотивите на тестаторот, можат да го откријат или разјаснат односот помеѓу заинтересираните лица и тестаторот.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. 743/7).

5. Неспособноста за расудување може да постои во случај на такви нарушувања во свеста до кои дошло поради уживање на алкохол, употреба на нервни отрови (на пр. морфиум, опиум, кокаин, етер и други наркотични средства) или поради интоксикација со други отрови.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. 2090/73 од 28.III.1974 година).

6.Тестаменталната способност на завештателот се проценува според lex nationalis на завештателот, без оглед на тоа каде е направен тестаментот, на кој имот се однесува и каде се наоѓа имотот.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 4683/99 од 5.IV.2001 година).

7. Врз правното дејство на изјавата на последната волја во тестаментот нема влијание фактот дека имотот со кој се располага во тестаментот не бил во сопственост на завештателот во моментот на составување на тестаментот, ако тој имот е во негова сопственост во моментот на смртта.

(Решение на Врховниот суд на Југославија, Рев 1542/64 од 23.XI.1964 година).

Примери од пракса:

Јован Николовски на 64 годишна возраст му била одземена деловната способност поради душевно заболување и му бил ставен старател. Пред да почине оставил своерачен тестамент во кој целиот свој имот го оставил на медицинската сестра Марија која се грижела за него во последните години од смртта. По смртта, освен медицинската сестра Марија, Јован го надживеале неговиот брат Милорад и мајка му Соња. Како ќе биде распределена оставината во конкретниот случај:

Во конкретниот случај со оглед дека на Јован Николовски му е во целост одземена деловната способност, што се смета како да не навршил 15 години возраст, тој нема тестаментална способност. Поради тоа, тестаментот кој што го составил во корист на медицинската сестра Марија нема да биде полноважен. Оставината на оставителот Јован Николовски во конкретниот случај ќе биде распределена врз основа на закон на законските наследници од вториот законски наследен ред. Притоа, братот Милорад ќе добие 1/2 од оставината врз основа нба правото на претставување од порано починатиот татко, додека мајка му Соња ќе ја добие другата 1/2 од оставината.

2. Слободна и свесна изјава на волја за составување на тестамент

Вториот суштествен услов за полноважност на тестаментот е *слободната и свесна изјава на волја* на завештателот за составување на тестамент. Оваа изјава ја сочинува содржината на тестаментот со која

завештателот располага со својот имот за случај на смрт или остава некоја друга наредба. За да произведе полноважно правно дејство, изјавата на последната волја треба да биде дадена слободно, без било каква присилба, закана, заблуда и измама. Во спротивно, таквата изјава на последната волја на завештелот нема да произведе полноважно правно дејство, поради што тестаментот ќе биде ништовен. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека ништовен е тестаментот ако завештателот бил принуден со закана или присила да го состави или одлучил да го состави поради тоа што бил измамен или поради тоа што се наоѓал во заблуда (чл. 63 ст. 1 од ЗН).

До ништовност на последната волја изразена во тестаментот доведува и заканата, присилата или измамата кога потекнува од трето лице. Располагањата со тестамент се ништовни и кога постои заблуда за фактите што го побудиле завештателот да ги стори тие располагања (чл. 63 ст. 3 ЗН). Ако само некои одредби од тестаментот се направени под закана или присила, поради измама или во заблуда, тогаш само тие се ништовни (чл. 63 ст. 4 ЗН). Најпосле, за да биде полжноважна последната изјава на волја, потребно е завештателот одлуката за правење тестамент да ја донел слободно, без закана, присилба, измама и заблуда и истовремено да бил свесен, односно способен да го сфати значењето и последиците од тестаментот. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека „судијата е должен да утврди дека завештателот својата одлука да располага со последната волја ја донел слободно, без закана и присилба или во заблуда и при чиста свест и здрав разум“ (чл. 259 ст. 1 ЗВП).

Судска пракса:

За да биде релевантна изјавената волја и за да може да произведе правни последици неопходно е таа да е дадена слободно, што значи дека таа треба да содржи свест за сите елементи и за значењето на преземените дејствија, како и слободна и вистинска волја за склучување на правното дело.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 142/97 од 6.V.1997 година).

3. Форма за полноможност на тестаментот

Третиот услов за полноможност на тестаментот е *формата* на тестаментот. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека „полноможен е оној тестамент кој е составен во форма утврдена со закон и под условите предвидени со закон“ (чл. 65 од ЗН). Во спротивно, ако тестаментот не е составен во форма утврдена со закон и под условите предвидени со законот, тогаш тестаментот нема да биде полноможен. Ова правило, освен во нашето наследно право, е прифатено и постои во другите современи наследни права.

Строгата формата на тестаментот како услов за неговата полноможност е правило кое постои од појавата на тестаментот во правниот живот. Постојат повеќе причини поради кои строгата форма утврдена со закон се јавува како услов за полноможност на тестаментот. Последната изјава на волјата на завештателот треба да биде исполнета по неговата смрт, поради тоа строгата форма се јавува како *единствена гаранција* за нејзиното почитување и доследно спроведување. Со оглед дека содржината на тестаментот станува позната на јавноста и на наследниците по смртта на завештателот, формата на тестаментот, исто така, служи за *обезбедување на автентичноста на последната волја* на завештателот. Врз основа на тоа, формата на тестаментот има улога на *доказно средство*, со кое се потврдува сериозноста на последната волја на завештателот и се избегнуваат бројните дилеми и евентуалните спорови.

Примери од пракса:

Викторија Симовиќ по извршената операција на канцер, непосредно пред да почине составила тестамент кој го напишала на својот мобилен телефон и го пратила на својот адвокат. Во тестаментот, Викторија предвидела дека целиот свој имот го остава на Домот за деца без родители, со оглед дека била разочарана од своите најблиски сопругот Иван и ќерката Марија. Како ќе биде распределена оставината во конкретниот случај.

Во конкретниот случај електронскиот тестамент кој што го составила Викторија нема да биде полноважен. Причина за ова е фактот што ваква форма на тестамент не е предвидена во нашето наследно право. Поради тоа, вака изјавената волја нема да произведе никакво правно дејство. Оставината, во конкретниот случај ќе биде распределена врз основа на закон при што нејзиниот сопруг Иван ќе наследи 1/2 од оставината, а ќерката Марија ќе наследи 1/2.

V. Видови на тестаменти

Законски предвидената форма за составување на тестаментот претставува суштествен услов за полноважност на тестаментот. Поради тоа, законодавецот во ЗН ги предвидува следниве *форми на тестаменти*: своерачен (чл. 66), судски (чл. 67-71), дипломатско-конзуларен (чл. 72), меѓународен (чл. 74-89), војнички (чл. 90) и устен (чл. 90-93). Освен видовите на тестаменти, законодавецот ги определува и посебните услови за користење и полноважност на секој вид на тестамент одделно.

За разлика од законот, науката за наследното право прави поделба на тестаментите на *редовни и вонредни* и на *приватни и на јавни*. Во зависност од времето во кое тестаментите можат да бидат составени, формалностите за составување на тестаментите и времето на нивното важење, науката наведените тестаменти ги класифицира во редовни и вонредни форми на тестаменти.

Редовните форми на тестаменти се составуваат во секое време, нивната форма е построга и тие важат неограничено време. Редовни форми на тестаменти во нашето наследно право се: своерачниот, судскиот, дипломатско-конзуларниот и меѓународниот тестамент. *Вонредните форми* на тестаменти можат да бидат составени само во вонредни околности, нивната форма е

поблага и тие траат ограничено време предвидено со закон. Такви се војничкиот и усниот тестамент.

Во зависност од тоа дали во составувањето на тестаментот учествува надлежен државен орган или не, тестаментите се делат на јавни и приватни тестаменти. *Приватни форми* на тестамент се своерачниот и усниот тестамент, додека судскиот, дипломатско-конзуларниот, војничкиот и меѓународниот тестамент се *јавни тестаменти*.

1.Своерачен тестамент

Своерачен тестамент е тестаментот кој завештателот *го напишал* и го потпишал со своја рака. Така, ЗН во однос на своерачниот тестамент пропишува дека „тестаментот е полноважен ако го напишал завештателот со своја рака и ако го потпишал (чл. 66 ст. 1). Овој тестамент своите корени ги влече уште од римското право (*testamentum holographum*), а денес постои и е широко прифатен речиси во сите современи наследни права.

По своите карактеристики, своерачниот тестамент претставува приватен тестамент бидејќи во неговото составување не учествува надлежен државен орган. Тој е исто така и редовен тестамент и може да биде составен во било кое време, поради што трае неограничено време. Своерачниот тестамент, за разлика од другите, му обезбедува на завештателот *потполна тајност и дискреција*. Ова од причина што завештателот самиот го составува своерачниот тестамент, без присуство на други лица или јавен орган, со што ја зачувува тајната за сопствениот тестамент и неговата содржина само за себе. Со тоа, се до моментот на неговата смрт *се избегнуваат несаканите караници и нетрпеливости* помеѓу наследниците, што е една од најзначајните позитивни карактеристики на своерачниот тестамент.

Сепак, своерачниот тестамент има и свои *негативни страни*. Фактот што своерачниот тестамент овозможува целосна тајност и дискреција за завештателот, може во одредени случаи да доведе до последица никој од наследниците да не знае дали завештателот составил тестамент и каде истиот се наоѓа. Како резултат на тоа, реална е можноста своерачниот тестамент да не биде пронајден и да не биде исполнета последната волја на завештателот, а оставината да биде распределена врз основа на законското наследување. Можно е и самиот завештател, поради одредено душевно заболување да заборавил или да не се сеќава каде го оставил својот тестамент на чување. Во практиката чести се и случаите кога и самите наследници кои што не се споменати во тестаментот истиот го уништуваат или фалсификуваат.

Своерачен тестамент може да состави само *лице кое е писмено*. Лицето кое не е во состојба да пишува, поради објективни или субјективни причини, не може да состави своерачен тестамент. Способноста на завештателот да чита и пишува, покрај општите услови за полноважност на тестаментот, е *посебен услов* за составувањето на своерачниот тестамент. Законодавецот не прецизира на кој јазик треба писменото да биде составено. Тоа може да биде направено на било кој јазик кој го познавал завештателот.

Завештателот може да состави своерачен тестамент *во било кое време и под било какви околности*. Неговото составување не е поврзано со големи трошоци, бидејќи е доволно завештателот да има хартија и пенкало за да ја напише својата последна волја. Меѓутоа, за пишување на тестаментот може да послужи и платно, пергамент, штица, сид, и друго на што може да се пишува, како и молив, креон, зашил предмет, креда, кармин и и друго средство со што може да се пишува.

За да биде полноважен своерачниот тестамент потребно е да бидат исполнети два суштествени услови: 1) содржината на тестаментот во целост да биде напишана лично од завештателот и 2) потписот на завештателот.

Фактот дека *содржината* на тестаментот треба *во целост да биде напишана лично* од страна на завештателот како неопходен услов ја наметнува потребата завештателот да знае да чита и да може да пишува. Неписменото лице не може да состави своерачен тестамент. Тоа се однесува и на лицето со тежок инвалидитет (без раце) кое не може да користи протеза.

На кој јазик и писмо ќе биде напишан своерачниот тестамент не се од суштинско значење за неговата полноважност. Сепак, своерачниот тестамент треба да биде составен на *јазикот и писмото кое го познавал* завештателот во моментот кога го составувал тестаментот.

Вториот суштествен елемент за полноважност на своерачниот тестамент е *потписот* на завештателот. Законот не содржи поконкретни одредби со кои е уредено каков треба да биде потписот, а не е определено ниту местото каде истиот треба да биде ставен. Завештателот треба да се потпише со целото свое име и презиме, но досегашната судска пракса го признава и потписот кој што завештателот најчесто го практикувал како начин на потпишување, таканаречен скратен потпис. Ставањето само на иницијали на завештателот, во теоријата и во праксата не се прифаќа како полноважен потпис на завештателот.

Законодавецот, исто така, не го определува ниту местото каде потписот треба да биде ставен. Во практиката потписот вообичаено се става *на крајот на содржината* на тестаментот. Но, не е исклучена можноста кога потписот е ставен и на почетокот на тестаментот кога завештателот го започнува со зборовите „Јас, Вашата мајка, Ви го оставам имотот...“. Во судската пракса, како потпис на тестаментот се признава и потписот „вашата мајка“ кој завештателот го ставил на крајот на тестаментот, но од неговата содржина јасно произлегува роднинскиот однос помеѓу завештателот и тестаменталните наследници. Во праксата се дозволува и можноста завештателот тестаментот

да го потпишал со својот псевдоним, прекар или уметничко име, доколку тоа го практикувал како начин на потпишување.

За разлика од голем број на други законодавства, нашето наследно законодавство *не го предвидува датумот и местото* на составување на своерачниот тестамент како суштествени елементи за полноважност на тестаментот. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека „за полноважност на своерачниот тестамент не е нужно, но е корисно, во него да е означен датумот кога е составен“ (чл. 66 ст. 2 ЗН). Назначувањето на датумот кога е составен своерачниот тестамент од страна на завештателот *е корисно* од повеќе аспекти. Врз основа на датумот, во случај кога завештателот составил повеќе тестаменти, се овозможува да се отстранат дилемите кој тестамент ја изразува последната волја на завештателот. Поточно, се овозможува да се утврди *кој тестамент е составен порано*, а кој подоцна, доколку тоа не може да се утврди од содржината на тестаментите. Покрај ова, со назначувањето на датумот *се олеснува докажувањето* на тестаменталната способност на завештателот, во случај кога таа е оспорена од страна на некој од наследниците на кого паѓа товарот на докажување.

Најпосле, за да произведе правно дејство своерачниот тестамент не мора да биде насловен како „тестамент“. Писменото кое ја содржи последната волја на завештателот може да носи било каков наслов или воопшто да нема никаков наслов. За овој тестамент да произведе правно дејство доволно е од неговата содржина да се утврди дека станува збор за последната волја на завештателот со која тој располага со својот имот за случај на смрт или остава некоја друга наредба.

Судска пракса:

1. Околноста дека еден од тестаменталните наследници му помогнал на тестаторот, на негово барање, во врска со правењето на тестаментот, така што со печатни букви му го препишал тестаментот од трето лице како образец, говорејќи му дека наместо податоците од тој тестамент треба да ги внесе своите податоци, не ја одзема на спорниот тестамент

автентичноста на своерачниот тестамент. Таквата претходна подготовка е за правење на тестаментот, после што тестаторот самостојно, со своја рака го составил и потпишал тестамент, и поради тоа своерачно напишаниот тестамент е полноважен.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Рев. 276/82).

2. Самата околност писменото да е наречено „признаница“ не е пречка да се смета за тестамент, ако според својата форма и содржина, земајќи ја во предвид и волјата на оставителот, може да се смета за тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 885/86).

3. Едно писмено може да го содржи завештаението на две лица кога тие два тестаменти, секој за себе, ги содржат сите со законот предвидени претпоставки за нивна полноважност.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1501/85).

4. Писмо напишано со рака на завештателот со потпис на крајот „вашата мајка“ претставува полноважен тестамент, иако во потписот го нема ниту семејното ниту роденото име, ниту писмото е наречено „тестамент“.

(Одлука на Сојузниот Врховен суд, Рев. бр.1881/60 од 27.XII.1960 година).

5.Доколку завештателот, по претходната подготовка за правење на тестаментот, самостојно, со своја рака го составил и потпишал тестамент, своерачно напишаниот тестамент е полноважен.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Рев. Бр. 276/82).

6.За полноважност на алогографскиот тестамент потребно е завештателот да знае да зборува на јазикот на кој е составен тестаментот.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Гж 1397/1964 година).

7.Како алогографски тестамент се смета оригиналното писмено, а не неговата фотокопија или заверен препис. Ако го нема оригиналот, тогаш, согласно член 89 од Законот за наследување, може да се докажува постоењето на таков тестамент.

(Одлука на Окружниот суд во Сплит, Гж. 1959/86 од 19.IX.1986 година).

8. Кога од самиот тестамент се гледа дека тој не ги исполнува условите за полноважност на тестаментот, затоа што нема своерачен потпис на завештателот, тогаш нема место за упатување на парница и за прекинување на расправата на оставината, затоа што полноважноста на тестаментот може да се утврди врз основа на самата исправа.

(Одлука на Окружниот суд во Пожаревац, Гж. 345/99 од 18.III.1999 година).

9. Тестаментот кој е напишан на повеќе листови, кој ги исполнува условите од член 69 од Законот за наследување е полноважен и покрај тоа што завештателот не се потпишал на секоја страна.

(Пресуда на Сојузниот врховен суд Рев 617/63 од 2.IV.1963 година).

Примери од пракса:

Марија Јовановска на возраст од 74 години решила да состави своерачен тестамент. Бидејќи рацете многу и се треселе, при пишувањето му наложила на својот внук Милан да продолжи со пишувањето, а таа му диктирала. Откако завршила со диктирањето се потпишала на тестаментот. Во тестаментот Марија предвидела половина од нејзиниот имот да припадне по нејзината смрт на нејзиниот сакан внук Милан. Освен внукот Милан, по смртта ги оставила Синот Драган и ќерката Ивана, која била мајка на Милан. Како ќе биде распределена оставината во конкретниот случај.

Во конкретниот случај своерачниот тестамент кој што го составила Марија Јовановска нема да биде полноважен со оглед дека целата содржина на тестаментот не е напишана од нејзина страна, како што предвидува Законот за наследувањето, туку тоа во одреден дел го направил нејзиниот внук Милан. Поради тоа, оставината ќе биде распределена врз основа на закон од страна на наследници од првиот законски наследен ред. Синот Драган ќе добие 1/2, додека другата 1/2 ќе ја наследи неговата сестра Ивана.

Тестамент

Од Иван Кузмановски од Скопје.

Со овој тестамент то исклучувам од наследство мојот син, Џорџ Кузмановски, и не сакам тој ништо да добие од мојот имот. Тој ме манифестира мене и мојата сопруга Гертрана веќе три години и ние нивра немаме од него. Тој иде во нашиот стан во населба Карпош 4 барем еднаш неделно, ни бара пари и му се заканува дека ако не дојдешме сонето договор за доживотна издршка, со кој ќе му го осигуваме земниот имот ќе не доведе со бензин и ќе не зајати. Ние многу се плашаме, јас два пати викав и попишав кога ни се закануваше и кога ме удри со шава по глава, ама полицијата не ни помогна многу. Мојата сопруга која е срен борецник има топеми шегоди секојпат кога тој ќе дојде. Последниот пат кога дојде не саквме да му ја оговориме вработа, ама тој ја сгрми со сила и ја шурна жетина на земја, а мене не удри и ми ги сгрми очипати. Поради ова манифестираме, јас го исклучувам од наследство и и го оспувам земниот свој имот на мојата ќерка Наташа која и самата многу мака од нејзиниот брат кој и неа ја манифестира и се заканува. За овој тестамент знае ќерката Наташа, а знаат и брати ми Миле и сестра ми Марица, кои мојот да посведогаат колку не манифестираше синот за да ни го земе земниот имот.

21.2.2002

Иван Кузмановски

2. Судски тестамент

Судскиот тестамент претставува *јавна исправа* што ја составува надлежен судија, *по кажување на завештателот* во форма на записник, на начин определен со закон. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека „тестамент на завештателот, по негово кажување може да му состави судија на основен суд, кој претходно ќе го утврди идентитетот на завештателот“ (чл. 67 ст. 1 од ЗН).

Врз основа на своите карактеристики, судскиот тестамент (*testamentum iudiciale*) е *јавен* тестамент бидејќи во неговото составување учествува надлежен државен орган – судот. Тој спаѓа во групата на *редовни* тестаменти, поради тоа што неговото време на важење е неограничено. Судскиот тестамент потекнува од римското право и под негово влијание денес тој е прифатен во голем број на современи наследноправни системи.

Основна претпоставка за едно лице да состави судски тестамент е тоа да биде тестаментално способно. Законодавецот не предвидува никакви ограничувања или услови во однос на ова прашање. Така, судски тестамент може да состави не само лице кое што знае да чита и пишува, туку и *неписмено лице*, лице кое не е во можност да чита и пишува, лице кое што не може да зборува или не може да слуша, лице кое глувонемо, како и лице кое не го познава службениот јазик на судот.

Завештателот може да состави судски тестамент на претходно *закажано рочиште* во работното време на судот. По правило, судскиот тестамент се составува во просториите на судот. Ако завештателот не е во состојба да дојде во судот, судскиот тестамент може да биде составен и надвор од просториите на судот, во станот на завештателот, во болница или на друго место (чл. 252 од ЗВП).

Во нашето законодавство постапката за составување на судски тестамент е уредена во ЗВП (чл. 261-265). Согласно одредбите на овој закон, за составување на судски тестамент е надлежен секој основен суд (чл. 251 од ЗВП). Тестаментот по кажување на завештателот го составува судија на записник. По правило судскиот тестамент се составува во судот на чие подрачје завештателот има живеалиште. Меѓутоа, завештателот може да состави судски тестамент и во било кој друг основен суд, кој притоа е должен за тоа веднаш да го извести судот на чие подрачје има живеалиште завештателот.

Во постапката за составување судски тестамент, освен *судијата* и *записничарот*, во одредени околности учествуваат и *други лица во својство на сведоци, преведувач и толкувач*. Законодавецот разликува два вида на сведоци: 1) сведоци за утврдување на идентитетот и 2) сведоци на содржината на тестаментот.

Учеството на *сведоците на идентитетот* е неопходно заради утврдување на идентитетот на завештателот. Во зависност од околностите, ако судијата лично не го познава завештателот, неговиот идентитет го утврдува со присуство на двајца или еден сведок. Како сведок за утврдување на идентитетот може да се јави само деловно способно лице, кое судијата лично го познава или има исправа за идентитетот издадена од надлежен државен орган. Блискоста и роднинското сродство со завештателот (син, ќерка, внук и слично), не се пречка за едно лице да може да се јави како сведок за утврдување на идентитетот. Ова од причина што *улогата и значењето на сведоците за утврдување на идентитетот* во постапката *завршува* во моментот *кога ќе биде утврден идентитетот на завештателот*. Тие не присуствуваат понатамошната постапка на искажувањето на последната волја на завештателот за содржината на тестаментот.

Сведоците на тестаментот, т.н. тестаментални сведоци, се потребни

да присуствуваат за време на составувањето на тестаментот во случај кога завештателот *од било кои причини* не е во состојба да го прочита тестаментот бидејќи е неписмен, слеп или не го познава службениот јазик. Тестаментален сведок може да биде лице кое е *полнолетно и деловно способно, кое е писмено, го знае службениот јазик кој е во употреба во судот, како и јазикот на завештателот*. Овие услови се однесуваат и на заколнатиот преведувач и толкувач. Ако завештателот не го знае јазикот кој е во службена употреба во судот или е нем, судот ќе повика *преведувач, односно толкувач што дал заклетва* (чл. 256 од ЗВП). Сведоци при составување на тестамент *не можат да бидат* брачниот другар и потомците на завештателот и неговите посвоеници и нивните потомци, неговите предци и посвоители, неговите роднини во странична линија заклучно со четврти степен и брачните другари на овие лица (чл. 257 ст. 2 од ЗВП).

Во постапката за составување на судски тестамент, *најпрвин* судијата треба да го утврди *идентитетот на завештателот*. Судијата може да го утврди идентитетот на завештателот на три начини (чл. 254 од ЗВП). *Првиот* начин е кога судијата лично и по име го познава завештателот. *Вториот* начин е кога идентитетот на завештателот се утврдува со изјава на двајца полнолетни сведоци кои ги познава судијата лично или чиј идентитет го утврдил со исправа издадена од надлежен орган (пасош, лична карта и др.). *Третиот* начин е кога завештателот има исправа издадена од надлежен орган со фотографија и потпис, при што доволно е неговиот идентитет да го посведочи само еден сведок.

Откако ќе го утврди идентитетот на завештателот, судијата е должен да утврди *дали завештателот е тестаментално способен*. Поради тоа, судијата е должен да ја утврди возраста на завештателот и неговата способност да го сфати значењето и последиците кои ќе ги предизвика тестаментот. Притоа, судијата утврдува дали завештателот е способен да се ориентира во времето и во просторот, дали е во бесознание и не може да зборува поради висока

температура, уживање на алкохол и друго. Ако судијата утврди дека завештателот не е способен да расудува, тој со решение ќе одбие да го состави судски тестамент за завештателот. На ваквото решение завештателот има право на жалба.

Понатаму, судијата е должен да утврди дека завештателот *својата одлука* да располага со последната волја ја донел слободно, без закана и присилба, или во заблуда и при чиста свест и здрав разум (чл. 259 ст. 1 од ЗВП). По ова дејствие, судијата во записникот за судскиот тестамент го наведува *начинот* на кој е утврден идентитетот на завештателот и на *сведоците* со чија изјава е утврден идентитетот, односно на *сведоците кои присуствуваат при составувањето на тестаментот*, како и тоа дека завештателот е способен да расудува и неговата возраст (чл. 258 од ЗВП)

По завршувањето на овие дејствија, судијата пристапува кон *сослушување* на завештателот во однос на неговата последна изјава на волја. Судијата го составува тестаментот *по кажување на завештателот*, притоа во записникот ги внесува по можност неговите зборови што тој ги искажал, внимавајќи *волјата на завештателот да биде јасно изразена* (чл. 259 ст. 2 од ЗВП). Кога е тоа потребно, судијата ќе му ги *објасни* на завештателот прописите што го ограничуваат завештателот во располагањето со тестаментот, односно значењето на институтот право на нужен наследен дел. Притоа, судијата е должен на завештателот *да му ги укаже последиците од таквото располагање* со кое се повредува правото на нужен наследен дел на нужните наследници на завештателот. Меѓутоа, *судијата* во ниту еден случај не смее да влијае на волјата на завештателот.

Откако тестаментот ќе биде составен во *форма на записник*, судијата му го дава на завештателот *самиот лично да го прочита* (чл. 260 ст. 1 од ЗВП). Судијата така постапува во случај кога завештателот е *писмено лице* кое го познава јазикот во службена употреба во судот. Откако завештателот ќе го

прочита и *ќе се согласи* во се со она што е напишано во содржината на тестаментот, тој треба *да го потпише* тестаментот. Најпосле, по завештателот, судскиот тестамент *го потпишуваат судијата и записничарот*. Судијата на самиот тестамент ќе потврди дека завештателот во негово присуство го прочитал и го потпишал тестаментот (чл. 67 ст. 2 од ЗН).

Во случај кога завештателот поради било кои причини *не е во можност самиот лично да го прочита тестаментот*, во постапката за составување на тестаментот, покрај судијата и записничарот, учествуваат и *тестаментални сведоци*, а по потреба и *заколнат преведувач или толкувач*. Во ваков случај судијата презема поинакви дејствија во постапката за составување судски тестамент. Така, ако тестаментот е составен во присуство на сведоци, поради тоа што завештателот не знае да чита, или тешко чита, *судијата ќе му го прочита тестаментот*, а потоа *завештателот изјавува дека тестаментот е негов* (чл. 68 ст. 1 од ЗН). Доколку завештателот не го знае јазикот што е во службена употреба во судот или е нем или глув, судијата преку преведувачот, односно толкувачот што дал заклетва ќе му го прочита тестаментот, а завештателот преку преведувачот, односно толкувачот изјавува дека тестаментот е негов. Откако завештателот ќе даде изјава дека тоа е неговиот тестамент, се пристапува кон *потпишување* на тестаментот (чл. 261 од ЗВП). Записникот за судски тестамент по прочитувањето го потпишуваат *завештателот, сведоците на тестаментот, преведувачот, толкувачот, судијата и записничарот*. Ако завештателот или сведоците на тестаментот не знаат да се потпишат, тие ставаат *отпечаток од показалецот на десната рака*, а записничарот покрај отпечатокот ќе го запише нивното име и презиме. Доколку не е можно да се стави отпечаток на десниот показалец, се става отпечаток на некој друг прст, или отпечаток на прст од левата рака. Во таквите случаи во записникот *ќе се назначи* од кој прст и од која рака е земен отпечатокот. Во записникот ќе се назначи и кога не е можно да се земе отпечаток од прст и од која причина. На крајот, во записникот за судски

тестамент судијата назначува *на кој начин е прочитан тестаментот*, дали лично од страна на завештателот или од страна на судијата, како и причините поради кои тоа е направено. Со тоа судијата ќе потврди на тестаментот дека сите овие дејствија се извршени (чл. 68 ст. 3 од ЗН).

Судскиот тестамент се составува во форма на судски записник и *се составува според правилата за составување и потврдување на исправи*, поради што има карактер на јавна исправа. Со оглед дека овој вид на тестамент се составува во форма на записник, во однос на начинот на водење на судскиот записник се применуваат правилата од ЗПП. Во записникот не смее ништо да се брише, додава или менува, а прецртаните места треба да останат читливи. Записникот се прави во *еден примерок*, а неговата содржина претставува *службена тајна*, која ги обврзува судијата и другите лица кои учествувале во постапката.

Во практиката, многу често судскиот тестамент се составува на еден лист хартија. Меѓутоа, возможно е тој да биде составен и на повеќе листови хартија. Во ваков случај, со цел да се избегнат одредени евентуални злоупотреби, законодавецот предвидува посебни правила за составувањето на тестамент кој се состои од повеќе листови (чл. 262 од ЗВП). Ако записникот за тестаментот се состои од повеќе листови, сите тие се сврзуваат со *емственик*, а двата краја од емственикот се запечатуваат со *судски печат*. Притоа, завештателот се потпишува, односно става отпечаток *на секој од листовите*, а на крајот се назначува од *колку листови* се состои тестаментот.

Судскиот тестамент завештателот може да го остави на *чување во судот*. Завештателот може да побара да си го земе судскиот тестамент, при што судијата ќе состави *посебен записник за предавање* на судскиот тестамент, а завештателот приемот на тестаментот го потврдува со потпис на записник (чл. 263 ЗВП).

За да биде полноважен судскиот тестамент потребно е да бидат

исполнети повеќе суштински елементи, кои произлегуваат од постапката за составување на судски тестамент. *Првиот* суштествен услов е *учеството* на *судија* на основен суд при составувањето на судскиот тестамент и *учеството* на *сведоците на идентитет*, како и *присуство на тестаментални сведоци и заколниот предведувач или толкувач кога тоа е потребно*. Притоа, законодавецот предвидува ограничување според кое не може како судија и сведоци при составувањето судски тестамент да се јават: потомците на завештателот, неговите посвоеници и нивните потомци, неговите предци и посвоители, неговите роднини во странична линија до четврти степен, заклучно со брачните другари на сите овие лица и брачниот другар на завештателот (чл. 70 ст. 2 од ЗН).

Вториот суштествен елемент за полноважност на судскиот тестамент е *утврдувањето на идентитетот и на тестаменталната способност* на завештателот на начин определен со законот. Во спротивно, така составениот судски тестамент ќе биде ништовен.

Третиот суштествен елемент е *читањето и потпишувањето* на тестаментот од страна на *завештателот или судијата и присуството на тестаментални сведоци и евентуално заколниот преведувач и толкувач*. Притоа, пред да биде потпишан тестаментот, неопходна е изјавата на завештателот дека е тоа неговиот тестамент.

Судска пракса:

1. Судскиот тестамент е ништовен, доколку судијата што го составува тестаментот, во случај да не го познава завештателот лично и по име, неговиот идентитет нема да го утврди со изјави на двајца полнолетни сведоци.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. 202/78 од 9.XII.1978 година).

2. Сведоците кај судскиот тестамент не мора да бидат присутни и тогаш кога оставителот ја изјавува својата волја, односно кога судијата го составува тестаментот.

Судскиот тестамент не е неполноважен затоа што судијата, кој го познавал оставителот, пропуштил во записникот да ја внесе констатацијата за идентитетот на тестаторот.

(Одлука на Окружниот суд во Ново Место, Гж-148/61).

3. Ништовен е судскиот тестамент доколку судијата што го составува тестаментот, во случај кога не познава завештателот лично и по име, неговиот идентитет не го утврди со изјави на двајца полнолетни сведоци, односно врз основа на лична карта и сведочење на еден сведок.

(Одлука на Врховен суд на Македонија, Гж. бр. 220/78).

4. Сведоците на идентитетот, можат истовремено да бидат и сведоци во чие присуство судијата го чита тестаментот на завештателот, пред кои завештателот изјавува дека тоа е негов тестамент, пред кои става ракознак и кои се потпишуваат на самиот тестамент. Имено, нема пропис кој изрично би ја одредил инкопатибилноста на таа двојна функција, ниту пак има разумни причини поинаку да се заклучи од целокупниот систем на формите на тестаментот.

(Одлука на Врховниот суд на Југославија, Рев. 4031/64).

5. Неписменоста на сведокот на судскиот тестамент, што оставителот не е во состојба да го прочита, претставува формален недостаток кој тестаментот го прави неважечки.

(Одлука на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Гж.178/70 од 4.II.1971 година).

6. Судскиот тестамент е ништовен ако сведоците не биле присутни при читањето и потпишувањето, односно при ставањето ракознак, а завештателот не бил во состојба да го прочита тестаментот.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. 3528/71 од 21.XI.1972 година).

7. Улогата на тестаменталниот сведок е да ја потврди автентичноста на потписот на оставителот и неговата изјава дека тестаментот кој го потпишува претставува неговата последна волја. Врз основа на тоа, ако сведоците на тестаментот пристапиле после потпишувањето на тестаментот од страна на завештателот и на тестаментот се потпишале, не е исполнета формата на тестаментот нужна за негова полноважност, без оглед на тоа што сведоците пред завештателот го прочитале тестаментот и истиот го потпишале.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Гзз. 40/85).

8. Судијата и записничарот, кои го завериле тестаментот, можат да се сметаат за тестаментални сведоци (Одлука на Сојузниот Врховен суд, Рев. 2298/61).

Примери од пракса:

Судски тестамент

__ Бр. __

ЗАПИСНИК

Од _____ година

Составен пред _____ суд во _____.

Присутни од страна на судот:

Судија _____

Записничар _____

Лицето _____ од татко _____ од _____, доаѓа кај судот неповикан и го замолува судот дека сака да состави судски тестамент. Бидејќи судот не го познава лицето _____, пристапува кон утврдување на неговиот идентитет врз основа на неговата лична карта издадена од _____ под бр. _____ и ЕМБГ _____.

За неговиот идентитет потврдуваат двајца сведоци, и тоа: 1) _____ со л.к. бр. _____ ЕМБГ _____ издадена од _____; и 2) _____ со л.к. бр. _____ и ЕМБГ _____ издадена од _____.

Со оглед дека завештателот изјавува дека е неписмено лице судот го утврдува идентитетот и на сведоците на тестаментот: 1) _____ со л.к. бр. _____ ЕМБГ _____ издадена од _____; и 2) _____ со л.к. бр. _____ и ЕМБГ _____ издадена од _____.

По ова давателот на тестаментот бара во записникот да стои следното:

ТЕСТАМЕНТ

Јас _____ од _____ при чиста свест и здрав разум и покрај тоа што сум во поодминати години _____ чувствувајќи дека лека полека ми се ближи крајот на мојот бурен и напорен живот ја изјавувам мојата последна изјава на волја за случај на смрт.

Драги мои, во животот немав многу среќа со жените. Таква ми била судбината, поради тоа се женев неколку пати. Знам дека и за време на животот ми замеравте на мојот мерак кон жените, затоа ве молам да ми простете. И јас не сакав да биде така, сакав да бидам домаќин, да си ја гледам работата и да си седам севезден по дома... но таква ми била среќата. Како што знаете само што ја зедев првата жена Руса не поминаа три месеци и овена како цвеќе сирота, Бог нека ја прости, не успеа ниту дете да ми остави. Втората жена Митра, само што ја зедев, не помина ни година дена, ми избега со селскиот падар Стојко. Повторно бев приморан да се женам, и така ја зедев Султана која ми го роди синот Живко. Но и таа не помина кратко време по пораѓајот почина од болест од која не можеа да ја спасат докторите. Вдовец не можев да го гледам малото дете па другар ми Перо ми ја донесе четвртта жена Милка која многу ми се најде во животот гледајќи ме и мене детето. По две години од бракот ми ја роди ќерката Мирјана. За време на живот никогаш не ви ја кажав вистината која беше причината што се разведов од неа бидејќи не сакав да се секирате. Еден ден порано се вратив од работа и ги начекав со мојот најверен пријател Перо. Среќа како не го убив тој растурикука Перо кој ми се правеше другар но ми избега преку прозор оставајќи ги кондурите и панталоните и палтото. По заминувањето на Мирјана ја запознав Снежана која беше најубава од сите жени кои дотогаш ги знаев. Таа многу ми се погоди, но проклета нека биде судбината не можеше да ми роди дете.

По мојата смрт на мојата сопруга Снежана и го оставам станот во кој живеевме и штедните книшки во вредност од 50 000 евра кои сметам дека ќе и бидат доволни до крајот на животот.

На мојот син Живко кој е оженет и има малолетно дете не му оставам ништо од причина што се што досега му дадов за време на живот искоцка на комар, распродаде и по жени даде. Него во целост го лишувам од наследство во корист на мојот мил малолетен внук Драган на кого му ги оставам и акциите кои ги поседувам во АД Алкалоид Скопје во номинална вредност од 70 000 евра, со тоа се надевам дека ќе го обезбедам за понатамошниот живот.

На мојата ќерка, Мирјана исто така не и оставам ништо. Доволно ме истроши и таа и нејзиниот сопруг на кои за време на живот повеќе пати им давав пари на заем кои никогаш не ми ги вратија за кои не барам да ми ги вратат. Затоа на нејзината единствена ќерка, мојата прекрасна внука Лидија и ги оставам штедните книшки во Балканска банка со вредност од 50 000 евра кои таа ќе ги добие по полнолетство.

Судија

Сведоци

Завештател

Записничар

3. Дипломатско-конзуларен тестамент

Тестаментот составен пред дипломатски или конзуларен претставник претставува *јавна исправа* која според кажувањето на завештателот *ја составува дипломатски или конзуларен претставник*. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека „полноважен е тестаментот составен од државјанин на Република Македонија во странство, според одредбите што важат за составување на судски тестамент, од страна на конзуларен претставник или дипломатски претставник на Република Македонија кој врши конзуларни работи (чл. 72 од ЗН).

Своето потекло овој тестамент го води од француското право кон крајот на XVII век, а денес оваа форма на тестамент е прифатена во голем број на наследни права. Според своите карактеристики дипломатско-конзуларниот тестамент претставува *јавен и редовен* тестамент и има неограничено време на

важење. Македонски државјанин може да состави дипломатско-конзуларен тестамент само во случај кога се наоѓа *во странство*. Освен овој вид на тестамент, македонски граѓанин кој се наоѓа во странство може да состави и друг вид на тестамент, како на пример своерачен, меѓународен или некој друг вид на тестамент, според законодавството на земјата во која го составува тестаментот.

Дипломатско-конзуларниот тестамент се составува според одредбите кои што важат за судскиот тестамент, со таа разлика што *улогата на надлежниот судија ја врши дипломатско-конзуларниот претставник*. Во таа смисла, надлежен орган за составување на овој тестамент е конзуларен или дипломатски претставник на РМ во странство или овластен дипломатски службеник за вршење на конзуларни работи. Следна специфичност на овој тестаментот е тоа што *завештателот не мора да го познава службениот јазик кој е во употреба во претставништвото*. Поради тоа, тој може да користи и друг јазик, доколку е можно да се обезбеди предведувач или толкувач. Дипломатско-конзуларниот тестамент *може да биде составен исклучиво само во дипломатско-конзуларно претставништво* на Република Македонија во странство, во рамките на неговото работно време. Најпосле, во улога на сведоци на идентитетот и на тестаментални *сведоци можат да се јават и странски државјани*, под услов да го знаат јазикот со кој се служи нашиот државјанин којшто сака да состави тестамент и јазикот што е во употреба во нашето дипломатско односно конзуларно претставништво. При *утврдувањето на идентитетот* на странските државјани кои се јавуваат во улога на *сведоци* во постапката за составувањето на тестаментот, како и за утврдување на идентитетот на *завештателот*, можат да се користат и *исправи издадени од странски држави*. Откако ќе биде составен тестаментот, дипломатско-конзуларното претставништво е должно *да го извести надлежниот суд* според местото на живеење на завештателот.

4. Меѓународен тестамент

Меѓународниот тестамент е тестамент составен во *писмена форма*, напишан своерачно, од друго лице или на друг начин (на машина, комјутер), *потпишан од страна на завештателот* во присуство на судија или друго овластено лице и на двајца сведоци, при што *завештателот изјавува* пред нив *дека е тоа негов тестамент и дека е запознаен со неговата содржина*. По својата форма меѓународниот тестамент претставува тестамент составен во форма на *јавна исправа*, и ваквиот тестамент е полноважен во однос на неговата форма, без оглед на местото каде што е направен, каде се наоѓа имотот на завештателот, неговото државјанство, живеалиште односно престојувалиште (чл. 74 од ЗН).

Меѓународниот тестамент спаѓа во групата на *јавни и редовни* тестаменти и неговото време на важење е неограничено. За разлика од другите видови на тестаменти, во составувањето на меѓународниот тестамент постои одредено *двојство*. *Најпрвин*, тестаментот се составува во *писмена форма*, а неговото *предавање, потпишување и заверка се врши во присуство на судија или друго овластено лице и на двајца сведоци*.

За да биде полноважен меѓународниот тестамент, потребно е државата во која истиот е составен, во која се наоѓа имотот со кој располага завештателот, или во која оставителот има живеалиште или престојувалиште, да ја има *ратификувано Вашингтонската конвенција* за еднообразниот закон за формата на меѓународниот тестамент со прилог. Врз основа на тоа, и покрај тоа што меѓународниот тестамент е составен во друга држава, тој ќе биде полноважен во државите кои ја ратификувале Вашингтонската конвенција. Нашата држава, како членка во поранешната Федерација ја ратификува оваа Конвенција уште во 1977 година („Службен лист на СФРЈ“ бр. 3/77), а истата

беше инкорпорирана во првиот републички Закон за наследувањето од 1973 година со измените 1978 година („Службен весник на СРМ“ бр. 27/78).

Меѓународен тестамент може да состави лице кое е *тестаментално способно*, без разлика дали е писмено или неписмено и дали го знае или не го знае јазикот што е во службена употреба и дали може или не може од било кои причини да го потпише тестаментот. Овој тестамент може да биде составен како *во земјата* така и *во странство* (чл. 76 од ЗН).

Согласно законските одредби, за составување на меѓународен тестамент во нашата држава надлежен е *судија на основниот суд*, кој е надлежен и за составување на судски тестамент. Во странство меѓународен тестамент за државјанин на Република Македонија можат да состават и *дипломатските или конзуларните претставници* на Република Македонија, кои ќе ги определи шефот на дипломатското или конзуларното претставништво. *Во постапката*, освен судијата или овластеното лице, учествуваат *двајца сведоци*, а по потреба и *толкувач*. За да едно лице биде сведок на меѓународен тестамент тоа треба да ги исполнува *условите* кои законодавецот ги предвидува за *сведок на судски тестамент*. Специфично за овој тестамент е и фактот што како сведок може да се јави и *странец*.

Постапката за составување меѓународен тестамент започнува со *утврдувањето на идентитетот и тестаменталната способност на завештателот и идентитетот на сведоците*. По овие дејствија, во постапката следува давањето на *изјава* од страна на завештателот. Со оглед дека завештателот пред надлежниот орган (судија, дипломатски или конзуларен претставник), доаѓа со составен и напишан тестамент, на било кој јазик, напишан своерачно или на друг начин, *завештателот треба да даде само изјава дека писменото кое го донел е негов тестамент и дека е запознаен со неговата содржина*. Завештателот не е должен да го запознае судот и сведоците за содржината на тестаментот. По ова дејствие,

завештателот го потпишува тестаментот, или, доколку веќе бил потпишан, го признава и го потврдува својот потпис на тестаментот.

Ако пак завештателот не е во состојба да се потпише, ќе му ја соопшти причината за тоа на овластеното лице, кое тоа ќе го забележи на тестаментот. Завештателот може да бара од овластеното лице друго лице, во негово име, да го потпише тестаментот. Најпосле, овластеното лице и сведоците во присуство на завештателот, се потпишуваат на тестаментот. Потписите на завештателот, на овластеното лице и на сведоците на меѓународниот тестамент и на потврдата не мора да се заверуваат, но надлежните органи во определени случаи можат да ја проверат вистинитоста на потписот на овластеното лице (чл. 88 од ЗН).

Согласно законските одредби, за датум на тестаментот се смета датумот на кој тестаментот го потпишало овластеното лице (чл. 80 ст. 1 од ЗН). Поради тоа, овој датум мора да биде ставен на крајот на тестаментот од страна на овластеното лице. Посебни одредби се предвидени во случај кога тестаментот е составен од повеќе листови (чл. 81 од ЗН). Така, ако тестаментот се состои од повеќе листови, сите тие се сврзуваат со емственик, а двата краја од емственикот се запечатуваат со печат. Притоа завештателот се потпишува на секој од листовите, а на крајот се назначува од колку листови се состои тестаментот. Доколку завештателот не е во состојба да ги потпише, тоа ќе го стори друго лице од негово име, а ако такво лице нема, ќе ги потпише овластеното лице. Најпосле, за да се спречат одредени злоупотреби *секој лист мора да биде обележен со број.*

По потпишувањето на тестаментот, овластеното лице ќе го праша завештателот дали сака да даде *изјава во поглед на чувањето* на тестаментот. Местото каде што завештателот има намера да го чува тестаментот се забележува во потврдата што ја издава овластеното лице во форма определена во прилогот 1 на овој закон или во соодветна форма.

Потврдата за составување меѓународен тестамент и нејзиното издавање е една од специфичностите на овој тестамент. Сепак, таа не е од конститутивно значење за полноважност на тестаментот. Поради тоа непостоењето, односно неисправноста на потврдата не влијае врз формалната полноважност на меѓународниот тестамент кој што е направен во согласност со одредбите на овој закон. Согласно законските одредби, потврдата се составува во три примероци, од кои еден примерок се приложува кон тестаментот, вториот го задржува овластеното лице, а третиот му се врачува на завештателот. Полноважноста на потврдата се признава ако е издадена на територија на држава која што ја ратификувала Конвенцијата за еднообразен закон за формата на меѓународниот тестамент. Потврдата дека тестаментот е оставен на чување на овластеното лице се зема како доказ за формалната полноважност на писменото како тестамент, доколку не се докаже спротивното (чл. 85 од ЗН).

Врз основа на изнесеното, *првиот* суштествен услов за полноважност на меѓународниот тестамент се јавува *учеството на овластено лице* за составување на меѓународен тестамент и присуството на двајца сведоци. *Вториот* суштествен елемент е *изјавата на завештателот* дадена пред овластеното лице и двајца сведоци дека писменото што го донел е негов тестамент и дека е запознаен со неговата содржина. *Третиот* суштествен елемент се *потписите* на завештателот или друго лице кое го потпишало тестаментот, овластеното лице и двацата сведоци кои учествувале во постапката. *Четвртиот* суштествен услов е *датумот* кој мора да биде ставен на крајот на тестаментот од страна на овластеното лице.

Примери од пракса:

Потврда за меѓународен тестамент

П О Т В Р Д А

1. Јас _____ (име и презиме, адреса и звање)

(лице овластено за составување на меѓународен тестамент)

2. Потврдувам дека _____ (датум) во _____ (место)

3. (Завештателот) _____ (име и презиме, адреса, датум на раѓање) во мое присуство и во присуство на двајца сведоци:

4.а) _____ (име и презиме, адреса, датум и место на раѓање)

б) _____ (име и презиме, адреса, датум и место на раѓање).

изјави дека приложеното писмено е негов тестамент и дека е запознат со неговата содржина.

5. Освен тоа, потврдувам дека:

6. а) во мое присуство и во присуство на сведоците:

1. Завештателот го потпиша тестаментот или го призна и потврди за свој веќе ставениот потпис;

2. бидејќи завештателот изјави дека не е во можност сам да го потпише својот тестамент од следниве причини: _____, го забележа овој факт во тестаментот;

Потписот го стави _____ (име и презиме, адреса)

7. б) сведоците и јас лично го потпишуваме тестаментот;

8. Секој лист од тестаментот е потпишан од _____ и обележан со број;

9. в) се уверив во идентитетот на завештателот и на горенаведените сведоци;

10. г) сведоците ги исполнуваа условите предвидени со Законот според кој го составив тестаментот.

11. ф) завештателот сакаше да ја даде следната изјава во поглед на чувањето на тестаментот:

12. Место _____

13. Датум _____

14. Потпис и евентуално печат

5. Војнички тестамент

Војничкиот тестамент или тестамент составен за време на воена состојба, претставува изјава на последната волја, која според кажувањето на лицето на воена должност ја составува воен старешина за времетраење на воената состојба. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека е полноважен „тестаментот составен за време на воена состојба според одредбите што важат за составување на судски тестамент на лица на воена должност од страна на командирот на четата или некој друг старешина од неговиот или повисок ранг, или од некое друго лице во присуство на некој од овие старешини, како и од секој старешина на одделен одред“ (чл. 73 ст. 1 од ЗН).

Војничкиот тестамент, исто како и повеќето други тестаменти, своето потекло го води од римското право (*testamentum militare*). Тој претставувал форма на вонреден (привилигиран) тестамент кој се засновал на начелото според кое војниците „нека ги прават тестаментите како што сакаат и како што

можат, за распределбата на нивниот имот е доволна само волјата на оставителот“ (*D 29, 1, 1, pr. 2, 11*). Денес овој тестамент е прифатен во голем број на наследноправни законодавства.

Во нашето наследно право, војничкиот тестамент спаѓа во групата на *јавни и вонредни* тестаменти. *Јавен* тестамент е бидејќи во неговото составување учествува воен старешина кој ги применува правилата што важат за составување на судски тестамент. *Вонреден* тестамент е затоа што војнички тестамент може да биде составен само во вонредни околности — за времетраење на воена состојба.

Со оглед на тоа дека војничкиот тестамент спаѓа во групата на вонредни тестаменти, *неговото траење*, за разлика од редовните тестаменти, *е временски ограничено*. Во таа смисла, војничкиот тестамент престанува да важи *по истекот на 60 дена по завршувањето на воената состојба* (објективен рок), а ако завештателот порано или подоцна е демобилизиран, *по истекот на 30 дена од демобилизирањето* (субјективен рок).

Војнички тестамент може да состави секое лице кое е *тестаментално способно* и *е на воена должност* во својство на војник или старешина во составот на единиците на АРМ. Овој тестамент може да биде составен само во услови кога во државата е прогласена *воена состојба*.

Во постапката за составување на војнички тестамент се применуваат одредени одредби кои важат за составување судски тестамент. Разликата се однесува во поглед на *надлежното лице* кое, наместо судијата, го составува тестаментот по кажување на лицето на воена должност. Согласно законските одредби во составувањето на војничкиот тестамент можат да учествуваат следниве старешини: 1) командирот на четата или на некој друг старешина од неговиот или од повисок ранг; 2) некое друго лице во присуство на овие старешини и 3) секој старешина на одделен одред. Освен оваа разлика, во

однос на суштествените елементи за полноважност на војничкиот тестамент се јавуваат истите елементи кои важат за судскиот тестамент.

6. Устен тестамент

Усниот тестамент претставува изјава на последната волја на завештателот што тој ја дава *усно пред двајца сведоци*, бидејќи поради постоење на исклучителни околности не бил во можност да состави писмен тестамент. Секоја усно изјавена последна волја на завештателот пред двајца сведоци не претставува устен тестамент. За да произведе правно дејство вака изјавената волја мора да биде дадена при постоење на исклучителни околности. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека „завештателот може да ја изјави својата последна волја усно пред двајца сведоци *само ако поради исклучителни околности* не е во можност да состави писмен тестамент“ (чл. 90 ст. 1 од ЗН).

Усниот тестамент има долга историја, а своето потекло го води од римското право. Денес, во голем број на европски законодавства тој е прифатен како форма на вонреден и привилигиран тестамент. Усниот тестамент во нашето наследно право спаѓа во групата на *приватни и вонредни* тестаменти. *Приватен* е бидејќи во неговото составување не учествува јавен орган. *Вонреден* е затоа што ваков тестамент завештателот може да состави само ако постојат исклучителни околности поради кои завештателот не бил во можност да состави писмен тестамент или некоја од редовните форми на тестаменти. Имајќи го во предвид ова, *важењето на усниот тестамент е временски ограничено*. Согласно законските одредби, усниот тестамент престанува да важи кога ќе поминаат 30 дена од престанокот на исклучителните околности во кои е составен (чл. 90 ст. 1 од ЗН). Ако по

истекот на овој временски рок, по престанокот на исклучителните околности, завештателот остане жив, тој ќе треба да состави нов тестамент.

Устен тестамент може да состави секое тестаментално способно *лице кое може да зборува*. Лицата кои не се во можност да говорат (неми, глувонеми) не можат да состават устен тестамент. За да биде составен устен тестамент, завештателот треба да биде способен да говори. Тоа е основна претпоставка за да биде исполнет првиот суштествен услов – *изјавата на последната волја да биде дадена усно пред двајца сведоци*, под услов во тој момент, *поради исклучителни околности*, завештателот да не бил во состојба да состави писмен тестамент.

Законот предвидува кои услови треба да ги исполнуваат *сведоците на усниот тестамент* (чл. 91 од ЗН). Тие треба да бидат *деловно способни, да го знаат јазикот на кој говори завештателот и да не се во одреден степен на сродство со завештателот*. Станува збор за истите услови кои се предвидуваат за судските сведоци, со таа разлика што не е законски услов тие да знаат да читаат или да пишуваат, поради тоа што завештателот својата последна изјава на волја ја кажува усно пред сведоците. Законодавецот изречно не го уредува прашањето дали треба и двајцата сведоци истовремено да бидат присутни при давањето на усната изјава на волјата на завештателот. Во судската пракса, одредбата дека изјавата треба да биде дадена „пред двајца сведоци“ се толкува флексибилно, и *судовите не бараат изјавата да мора да биде дадена истовремено пред двајцата сведоци*.

Вториот суштествен услов за полноважност на усниот тестамент е *постоењето на исклучителни околности* поради кои во тој момент завештателот не може да состави писмен тестамент. Законодавецот ниту појаснува, ниту таксативно набројува кои се тие исклучителни околности во кои е дозволено составување на устен тестамент. Во науката за наследното право, под исклучителни околности се сметаат оние во кои *лицето од*

објективни или субјективни причини не било во можност да состави, на пример, своерачен тестамент, а уште помалку да избере некој од редовните форми на јавните тестаменти. Во таа смисла, токму поради неопходноста на постоење на исклучителни околности, не може секоја усно изјавена волја во форма на устен тестамент да биде полноважна. Најчесто како исклучителни околности од објективна природа се наведуваат: поплава, лавина, земјотрес, бродолом, пожар, судар на возови и слично. Како исклучителни околности од субјективна природа се наведуваат: тешка сообраќајна несреќа, ненадејна тешка болест и обид за убиство или самоубиство. Во секоја од наведените ситуации значајно е дека поради нивното постоење завештателот не бил во можност да состави и да користи некоја од редовните форми на тестамент.

Прашањето дали постоеле или не исклучителни околности при составувањето на усниот тестамент, а со тоа дали ќе биде полноважен усниот тестамент, претставува *фактичко прашање* кое го утврдува судот во случај на спор, ценејќи ги околностите во секој конкретен случај.

Врз основа на наведеното, *суштествени услови* за полноважност на усниот тестамент се *постоењето на исклучителни околности* во кои завештателот усно ја дал својата последна изјава на волја. Ако судот утврди дека вакви исклучителни околности не постоеле, тогаш усниот тестамент нема да биде полноважен. Понатаму, *вториот* услов за полноважност е *присуството на двајца сведоци* кои треба да ги исполнуваат условите кои се неопходни за едно лице да може да биде судски сведок. Тие задолжително треба да го знаат јазикот на кој говори завештателот, но *не мора да знаат да читаат и пишуваат*. Притоа, не мора истовремено да присуствуваат на давањето на усната изјава од страна на завештателот. Според општо прифатеното становиште во судската пракса, таа може да биде даде *последователно* првин на едниот, а потоа на другиот.

Несуштествен елемент за полноважност на усниот тестамент е *должноста* сведоците пред кои завештателот усно ја изјавил својата последна волја без одлагање *да ја стават на писмено* изјавата на завештателот и што побрзо да му ја предадат на судот, *или усно да ја повторат пред судот*, изнесувајќи кога, каде и во кои прилики завештателот ја изјавил својата последна волја (чл. 92 ст.1 од ЗН). Сепак, извршувањето на оваа должност не е услов за полноважност на усниот тестамент. Оваа обврска произлегува од фактот што усниот тестамент, како форма на вонреден тестамент, важи ограничено време.

Со цел да се спречат можните злоупотреби, законодавецот ги прогласува за ништовни одредбите од усниот тестамент со кои им се остава нешто на сведоците при неговото составување, на нивните брачни другари, на нивните предци, на нивните потомци, на нивните роднини во странична линија до четвртиот степен на сродство, како и на брачните другари на сите овие лица (чл. 93 од ЗН).

Судска пракса:

1. Правилно пониските судови, ценејќи ги сите околности на случајот, заклучиле дека не биле исполнети законските претпоставки за составување на усмен тестамент, односно не постоеле исклучителни околности поради кои покојната З. не била во можност да состави писмен тестамент. Според правилно наоѓање на судовите, З. пред да и се влоши здравствената состојба, претходно можела да состави писмен тестамент односно таа уште во текот на 2011 година изјавила дека имала намера целокупниот свој имот да му го остави на П., меѓутоа за таа своја волја не составила писмен тестамент или друго правно дело од наследно-правен карактер, иако имала време и можност да го стори истото. Врховниот суд на Република Македонија, наоѓа дека пониските судови правилно го примениле материјалното право од Законот за наследување кога одлучиле на наведениот начин, за што дале доволно образложени причини за решителните факти со кои се согласува и овој суд.

Неоснован е наводот во ревизијата дека биле исполнети условите предметниот усмен тестамент да се смета за полноважен, односно дека кај починатата З., со оглед на околности во

кои се нашла дека и претстои блиска и неизбежна смрт, и во тие околности истата поради неподвижност, потоа и губење на свеста, не можела да состави писмен тестамент, па во присуство на двајца сведоци ја изјавила својата последна волја со која располагала со својот имот во случај на смрт. Ова од причина што волјата на З. својот имот да го остави на тужениот не била за првпат изјавена во болницата, односно непосредно пред нејзината смрт, туку истата претходно, пред извесно време ја изразила својата волја, меѓутоа таа тоа не го сторила на соодветен начин како што го бара законот, односно не составила писмен тестамент. Правилно судовите заклучиле дека во конкретниот случај не биле исполнети условите за да биде признат усмениот тестамент, односно дека не постоеле исклучителни околности поради кои З. не била во можност да состави писмен тестамент, туку напротив таа имала можности и кај неа постоела желба подолго време имотот да го остави на тужениот. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија од 10.12.2014 година Рев2.бр.107/2014).*

2. Секоја усно изјавена желба на едно лице, не може да произведе дејство на усен тестамент, ако притоа не се исполнети условите за полноважност на усниот тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр.996/74 од 6.III.1975 година)

3. Вербално изјавената желба на мајката, куќата да му остане на нејзиниот син, не произведува правно дејство доколку не ги исполнува условите за тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. 996/74 од 6.III.1975 година).

4. Изразената намера да се состави судски тестамент со кој целокупната оставина ќе му припадне на одредено лице, не може да се смета за усен тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 2281/89).

5. Хроничната срцева болест и староста од 70 години не претставуваат исклучителни околности кои би го оправдувале составувањето на усен тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија. Рев. бр. 89/80 од 11.III.1986 година).

6. Самата околност дека тестаторот бил неподвижен и болен не упатува на постоење на исклучителни околности, туку е потребно да се оцени дали тој објективно бил во можност да ангажира суд, адвокат или сведоци за составување на писмен тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. бр. 637/83).

7. Болеста на завештателот, сама по себе, не може да се смета како исклучителна околност за составување на устен тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гзз. бр. 14/57 од 27.III.1957 година).

8. Завештателот не бил во можност да направи писмен тестамент поради тоа што бил во длабока старост (81 година), исцрпен од долга и тешка болест и неписмен, па затоа последната волја ја изјавил со устен тестамент. *(Одлука на Врховниот суд на Југославија, Рев. 2208/64 од 5.XI.1964 година).*

9. За полноважноста на усниот тестамент мора да бидат кумулативно исполнети три услови: да постојат исклучителни околности, поради нив завештателот да не можел да состави писмен тестамент пред сведоци и истовремено да присуствуваат двајца сведоци пред кои завештателот ја дава својата последна изјава на волја. *(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 1557/04 од 23.XII.2004 година).*

10. За одлука дали постојат „исклучителни околности“ во смисла на ЗН може да биде решавачко тоа што оставителот поради старост и болест и со оглед на годишното време и тешките временски услови, како и со оглед на оддалеченоста, бил неспособен да дојде до суд заради правење на тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гзз. 106/56 од 30.VII.1956 година).

11. Фактот дека едно лице лежи болно три месеци не е, сам по себе, околност под која може да се состави устен тестамент. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж 3927/1956).*

12. Непосредно пред операција од рак болниот може да состави усна наредба на последната волја, поради тоа што се наоѓа во исклучителни околности. *(Врховен суд на Србија Гж 1161/1966).*

13. За полноважноста на устен тестамент не е од решавачко значење дали тестаменталните сведоци биле истовремено присутни при изјавувањето на последната волја, бидејќи според одредбите од ЗН се бара само завештателот усно да ја изјавил својата волја пред двајца сведоци, ако поради исклучителни околности не бил во можност да состави писмен тестамент.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 258/86 од 19.IX.1986 година).

14.Кај изјавувањето на последната волја кај усниот тестамент не мора да бидат истовремено присутни двајцата сведоци. (Одлука на Врховниот суд на Хрватска Рев 1995/87 од 22.III.1998 година).

VI.Содржина на тестаментот

1.Општо за содржината на тестаментот

Начелото на автономија на волјата, во наследното право познато како *слобода на тестирање*, своја најширока примена ја наоѓа во рамките на одредбите со кои се уредува содржината на тестаментот. Во таа смисла, законодавецот остава широка слобода на завештателот, самиот *по своја волја* да ја определи *содржината на тестаментот*. Поради тоа, во законските одредби се предвидени само неколку општи правила кои се однесуваат на содржината на тестаментот, а кои како можност му стојат на располагање на завештателот. Врз основа на тоа, содржината на тестаментот може да содржи и само една одредба, како на пример исклучување од наследство на одреден наследник (*негативен тестамент*), признавање на вонбрачно дете, простување на недостојност, простување на долг и слично. Но, тестаментот може да содржи одредба која нема никаква врска со оставината на завештателот, како на пример последен поздрав до неговите најблиски.

Во науката, во зависност од повеќе критериуми, се прават различни поделби на одредбите од кои е составена содржината на тестаментот. Во зависност од нормите со кои се уредуваат наследноправните односи, содржината на тестаментот може да се состои од одредби кои се однесуваат на

прашања од материјалноправна природа и од одредби од формалноправна природа. *Одредби од материјалноправна природа* се определувањето на наследници и големина на наследните делови, исклучување од наследство, лишување од наследство и предвидување на правни модалитети - услов, рок, налог. *Одредби од формалноправна природа*, се однесуваат на постапката за остварување на наследните права, како што е определувањето на извршител на тестаментот.

Во зависност од тоа дали со одредбата директно или индиректно се влијае врз распределувањето на имотот на завештателот, односно врз определувањето на тестаменталните наследници и големината на нивните наследни делови, се прави поделба на одредбите со кои се врши директен и индиректен распоред на имотот за случај на смрт. *Одредби со кои се врши директен распоред на имотот* за случај на смрт се случаите кога завештателот: 1) определува еден или повеќе наследници (чл. 96 ст. 1 од ЗН); 2) определува супститутит - заменик на наследник, ако определениот наследник умре пред него или се откаже од наследството или ако биде прогласен за недостоен; 3) ќе остави еден или повеќе легати (чл. 98 од ЗН); 4) наредил некој предмет или право или дел од оставината или целата оставина да се употреби за постигање на некоја дозволена цел (чл. 99 ст. 1 од ЗН); 5) наредил основање на задужбина и ги определил средствата за постигање на некоја цел (чл. 99 ст. 2 од ЗН); 6) може да го оптовари со некоја должност лицето на кое му остава некоја корист од оставината (чл. 100 ст. 1 од ЗН); 7) може да постави услови или рокови (чл. 100 ст. 2 од ЗН).

Одредбите со кои индиректно се влијае врз распределбата на имотот законодавецот изрично не ги предвидува во содржината на тестаментот. Меѓутоа, во законскиот текст постојат повеќе норми врз основа на кои му се овозможува на завештателот со својата наредба на последната волја индиректно да влијае на распределбата на имотот за случај на смрт, како врз бројот на наследници, така и врз големината на наследните делови. Во таа

смисла, завештателот: 1) може да исклучи од наследство наследник кој има право на нужен дел (чл. 46 ст. 1 од ЗН); 2) може да го лиши во целост или делумно потомот кој е презадожен или е растурач (чл. 49 ст. 1 од ЗН); 3) може да нареди да му се засметаат подароците на законскиот наследник во наследниот дел (чл. 50 ст. 1 од ЗН); и 4) може да нареди да не му се засметува легатот на законскиот наследник во неговиот наследен дел.

И покрај широката примена на слободата на тестирање, тестаментот може да содржи и одредби кои се *неважечки и ништовни* според силата на законот. Станува збор за одредби кои се *спротивни на законот* или спротивни на *моралот*, кои по сила на законот се сметаат за неважечки, односно ништовни и не предизвикуваат никакви правни дејства. Во таа насока, законодавецот предвидува дека „невозможни, недозволени и неморални услови и оптоварувања, како и оние што се неразбирливи или противречни, се сметаат како да не постојат“ (чл. 100 ст. 2 од ЗН). Покрај ова, законодавецот пропишува дека „ништовни се одредбите од тестаментот со кои му се остава нешто на судијата којшто го составил тестаментот, на записничарот и на сведоците, при неговото составување, како и на нивните предци, потомци, браќа, сестри и на брачните другари на овие лица“ (чл. 71 од ЗН). Исто така, законодавецот предвидува ништовност на одредбите од усниот тестамент со кои им остава нешто на сведоците при неговото составување, на нивните брачни другари, на нивните предци, на нивните потомци, на нивните роднини во странична линија до четвртиот степен на сродство заклучно и на брачните другари на сите овие лица (чл. 93 од ЗН).

2.Определување на наследници

Еден од најзначајните и најчестите елементи во содржината на тестаментот е *определувањето на наследници*. Завештателот е слободен по своја волја да определи *еден или повеќе* наследници. Освен наследници на целиот или на дел од имотот, познати како *универзални наследници (сукцесори)*, завештателот може да определи и *сингуларен наследник (сукцесор)*, односно да определи лице на кое ќе му остави само извесна имотна корист.

2.1.Определување на универзален наследник

Определувањето на универзален наследник завештателот го прави преку *определувањето на наследник* и *определувањето на големината на неговиот наследен дел*. Завештателот може да определи еден или повеќе универзални наследници кои можат да бидат како физички, така и правни лица, со оглед дека последните можат да наследуваат само врз основа на тестамент. Физичките лица треба да ги исполнуваат законските услови кои се предвидени за едно лице да може да се јави како наследник.

За разлика од законското наследување, за кое од суштинско значење беа сродството и крвната врска, овие фактори се ирелевантни при определувањето на тестаменталните наследници. Во таа смисла, завештателот по своја волја како тестаментални наследници може да ги предвиди блиските законски наследници. Но, исто така, завештателот може како тестаментални наследници да предвиди и лица со кои не е во никакво сродство (вонбрачен партнер, пријател или сосед).

При определувањето на тестаменталниот наследник, завештателот треба тоа да го направи на *јасен и концизен начин*, не создавајќи дилеми и сомнежи поврзани со идентитетот на наследникот. Во таа насока, најчесто наследникот се определува со именувањето на неговото *лично име и презиме*, а доколку е правно лице, тогаш со именување на неговата *фирма или назив*. Освен со името и презимето, определувањето на наследник се врши и на начин што се наведува и *роднинскиот однос* на завештателот со наследникот, како на пример мојот син, мојата ќерка, сопругата и слично. Наследниците доволно се определени ако тестаментот содржи податоци врз основана кои може да се утврди кои се (чл. 101 од ЗН).

Освен определувањето на наследници, во тестаментот завештателот го определува и нивниот *наследен дел*. За разлика од законското наследување, каде деловите се точно определени, кај тестаменталното наследување *големината* на наследните делови *зависи исклучиво од волјата* на завештателот. Согласно законските одредби, законодавецот може да определи тестаменталниот наследник да го наследи целиот негов имот или дел од имотот (чл. 96 ст. 2 од ЗН). Тоа може да биде еден наследник, но може да бидат определени и повеќе наследници (*сонаследници*). Завештателот може да го определи наследничкиот дел наследниците да го добијат на еднакви делови или на различни делови. Деловите можат да бидат определени *аликвотно*, во *проценти* или во *дропки*. На пр. 1/3 идеален дел од земјиштето му оставам на внукот Пеце. 51% од акциите ги оставам на мојата пријателка Весна. Исто така, завештателот може со тестаментот на одреден наследник да му остави *еден или повеќе предмети или права*, ако се утврди дека волјата на завештателот била тоа лице да му биде наследник (чл. 96 ст. 3 од ЗН). На пример автомобилот марка тојота го оставам на мојата ќерка Марија.

За да можат да го наследат целиот или дел од имотот предвиден со тестаментот на завештателот тестаменталните наследници треба да дадат *позитивна наследничка изјава*. Ако некој од тестаменталните наследници

умрел пред завештателот, ако стане недостоен за наследување или се откажал од наследството, оставината им припаѓа на законските наследници на оставителот, ако од самиот тестамент не произлегува некоја друга намера на завештателот (чл. 134 од ЗН). Ова од причина што во тестаменталното наследување, за разлика од законското наследување, не се применуваат правото на претставување и правото на прираснување.

Судска пракса:

1. Наследникот мора да биде одреден во тестаментот. Наследникот не е одреден кога завештателот изјавил дека имотот го остава на она дете кое ќе го чува оставителот.

(Пресуда на Врховниот суд на Србија Гж 3101/63 од 14.XI.1963 година)

Коментар

Од одредбата на членот 84 од Законот за наследување произлегува дека определувањето на наследникот во тестаментот мора да биде безусловно и несомнено, така што да не се поставува прашање за неговата личност. Писменото за кое станува збор не го исполнува тој услов, затоа што оставителот го остава својот имот на детето „било машко било женско“ кое ќе го чува. Ваквата одредба не е определена во однос на личноста на наследникот, затоа што може да предизвика спор околу тоа кое од децата на тестаторот го дочувало. Со други зборови, не може наследникот условно да се определи, така што како наследник да може да се јави било кое лице од определен круг на лица кое ги исполнува условите определени во тестаментот, туку за да биде тестаментот полноважен наследникот мора да биде индивидуално определено лице. Ако завештателот сакал наследувањето врз основа на тестаментот да го услови со настапувањето на некој услов или извршувањето на некоја обврска, тој во тестаментот требало да внесе ограничување односно барање за реализација на тестаментот.

2. Наследникот е доволно определен во тестаментот со зборовите: „оставам на оној кој ќе ме дохрани и догледа“

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гзз. 108/57 од 17.X.1957 година)

Коментар

Завештателот со својот тестамент од 2.IX.1947 година располагал со својот имот на тој начин што еден дел оставил на своите ќерки и на внукот, а другиот дел на имотот го

оставил на оној што ќе го дохрани и погреб. Оставителот во моментот на составувањето на тестаментот не можел точно да знае колкав ќе биде и од што ќе се состои остатокот на неговиот имот во момент на смртта, а не бил ни сигурен кој од неговите деца, или некое трето лице ќе го дочека. Не може да има сомневање дека се работи за определен имот кој треба да му припадне на оној кој ќе го дочека, поради тоа што по смртта на оставителот може точно да се утврди што останало откако се намирани другите наследници. Не е тешко да се утврди и кој го дохранил оставителот, кој му обезбедил стан, храна и потребна нега и кој се погрижил за неговиот погреб. Според тоа, не е правилно становиштето на второстепениот суд дека оваа одредба на оставителот е неодредена, поради тоа што не може да се утврди која личност го дохранила и го погребала оставителот. Одлуката на второстепениот суд е спротивна на волјата на оставителот и го ускратува правото на тужителот на оставина, за кого не постои спор дека му дал издршка на својот дедо, и според тоа му припаѓа право на наследување на остатокот на имотот определен во тестаментот.

3. Без правно значење е фактот што во времето на прогласување на тестаментот „Женското христијанско движење“ повеќе не постоело како правно лице, кое оставителот го означил како тестаментален наследник, кога врз основа на позитивните прописи, како право-приемник на овој тестаментален наследник е одреден Комитетот за социјални грижи, кој во оставинската постапка изјавил дека се прима за наследник.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 1299/68).

4. Ако завештателот ја оставил оставината на своите внуци, со тоа што неговите синови имаат само право на доживотно плодоуживање, тука не се работи за фидеикомисорна супституција, туку за дозволено правно дело.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 624/65).

2.2. Определување на сингуларен наследник (легат)

Во содржината на тестаментот, завештелот може да определи *еден или повеќе* сингуларни сукцесори, односно да остави еден или повеќе *легати* (чл.

98 од ЗН). По својата суштина, легатот (*legatum*) претставува *определена имотна корист* што завештателот ја остава на едно или на повеќе лица. Согласно законските одредби, таквото завештание се вика легат, а лицето за кое тоа е наменето се вика легатар (чл. 103 ст. 2 од ЗН).

Легатот ги има своите корени уште во римското право, во кое, заедно со дарот за случај на смрт, бил составен дел на т.н. кодицил (*codicilum*), како акт со кој завештателот му оставал определена корист на едно лице од нето вредноста на оставината, без да го именува како универзален наследник. Со други зборови кажано, легатот претставува *подарок* што завештателот му го остава на определено лице – легатар, *на товар на наследниците*. Причините и мотивите за оставањето на легатот не се релевантни.

По својата содржина предмет на легатот можат да бидат определени предмети и права, т.е. имотна корист која што од оставината треба да му припадне на легатарот. Според законските одредби, завештателот може со тестамент да остави еден или повеќе определени *предмети* или некое *право* на определено лице, или *да му наложи* на наследникот или на некое друго лице на кое нешто му остава, да му *даде* од она што е оставено, *некој предмет* на определено лице, или *да му исплати сума пари*, или *да го ослободи од некој долг* или *да го издржува* или воопшто во негова корист *да направи нешто* или *да се воздржи од нешто* или *да трпи нешто* (чл. 103 ст. 1 од ЗН).

Предмет на легатот можат да бидат *ствари* што се во сопственост на завештателот, како и исклучиво *имотни и облигациони права* (побарувања) кои што *нему му припаѓаат*. Права од личноправна природа, како и обврските не можат да бидат предмет на легат. Предмет на легат можат да бидат *ствари и имотни права* кои му припаѓаат *на наследникот* - законски или тестаментален. Во таков случај ваквиот легат се нарекува *прелегат*. Како предмет на легат, исто така, можат да се јават и *ствари и права* кои му припаѓаат и *на самиот легатар*. Во случај кога и самиот легатар ќе биде

задолжен нешто да даде или стори во корист на трето лице, таквиот легат се нарекува *сублегат*.

Легатар претставува лицето на кое завештателот со тестамент му остава определена имотна корист од оставината. Со оглед дека легатот се определува врз основа на тестамент, како легатари можат да се јават и *физички и правни лица*. Кога како легатар се определува законски и тестаментален наследник, тогаш таквото лице се нарекува *прелегатар*. Легатот оставен на законскиот наследник *му се засметува* во неговиот наследен дел, освен ако од тестаментот произлегува дека завештателот сакал наследникот да го добие легатот покрај својот дел (чл. 51 од ЗН). Легатот оставен на тестаменталниот наследник *не му се засметува*, ако според волјата на завештателот така било предвидено во тестаментот (чл. 53 ст. 1 ЗН). Освен овие лица, како легатар можат да се јави *доверителот* на завештателот. Доверителите имаат право да се наплатат пред легатарите. Кога завештателот му оставил легат на својот доверител, овој има право, покрај извршувањето на легатот, да бара и извршување на своето побарување, ако од тестаментот не произлегува дека намерата на завештателот била поинаква (чл. 111 од ЗН). Кога и легатарот ќе биде должен да исполни определена имотна корист спрема одредено трето лице, таквото лице како корисник се нарекува *сублегатар*.

Легатарот, за разлика од законските и тестаменталните наследници кои ги наследуваат и правата и обврските и се јавуваат како универзални сукцесори, *се стекнува само со одредена имотна корист*. Поради тоа, легатарот претставува сингуларен сукцесор и *не одговара за обврските на оставителот*. Тој се стекнува само со *право да бара* определената имотна корист од оставината на завештателот.

За да може едно лице да се здобие со својството легатар, тоа треба да ги исполни *законски предвидените услови* кои се неопходно за да може едно лице да биде наследник. Тој треба да биде *способен за наследување*, т.е. да го

надживее завештателот, да биде *достоен* за наследување и *да сака* да го прими легатот. Ако завештателот, при определувањето на легатот, поставил одредени правни модалитети, тогаш судбината на легатот зависи од исполнувањето на овие *правни модалитети*.

Завештателот, врз основа на својата последна изјава на волја, може да го определи и *начинот на кој ќе биде извршен легатот*, односно да определи кој ќе биде должен да го изврши истиот. Законодавецот предвидува неколку ситуации во однос на ова прашање.

Прво, завештателот може самиот во тестаментот да го определи лицето кое ќе биде должно да го исполни легатот. Тоа може да биде еден од законските или тестаменталните *наследници* или *самиот легатар*. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека „врз основа на тестаментот легатарот има право да бара да му се изврши легатот од лицето кое со тестаментот му е наложено да го изврши легатот“ (чл. 104 ст. 1 од ЗН). Ваквиот легат се нарекува *индиректен (посреден) легат* бидејќи, имотната корист не се издвојува од оставината туку од деловите што треба да им припаднат на наследниците.

Второ, завештателот може да определи легатот да биде извршен *од страна на повеќе лица*. Притоа, ако извршувањето на легатот им е наложено на неколку лица, секој од нив одговара сразмерно со делот што го добива од оставината, освен ако од тестаментот може да се заклучи дека завештателот сакал тие да одговараат на друг начин (чл. 104 ст. 2 од ЗН).

Трето, завештателот може да определи легатот да биде извршен *од целата оставина*. Во таков случај, станува збор за т.н. *директен легат* кој се издвојува непосредно од оставината пред да се определат деловите на наследниците.

Четврто, ако завештателот пропуштил да определи кој е должен да го изврши легатот, *обврската* за извршување *паѓа на сите* законски и тестаментални наследници, сразмерно со вредноста на имотот што секој од нив го наследил (чл. 104 ст. 3 од ЗН).

Петто, кога легатот е оставен на законскиот наследник, тој му се засметува во неговиот наследен дел, освен ако од тестаментот произлегува дека завештателот сакал наследникот да добие легат покрај својот дел. Притоа, засметувањето се врши на тој начин што другите наследници добиваат од оставината соодветна вредност, па дури потоа остатокот на оставината се дели меѓу сите наследници. Правото во наследниот дел на еден наследник да се бара да се засметаат легатите им припаѓа само на неговите сонаследници (чл. 61 од ЗН).

Правото на легатарот да бара исполнување на легатот *не престанува* и во случај кога должникот на легатот нема да наследи. Во ваков случај легатарот има право да бара да се изврши легатот и кога лицето кое според тестаментот било должно да го изврши легатот умрело, или се откажало од наследство, или е недостојно да наследи (чл. 107 од ЗН).

Лицето кое е должно да го изврши легатот треба тоа да го направи *во целост*, како што завештателот предвидел во тестаментот. Сепак, од ова правило постои исклучок (чл. 106 од ЗН). Наследникот не е должен да ги изврши во целост легатите доколку со тоа се повредува неговиот нужен дел. Истото се однесува и за легатарот, ако вредноста на легатите или оптоварувањата што треба да ги изврши ја надминува вредноста на неговиот легат. Во овие случаи сите легати и оптоварувања се намалуваат во ист сразмер ако завештателот не наредил нешто друго.

Во нашето наследно право легатотот има *облигационоправно дејство*, поради тоа легатот претставува *облигационо право*. Ова произлегува од законското определување според кое врз основа на тестаментот легатарот има

право да бара да му се изврши легатот од лицето на кое со тестаментот му е тоа наложено.

Правото на легат легатарот го стекнува *во моментот на смртта* на оставителот, кога се здобива со *правото да бара извршување на легатот* од страна на наследниците определени со тестаментот. Исто како и кај законските и тестаменталните наследници, и легатарот го стекнува своето право по сила на законот. Меѓутоа, за да може легатарот да бара да исполнување на легатот потребно е тој да го прифати легатот во оставинската постапка.

Со прифаќањето на легатот во оставинската постапка *легатарот се стекнува со правото* да бара имотната корист определена во тестаментот од страна на предвидените наследници. Ако предмет на легатот се подвижни и недвижни ствари тие се пренесуваат во сопственост на легатарот на законски предвидениот начин. Ова се однесува и во случај кога предмет на легатот е одредено имотно право.

Легатарот *не одговара* за долговите на завештателот. Но, завештателот може да нареди легатарот да одговара за сите или за одделни негови долгови, или за дел на некој долг во границите на вредноста на легатот (чл. 110 ст. 2 од ЗН). Од оваа одговорност легатарот може да се ослободи во случај кога во оставинската постапка *ќе се откаже од правото на легат*. Надлежниот суд, односно нотар во оставинската постапка носи посебно решение за легатот, заедно со решението за наследување.

Правото на легат престанува на повеќе начини, од субјективни и од објективни причини. *Прво*, легатот се гасне, односно отпаѓа ако легатарот умре пред завештателот, или се откаже од легатот или е недостоен за наследување (чл. 108 ст. 1 од ЗН). Во ваков случај, легатот се гасне поради субјективни причини, поради што предметот на легатот му останува на лицето кое било должно да го изврши, ако од самиот тестамент не произлегува некаква друга намера. *Второ*, легатот отпаѓа и кога завештателот го отуѓил

или потрошил предметот на легатот или тој предмет инаку престанал да постои за време на живот на завештателот, или случајно пропаднал по неговата смрт (чл. 109 од ЗН). Во овој случај легатот престанува поради објективни околности. Со оглед дека тестаментот предизвикува правни последици во моментот на смртта на завештателот, сè до настапувањето на тој момент, завештателот е слободен со истиот да располага, односно да го подари или да го продаде. Ако поради виша сила (*vis mayor*) предметот на легатот по смртта на завештателот пропаднал, тогаш се гасне правото на легат. Тоа ќе биде случај доколку предметот е индивидуално определена ствар. Доколку станува збор за родово определена ствар, тогаш обврската за исполнување на легатот не престанува, и лицето кое е должно да го исполни легатот ќе биде должно да набави друга таква ствар и да го исполни легатот. *Трето*, кога легатот се состои од правото на издржување на одредено лице, тогаш тој престанува кога издржуваното лице ќе се здобие со средства за живот или на друг начин ќе престане неговата потреба за издржување. Но, исто така, обврската за издржување престанува и во случај кога лицето кое е должно да ја дава издршката ќе биде и самото во тешка имотна состојба и нема да може да се издржува. Во таков случај, поради променети околности, ова лице може да бара до страна на судот да биде ослободен од обврската за издржување.

Легатот претставува побарување од облигационоправен карактер, поради што на него се применува институтот *застареност*. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека „правото да се бара извршување на легатот застарува за *една година од денот кога легатарот разбрал за своето право и бил овластен да бара* да се изврши легатот, но *најдоцна во рок од десет години* по правосилноста на решението за наследување, односно *20 години* по смртта на оставителот“ (чл. 112 од ЗН).

Легатарот се здобива со правото на легат во моментот на смртта на оставителот. Рокот на застареност започнува да тече од моментот кога легатарот разбрал за своето право и бил овластен да бара да се изврши легатот.

Законодавецот кумулативно го предвидува *исполнувањето* на двата моменти за да отпочне да тече рокот на застареност.

Во практиката овие два момента често пати не се совпаѓаат и претставуваат фактичко прашање кое се утврдува во секој посебен случај. Имено, возможно е легатарот да дознал за легатот во моментот на смртта на оставителот, меѓутоа тој ќе биде овластен да бара извршување на легатот во моментот кога наследникот кој е должен да го исполни легатот во оставинска постапка ќе го прифати тестаменталното наследство.

Оттука, рокот на застареност започнува да тече кога *кумулативно* ќе бидат исполнети и двата моменти, односно кога легатарот разбрал за своето право и бил овластен да бара да се изврши легатот. Сепак, ова свое право легатарот може да го оствари најдоцна во рок од 10 години по правосилноста на решението за наследување, односно во рок од 20 години од смртта на оставителот.

Со протекот на рокот на застареност *престанува* правото да се бара исполнување на обврската што е предмет на легатот. Предвидената имотна корист останува кај лицето кому завештателот ја предвидел обврската за извршување на легатот.

Судска пракса:

1. Ќе се смета дека легатарот го примил легатот со конклюдентно дејствие, ако со оглед на околностите во кои е преземено тоа дејствие може со сигурност да се заклучи дека постои волја да се прифати легатот.

(Одлука на Окружниот суд во Ужице Гж. 1197/06 од 24.VII.2007 година).

2. Оставинскиот суд не е овластен да нареди извршување на легатот, туку тој треба само да ги утврди легатарите, содржината на легатот и лицето кое е должно да го изврши, а ако тоа не ја изврши својата обврска, легатарот може да го оствари своето право само во парнична постапка.

(Решение на Врховниот суд на Југославија, Рев 305/60 од 24.VI.1960 година).

3. Легат на плодоуживање на целокупната оставина може да се смета за наследство во смисла на член 84 ст.3 од Законот за наследување.

(Одлука на Врховниот суд на Словенија Пж. 12/62 од 16.II.1962 година).

4. Признаницата во која е наведено дека заемопримачот во случај на смрт на заемодавачот треба да го врати долгот на трето лице, може да се смета за полноважна исправа за легат, ако таа по својата содржина и форма одговара на формата на тестаментот.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. 65/84).

5. Кога завештателот со својот тестамент ги одредил тужените за свои наследници, а на својот брачен другар му оставил половина сè уште неисплатени и идни приходи од авторски права, тогаш ваквото располагање треба да се земе како негова намера на својот брачен другар да му остави легат, а не наследство, бидејќи се во прашање права од побарувања од авторски договор, а не негови авторски имотни права кои ги има од авторските дела.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 1068/82).

3. Правни модалитети при определувањето на наследниците

Завештателот може во содржината на тестаментот, освен определувањето на наследниците и нивните делови, да предвиди и *определени модалитети*. Ова право на завештателот произлегува од фактот што тестаментот претставува даровно правно дело. Во таа смисла, според нашето наследно право, завештателот може да определи супститут, заменик на наследник или легатар, како и да постави услов, рок и налог на наследниците и на легатарите.

3.1.Супституција

При определувањето на наследниците, завештателот во тестаментот може да предвиди *супститут*, односно *заменик на своите тестаментални наследници*. Согласно законските одредби, завештателот може со тестаментот да определи лице на кое ќе му припадне наследството ако определениот наследник умре пред него, или ако се откаже од наследството, или ако биде недостоен да наследи (чл.197 ст. 1 од ЗН). Истото се однесува и на легатите. Меѓутоа, завештателот *не може* да му определи наследник на својот наследник ниту на легатарот (чл. 197 ст. 3 од ЗН).

По својата функција определувањето на заменик на првоименуваниот наследник има за цел *да се оствари волјата на завештателот* и да не дојде до примена на законското наследување. Ваквото определување на заменик се нарекува *проста или вулгарна супституција*. Притоа, на место на *првоименуваниот наследник*, кој се нарекува *институт*, ќе дојде неговиот *заменик*, кој се вика *супститут*, доколку се исполни некој од законски предвидените услови.

До супституција може да дојде на повеќе начини. *Првиот* е кога на едно лице како наследник или легатар ќе му бидат определени едно или повеќе лица како заменици. *Вториот* начин е кога на двајца или повеќе наследници или легатари ќе им бидат определени повеќе заменици или на секој поединечно му се определи заменик. *Третиот* начин е кога на двајца или на повеќе наследници ќе им бидат определени повеќе заменици.

За да биде повикан на наследство супститутот, потребно е да бидат исполнети *законските претпоставки*. Супститутот ќе биде повикан на наследство доколку определениот првоименуван наследник (институт) умре пред оставителот, доколку тој се откаже од наследство или е недостоен да

биде наследник. Притоа, супститутот треба да ги исполни сите услови кои се неопходни за едно лице да стане наследник, односно треба да биде *способен* и *достоен* за наследување. Ако завештателот поставил *услов*, *рок* или *налог*, нивното исполнување се однесува и на супститутот, освен ако завештателот поинаку не предвидел во тестаментот. Помеѓу институтот и супститутот не постои никаков правен однос. Ако *институтот* стане *директен наследник*, тогаш *супститутот* не се повикува на наследство. Во спротивно, ако од било кои причини институтот не наследи, тогаш супститутот станува директен наследник на завештателот. Доколку и првоименуваниот наследник и неговиот супститут од било кои причини не можат да се јават како наследници, тогаш оставината ќе ја наследат законските наследници на оставителот, според законски определениот ред.

Судска пракса:

Во случај завештателот во еден дел од тестаментот да именува одреден наследник на дел од наследството, под услов да се врати од емиграција во земјата и стапи во наследство, а во другиот дел од тестаментот именувал друг наследник по ред, во случај првиот наследник, поради неисполнување на условот да не стапил во наследство, другиот дел не претставува супституција која е спротивна на законот.

(Заклучок на седницата на Граѓанското одделение на Врховниот суд на Југославија од 13.I.1967 година).

3.2.Поставување на наследник под услов

Завештателот во тестаментот може поставувањето на наследник да го услови со определување на одреден *услов* од чие настапување или ненастапување ќе зависи дали лицето ќе стане или нема да стане тестаментален наследник. Согласно законските одредби, завештателот може

во одделни одредби на тестаментот да постави услови (чл. 100 ст. 2 од ЗН). Во наследното право, како дел од граѓанското право, условот претставува идна и неизвесна околност од чие настапување, односно ненастапување зависи дали едно лице ќе стане или нема да стане наследник. Во теоријата на граѓанското право се познати повеќе видови на услови: позитивни и негативни, одложни и раскинливи, казуални, потестативни и мешовити. При поставувањето на *позитивен услов, односно негативен услов*, за едно лице да стане наследник, *потребно е да настапи, односно да не настапи* одредена идна и неизвесна околност предвидена од страна на завештателот. На пример за да стане тестаментален наследник лицето НН и да се здобие со тестаменталното наследство во вредност од 1 милион евра, ќе треба да дипломира на Правниот факултет во редовните рокови со просечна оцена од 9,00. Лицето ПП, за да се здобие со тестаментално наследство, не треба да стапи во брак до навршување на 30 годишна возраст.

Во случај кога завештателот поставувањето на наследник го условило со предвидување *одложен услов*, во ваков случај лицето ќе наследи во моментот кога ќе настапи одложниот услов. Сè до настапувањето на тој момент, на одложниот услов, лицето не се јавува како тестаментален наследник и не може да го добие наследството. Правната положба на тестаменталниот наследник под одложен услов се изедначува со онаа на лице што чека. Кога завештателот поставил наследник под *раскинлив услов*, тој се здобива со правото да го користи наследство сè додека не настапи раскинливиот услов. Во моментот на настапувањето на раскинливиот услов, лицето престанува да биде наследник, а наследството го добива неговиот супститут или законските наследници. Положбата на наследникот поставен под раскинлив услов се изедначува со *правната положба на совесен држател* кој има право да ги користи добрата од наследството сè до моментот кога ќе настапи раскинливиот услов.

Завештателот во својот тестамент нема право да определува било какви услови кои треба да се исполнат за едно лице да може да се јави како наследник. Во таа смисла законодавецот предвидува дека *невозможни, недозволени и неморални услови* и оптоварувања, како и оние што се *неразбирливи или противречни*, се сметаат како да не постојат (чл. 100 ст. 3 од ЗН). Дали одредени услови се невозможни, недозволени и неморални е фактичко прашање кое го утврдува судот во секој конкретен случај.

Судска пракса

1. Кога имотот во тестаментот му е оставен на наследникот под услов да ги издржува оставителот и неговата сопруга и кога е определено дека нема права од тестаментот доколку не ја исполни обврската за давање издршка, тогаш наследникот и не стекнува право на наследување ако тој услов не е исполнет, без оглед по чија вина не дошло до исполнување на условот.

(Пресуда на Врховниот суд на Југославија, Рев 2398/63 од 22.I.1964 година).

2. Ќе се смета како недопуштен и неморален, а со тоа и непостоечки оној услов во тестаментот, со кој се предвидува наследникот да не може да се ожени со вдовица или распуштеница, а да мора да се ожени со честита девојка и да не смее да склучи брак со ниту една жена која би била во било какво сродство со лице кое завештателот не го поднесувал.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гзз. 112/50).

3. Одредбата од тестаментот со која на наследникот му се налага оставителот и неговата жена да ги чува, имотот да го обработува и после нивната смрт истиот да го наследи, важи како раскиден услов. Секоја обврска наложена во тестаментот во границите на дозволеното и можното дејствува како услов, ако тоа било намерата на завештателот. Имајќи предвид дека тужениот не се грижел за вдовицата на оставителот, настапил раскидниот услов, па наследството ќе се одземе и ќе се предаде на следниот наследник.

(Одлука на Сојузниот врховен суд, Рев. Бр. 13443/62).

4. Не е неморален услов според кој во тестаментот оставителот предвидел дека одреден тестаментален наследник ќе наследи дел од оставината на покојниот оставител, само во случај ако се врати од странство во рок од една година и трајно се настани во Југославија.

(Одлука на Окружниот суд во Крагуевац, Гж. 487/84).

5.Одредбата на договорот со која дародавателот го ограничува даропримателот поклонетиот имот да го чува и да го остави на своите законски наследници не произведува дејство, исто како и фидеикомисорната супституција определена со тестаментот.

(Пресуда на Сојузниот врховен суд Рев 1708/60 од 22.XII.1960 година).

3.3.Поставување наследник под рок

Врз основа на слободата на тестирање завештателот може во тестаментот да постави и наследник под определен *рок* (чл. 100 ст. 2 од ЗН). Рокот претставува идна и извесна околност која што е поврзана со протекот на време, од чие настапување зависи дали едно лице ќе стане наследник или ќе престане да биде наследник. Така, доколку завештателот постави наследник под определен рок, тоа лице ќе стане наследник не во моментот на смртта на завештателот, туку по протекот на предвидениот рок. Но возможно е, доколку завештателот така определил, по протекот на предвидениот рок лицето да го изгуби својството на наследник.

Завештателот може да постави наследник под одложен и раскинлив рок. Кога завештателот поставил наследник под *одложен рок*, лицето кое е определено во тестаментот ќе го стекне својството на наследник дури во моментот кога определениот рокот ќе истече. Кога завештателот поставил наследник под *раскинлив рок*, тој станува наследник во моментот на смртта на оставителот, но ова својство го губи кога ќе истече рокот што е предвиден во тестаментот. Ако во тестаментот не е нешто друго предвидено, тогаш по протекот на раскинливиот рок наследството преминува на законските наследници. Притоа, положбата на наследникот под раскинлив рок е

изедначена со положбата на *совесен држател*, кој има право да ги присвојува плодовите и користите од имотот сè до настапување на рокот.

3.4.Поставување на оптоварување (налог, модус)

Завештателот може со тестаментот на универзалните или сингуларните сукцесори, на кои им остава некоја корист од оставината, да им постави и одредено *оптоварување*, односно да ги задолжи *нешто да дадат, сторат или нешто да трпат*. Така законодавецот пропишува дека „завештателот може да го оптовари со некоја должност лицето на кое му остава некоја корист од оставината“ (чл. 100 ст. 1 од ЗН). Според тоа, налогот претставува одредба во тестаментот со која завештателот го задолжува лицето на кое му дава одредена корист нешто да даде, стори или трпи во корист на одредено физичко или правно лице. Завештателот може да определи да му се помогне парично во вредност од 2000 евра на одредено болно лице, да се донира во дом за деца без родители и слично.

Оптоварувањето не се манифестира секогаш како *одредена корист* во полза на трето лице. Тоа може да се изразува и како *одредена обврска* која наследникот или лицето кое има одредена имотна корист треба да ја изврши. Така на пример, тој може да има обврска да направи надгробен споменик од црн мермер со висина од 2м., да го закопа завештателот според религиските обичаи и слично.

По својата содржина, предмет на легатот е одредено сторување или несторување, кое за одредено лице може да претставува имотна корист, но и не мора секогаш да има имотен карактер. Оттука, по својата содржина налогот е мошне близок со легатот. Налогот и легатот се слични помеѓу себе по тоа што и двата института претставуваат обврска и оптоварување за наследникот,

кој е должен да ги изврши. Како резултат на тоа, одделни одредби законодавецот ги применува и на легатот и на налогот. Во таа смисла, „ако вредноста на легатите или оптоварувањата што треба да ги изврши ја надминува вредноста на неговиот легат, во тие случаи сите легати и оптоварувања се намалуваат во ист сразмер, ако завештателот не наредил нешто друго“ (чл. 106 ст. 2 и 3 од ЗН).

Сепак постојат и *разлики* помеѓу легатот и налогот. Имено, кај легатот секогаш се остава определена имотна корист од оставината на завештателот на точно определено лице – легатар. Кај налогот едно лице се оптоварува нешто да даде, стори или не стори, а корисникот на ова оптоварување не е однапред определен и познат. Дотолку повеќе, кај налогот во одредени случаи корисникот во чија полза треба да биде извршена обврската не постои (обврска да се даваат годишнини или помени).

По своето правно дејство, налогот создава *обврска* за одредено лице кое добило извесна корист од оставината. Тоа лице е *должно да го изврши налогот* така како што предвидел завештателот. Ако лицето не го исполни налогот, лицата кои имаат правен интерес можат да бараат *по судски пат исполнување на оваа обврска*. Притоа, ова лице може да ја изгуби имотната корист од оставината. Ова од причина што неисполнувањето на налогот се смета како неисполнување на раскиден услов.

Право *да бараат извршување* на налогот имаат *лицата кои имаат правен интерес*, а тоа можат да бидат како физички така и правни лица. Право да бара исполнување на легатот има и *извршителот на тестаментот*, доколку завештателот го предвидел во тестаментот, како и наследниците на оставителот. Освен имотниот интерес, многу често како причини поради која се бара исполнувањето на налогот од страна на наследниците е *пиететот* кон завештателот. Доколку налогот не биде извршен, тогаш тестаменталните наследници и легатарите го губат својството на сукцесори.

3.5. Располагање за дозволени цели и основање на задужбина

Во тестаментот завештателот може со својот имот да *располага за дозволени цели*, како и да *основа задужбина*. Согласно законските одредби „завештателот може со тестамент да нареди некој предмет или право или дел од оставината или целата оставина да се употреби за постигање на некоја дозволена цел“ (чл. 99 ст. 1 од ЗН). Ваквото располагање за дозволени цели има долга историја, почнувајќи уште од римското право, а најголемиот подем добива со појавата на христијанската религија. Денес, и покрај тоа што државата покрива голем број на општествени интереси, и понатаму се присутни случаи кога завештателот остава предмети и права, дел од оставината или дури и целата оставина за постигање на некоја дозволена цел. Од клучно влијание за ваквиот начин на располагање е желбата на завештателот со својот имот да придонесе за реализација на одредени општествено корисни и хумани цели за поширок или потесен круг на луѓе. Определувањето на целта за која ќе биде наменето располагањето со тестаментот зависи *исклучиво од волјата* на завештателот. Сепак, целта треба да биде дозволена и да биде во согласност со јавниот поредок и моралот на општеството.

Освен да располага за дозволени цели, завештателот може да основа и *задужбина*. Ако завештателот наредил основање на задужбина и ги определил средствата за постигање на некоја цел, задужбината ќе се основа кога ќе добие одобрение од надлежниот орган (чл. 99 ст. 2 од ЗН). Ваквото располагање со имотот за случај на смрт, на завештателот му овозможува да остане запаметен по благородното и хумано дело од голем број на генерации долго време по неговата смрт. Притоа, изјавената волја на завештателот во тестаментот за основање на задужбина има карактер на *акт за основање*. Притоа, во моментот на смртта, на задужбината во основање се применува фикцијата за

наситиурот, односно таа има статус на правно лице во настанување. Иако таа ќе стекне својство на правно лице со одобрение на надлежниот државен орган во некој подоцнежен момент, наследните права ги стекнува во моментот на смртта на завештателот.

VII. Определување на извршител на тестаментот

Извршител на тестаментот претставува лицето кое завештателот го определил да се грижи тестаментот да биде извршен според волјата на завештателот. Во содржината на тестаментот завештателот може да определи едно или повеќе лица за извршители на тестаментот (чл. 113 ст. 1 од ЗН).

За да може едно лице да биде определено за извршител на тестаментот, тоа треба да биде *деловно способно лице*. Врз основа на тоа, како извршител на тестаментот може да се јави законски или тестаментален наследник, легатар или трето лице. Извршителот на тестаментот може да биде *физичко* или *правно лице*. Кога како извршител е определено *едно лице*, тоа самото поединечно ја извршува оваа обврска. Кога завештателот определил *повеќе лица* за извршители, тогаш тие заеднички се грижат за извршувањето на тестаментот, освен ако завештателот не определил поинаку (чл. 114 ст. 2 од ЗН).

Вториот услов за едно лице да биде извршител на тестаментот, покрај деловната способност, е тоа *да ја прифати должноста* која му ја доверил завештателот. Улогата на извршителот на тестаментот е врз *доброволна основа*. Во таа смисла, лицето определено за извршител на тестаментот, *не мора* да ја прифати оваа должност (чл. 113 ст. 3 од ЗН). Ако лицето кое било назначено како извршител на тестаментот не ја прифати оваа должност, тогаш

судот нема право да назначи друг извршител. Доколку е потребно, судот може да назначи само привремен старател.

Откако определеното лице ќе ја прифати должноста да биде извршител на тестаментот, тоа се стекнува со повеќе *должности* кои што произлегуваат од волјата на завештателот и од законот. Во зависност од обемот на овластувањата, односно дали извршителот на тестаментот е задолжен за извршување само на една наредба или за тестаментот во целина, во теоријата се разликува *специјален* и *генерален извршител*. Доколку завештателот во тестаментот не го определил начинот на кој извршителот ќе го извршува тестаментот, тогаш се смета дека тој ќе ја врши должноста како генерален извршител.

Согласно законските одредби, ако завештателот не определил нешто друго, *должност на извршителот на тестаментот* е да се грижи за чување на оставината, со неа да управува, да се грижи за исплата на долговите и легатите и воопшто да се грижи тестаментот да биде извршен онака како што сакал завештателот (чл. 114 ст. 1 од ЗН). Од законската определба произлегуваат повеќе должности кои извршителот треба да ги извршува. *Прво*, извршителот е должен да се грижи за чувањето на оставината на завештателот. Во таа насока тој е должен да преземе мерки за вршење на попис и процена на оставината, како и мерки и дејствија за спречување на нејзиното растурање и ограбување. *Второ*, извршителот е должен да управува со оставината, сè до нејзиното распределување. Тој има право да ги извршува сите работи кои влегуваат во рамките на редовното управување сè додека наследниците самите не го преземат управувањето или не назначат управител. *Трето*, извршителот е должен да се грижи за исплатата на долговите и легатите. Во таа смисла, извршителот може да ги наплатува побарувањата на завештателот, но и ги исплатува неговите долгови. *Четврто*, извршителот на тестаментот е должен да се грижи тестаментот да биде извршен онака како што сакал завештателот.

За извршување на своите должности, завештателот е обврзан *да му положи сметка на судот*, кој може да го повика на рочиштето за расправање на оставината. По барање на оставинскиот суд, кој врши надзор над работата на извршителот на тестаментот, или по барање на заинтересираните наследници и учесници во постапката, извршителот е должен да положи сметка за својата работа. Извршителот е должен да положи смета секогаш кога судот тоа од него ќе го побара, но и на крајот од неговата работа, кога треба да поднесе конечен извештај за своето работење. При извршувањето на своите должности, извршителот на тестаментот е должен да ги извршува *совесно, чесно и одговорно, со внимание на добар домаќин*. Доколку настане штета од страна на извршителот на тестаментот поради несовесно и неправилно работење, тој е должен да ја надомести причинетата штета.

Иако вршењето на функцијата извршител на тестаментот е врз доброволна основа, тој има *право на надоместок на трошоците* кои се оправдани, како на пример патни трошоци, адвокатски трошоци и други трошоци кои се поврзани со извршувањето на неговата обврска. Извршителот на тестаментот, исто така, има и *право на награда за својот труд* кој се исплаќаат на товар на оставина, според одлука на судот (чл. 115 ст. 2 од ЗН).

Ако работата на извршителот на тестаментот не е во согласност со волјата на завештателот или со законот, оставинскиот суд, по предлог од заинтересираните лица или по сопствена иницијатива може *да го отповика извршителот на тестаментот* (чл. 116 од ЗН). Предлог за отповикување на извршителот на тестаментот може да даде секое физичко или правно лице кое има правен интерес за извршувањето на тестаментот според волјата на завештателот, наведувајќи ги притоа причините поради кои се бара неговото отповикување. И оставинскиот суд може да донесе наредба за отповикувањето на извршителот на тестаментот доколку утврди неправилности во неговото работење.

VIII. Чување, отповикување, толкување и ништовност на тестаментот

1. Чување на тестаментот

Откако тестаментот ќе биде составен, во случај кога е направен во една од редовните форми на тестаменти, неговата важност е временски неограничена. Од моментот кога тестаментот е составен, па сè до моментот кога тој ќе произведе правно дејство – моментот на смртта на завештателот, може да помине многу време. Како резултат на ова се наметнува прашањето за *местото и начинот на чување на тестаментот*. Начинот и местото на чувањето на тестаментот не се од суштествена важност за полноможноста на тестаментот во нашето наследно право. Во таа смисла, начинот и местото каде ќе биде чуван тестаментот *зависи исклучиво од волјата на завештателот*. Притоа, еднаш определениот начин на чување на тестаментот завештателот може по своја волја да го промени. На пример, ако во почеток тестаментот го чувал во својот дневник, подоцна може тестаментот да го депонирал кај нотар.

Во нашето наследно право, завештателот е слободен при изборот на одлучувањето за начинот како ќе го чува тестаментот, како и за местото на неговото чување. Завештателот може да одлучи *самиот* да го чува својот тестамент. Од неговата волја зависи дали тестаментот ќе го чува на работа, во сефот дома, во работилница, автомобил или на некое друго место. Исто така, од волјата на завештателот зависи *дали тој ќе ги извести блиските роднини или трето лице* дека има составено тестамент, како *и за начинот и местото на неговото чување*.

Завештателот може да одлучи својот тестамент да го чува кај *трето лице*. Тоа може да биде некој пријател, другар, или друго блиско лице во кое завештателот има доверба дека е доверливо и дека ќе ја сочува тајната за

постоењето на тестаментот, а по неговата смрт тестаментот ќе го достави на судот заради негово прогласување. Завештателот може тестаментот да го остави на чување и во некоја *специјализирана установа* за таа намена. Тоа може да биде одредена банка, пошта, или друга депозитна установа.

Најпосле, завештателот може да одлучи тестаментот да го чува во суд. Во нашето право надлежен за чување на тестамент е секој основен суд. Тестаментот на чување се предава на судот според живеалиштето на завештателот, односно неговото престојувалиште. Но, тестамент на чување може да биде предаден и на било кој друг суд во државата. Врз основа на постапката за чување на исправи, судот го прима на чување тестаментот, без разлика дали е своерачен или судски тестамент (чл. 286-294 од ЗВП и чл. 69 од ЗН).

За предавање на исправи на чување во судот се составува *записник*, во кој се назначува како е утврден идентитетот на составувачот на исправата што ја предава на чување, како и самата исправа што се предава на чување (чл. 288 од ЗВП). Притоа, ако на чување се предава тестамент во отворена или во затворена обвивка, судот тестаментот ќе го стави во посебна обвивка и ќе ја запечати.

Во случај кога сведоците на усниот тестамент ќе му поднесат на судот писмено во кое е содржана волјата на завештателот, приемот на ова писмено судот ќе го утврди записнички, а потоа ќе го стави во посебна обвивка и ќе го запечати (чл. 290 ст.1 од ЗВП). Судот ќе постапи на истиот начин во случај кога сведоците на усниот тестамент ќе дојдат во судот за да ја потврдат усно изјавата на завештателот. При земањето на изјави од сведоци, судот настојува да ја утврди изјавата на волјата на завештателот и да ги испита околностите од кои зависи полноможноста на усниот тестамент. Откако ќе биде составен записникот судот на подносителот на исправата ќе му издаде *потврда* дека исправата е предадена на чување во судот (чл. 291 од ЗВП). Ако тестамент,

односно исправа за устен тестамент, се предава на суд на чиешто подрачје завештателот нема живеалиште, *судот е должен* за тоа веднаш да го извести судот на чиешто подрачје завештателот има живеалиште. Тестаментот предаден на чување во судот, како и исправите за усниот тестамент, се чуваат во судот одвоено од другите списи.

Еднаш предадениот тестамент на чување во судот, завештателот *може да го повлече*. Судот ќе му ја врати исправата на подносителот на негово барање. Исправата може да му се врати и на полномошникот на подносителот, ако овој за тоа има специјално заверено полномошно. Во постапката за враќање на исправата се составува *записник*. Притоа, во записникот се означува начинот на кој е утврден идентитетот на лицето на кое му се враќа исправата. Доколку исправата се враќа на полномошникот, кон записникот се прилага и *специјалното полномошно*.

Информирањето на наследниците за фактот на постоење на тестамент и за начинот и местото на неговото чување зависи исклучиво од волјата на завештателот. Така, мошне чести се случаите кога наследниците не се запознати со постоењето на тестамент од страна на оставителот, и како резултат на тоа наследството се распределува врз основа на нормите за законското наследување. Подоцна пронајдениот тестамент ги комплицира наследноправните односи, поради тоа што се пристапува кон отповикување на решението со кое се распределува оставината и кон враќање на дел од наследството, доколку постои, од страна на наследниците. Присутни се и случаите кога некој од наследниците ја знае содржината на тестаментот, која не е во негова корист, поради што и самото постоење на тестаментот го премолчува пред судот, со цел да не се реализира волјата на тестаторот и да не се намали вредноста на оставината. Поради ваквите состојби, кои пред сè се должат на непостоењето на правната регулатива со која ќе се евидентираат на едно место фактите на постоењето, чувањето и прогласувањето на тестаментите, доаѓа до повреда на принципот на правна сигурност. Покрај ова,

се доведува во прашање и остварувањето на последната волја на завештателот, за чие остварување, уште од римското право, се смета дека должност има и државата.

2.Отповикување на тестаментот

Една од карактеристиките на тестаментот е неговата *отповикливост*. Во таа смисла, тестаментот претставува еднострана отповиклива изјава на последната волја на завештателот со која тој располага со својот имот за случај на смрт. Врз основа на тоа, завештателот може сè до моментот на настапувањето на смртта, целосно или делумно да ја отповика својата последна изјава на волја. Така, согласно законските одредби, „завештателот може секогаш да го отповика тестаментот, во целост или делумно, со изјава дадена во каква и да било форма во која според законот може да се состави тестамент“ (чл. 117 ст. 1 од ЗН). Освен регулирањето на отповикувањето на тестаментот, нашето наследно право го уредува и односот на поранешниот и подоцнежниот тестамент, во случаите кога поранешниот тестамент не е изречно отповикан.

Отповикувањето на тестаментот во основа претставува еден вид *наредба на последната волја на завештателот*, со која се отповикува претходно дадената изјава на волја. Со други зборови кажано, отповикувањето на тестаментот претставува правење на *нов тестамент*. Поради тоа е неопходно завештателот да биде тестаментално способен и својата волја да ја изјави без принуда, измама или заблуда во моментот кога го отповикува претходно составениот тестамент. Од волјата на завештателот зависи дали ќе тој го отповика во *целост или делумно* тестаментот. Отповикувањето може да

биде направено во било која форма во која според законот може да се состави тестамент.

Во нашето наследно право тестаментот може да се отповика на три начини. *Првиот* начин на отповикување на тестаментот е со изречно искажана волја на завештателот, односно со правење на тестамент во кој завештателот изречно изјавува дека го укинува претходно составениот тестамент. Притоа, според законот и судската пракса, не е важно со која форма на тестамент завештателот го укинува претходно составениот тестамент. Така на пример судскиот тестамент може да биде отповикан со своерачен тестамент.

Судска пракса:

1.Отповикувањето не мора да биде во форма во која тестаментот е направен. Според тоа, судски тестамент може да се отповика и со своерачен тестамент. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 4506/93 од 21.XI.1993 година).*

2.Тестаментот е отповикан и во случај кога завештателот со договор за доживотна издршка својот имот го отстапил на лицето кое во тестаментот било одредено како наследник. *(Пресуда на Врховниот суд на Југославија Рев 1137/64 од 6.X.1964 година).*

3.Кога подоцнежниот тестамент не е направен на начинот што е предвиден во законот, а постои поранешен тестамент кој го исполнува тој услов, тогаш оставината ќе се расправа врз основа на порано направениот тестамент. *(Пресуда на Врховниот суд на Босна и Херцеговина Гж 178/70 од 4.II.1971 година).*

4.Со раскинување на договорот за доживотна издршка, кој содржел и одредба дека „отпаѓа секој тестамент што е до сега напишан“ – губи важност и оваа одредба, така што се смета дека тестаментот не е отповикан. *(Пресуда на Врховниот суд на Хрватска Гзз 123/49 од 13.IX.1949 година).*

Вториот начин на отповикување на тестаментот е молкум. Тоа може да се направи со конклюдентно дејствие - со уништување на тестаментот или со правење на нов полноважен тестамент чија содржина во целост или

делумно е спротивна со содржината на порано составениот тестамент. Уништувањето на писменото може да биде со кинење, со палење, со бришење на содржината на тестаментот и слично. Завештателот уништувањето на тестаментот го прави лично и намерно. Тоа може да биде направено и од страна на трето лице, доколку тоа со знаење и по налог на завештателот го уништи неговиот тестамент. Но доколку по смртта на завештателот биде уништен тестаментот без негова дозвола, во тој случај не станува збор за отповикување на тестаментот. Тестаментот кој е загубен, скриен или уништен без знаење на завештателот не се смета за отповикан и ќе произведе правно дејство, ако на несомнен начин тоа биде утврдено. Во таа насока законодавецот предвидува дека тестаментот што е уништен случајно или со дејствие од некое друго лице, тестаментот што е загубен, скриен или зафрлен по смртта на завештателот или пред неговата смрт, но без негово знаење, ќе произведе дејствија на полноважен тестамент ако заинтересираното лице докаже дека тестаментот постоел, дека е уништен, загубен, скриен или зафрлен, дека бил составен во форма пропишана со законот и ако ја докаже содржината на оној дел од тестаментот на кој се повикува (чл. 95 од ЗН).

Ако завештателот направи нов тестамент, тоа автоматски не значи дека се отповикува целата содржина на претходно направениот тестамент. Поради тоа, завештателот може да направи повеќе тестаменти и сите да произведуваат правно дејство, под услов нивната содржина да не биде противречна. Така, само правењето на тестамент чија содржина е спротивна на порано направениот тестамент произведува отповикување на тестаментот. Во таа смисла, законодавецот пропишува дека ако со подоцнежниот тестамент изречно не се отповика поранешниот тестамент, одредбите од порано составениот тестамент остануваат во сила, доколку не се во спротивност со одредбите на подоцнежниот тестамент. Ако завештателот го уништил подоцнежниот тестамент, поранешниот тестамент повторно добива сила, освен ако се докаже дека завештателот не го сакал тоа (чл. 118 ст. 2 ЗН).

Судска пракса:

1.Ќе се смета дека оставителот го отповикал тестаментот со тоа што истиот ќе го искине, без потполно уништување, доколку се утврди дека тоа кинење е извршено со цел да се поништи волјата изразена во тестаментот. *(Одлука на Окружниот суд во Ниш, Гж. 2556/80).*

2.Кога тестаментот е направен во повеќе еднакви изворни примероци, со уништувањето и на еден од нив, тестаторот може да ја изјави својата волја да го отповика тестаментот. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 233/88).*

3.Кога е тестаментот отповикан со проста изјава дадена во форма на полноможен тестамент, отповиканиот тестамент не добива правна сила ако завештателот намерно ја уништи изјавата за отповикување на тестаментот. *(Одлука на Окружниот суд во Ваљево, Гж. 728/04 од 26.IV.2004 година).*

Третиот начин на отповикување на тестаментот е со располагање со завештаниот предмет. Завештателот останува сопственик на сите ствари и права кои влегуваат во неговиот имот сè до моментот на смртта, така што тој може по правењето на тестаментот слободно да располага со предметите кои во тестаментот ги завештал на определено лице. Ова од причина што тестаментот произведува правно дејство дури во моментот на смртта на завештателот. Сè до тој момент, за време на живот завештателот може слободно да располага со неговиот имот. Во таа насока, законодавецот предвидува дека „секое подоцнежнo располагање од страна на завештателот со определен предмет што му го завештал некому има за последица отповикување на завештувањето на тој предмет“ (чл. 119 од ЗН).

3. Толкување на тестаментот

При составувањето на тестаментот пожелно е завештателот да се користи со *јасен и прецизен стил* на изразување и пишување. Во спротивно, по отворањето и извршувањето на тестаментот, можат да се постават бројни дилеми поврзани со одредени нејасни одредби во тестаментот, и да не е можно со сигурност да се утврди што сакал завештателот да каже и која била неговата вистинска намера. Од овие причини, уште од појавата на тестаментот, биле предвидени посебни *правила за толкување на тестаментот*. Вакви правила денес се предвидени во сите современи наследни права, меѓу кои спаѓа и нашето наследно право.

Постојат повеќе причини поради кои се наметнува потребата од толкување на тестаментот. Пред сè до потребата од толкување може да дојде кога помеѓу универзалните и сингуларните сукцесори ќе се јави *спор во однос на определени факти и околности* кои се предвидени во тестаментот. До потребата од толкување може да доведе нејасноста и двосмисленоста на одредена одредба во тестаментот, погрешната употреба на одреден збор, погрешна употреба на граматичките правила, двојното или повеќекратното значење на одреден збор, неправилното користење на одредени стручни правни термини, користење на странски зборови, недовршени мисли и слично.

Наведените причини ја налагаат потребата од толкување на последата волја на завештателот, за да таа биде во целост испочитувана, така како што завештателот предвидел. *Целта на толкувањето на тестаментот е да се утврди вистинската намера на завештателот*. За таа вистински да се утврди, потребно е да се води *сметка за околностите од кои се раководел завештателот* при составувањето на тестаментот, како и *да се утврдат причините, мотивите и желбата* на завештателот да располага со својот имот на предвидениот начин. Утврдувањето на вистинската намера на завештателот

е значајно за да може правилно да се реализира и изврши неговата последна изјава на волја со која тој прави распределување на имотот за случај на смрт.

Во нашето наследно право се предвидени *два вида на толкување* на тестаментот – *основно и дополнително*. Притоа, *основната цел* на толкувањето е да се определи вистинската намера на завештателот. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека „одредбите од тестаментот треба да се толкуваат според вистинската намера на завештателот“ (чл. 102 ст. 1 од ЗН). *Основното* толкување може да се однесува на утврдувањето на значењето на одредени одредби или изрази кои се предвидени во содржината на тестаментот, а се нејасни и спорни. Толкувањето во однос на спорните одредби и изрази го дава судот кој што е должен своето мислење да го образложи во решението. Ако не може да го утврди значењето на спорните одредби и изрази во тестаментот, судот може да ја утврди вистинската намера на завештателот врз основа на факти и околности што не се присутни во тестаментот (писма, дневник и слично). За утврдувањето на ваквите факти судот може странките да ги упати на *спор*. Сепак, со толкувањето не може да се менува основната содржина на тестаментот, додека непотполните одредби се сметаат како да не постојат во тестаментот.

За разлика од основното, *дополнителното* толкување на тестаментот се однесува на некоја околност или факт што имаат дејство на целиот тестамент или само на одредени негови одредби. И дополнителното толкување служи за да се утврди вистинската намера на завештателот. Во случај кога не може да се утврди вистинската намера на завештателот со основното толкување, тогаш се применува дополнителното толкување. Според ова толкување, во случај на сомневање треба да се прифати она што е поповолно за законскиот наследник или за лицето на кое со тестаментот му е наложена некоја обврска (чл. 102 ст. 2 од ЗН). Во теоријата се истакнува дека законодавецот го предвидува ова решение тргнувајќи од претпоставката дека, кога завештателот прецизно и јасно не се изјаснил, тогаш тој сакал да се применат правилата што важат за

законското наследување. Второто правило, во случај кога постои сомневање, оди во прилог на лицето кое треба да исполни одредена обврска. Ова се прави со цел да се отстрани било какво сомневање според кое должникот ќе треба да биде оптоварен повеќе од она што го побарал завештателот.

Овие правила на толкување се применуваат за разрешување на спорот само во случај кога судот нема да може да ја утврди вистинската намера на завештателот и кога освен истражувањето на одредбите во тестаментот, се анализирани и околности надвор од тестаментот, а сомневањата и понатаму останале да постојат.

Судска пракса:

Тужителите не докажаа дека волјата на С.Е. била манлива во било која смисла, ниту дека истата пред смртта зборувала како не сака да состави тестамент. Понатаму, околноста дека С.Е. умрела по 14 години од составувањето на тестаментот, не е во колизија со одредбата од тестаментот според која исто важи за случај да таа брзо, односно ненадејно имре. Таа одредба не може да се толкува така тестаментот да произведува правно дејство само во случај на релативно скора смрт на завештателот по составувањето на тестаментот, туку така да завештателот го задржува за себе правото на поинакво располагање со својот имот за случај на смрт, во случај на долга болест, кое право секако дека и припаѓа, со оглед на можноста за отповикување на тестаментот сè до смртта на завештателот. *(Одлука на Апелациониот суд во Нови Сад, Gž.609/13 од 21.05.2013).*

4.Ништовност на тестаментот

Тестаментот може да се поништи само по смртта на завештателот, доколку не се исполнети суштествените услови за неговата полноважност. И покрај тоа што често се поистоветува, поништувањето на тестаментот се разликува од отповикувањето на тестаментот. Тестаментот може да го отповика само завештателот во текот на својот живот, додека поништувањето

на тестаментот може да го бараат само правно заинтересираните лица *по смртта на завештателот*.

За да биде поништен тестаментот треба да се исполнети законски предвидените *причини* за поништување на последната изјава на волја на завештателот. Според нашето наследно право, неисполнувањето или постоењето на недостатоци во однос на суштествените елементи за полноважност на тестаментот доведуваат до ништовност на тестаментот. Покрај *општите суштествени услови* за полноважност, кои се однесуваат за сите форми на тестаменти, тестаментот може да биде поништен и доколку недостасува некој од *посебните суштествени елементи* за полноважност на секој вид тестамент одделно.

Тестаментот е ништовен доколку лицето што го составило немало наполнето 15 години или доколку не било способно за расудување. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека „тестаментот е ништовен ако во времето на неговото составување завештателот немал 15 години или не бил способен за расудување“ (чл. 62 ст. 2 од ЗН).

Тестаментот ќе биде ништовен и доколку постојат недостатоци во однос на слободно изјавената волја на завештателот да располага со својот имот за случај на смрт. Законодавецот пропишува дека тестаментот ќе биде ништовен ако завештателот бил натеран со закана или присилба да го состави или одлучил да го состави поради тоа што бил измамен или се наоѓал во заблуда (чл. 63 ст. 1 од ЗН). Притоа, заканата, присилбата или измамата повлекува ништовност на тестаментот и кога потекнува од трето лице. Основ за поништување на тестаментот, меѓу другото, претставува и заблудата за мотивот на завештателот за составување на тестаментот. Доколку само некои одредби се направени под закана или присилба, поради измама или во заблуда, тогаш само тие ќе бидат ништовни.

Третата причина за ништовност на тестаментот е *повредата на законски предвидената форма и условите* предвидени со закон. Законот за наследувањето пропишува дека „полноважен е оној тестамент кој е составен во форма утврдена со закон и под условите предвидени со закон“ (чл. 65 од ЗН). Покрај општите услови за полноважност на тестаментот, законодавецот за секој одреден вид на тестамент предвидува и посебни суштествени услови за полноважност, кои се истовремено и причини за ништовност на посебниот вид на тестамент. За ништовноста на тестаментот судот води сметка по *службена должност*. Во оваа смисла законодавецот предвидува ништовност на одредени одредби, како што се на пример располагањата во корист на судијата, записничарот и сведоците на тестаментот, како и на предците, потомците, браќата и сестрите и на брачните другари на овие лица. Таков е примерот и со располагањата кај усниот тестамент во корист на сведоците и нивните поблиски роднини.

Поништувањето на тестамент, освен во случаите предвидени со законот, се врши по *предлог на лицата кои за тоа имаат правен интерес*. За да отпочне да постапува судот во постапката за поништување на тестаментот, заинтересираното лице мора својот правен интерес да го докаже, односно да го направи веројатен. Во спротивно судот ќе го одбие барањето за поништување на тестаментот.

Како *лица кои што имаат правен интерес* да го поништат тестаментот на завештателот се јавуваат законските и тестаменталните наследници, како и легатарите. Во случај кога се доведени во прашање и интересите на државата, тогаш како страна се јавува и *јавниот правобранител*. Судот во постапката треба посебно да води сметка за *интересите на малолетните лица* и на *лицата кои самите не се способни да се грижат за своите права и интереси*.

Во зависност од причината за ништовност, тестаментот може да биде ништовен во *целост или делумно*. Во случај кога како причина се јавува

неспособноста за расудување на завештателот, возраста под 15 години, како и формата на тестаментот, тогаш тестаментот ќе биде ништовен *во целост*. Кога причина за поништување на тестаментот е заканата или присилбата, измамата или заблудата, и доколку таа се однесува на правењето на тестаментот воопшто, тогаш тестаментот ќе биде ништовен во целост. Доколку овие причини се однесуваат *само на одреден дел* од тестаментот, тогаш *тестаментот ќе биде делумно ништовен*. Ако причината за ништовност на тестаментот доведува до делумна ништовност на тестаментот, заинтересираното лице го определува обемот, односно одредбите кои ќе ги поништува. Во спротивно, ако станува збор за причини кои доведуваат до целосна ништовност на тестаментот, заинтересираното лице може да бара да биде поништен целиот тестамент, а не и негов одреден дел.

Поништувањето на тестаментот е врзано со одредени *преклузивни рокови* утврдени со закон. Поради тоа, овластените лица кои што имаат право да поднесат барање за поништување на тестаментот мора тоа да го направат во законски определените рокови (чл. 94 од ЗН). Согласно законските одредби, рокот за поништување на тестаментот изнесува *една година* откако овластените лица разбрале за постоењето на причината за ништовност (*субјективен рок*), а најдоцна за *десет години* од прогласувањето на тестаментот (*објективен рок*). Притоа, овој рок не може да започне да тече пред да биде прогласен тестаментот. Најпосле, поништувањето на тестамент спрема несовесното лице може да се бара во рок од *20 години* од прогласувањето на тестаментот.

Судска пракса:

1. Врховниот суд на Република Македонија наоѓа дека е правилно е утврдено дека во конкретниот случај не се исполнети законските претпоставки за ништовност на тестаментот, со оглед да од утврденото произлегува дека во моментот на склучување на тестаментот, завештателката била способна за расудување, односно била свесна дека прави тестамент, како и за начинот на распоредување на имотот со самиот тестамент. Судот при одлучувањето ги

ценеше наводите во ревизијата дека способноста на покојната М. за расудување во последните два - три месеца пред смртта била намалена, не била ориентирана во просторот и времето и за неа цело време се грижела тужителката Д., а судијата не е стручно лице да се произнесе за здравјето на оставителката, но најде дека се неосновани. Ова од причина што судијата кој го составил предметниот тестамент постапувал согласно своите овластувања и при составувањето на тестаментот, имајќи во предвид дека се работи за повозрасно лице, внимавал дали завештателот е со бистар ум, дали му е јасно што превзема со конкретното дејствие и дали е сигурна во изразената волја да го распредели имотот. Во моментот на составувањето на тестаментот покојната М. била сигурна во волјата при распределбата на имотот и составување на тестаментот, а својата волја ја дала свесно и го предупредила судијата да не дозне никој за тестаментот, кој е израз на нејзината волја. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија, Рев2.бр.496/2014).*

2.Правилен е заклучокот на пониските судови дека во конкретниот случај не се исполнети законските услови од член 63 од Законот за наследување, од причина што покојната Н., во моментот кога ја изразила својата волја пред сведоците Н.М. и К.К., била свесна што значи не станува збор дека кај покојната постоела заблуда или дека пак таквиот тестамент бил направен под закана, присилба, измама или заблуда. Исклучителните околности од субјективна природа во кој бил завештателот е нејзината болест, легната во кревет, а смртта настапила после три дена од изразената волја за составување усмен тестамент. Следствено на ова, полноможен е и склучениот договор за дар на ден 09.12.2011 година помеѓу тужените, како мајка и син, врз основа на кој првотужената користејќи го правото на сопственост по своја волја не присилена од никого му го поклонила предметниот недвижен имот на тужениот Р. Следствено на ова, овој суд наоѓа дека одлуките на пониските судови се правилни и законити. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија, Рев2.бр.835/2013).*

3. Според Врховниот суд на Република Македонија правилен е заклучокот на пониските судови дека е неосновано тужбеното барање на тужителката од причини што не се исполнети условите предвидени во член 63 од Законот за наследување за водење постапка за ништовност, бидејќи од ниту еден доказ во текот на постапката не се докажало дека покојната и мајка М. го составувала тестаментот под закана, присилба или пак дека била под заблуда за одредени факти. Ова дотолку повеќе што, видно од самиот тестамент кој е составен во законски пропишана форма своерачно и пред двајца сведоци покојната мајка на тужителката и тужениот ја изразила својата волја за начинот на наследувањето на нејзиниот имот со кој располагала во моментот на составувањето на тестаментот. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија на ден 03.04.2014 година под Рев2.бр.93/2013).*

4.Пониските судови правилно го примениле материјалното прво, кога го одбиле тужбеното барање на тужителот како неосновано. Ова од причина што, судовите утврдиле дека тестаторката го составила тестаментот при што имотот го оставила на тужениот, според нејзината последна волја и желба, а тужителот со ниту еден доказ не го докажал спротивното, односно дека нејзината волја била поинаква од веќе утврдената. Имено, тестаментот не бил составен ниту под присилба, ниту во заблуда, а тестаторката за времето додека била болна истата била свесна и контактибилна.

Врховниот суд на Република Македонија, ценејќи ги ревизиските наводи, најде дека правилно пониските судови нашле дека тужбеното барање на тужителот е неосновано, од причина што во конкретниот случај врз основа на исказите на сведоците, како и извршеното медицинско вештачење, судовите утврдиле дека не постоеле причини поради кои се барало поништување на тестаментот, а тоа е дека покојната тестаторка не била способна за расудување кога го составила своерачниот тестамент и дека кај лицата со дијагноза како нејзината - неурозис, никогаш не е намалена или исклучена способноста за управување со своите постапки и способноста за сфаќање на нивното значење и способноста за расудување, а немало податок дека истата се лекувала од некаков потежок тип на душевно растројство. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија Рев2.бр.327/2012).*

5.Не се дозволени договорите со кои едната страна се лишува од правото слободно да располага со својот имот во случај на смрт.

(Решение на Врховниот суд на Србија Гзз 174/50 од 22.V.1950).

6.Тестаментот може да е составен и под психолошка присила ако е направен под страв од напуштање, во време на најсериозна загрозеност и постоење на свест за неможност од оздравување и за смртна опасност.*(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев 4393/01 од 20.VI.2002).*

7.Околноста дека завештателот бил наговорен да направи одредено располагање во тестаментот не го прави тестаментот ништовен. *(Одлука на Врховниот суд на Хрватска Рев. 400/87 од 04.VI.1987).*

8.Тестаментот не е неважечки само затоа што завештателот не го потпишал секој лист од кој е составен тестаментот. *(Одлука на Врховниот суд на Југославија Рев 617/63).*

9.Лицето кое не спаѓа во кругот на лица кои по законскиот ред за наследување би биле повикани за наследство кога не би имало тестамент, ниту би му припаднало некое право

доколку тестаментот се поништи, не е активно легитимирано за водење парница за поништување на тестаментот. (*Пресуда на Врховниот суд на Србија, Рев. 3381/91 од 05.02.1992*).

10. Активна легитимација за барање на поништување на тестамент им припаѓа на оние лица кои имаат позитивен или негативен правен интерес. (*Решение на Врховниот суд на Федерацијата на БиХ бр. 39 0 Р 000141 10 Рев. од 26.01.2012*).

Седми дел

НАСЛЕДНОПРАВНИ ДОГОВОРИ

I. Општо за наследноправните договори

Од појавата на наследното право, па сè до денес, се појавиле различни видови на наследноправни договори. Корените на наследноправните договори потекнуваат од старото египетско и грчко право, но нивниот најголем развој се бележи во средновековното германско и француско право. Во одредени периоди од човековата историја тие биле забранети, додека во други биле дозволени. Во наследноправните системи кои го предвидуваат *договорот за наследување*, по својата правна сила тој претставува посилен правен основ и има приоритет во примената пред тестаментот и законот.

На македонските простори договорот за наследување беше присутен во периодот помеѓу двете светски војни, врз основа на примената на Српскиот граѓански законик од 1844 година. По Втората светска војна, судската пракса, како и новите правни прописи го укинаа договорот за наследување како правен основ за наследување во нашето наследно право. Како причина за ова се наведува дека тој претставувал *застарена феудална форма* за зачувување

на целината на имотот, како и поради неговиот *спекулативен карактер* кој доведувал до бројни спорови. Ова становиште е прифатено и во Законот за наследувањето, според кој „ништовен е договорот со кој некој ја остава својата оставина или нејзин дел на својот содоговарач или на трето лице“ (чл. 7 од ЗН).

По своето определување, договорот за наследување претставува правно дело, договор со кој едно лице (договорен оставител) целиот или дел од својот имот му го остава на другата договорна страна или трето лице (договорен наследник) по неговата смрт. Во законодавната практика овој договор се појавува во неколку облици, и тоа: 1) како основ за универзална сукцесија; 2) како основ за сингуларна сукцесија и 3) како негативен договор за наследување. Првите два договори се познати како *позитивни договори за наследување*. Со договорот за наследување како *основ за универзална сукцесија* (договор за наследување во потесна смисла), договорните страни одредуваат дека оној кој ќе ја надживее другата договорна страна ќе биде негов наследник, или пак евентуално тоа може да биде и трето лице. Со договорот за наследување како *основ за сингуларна сукцесија* (договорен легат), договорните страни за предмет на договорот предвидуваат одредена ствар или право од оставината да му припадне на договорната страна. Договорот за наследување може да се јави како *едностранобврзувачки*, склучен само во корист на едната страна. Но, исто така, тој може да се јави и како *двостранобврзувачки* договор за наследување, кога е во корист на двете договорни страни. Најпосле, последниот облик е *негативниот договор за наследување*, со кој законскиот наследник се откажува од идното наследство.

Во поглед на прашањето кои лица можат да се јават како *договорни страни* на договорот за наследување се присутни различни решенија. Според германското и швајцарското право, договорот за наследување може да биде склучен *помеѓу било кои лица*. Во француското право договорот за подарок на идни ствари може да биде склучен *исклучиво само во корист на брачниот*

партнер (чл. 1093 и 1096 Cciv), како и помеѓу *брачните другари* *заемно* или *во корист на нивните потомци*, без разлика дали овој договор е составен дел на брачниот договор или е склучен како посебен договор. И Австрискиот граѓански законик, слично како и францускиот, дозволува склучување на договорот за наследување *само помеѓу брачните партнери* (§602 и §1249 ABGB). Со измените на законикот од 1817 година оваа можност е предвидена и за *свршениците*, под услов подоцна тие да стапат во брак. Во австриското право исто како и во француското, договорот за наследување освен во корист на брачниот или брачните партнери може да биде склучен и *во корист на трети лица*, а тоа се најчесто *децата* на договорниот оставител.

Во науката се истакнува дека договорот за наследување мошне често се применува во практиката како *инструмент за планирање на наследувањето* и се користи во комбинација со уредувањето на брачниот режим и наследувањето помеѓу брачните другари, но понекогаш вклучува и други членови на семејството. Ваквиот договор им овозможува на родителите да ја обезбедат имотната состојба на нивното дете кое стапило во брак и на децата кои ќе се родат во бракот.

По својата форма договорот за наследување претставува *строго формално правно дело*. Тој се склучува во форма на *јавна исправа составена од нотар* во истовремено присуство на двете страни, најчесто според правилата кои се применуваат за составување на јавен тестамент. Предмет на договорот за наследување претставува целата или пак дел од оставината со која договорниот оставител располага за случај на смрт. Ваквото располагање врз основа на договорот за наследување не е неограничено. Имено, слободата на договорниот оставител да располага со својата оставина врз основа на договорот за наследување, пред сè *е ограничена со правото на нужен дел* (§2303 BGB, чл. 481 CCS, чл. 1254 ABGB, чл. 913-914 Cciv). Во случај на повреда на нужниот дел, нужните наследници можат да бараат редукација на располагањата направени со договорот за наследување.

И покрај критиките, договорот за наследување има многу подобри карактеристики од другите наследноправни договори, како што е договорот за доживотна издршка. Ова од причина што со договорот за наследување *остануваат загарантирани правата на нужните наследници и на доверителите*, што не е случај со договорот за доживотна издршка.

Во нашето наследно право, освен договорот за наследување, законодавецот за ништовни ги прогласува и другите видови на наследноправни договори. Во таа смисла, законодавецот предвидува ништовност на *договорот за идно наследство и легат*. Така, законодавецот пропишува дека е ништовен договорот со кој некој го отуѓува наследството на кое се надева, како и секој договор за наследство на трето лице кое е уште живо. Ништовен е и договорот за легат или за некоја друга корист со кој еден договарач се надева на наследство кое уште не е отворено (чл. 8 од ЗН). Законодавецот предвидува ништовност и на *договорот за содржината на тестаментот*. Така, ништовен е договорот со кој некој се обврзува да внесе некоја одредба во својот тестамент, или да не ја внесе, да отповика некоја одредба од својот тестамент, или да не ја отповика (чл. 10 од ЗН). Најпосле, и покрај тоа што изречно не е предвидено, законодавецот го прогласува за ништовен и *договорот со кој некој се откажува од наследството што не е отворено*, со оглед дека таквата изјава нема никакво правно дејство (чл. 132 од ЗН).

Забранувајќи го договорот за наследување и другите наследноправни договори со кои се располага со идно наследство или легат и се ограничува содржината на тестаментот, законодавецот создаде нови наследноправни договори, односно ги предвиде и дозволи договорот за отстапување на имот за време на живот и договорот за доживотна издршка. Законот за наследувањето од 1996 година, за разлика од поранешните прописи (ЗН од 1955 и ЗН од 1973), во својата содржина не ги уреди овие договори. Со ова беше прекината децениската традиција овие договори да се уредуваат од страна на наследно-правното законодавство. Една од новините во Закон за облигационите односи

од 2001 година, беше уредувањето на договорот за отстапување на имот за време на живот (чл. 1022-1028) и договорот за доживотна издршка (чл. 1029-1035). Овие договори, и покрај тоа што по својата правна природа се од *облигационоправен карактер*, имаат *поголемо значење во наследното право*, со оглед дека предизвикуваат и одредени наследноправни дејства. Имајќи ги предвид спецификите на договорот за отстапување на имот за време на живот и договорот за доживотна издршка, како и досегашната нивна примена во практиката, не може да не се забележи дека тие се користат како начин на *договорно определување на наследниците* на оставителот.

Примери од пракса:

1. Договор за наследување

Склучен на ден _____ година, помеѓу:

1. Марио Ристовски од Скопје со живеалиште на ул. Гоце Делчев бр. 75 со ЕМБГ 1207960342028 и бр на л. к. 98234 издадена од МВР Скопје, сопруг и

2. Лина Ристовска од Скопје со живеалиште на ул. Гоце Делчев бр. 60 со ЕМБГ 1905965455001 и бр, на л.к. 312457, сопруга.

Член 1

Со овој договор договорните страни се согласија целокупниот имот на сопругот како договорна страна кој се состои од:

по неговата смрт да и припадне во наследство на неговата сопруга како единствен наследник без никакви обврски под услов да го надживее.

Член 2

Договорните страни, исто така, се согласија целокупниот имот на сопругата како договорна страна кој се состои од:

по нејзината смрт да и припадне во наследство на нејзиниот сопруг како единствен наследник без никакви обврски под услов да ја надживее.

Член 3

Договорните страни го склучуваат овој договор при чиста свест, здрав разум и без присила и закана од други лица свесни за околностите под кои го склучуваат и неговите последици.

Член 4

Овој договор договорните страни можат да го раскинат само со заемна согласност и во писмена форма заверена кај нотар.

Член 5

Договорот кој договорните страни го склучуваат ќе прозведе правно дејство во моментот на смртта на оставителот. Сè до тој момент оставителот на наследството е слободен по своја волја да располага за време на живот со наведениот имот предмет на овој договор. Со договорот не може да биде опфатен делот од оставината што им припаѓа на нужните наследници.

Член 6

Договорните страни се согласни во случај на спор да биде надлежен Граѓанскиот суд во Скопје.

Договорни страни:

Оставител на наследството

Договорен наследник

2. Договор за откажување од наследство

Склучен на ден _____ година, помеѓу:

1. Драган Димов од Скопје со живеалиште на ул. Киро Крстев бр. 16 со ЕМБГ 12079490342028 и бр на л. к. 2234 издадена од МВР Куманово, како родител и

2. Драгана Димова од Скопје со живеалиште на ул. Киро Крстев бр. 16 со ЕМБГ 1905965455001 и бр, на л.к. 42457, како негова ќерка.

Член 1

Со овој договор договорната страна Драгана Димова, се откажува безусловно и неотповикливо од наследството на својот татко Драган Димов.

Член 2

Договорната страна Драгана Димова се откажува во целост и без никаков надомест од наследството кое треба да го стекне како ќерка на другата договорна страна и законски наследник од прв наследен ред не барајќи ништо за возврат од нејзиниот родител. Притоа, е согласна по ниту еден основ да не го оспорува ваквиот договор.

Член 3

Драган Димов, како друга договорна страна и родител е согласен со откажувањето од идното наследство на неговата ќерка Драгана Димова.

Член 4

Договорните страни истакнуваат дека го склучуваат овој договор при чиста свест, здрав разум и без присила и закана од нивна или страна на трети лица и се свесни за околностите под кои го склучуваат и неговите последици.

Договорни страни:

Оставител на наследството

Договорен наследник

3. Договор за располагање со идно наследство

Склучен на ден _____ година, помеѓу:

1. Ивица Донеvски од Скопје со живеалиште на ул. Киро Ботев бр. 36 со ЕМБГ 12079690342028 и бр на л. к. 2234 издадена од МВР Куманово, како заемодавач

2. Драган Кимов од Скопје со живеалиште на ул. Христо Ботев бр. 26 со ЕМБГ 2005965455001 и бр, на л.к. 42457, како заемо примач.

Член 1

Со овој договор договорните страни се согласија заемодавачот да му исплати на заемопримачот парична вредност во висина од 100 000 евра во денарска противвредност на денот на потпишувањето на овој договор. За возврат заемопримачот се обврзува да му го пренесе своето право на наследство спрема своите родители кое заемодавачот ќе може да го релизира во моментот на нивната смрт.

Член 2

Договорните страни го склучуваат овој договор при чиста свест, здрав разум и без присила и закана од други лица свесни за околностите под кои го склучуваат и неговите последици.

Член 3

Договорните страни се согласни во случај на спор да биде надлежен Граѓанскиот суд во Скопје.

Член 4

Овој договор е склучен во шест примероци од кој за секоја од договорните страни по три примероци.

Договорни страни:

Оставител на наследството

Договорен наследник

II. Договор за отстапување на имот за време на живот

1. Општо за договорот за отстапување на имот за време на живот

Во нашето законодавство корените на договорот за отстапување на имот за време на живот произлегуваат од животната практика на нашиот народ - предокот кој неможел повеќе самиот да ја обработува земјата да им го распредели имотот на своите потомци уште за време на својот живот. Законодавецот ја озакони ваквата практика по Втората светска војна со Сојузниот закон за наследување од 1955 година, прифаќајќи ги ваквите договори за полноважни и валидни.

Според важечкото право, договорот за отстапување на имот за време на живот, претставува повеќестран договор со кој отстапувачот се обврзува да им го отстапи целиот свој имот или дел од имотот на своите потомци уште за време на животот (чл. 1022 од ЗОО). Со тоа потомците уште за време на животот на отстапувачот (предокот) го добиваат својот дел од наследството.

Во практиката овој договор најчесто се појавува како *самостоен*, но може и да му *претходи* на склучувањето на договорот за доживотна издршка, каде како примател на издршката се јавува отстапувачот – предокот. Во зависност од тоа, договорот за отстапување на имот за време на живот може да се јави како: 1) даровно правно дело, кога отстапувачот не бара ништо за возврат од потомците; 2) мешовито правно дело, кога се договорени одредени несразмерни давања и 3) товарно и алеаторно правно дело, кога отстапувачот договорил договор за доживотна издршка.

По своите карактеристики договорот за отстапување на имот за време на живот претставува: консензуален, формален, едностранообврзувачки или

двостранообврзувачки, даровен или товарен и каузален договор. Договорот за отстапување на имот за време на живот е *консензуален договор* бидејќи настанува во моментот кога договорните страни ќе се согласат за суштествените елементи на договорот. Тој е *строго формален договор* поради тоа што се склучува во писмена форма со учество на надлежен орган – судот или нотарот, во вид на јавна исправа. Договорот за отстапување на имот за време на живот има карактеристика на *едностранобврзувачки* кога предокот не побарал за возврат ништо од страна на потомците. Во таков случај овој договор се јавува и како *даровен*. Договорот за отстапување на имот се јавува како *двостранообврзувачки* во случај кога отстапувачот задржал одредени права на имотот кој што го отстапил или пак договорил одредено давање од страна на потомците, како што е плаќањето на рента. Кога ваква обврска е договорена, во тој случај договорот за отстапување на имот добива карактер на *товарен* договор. Најпосле договорот за отстапување на имот претставува *каузален договор* бидејќи целта поради кој истиот се склучува е видлива, а тоа е распределувањето на имотот на отстапувачот на неговите потомци уште за време на живот.

Значењето на договорот за отстапување на имот за време на живот е големо, бидејќи врз основа на него наследниците на предокот уште *за време на животот* го добиваат своето наследство. Врз основа на тоа, тие не мора да чекаат нивниот предок да почине за да може да се стекнат со неговиот имот. Со овој договор, исто така, се овозможува *имотот* кој што предокот не може да го управува *да биде пренесен на наследниците, кои се во состојба подобро да управуваат со него*. На крајот, договорот за отстапување на имот е значаен бидејќи со *авторитетот на предокот* се спречуваат евентуалните судири и кавги околу имотот помеѓу потомците.

2. Субјекти на договорот за отстапување на имот за време на живот

Субјекти на договорот за отстапување на имот за време на живот можат да бидат *исклучиво предокот и неговите деца*. Понатамошните потомци можат да бидат страна во договорот врз основа на правото на претставување, само кога нивните предок (дете на отстапувачот) умрел претходно. Во овој договор *предокот* (татко, мајка, дедо, баба) секогаш се јавува како *отстапувач на имотот*, додека *децата и понатамошните потомци се јавуваат како приматели на отстапениот имот*.

Законската определеност на субјектите кои можат да го склучат овој договор е *специфичност* која го разликува договорот за отстапување на имот од другите договори во кои не постојат вакви законски ограничувања. Од друга страна, фактот што како субјекти на овој договор се појавуваат предокот и наследниците од првиот наследен ред, го прави овој договор многу *поблизок со наследното право*, отколку со облигационото право.

Со овој договор отстапувачот може да го опфати и својот *брачен другар* (како примател на дел од имотот, како корисник на одредени права), за што е потребна и неговата согласност (чл. 1027 ст. 1 од ЗОО). Во спротивно, ако брачниот другар не се согласи, тогаш тој *го задржува своето право на нужен дел*. Заради определување и намирување на неговиот нужен дел, деловите на имотот на отстапителот што им се отстапени на неговите потомци се сметаат како *подарок*. Други роднини на отстапувачот или пак трети лица *не можат* да се јават како субјекти на договорот за распределба на имот за време на живот. Евентуалното располагање со договор склучен помеѓу предокот и други блиски роднини кои не влегуваат во кругот на наследници од првиот законски наследен ред ќе се смета за *договор за подарок*.

Судска пракса:

1. Не може да се третира како наследство и на наследниците да им се врачува имот што тие уште за време на татковиот живот го добиле во сопственост и кој како таков не може да претставува дел од неговата оставина.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гзз. бр. 274/48 од 20.VIII.1948 година).

2. Привидно договорената купопродажба нема правна важност на договор со кој предокот за време на живот ја распределува својата оставина на своите потомци, иако тоа било вистинската волја на странките, бидејќи договорот од тој вид мора да биде заверен од страна на судија и со него да се согласат децата, односно потомците на предокот.

(Одлука на Врховниот суд на Словенија, Гж. 5004/82).

3.Предмет на договорот за отстапување на имот за време на живот

Предмет на договорот за отстапувањето на имот за време на живот може да биде само *имотот* што отстапителот го имал *во моментот на склучувањето на договорот*. Притоа, имотот што е предмет на отстапување и распределба мора да биде *индивидуално определен и специфициран*. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека е ништовна одредбата во договорот со која се предвидува како ќе се распоредат добрата што ќе бидат дополнително најдени во оставината на отстапителот (чл. 1024 ст. 2 од ЗОО).

Со договорот за отстапување на имот за време на живот отстапителот може да располага во *целост или делумно* со својот имот. При отстапувањето, отстапителот може за себе, за својот брачен другар или за некое друго лице, да го *задржи* правото на плодоуживање на сите отстапени добра или на некои од нив, како и да *договори* доживотна рента во натура или во пари или доживотна издршка, или *некој друг надоместок* (чл. 1026 ст. 1 од ЗОО). За ваквата можност *судот или нотарот* се должни задолжително да го *поучат*

отстапителот. Ако плодотуживањето или доживотната рента се договорени за отстапителот и за неговиот брачен другар заедно, во случај на смрт на едниот од нив, плодотуживањето и рентата му припаѓаат во целост на другиот до неговата смрт, ако не е нешто друго договорено, или ако нешто друго не произлегува од случајот (чл. 1026 ст. 2 од ЗОО).

4. Форма на договорот за отстапување на имот

Договорот за отстапување на имот претставува *строго формален договор*. Поради неговото големо значење, овој договор мора да биде составен во *писмена форма* и да биде *заверен од страна на надлежен судија или нотар*, кој постапува на начин и во постапка со која се уредува заверката на јавни исправи. Во таа смисла, судијата или нотарот се должни пред да го заверат договорот во присуство на договорните страни, *да ги предупредат страните за последиците* што произлегуваат од овој договор.

5.Услови за полноважност на договорот за отстапување

на имот за време на живот

Со оглед на значењето и важноста на договорот за отстапување на имот за време на живот за предокот и потомците, за да биде истиот полноважен, покрај *опитите претпоставки*, треба да бидат исполнети и *посебни претпоставки* кои се специфични за овој договор. *Прво*, договорни страни на овој договор можат да бидат исклучиво предокот, неговите деца и нивните потомци, а со изјавена согласност тоа може да биде и брачниот другар, ако е и

тој опфатен во договорот. *Второ*, отстапувањето и распоредувањето на имотот ќе биде полноважно единствено ако со тоа се согласиле сите потомци и брачниот другар на оставителот кои спред законот ќе бидат повикани да ја наследат неговата оставина. *Трето*, со начинот на кој предокот го отстапил и распоредил имотот мора да се согласат сите деца и други потомци кои се јавуваат како приматели на имотот. Притоа, согласноста не мора да биде дадена истовремено. Доколку некој потомок не дал согласност, тој може да ја даде дополнително во иста форма. Отстапувањето останува полноважно и во случај кога потомокот што не се согласил умрел пред оставителот, а не оставил свои потомци, или се откажал од наследството или е исклучен од наследството, или пак е недостоен за наследување. Доколку со направеното отстапување *не се согласи* некој наследник, тогаш законот предвидува дека деловите од имотот што се отстапени на другите наследници *ќе се сметаат како подароци* дадени на наследниците. Таква судбина ќе има и отстапувањето кое што отстапителот го направил во случај подоцна да му се роди дете, или се појави наследник што бил прогласен за умрен. *Четврто*, договорот за отстапување на имот за време на живот, како строго формален договор, мора да биде составен во писмена форма и петто, овој договор мора да биде заверен од страна на надлежен суд или од нотар. Во постапката на заверка на договорот, законодавецот предвидува должност за судијата, односно нотарот, да го прочита договорот и да ги предупреди договарачите на последиците од него.

Последиците од непочитувањето и неисполнувањето на наведените претпоставки се различни. Во случај да не бидат исполнети првите три претпоставки, познати уште како *материјалноправни*, отстапувањето и распоредувањето на имотот на предокот добива карактер на подарок. Доколку не се исполнети последните две претпоставки, т.н. *формалноправни претпоставки* за полноважност на договорот, тој ќе биде ништовен.

6.Правно дејство на договорот

Наследноправното дејство на договорот за отстапување на имот за време на живот се состои во тоа што кога отстапителот ќе умре имотот со кој што тој располагал со овој договор во корист на неговите потомци *не влегува во рамките на неговата оставина*. Поради тоа, овој имот не се зема во предвид при утврдувањето на вредноста на оставината. Исто така, потомците на кои отстапителот им го разделил својот имот за време на живот врз основа на овој договор не одговараат за неговите обврски, освен ако нешто друго не било предвидено со договорот.

Судска пракса:

1.Усниот договор за отстапување и распределба на имотот од страна на предокот не произведува правно дејство и не може да се конвалидира ниту во случај кога е во поголем дел извршен.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 1030/01 од 16.V.2001 година).

2.Купувањето и продавањето што се привидно договорени немаат правна важност на договор со кој предокот им го распределува имотот на своите потомци, и покрај тоа што таква била волјата на страните, поради тоа што договор од тој вид мора да биде заверен од страна на судија и со него мора да се согласат сите деца, односно потомци на предокот.

(Одлука на Врховниот суд на Словенија, Гж 5004/82).

7. Раскинување и отповикување на договорот

Отстапителот има право *еднострано* да го раскине договорот за отстапување, со примена на одредбите за еднострано раскинување на двострано обврзувачките договори (чл. 1028 ст. 1 ЗОО). Тоа ќе биде случај доколку некој или сите потомци не ги почитувале преземените обврски спрема предокот.

Во случај кога предокот доброволно го отстапил својот имот не наложувајќи им никакви обврски на потомците, тој може да го *отповика* договорот за отстапување и со соодветна примена на одредбите на Законот за облигациони односи за отповикување на дарот, поради крајна неблагодарност од страна на лицето на кого му го отстапил имотот (чл. 1028 ст. 2 од ЗОО). Отповикувањето на договорот за отстапување може да се однесува само на еден, повеќе или на сите потомци на предокот.

Судска пракса:

1. Отповикување на договорот за отстапување и распределба на имотот за време на животот може да се однесува на сите деца со кои е склучен договорот, а може и само на еден од повеќето содоговарачи, и тоа ако само еден од нив не ги исполнува преземените обврски.

(Одлука на Сојузниот Врховен суд, Рев. бр. 2145/59 од 9.III.1960 година).

2. Ако преземачот на имотот во претежна мера ги исполнува обврските од договорот за отстапување и распределба на имотот, а инаку со своето однесување покажува дека сака да остане верен на договорот, нема основана причина за отповикување на договорот заради груба неблагодарност, односно недавање на издржување.

(Одлука на Врховниот суд на Словенија, Гж.15/59).

3. Договорот за распределба и отстапување на имотот за време на животот фактички претставува антиципирано наследување, така што отстапувачот може да го отповика договорот, доколку по неговото составување настапил факт кој го условува отповикувањето, а тоа е развод на брак, така што неговиот поранешен брачен другар веќе не влегува во кругот на законските наследници.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Рев 92/89).

Примери од пракса:

Милан Милановски вдовец на 78 годишна возраст решил да го распредели својот имот уште за време на живот. Притоа, во постапката за склучување на договорот изјавил дека на својот син Илија му остава 2/3 од неговиот имот наведен во договорот, додека на ќерката Мартина и остава 1/3 од имотот. Со ваквото располагање не се согласила неговата ќерка која со солзи ја напуштила нотарската канцеларија. Дали ваквиот договор ќе произведе правно дејство.

Во конкретниот случај, за да произведе правно дејство договорот за отстапување на имот за време на живот, суштествен елемент, освен договорните страни отстапувачот и потомците, е согласноста на договорните страни за начинот на отстапување на имотот за време на животот на отстапителот. Со оглед дека во конкретниот случај еден од потомците, ќерката Мартина, не се согласила со начинот на кој што располагал отстапувачот, не може да биде склучен договор за отстапување на имот за време на живот. Милан Милановски може само да склучи договор за подарок со својот син, кој што по своето дејство е послаб од договорот за отстапување на имот за време на живот.

Договор за отстапување на имот за време на живот

Склучен на ден 11.03.2010 година помеѓу:

1. **Отстапител на имотот:** Трајче Марковски, од Скопје, с. Мралино со бр. на л.к. 34726 издадена од ГУВР Скопје со ЕМБГ 1508954450235, во понатамошниот текст отстапител на имотот, и

2. Договорачи:

2.1. Виолета Марковска од Скопје с. Мралино со бр. на л.к. 1282453 издадена од ГУВР Скопје со ЕМБГ 0304958455126

2.2. Андреј Марковски од Скопје с. Мралино со бр. на л.к. 34521 издадена од ГУВР Скопје и со ЕМБГ 0405983488004

2.3. Марија Марковска Василева од Скопје бул. Јане Сандански 35/2 издадена од ГУВР Скопје со ЕМБГ 0805976456023.

Договорните страни со слободна волја, при чиста свест и здрав разум, го склучуваат овој договор со следниве права и обврски:

Член 1

Со овој договор отстапителот на имотот на неговиот син Андреј Марковски уште за живот му отстапува дел од неговиот недвижен имот кој се состои од стан во Скопје со површина од 100 м2 на улица Мито Хаџи Василев Јасмин бр. 34, стан 15, запишан во Имотен лист 32245 КП 3467 КО Центар - Скопје.

На својата ќерка Марија Марковска Василева отстапителот на имотот и ја отстапува својата кука во Охрид со површина од 200 м2 и дворно место од 180 м2 во стариот дел од градот на ул. Методи Крапчето бр. 25 запишана во Имотен лист 4532 КП 2341 КО Охрид.

Член 2

Куката во Охрид, наведена во претходниот член, која отстапителот ја отстапува уште за време на живот е негова приватна сопственост, што ја стекнал врз основа на оставинско решение од неговата покојна мајка. Станот кој го отстапува е во заедначка сопственост со неговиот брачен другар.

Член 3

Договорната страна, Виолета Марковска како сопруга на отстапителот на имотот е согласна недвижниот имот кој се отстапува со овој договор да не влегува во имотот кој е

стекнат во брак со отстапителот и се согласува отстапителот на имотот да го отстапи овој имот на нивниот син Андреј Марковски и ќерка Марија Марковска Василева.

Член 4

Со заверувањето на овој договор од страна на судот, на отстапените недвижности опишани во членот 2 на овој договор договорните страни Андреј Марковски и Марија Марковска Василева се стекнуваат со право на сопственост, а предметните недвижности им се предаваат во владение.

Член 5

Договорните страни се согласни врз основа на овој договор да се изврши преносот на сопственоста во Катастарот на недвижности од името на отстапителот на име на неговите деца без негово присуство

Член 6

Овој договор е склучен во 6 еднакви примероци, од кои по еден за потписниците, а останатите примероци за пред надлежните органи.

Отстапител на имотот

Трајче Марковски

Договорни страни

Виолета Марковска

Андреј Марковски

Марија М. Василева

III. Договор за доживотна издршка

1. Општо за договорот за доживотна издршка

Во македонското наследно право договорот за доживотна издршка се појавува по Втората светска војна, како замена на договорот за наследување, кој беше прогласен за ништовен. Прифаќајќи ги за полноважни договорите за наследување во кои постоеше обврска за издржување, судската пракса придонесе за неговото законско уредување со Сојузниот закон за наследување од 1955 година. Една од основните причини поради кои законодавецот го предвиде и го регулираше договорот за доживотна издршка беше да им се овозможи на стари, работо-неспособни и изнемоштени лица, кои немаат свои деца или останале сами, да можат доживотно да бидат издржувани од друго лице кое за возврат ќе го добие целиот или дел од нивниот имот. Сепак за многу кратко време целта на законодавецот почнува многу често да се злоупотребува и договорот за доживотна издршка започнува да се склучува и помеѓу лица кои имаат законска обврска за издршка. Токму овој феномен го прави договорот за доживотна издршка еден од најшпекулативните договори од неговото првично регулирање па до денес, што го потврдува бројната судска пракса, што не е случај со ниту еден друг институт од граѓанското право. Овој договор, чии одредби не се променети повеќе од шест децении секако дека е еден од најспорните договори во нашето наследно право.

Договорот за доживотна издршка претставува договор со кој давателот на издршката се обврзува да го издржува доживотно примателот на издршката или некое трето лице, а примателот на издршката во надомест му го остава целиот свој имот или определен дел од имотот, чие предавање е одложено сè до неговата смрт (чл. 1029 од ЗОО). По своите карактеристики договорот за

доживотна издршка претставува консензуален, двострано-обврзувачки, товарен, алеаторен, каузален, строго формален и мешовит договор.

Договорот за доживотна издршка е *двострано-обврзувачко правно дело* бидејќи од него произлегуваат права и обврски како за давателот на издршката така и за примателот на издршката. Притоа, обврските за давател на издршката настануваат за време на живот, додека правата на имотот што е предмет на договорот давателот на издршката ги стекнува во моментот на смртта на примателот на издршката. Оттука, договорот за доживотна издршка има карактер на товарен договор, бидејќи и двете договорни страни се должни да дадат нешто за она што го добиваат.

Договорот за доживотна издршка претставува *алеаторно правно дело*. Ова од причина што издршката што давателот ја дава е врзана за една идна и неизвесна околност, а тоа е должината на животот на примателот на издршката, како и карактерот на услугите кои ги дава давателот на издршката. Оттука вредноста на услугите кој што давателот на издршката треба да ги даде до смртта на примателот на издршката не е секогаш однапред позната.

По своето правно дејство договорот за доживотна издршка претставува *мешовито правно дело*. Обврската за издршка која ја дава давателот се остварува *inter vivos*, додека пренесувањето на правата од примателот на давателот на издршката настануваат *mortis causa*.

Договорот за доживотна издршка претставува *строго формален договор*. Со оглед на неговото значење, неговата полноважност е поврзана со формата што е предвидена со законот.

Најпосле, договорот за доживотна издршка претставува *каузален договор*. Целта поради која примателот го склучува договорот е да ја добие потребната издршка, додека давателот го склучува овој договор за да го добие имотот што е предмет на овој договор.

Судска пракса:

1. Врховниот суд на Република Македонија, наоѓа дека правилно е стојалиштето на пониските судови дека во конкретниот случај имајќи го во предвид пред се договорот за доживотна издршка склучен на 10.09.1896 година, заверен под Р.бр.621/86 од 19.09.1986 година, целокупниот имот со смртта на сега покојниот сопруг на покојната Ц., преминал на покојната Ц., како и тоа дека во моментот на смртта на покојниот С., покојната Ц., станала сопственик на целокупниот имот. Основи за повикување на наследство, се оние факти преку кои се воспоставува врска на некое лице со оставителот, а кои би требало да се земат предвид при определувањето на лицата кои треба да се повикаат за наследници. Основи за повикување на наследство се: сродство, посвојување и брачната врска, а како супсидиерен основ е поставено и живеењето во трајна заедница со оставителот, за точно определени лица и под строго определени услови. Учесниците во постапката лицата П., и Љ., се внуци на покојниот С., и истите не учествуваат во оставинската постапка при распределбата на оставината на сега покојната Ц., односно не спаѓаат во кругот на горе наведените лица, како истите би можеле да имаат статус на наследници.

Врховниот суд на Република Македонија, го имаше во предвид наводот во ревизијата дека И. П. не е во роднинска врска со починатата и не може да биде прогласена за единствена наследник на целиот имот на Ц., но најде дека ваквиот навод е неоснован, од причина што истиот бил истакнат и во постапката по жалба, а второстепениот суд дал доволно јасни и образложени причини, кои во целост ги прифаќа и овој суд. Согласно член 188 од Законот за вонпарничната постапка, во постапката за расправање на оставина е дозволена ревизија кога меѓу учесниците настанал спор за примена на правото, а правните прашања ги решил судот согласно член 173 став 3 од Законот за вонпарнична постапка. *(Одлука на Врховниот суд на Република Македонија од 05.04.2012, Рев2.бр.13/2011).*

2. Договорот за доживотна издршка по својата природа е алеаторен договор каде меѓусебните економски ефекти не се однапред одредени туку зависат од една идна околност – должината на животот на примателот на издршката, па согласно одредбите на ЗОО не може да се бара негово поништување поради очигледна несразмера на взаемните давања.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 638/86).

3. Договорот за доживотна издршка може да содржи и елементи на договор за подарок. Дали договорот за доживотна издршка е всушност мешовит договор, треба да се просудува според тоа дали она што давателот на издршката го добива во сопственост со тој договор после смртта на примателот на издршката е сразмерно со она што давателот на

издршката го дал и што било веројатно дека ќе мора да го даде на примателот на издршката до неговата смрт. Ако договорот за доживотна издршка така не би се просудувал, би постоела можност во рамките на овој договор да се изиграат нужните наследници и да се лишат од својот нужен дел. *(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Гж. 190/62).*

4. Договорот за доживотна издршка не може да произведе правно дејство ако е склучен непосредно пред смртта на примателот на издршката. Меѓутоа, таков договор може да има правна важност како договор за подарок, ако од содржината на договорот се гледа дека постоела таква побуда.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. 91/72 од 4.XII.1972).

5. Со оглед на очекуваната скорешна смрт на примателот на издршката поради неговата тешка болест, правилно е утврдено дека давателите на издршката не презеле обврска за стварно издржување, па според тоа не е ни склучен договор за доживотна издршка како двострано-обврзувачки договор.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр. 589/77 од 4.III.1978).

Коментар

Законодавецот во законските одредби не предвидува минимум на времетраење на издршката за да може договорот за доживотна издршка да биде полноважен. Но, со оглед на неговата товарност, која се изразува пред сè преку обврската на давателот на издршката, сосема е оправдано становиште на судот (под 3), според кое договорот за доживотна издршка склучен непосредно пред смртта на оставителот се смета како подарок. Ова од причина што во ваков случај повеќе превагнуваат даровните елементи, наспроти товарните - обврската на давателот на издршката. Во таа смисла, судската пракса правилно му дава предност на елементот на товарност и сразмерност на давањата, наспроти елементот на алеаторност. Ова дотолку повеќе се однесува и во случај (под 4) кога давателот на издршката е свесен дека примателот на издршката боледува од тешка болест поради која може да се очекува дека набргу ќе настапи смртта на примателот на издршката, со што се доведува во прашање двострано-обврзувачкиот карактер на овој договор.

Судска пракса:

5. Утврдување дека договорот за доживотна издршка не произведува правно дејство од причина што до смртта на примателот на издршката не почнал да се реализира, може да бара секое лице кое има правен интерес да се утврди дека договорот не произведува правно дејство. Кога е поднесено вакво барање, судот ја испитува заедничката намера, па ако утврди дека волјата на примателот на издршката била целиот или дел од имотот опфатен со договорот да му го остави како подарок на давателот на издршката, со пресуда ќе утврди дека договорот за доживотна издршка како таков ќе произведува правно дејство како договор за дар.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 22.XII.1980 година).

6. Со оглед на утврдувањето дека примателот на издршката, при склучувањето на договорот за доживотна издршка кој не почнал да се извршува поради неговата смрт, која настапила кратко време по склучувањето на договорот, изјавил дека сака да ја обезбеди својата сопруга преку оставањето на недвижностите опфатени со договорот во нејзина сопственост по неговата смрт, јасно е изразена неговата намера тој имот да и го подари на тужената негова сопруга. Според тоа, склучениот договор за доживотна издршка е привиден договор, а всушност меѓу тие странки бил склучен договор за дар.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 225/80 од 18.XI.1980 година).

7. Договорот за доживотна издршка не произведува правно дејство доколку не почнал да се извршува. Ова од причина што тој е товарен договор.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 692/81 од 1981 година).

Коментар

Законодавецот изрично не се изјаснува и во однос на прашањето дали договорот за доживотна издршка ќе се смета за полноможен и покрај тоа што истиот воопшто не се реализирал од страна на давателот на издршката. Имајќи ги предвид наведените одлуки, може да се констатира дека судската пракса располагањето на примателот на издршката со својот имот по пат на договор за доживотна издршка, без истиот да се реализира или ако се реализирал кратко време, го смета за подарок. Ваквото гледиште на судската пракса е исправно, ако се има предвид фактот дека договорот за доживотна издршка е товарен и двострано-обврзувачки договор, како и дека едно од основните начела на граѓанското право е *pacta sunt servanda* (договорите треба да се исполнуват така како што се предвидени). Во таа

смисла не може давателот на издршката кој воопшто не го издржувал примателот да го бара предвидениот имот од договорот по основ на издршката која не ја ни давал.

Сепак, ваквото становиште на судот не е единствено. Наспроти наведените одлуки, цитираната судска одлука (под 8) покажува дека не секогаш кога договорот за доживотна издршка траел кратко време, истиот ќе биде прогласен за неполноважен и конвертиран во договор за дар. За ова од особено значење се конкретните околности на случајот и фактот дали давателот ја давал издршката и пред склучувањето на договорот.

Судска пракса:

8. Неосновано е правното стојалиште дека договорот за доживотно издршка склучен непосредно пред смртта на примателот на издршката не може да произведува правно дејство, ако и двете страни при склучувањето на договорот ја имале предвид стварната обврска за издржување, која давателот на издршката ја извршувал и пред склучувањето на договорот, за кое нешто и се отстапува имотот што посебно е нагласено во самиот договор, така што надоместокот се пресметува и за веќе претходно даваното издржување.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 32/81 од 29.I.1981 година).

9. Поради фактот што од страна на давателот на обврската за издржување не дошло до извршување на обврската кон примателот на обврската (кој починал кратко време по склучување на договорот за доживотна издршка) не значи дека договорот за доживотна издршка не е валиден. За неговата важност е битна волјата на двете страни во моментот на склучување на договорот.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска Гж 2656/69 од 18.XI.1970 година).

10. Бидејќи во време на склучувањето на договорот не можело да се претпостави колку ќе трае извршувањето на обврската на давателот на издршката и при положба тие обврски да се извршувани повеќе од три години, прашањето за несразмерност на меѓусебните давања и обврски не е потребно да се цени во смисла на една целосна економска еквивалентност, бидејќи вредноста на услугите на давателот на издршката се зема не само од материјална, туку и од морална страна (внимание, негување, почит и сл.), кои вредности не можат да се изразат адекватно со економски критериуми. Околноста што примателот на издршката ги лишува, преку договорот, од наследство своите нужни наследници, не е од

никакво значење за полноважноста на договорот, бидејќи примателот, како сопственик на недвижностите содржани во договорот, можел со нив да располага по свое наоѓање.

(Начелен став на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 156/79 од 20.VII.1979 година).

11. Кај договорот за доживотна издршка како заедница на живот не треба да се смета само заедницата каде договорните страни имаат заедничко домаќинство, туку и онаа заедница каде договорните страни имаат одвоени домаќинства, но притоа е нужно да живеат во близина и тоа да овозможува нивни секојдневни и трајни контакти.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 4891/98 од 29.IX.1998 година).

12. Кога исто лице склучи договор за доживотна издршка, а потоа за истиот имот состави писмен тестамент пред сведоци, а потоа и договор за дар, ќе се смета за полноважен договорот за доживотна издршка. *(Одлука на Општинскиот суд во Чачак Гж. 75/01 од 30.I.2001 година).*

Од образложението

Пониските судови, имајќи предвид дека примателот на издршката направил тестамент, а претходно склучениот договор за доживотна издршка не бил раскинат, зазеле становиште дека договорот за доживотна издршка е полноважно правно дело, поради тоа што не е раскинат, а тестаментот е ништовен и поради тоа не произведува правно дејство. Врховниот суд смета дека ваквото становиште не може да се прифати. Кога е склучен договорот за доживотна издршка, согласно член 117 од Законот за наследување, примателот на издржувањето останува сопственик на имотот и по склучувањето на договорот, а давателот на издршката има право да бара предавање на имотот кој бил предмет на договорот за доживотна издршка дури по смртта на примателот на издршката. До тој момент давателот на издршката, согласно член 118 од истиот закон може своето право да го запише во јавна книга. *(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 3464 од 27.IX.1995 година).*

13. Доколку примателот на издржувањето по склучувањето на договорот за доживотна издршка склучи нов договор за доживотна издршка со трето лице, при што порано

склучениот договор на ниту еден начин не е ставен надвор од сила, и порано склучениот договор е полноважен, дури и кога со новиот договор е располагаано со истиот имот.

(Одлука на Окружниот суд во Белград, Гж. 7687/94 од 19.X.1994 година).

14. Самиот факт дека примателот на издршката склучил договор со повеќе лица (даватели на издршката) кој за предмет има исти недвижности, не го прави договорот ништовен, а за стекнувањето на право на сопственост над недвижностите кои се предмет на тие договори се решава во посебна постапка според правилата на посиленото право.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска Рев. 1421/88 од 15.IX.1988 година).

15. Кога со договор за дар на недвижност заверен во суд се договара обврска на доживотно издржување на работодавачот, кој својата недвижност веднаш ја пренесува во сопственост на даропримачот, договорот за дар како симулирано правно дело не произведува правно дејство, но затоа е полноважен дисимулираниот двострано-обврзувачки договор *sui generis*, кој има елементи на договор за доживотна издршка.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 3457/93 од 26.I.1994 година).

16. Не е правно неважечки писмениот договор со кој едно лице во текот на својот живот му го подари својот имот на друго лице, кое се обврзува до крај на животот да го издржува работодавачот, и покрај тоа што овој договор не е составен во формата предвидена во член 122 ст. 4 и 5 од Законот за наследување.

(Пресуда на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Гж 1572/68 од 13.I.1970 година).

Значењето на договорот за доживотна издршка е големо, со оглед дека овозможува лицата кои не се во можност самите да се издржуваат и грижат за себе или немаат свои деца, да ја добијат потребната издршка. За возврат, давателот на издршката по смртта на примателот се стекнува со неговиот имот, со што се подобрува неговата имотна состојба. Проблемот кај овој договор е неговата злоупотреба, кога истиот се користи не за да се добие издршка, туку да се изиграат законските наследници и тие да не го добијат својот нужен дел, а имотно да се обезбеди само одредено лице по избор на

примателот на издршката. Со тоа се нарушува концептот на нужен дел на најблиските роднини, но истовремено се повредува и принципот на правна сигурност.

2. Субјекти на договорот за доживотна издршка

Субјектите на договорот за доживотна издршка во законските одредби *не се изречно определени*. Во теоријата и во судската пракса сеуште постојат дилеми дали договорот за доживотна издршка може да биде склучен помеѓу лица кои се должни според закон меѓусебно да се издржуваат, како што е тоа случај со потомците, а особено со брачните другари. Ова од причина што законската обврска за издршка помеѓу овие лица се дуплира со уште една договорна обврска.

Целта за склучување на договорот во многу случаи не е да се издржуваат стари, работо-неспособни и изнемоштени лице кои немаат свои деца или останале сами, туку примателот на издршката да располага со целиот имот по своја волја и да определи единствен „наследник“ уште за време на живот. Како резултат на тоа, ваквиот договор во практиката сè почесто се користи како *средство за имотно обезбедување* на давателот на издршката и изигрување на правото на нужен дел на нужните наследници. Со тоа, договорот за доживотна издршка по својата цел *наликува* на договорот за наследување и покрај тоа што, за разлика од него, има поголем број негативни карактеристики. Ваквиот став го потврдуваат досегашните истражувања кои покажуваат дека договорот за доживотна издршка повеќе е застапен помеѓу брачните другари и тоа од втор, трет или понатамошен брак. Поради ова, науката долго време се залага договорот за доживотна издршка помеѓу брачните другари да се забрани, во корист на договорот за наследување.

Во договорот за доживотна издршка како *примател на издршката* може да се јави само *физичко лице* кое е деловно способно во моментот на склучувањето на договорот. Возраста нема влијание за полноважноста на договорот. Најчесто, како приматели на издршката се јавуваат лица кои се во поодминати години, со нарушена здравствена состојба. Меѓутоа, сè почест случај во практиката е како приматели на издршката да се јавуваат млади и работоспособни лица кои уште за време на живот сакат да располагаат со својот имот за случај на смрт.

Како *давател на издршката* може да се јави *деловно способно физичко лице и правно лице*. Кога станува збор за физичко лице, тоа треба да има одредени квалитети и својства врз основа на кои ќе може да ја исполни преземената обврска за давање на издршка. Во најголем број на случаи, како давател на издршката се јавува едно од *децата* на примателот на издршката со кое тоа живее во заедница. Во ваков случај, и покрај тоа што децата имаат и уставна и законска должност да се грижат за своите стари и изнемоштени родители, тие најчесто го приморуваат примателот на издршката да склучат ваков договор за да го добијат целиот негов имот. Со тоа посредно се лишуваат од правото на нужен дел останатите деца на примателот на издршката.

Како давател на издршката мошне често се јавува и *брачниот другар* на примателот на издршката, и тоа од вториот, третиот или понатамошен брак. И во овој случај се изигрува законската обврска на брачните другари заемно да се издржуваат. Поради тоа, склучувањето на овој договор од страна на брачните другари најчесто служи како средство за имотно обезбедување на давателот на издршката, по смртта на примателот. Најпосле, како даватели на издршка можат да се јават и *подалечни роднини* на примателот на издршката, како и *трети лица* со кои примателот не е во роднинска врска.

Освен физичките лица, како даватели на издршката во последно време сè почесто се јавуваат и *правните лица*, било тоа да се одредени јавни или приватни установи. Обезбедувајќи им постојана здравствена заштита и нега на примателите на издршката од соодветни лица, бројот на вакви установи во нашата држава се повеќе се зголемува, што го отвора прашањето дали децата не ја возвраќаат во иста мера родителската љубов и грижа и не се грижат за своите стари и изнемоштени родители.

Судска пракса:

1. Законската обврска за издржување помеѓу договорните страни кај договорот за доживотна издршка не е пречка за склучување на таквиот договор, ако со оглед на конкретниот случај било нужно давателот на издршката за негата на примателот на издршката да употреби исклучителни напори и вложи повеќе средства.

(Одлука на Окружниот суд во Белград, Гж. 4849/88)

2. Не е ништовен договорот за доживотна издршка склучен помеѓу детето како давател и родителот како примател на издршката.

(Одлука на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Гж. 1712/67 од 4.II.1969 година).

3. Договор за доживотна издршка можат полноважно да склучуваат при постоење на општи претпоставки и лица кои се по самиот закон должни меѓусебно да се издржуваат.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1518/87 од 22.X.1987 година).

4. Содржината на договорот за доживотна издршка може да се состои во тоа примателот на издршката да се смести во дом за стари и давателот на издршката да ги покрива трошоците на неговиот престој во домот, повремено да го посетува и на друг начин да покажува нега и внимание за него.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Рев. бр. 766/98).

5. Староста, работната способност и другите лични својства на давателот на издржувањето не влијаат на полноважноста на договорот за доживотна издршка доколку примателот на издршката знаел за нив пред склучувањето на договорот.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 1572/84).

6. Имотот стекнат врз основа на договор за доживотна издршка ќе се смета за заеднички имот на брачните другари, и покрај тоа што едниот брачен другар го склучил тој договор.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 87/79).

7. Договорот за доживотна издршка не е валиден доколку е склучен со искористување на туѓата невоља заради постигнување на несразмерна имотна корист (како спротивен на добрите обичаи) и доколку давателот на издршката знаел дека издржувањето не е потребно, т.е. ако страните при составувањето на договорот знаеле дека издржувањето нема да биде остварено.

(Одлука на Општинскиот суд во Вуковар, П 937/70 од 19. II. 1971 година).

3. Предмет на договорот за доживотна издршка

Предмет на договорот за доживотна издршка, како двострано обврзувачко правно дело, се *правата и обврските* што настануваат за примателот и давателот на издршката. Со договорот за доживотна издршка давателот на издршката се обврзува да го издржува доживотно примателот на издршката или некое трето лице, а примателот на издршката во надомест му го остава целиот свој имот или определен дел од имотот, чие предавање е одложено сè до неговата смрт.

Според договорот, примателот на издршката има право да ја добие *договорената издршка* (храна, грижа, нега) до крајот на неговиот живот. Најчесто во договорот примателот на издршката ги предвидува следниве

права: да добива секојдневно здрава храна (три или повеќе оброци), да добива чиста и испеглана облека, да му се обезбедат хигиенски услови за живот, да биде носен редовно на лекарски контроли, да биде негуван во случај на болест, да ги добива потребните лекаства и слично. Обврска на примателот на издршката е да го предаде во сопственост имотот што е предмет на договорот за доживотна издршка на давателот на издршката. Предавањето на имотот е одложено сè до моментот на смртта на примателот на издршката. Меѓутоа, примателот на издршката може веднаш по склучувањето на договорот имотот да го предаде на управување на давателот на издршката. Имотот што е предмет на договорот за доживотна издршка мора да биде индивидуално определен и специфициран (движни, недвижни ствари или побарувања). Притоа примателот на издршката може да располага со овој договор само со имотот кој што го поседувал во моментот на склучувањето на договорот.

Давателот на издршката, според природата на овој договор, најпрвин се стекнува со *обврски*. Правата од договорот за доживотна издршка давателот на издршката ги стекнува во моментот на смртта на примателот на издршката. Давателот на издршката е должен да ги исполнува своите обврски совесно и навреме. Обврските давателот на издршката ги презема *за време на живот* на примателот, но одредени обврски е должен да ги преземе и по неговата смрт (погреб, подигнување на надгробен споменик, помен и слично).

Правата од договорот за доживотна издршка давателот ги добива *во моментот на смртта на примателот на издршката*. Сè до тој момент примателот останува сопственик на имотот што е предмет на договорот за доживотна издршка. Во меѓувреме, со цел да го обезбеди своето право од договорот, давателот на издршката има право да го *прибележи* договорот за доживотна издршка во Катастарот на недвижностите. Со тоа давателот на издршката се заштитува од несовесниот примател на издршката, доколку за време на живот се обиде да располага со имотот што е предмет на договорот. Во спротивно може да се појави ситуација кога примателот на издршката ќе го

изигра давателот на издршката, кој доколку купувачот е совесен нема да може да бара поништување на договорот и враќање на стварта. Во таа смисла, законодавецот предвидува дека давателот на издршката своето право на недвижноста од договорот може да бара да се прибележи во јавна книга (чл. 1031 од ЗОО).

Судска пракса:

Купувачот не може да стекне право на сопственост врз основа на договор за купопродажба доколку знаел дека продавачот пред склучување на овој договор склучил договор за доживотна издршка врз основа на кој на друго лице му ги оставил во наследство продадените недвижности. Ова важи и кога тоа лице не го запишало во јавна книга своето право од договорот за доживотна издршка.

(Одлука на Врховниот суд на Југославија Гж. 56/68 од 15.II.1968 година).

По смртта на примателот на издршката, договорот за доживотна издршка е доволен *основ за стекнување* на правото на сопственост и упис во Катастарот на недвижностите на име на давателот на издршката. За разлика од универзалните наследници, кои покрај правата ги наследуваат и обврските на оставителот до висина на вредноста на делот од наследството што го примиле, давателот на издршката не одговара за обврските на примателот на издршката.

Судска пракса:

1. Давателот на издршката не е наследник, туку странка во договорот за доживотна издршка. Според тоа, давателот на издршката не одговара за долговите на примателот на издршката, освен ако таквата одговорност е предвидена со самиот договор.

(Одлука на Окружниот суд во Скопје, Гж. 5000/88 од 8.IX.1988 година).

2. Сè додека давателот на издршката е подготвен да ги извршува своите обврски од договорот за доживотна издршка, должност на примателот на издршката е да не го спречува

во тоа без причина и да ги прими оние давања кои давателот на издршката е должен да ги даде според договорот за доживотна издршка.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Рев. 288/05 од 9.XI.2005 година).

Во практиката една од причините поради кои се применува договорот за доживотна издршка е фактот дека давателот на издршката *не одговара за долговите на примателот на издршката*. Согласно одредбите на ЗОО, давателот на издршката не одговара по смртта на примателот на издршката за неговите долгови, но може да се договори дека тој ќе одговара за неговите постојни долгови на определени доверители (чл. 1032 од ЗОО). Тоа не е случај со законските наследници, кои одговараат за долговите на оставителот, но само до висина на вредноста на добиениот наследен дел.

4.Форма на договорот за доживотна издршка

Договорот за доживотна издршка претставува *строго формален договор*. Покрај општите услови кои се однесуваат на тоа страните да бидат деловно способни, да постои слободна, свесна и сериозна изјава на волјата, потребно е да бидат исполнети и други суштествени услови. За да биде полноважен договорот за доживотна издршка, тој мора да биде составен во писмена форма и да биде заверен од страна на надлежен суд или нотар. Во спротивно, договорот за доживотна издршка нема да биде полноважен.

Понатаму, при склучувањето на договорот за доживотна издршка треба да бидат присутни примателот и давателот на издршката. Согласно законските одредби, само давателот на издршката може да биде застапуван од страна на полномошник. *Специјалното полномошно* мора да биде издадено во форма на

јавна исправа и во него да биде точно назначено лицето со кое давателот на издршката ќе склучи договор, како и содржината на договорот (чл. 1030 ст. 4 од ЗОО). Притоа, важноста на ова полномошно изнесува три месеци од денот на издавањето.

При *заверката* на договорот за доживотна издршка, освен договорните страни, задолжително присуствуваат и двајца сведоци кои ги познаваат договорните страни. Сведоци при заверка на договорот за доживотна издршка можат да бидат само лица кои можат да бидат сведоци при составување на судски тестамент, односно полнолетни и деловно способни лица кои не се во роднински однос со договорните страни.

Покрај овој услов, неопходно е при заверката судијата или нотарот, во присуство на договарачите и двајца сведоци кои ги познаваат, *гласно да го прочита* договорот и *да ги предупредат* договарачите на последиците од договорот. Во спротивно, доколку не бидат испочитувани наведените услови, договорот за доживотна издршка ќе биде ништовен.

Судска пракса:

1. Со оглед на тоа што целта на договорот за доживотна издршка е да се згрижи лице кое што има имот, а не може за себе да се грижи, не може да се означи како принуда за потпишување на договорот околноста што примателот на издршката морал да живее кај давателот на издршката, па затоа го потпишал договорот.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр. 883/77 од 13/I.1978 година).

2. Договорот за доживотна издршка, согласно правилата на граѓанското право, би бил ништовен, ако неговата содржина не одговара на стварната волја на страните, ако една од страните договорот го склучила под принуда или во заблуда, или ако договорот е склучен со цел да се изигра правото на наследство на нужните наследници, а не врз основа на овој договор да се обезбеди издршка, што претставува основен елемент на договорот за доживотна издршка.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 1275/76).

3. Полноважен е договорот за доживотна издршка, кој во име на примателот на издршката, лишен од деловна способност, го склучил неговиот старател со писмено одобрение на органот на старателство, односно Центарот за социјална работа.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 1241/85).

4. Ништовен е договорот за доживотна издршка кој го заверил службеникот во судот наместо судијата. *(Одлука на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Рев. 253/90 од 22.II.1991 година).*

5. Полноважен е договорот за доживотна издршка, иако при заверката судијата не го прочитал, ако договарачот, кој има слаб слух, договорот со судската заверка самиот го прочитал и на тој начин се запознал со неговата содржина и значење на правно дело.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 4046/68).

6. Договорот за доживотна издршка кој е составен во писмен облик и заверен од судијата, а бил извршуван од давателот на издршката долги години, полноважен е макар што при заверувањето судијата не го прочитал на страните.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гзз. 84/69).

7. Околноста дека во актот со кој е заверен договорот за доживотна издршка не е констатирано дека судијата им го прочитал договорот на страните и ги предупредил за последиците, не го прави неважечки тој договор кога е утврдено дека судијата тоа го направил.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 2671/86 од 31.XII.1987 година).

8. Во случај на конкуренција на два договори за доживотна издршка, посилен е договорот кој бил склучен порано, а не бил раскинат или поништен.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 833/88).

9. Околноста дека тужената во оставинската постапка не се повикала на договорот за доживотна издршка, не значи дека таа со тоа го изгубила правото во парница во однос на тужителот како трето лице да го истакне постоењето на полноважен договор за доживотна издршка.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 510/90).

10. Полноважен е договорот за доживотна издршка кај кој страната, која инаку била писмена, но поради болест не можела да се потпише, во присуство на судијата ставила отисок од показалецот. При тоа не е од значење дали се работи за отисок од показалецот на десната или левата рака.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 2111/88 од 2.X.1988 година).

11. Од членот 117 од Законот за наследување произлегува дека при склучувањето на договорот за доживотна издршка пред судот е неопходно да присуствуваат странките, така што договорот склучен преку полномошник ќе се смета за ништовен.

(Одлука на Окружниот суд во Белград, Гж. 1488/82).

12. Договорот за доживотна издршка кој не е составен во писмена форма и не е заверен од страна на судија не може да се конвалидира и покрај тоа што е исполнет.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска Рев. 898/94 од 21.X.1998 година).

13. Поради тоа што за склучување на договорот за доживотна издршка е предвидена строга форма која има конститутивен карактер и која е битен услов за настанување на договорот, таквата форма е нужна и за полномошното на лицето кое во името на едната договорна страна склучува ваков договор. Тоа значи дека полномошното мора да биде заверено од страна на судија, да е прочитано на давателот на полномошното и тој да е предупреден на последиците од него. Поради тоа што во конкретниот случај полномошното не е составено во форма предвидена за склучување на договор за доживотна издршка, таков договор не е ни склучен, туку, согласно одредбата од член 103 од ЗОО тој е ништовен и не произведува правно дејство.

(Одлука на Првиот општински суд во Белград, П. 5133/97).

5. Правно дејство на договорот за доживотна издршка

Договорот за доживотна издршка, со оглед на своите карактеристики како двостранообврзувачко и товарно правно дело кое предизвикува правни дејства за време на живот и во случај на смрт, во нашата практика сè повеќе се

користи како начин на располагање на едно лице со својот имот за случај на смрт. Наведените карактеристики и специфики на овој договор му овозможуваат на примателот на издршката од една страна да си определи единствен „наследник“, а од друга страна да ги исклучи сите *непожелни законски наследници од правото на нужен дел*. Со тоа посредно, договорот за доживотна издршка во практиката се појавува како трет „неформален и незаконски основ за наследување“, покрај тестаментот и законот.

Наследно-правното дејство на договорот за доживотна издршка се огледа во тоа што *имотот со кој што примателот на издршката располагал во овој договор, не влегува во неговата оставина*. Врз основа на тоа, доколку примателот на издршката располагал со целиот свој имот, а по склучувањето на овој договор не стекнал друг имот, нема да се води оставинска расправа. Со тоа законските нужни наследници нема да можат да го остварат своето право на нужен дел. Доколку примателот на издршката не располагал со целиот свој имот или пак подоцна стекнал друг имот, во неговата оставина која што ќе биде предмет на законско и тестаментално наследување ќе влезат само овие делови.

6. Влијание на променетите околности

Во моментот на склучувањето на договорот за доживотна издршка договорните страни ги имале во предвид суштествените околности кои што постоеле во тој момент. Доколку околностите под кои е склучен договорот за доживотна издршка со текот на времето битно да се променат (*rebus sic stantibus*), возможно е понатамошното исполнување на договорот да биде *отежнато и неправедно*, најчесто за давателот на издршката. Како резултат на тоа може да се појави прашањето за оправданоста постоењето на договорот,

доколку околностите се промениле до таа мера што исполнувањето на договорот за едната страна би било неправедно (чл. 1034 од ЗОО). Така, ако по склучувањето на договорот приликите се измениле толку што неговото исполнување станало значително отежнато, судот, по барање на странките, нивните односи одново ќе ги уреди, водејќи сметка за сите околности. Покрај ова, судот може правото на примателот на издршката да го замени со доживотна парична рента, ако тоа одговара на интересите на страните.

Судска пракса:

1.Кога со договорот за доживотна издршка е договорено издржување и на брачниот другар на примателот на издршката, а тој умре по склучувањето на договорот, тогаш давателот на издржување не е во обврска да го издржува другиот брачен другар, со кој примателот на издршката подоцна склучил брак. *(Одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 1572/84).*

2.Договорот за доживотна издршка се склучува под претпоставка за променети околности (*rebus sic stantibus*). Врз основа на тоа, кога примателот на издршката дополнително склучи брак и брачниот другар ја преземе целата грижа за него, треба да се заклучи дека е остварена причина за раскинување на договорот (поради променети околности).

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Гж. 4034/78).

3.Измените на договорот за доживотна издршка мора да бидат составени во писмена форма и заверени од судот.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, 197/85).

7.Раскинување на договорот за доживотна издршка

Договорот за доживотна издршка може да биде *раскинат* на повеќе начини. Во таа смисла, договорните страни не можат да се откажат од правото

на раскинување. Договорот за доживотна издршка може да биде раскинат *спогодбено* со согласност на волјите на двете договорни страни во било кое време од кога почнало неговото извршување (чл. 1033 ст. 1 од ЗОО). Еднострано договорот за доживотна издршка може да биде раскинат во случај кога другата страна не ги исполнува предвидените обврски во договорот (чл. 1033 ст. 3 од ЗОО).

Една од честите причините за раскинување, која е својствена само на договорот за доживотна издршка, за разлика од другите видови на договори, се *нарушените односи* помеѓу договорните страни. Ваквата причина е потполно оправдана, со оглед дека издршката не може да се замисли доколку личните односи помеѓу примателот и давателот на издршката толку се растројат што заедничкиот живот станал неподнослив (чл. 1033 ст. 2 од ЗОО). Во случај на раскинување на договорот, страната што не е одговорна за раскинувањето има право да бара од другата страна надомест на штетата што ја трпи.

Судска пракса:

1. Ништовна ќе биде одредбата од договорот за доживотна издршка со која странката се одрекува од правото да бара раскинување на договорот.

(Одлука на Врховниот Сојузен суд, Рев. 1195/64).

2. Секоја странка може да бара раскинување на договорот за доживотна издршка ако договарачите живеат заедно, а нивните односи се толку растроени што заедничкиот живот го чинат неподнослив. За раскинување на ваков договор не е од влијание вината за растроеноста на односите меѓу договорните странки.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гж. бр. 137/78 од 24.IV.1978).

3. Фактот дека давателот на издршката заминал на издржување на казна затвор, не е причина за раскинување на договорот за доживотна издршка кога обврската на давателот за издржување ја презела и извршила неговата сопруга.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 329/90 од 8.V.1990).

4. Договорот за доживотна издршка може да престане и со договорно раскинување на договорните страни, а овој договор може да биде и во усмена форма.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Рев. 104/86).

5. Пореметеноста на односите како факт мора објективно да постои, а неподносливоста на заедничкиот живот треба се цени од својата субјективна страна.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, Гзз. 43/76 од 22.XI.1976).

6. Раскинување на договорот поради неизвршување на обврски не може да бара примателот на издршката кој без причина одбил да ја прими издршката, иако давателот на издршката бил подготвен својата обврска да ја исполнува.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 2217/86 од 18.XI.1986).

7. Примателот на издршката кој го спречил давателот на издршката во извршувањето на неговите обврски од договорот нема право да бара раскинување на тој договор повикувајќи се на тоа дека давателот не ја исполнува својата обврска.

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 1923 од 18.X.1988)

8. Кога договорот за доживотна издршка се раскинува по вина на примателот на издршката, давателот на издршката може да бара и надоместок на штета во висина на трудот и давањата што ги правел според договорот, иако со тоа не е унапреден имотот на примателот на издршката.

(Одлука на Врховниот суд на Босна и Херцеговина, Гж. 1064/57).

9. Неизвршувањето на обврските од договорот за доживотна издршка не е причина за поништување на таквиот договор, туку само за негово раскинување по барање на странките.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гзз. бр. 87/76 од 17.II.1977).

10. При одлучување во спор за раскинување на договорот за доживотна издршка, не е доволно само да се утврди дека примателот на издршката се отселил во друго место и со тоа дека немало вина кај давателот на издршката што не го исполнил договорот и дека не постојат услови за раскинување на истиот по барање на примателот, туку потребно било вината за неисполнување на обврската на давателот на издршката објективно да се утврди, односно да се утврди дали тој се обидел на соодветен начин и понатаму да ги исполнува обврските.

Доколку примателот на издршката одбил да ја прима издршката на било кој начин, тогаш нема законска можност истиот да бара раскинување на договорот поради неисполнување.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 693/90 од 30.X.1990).

11. Кога брачните другари, како приматели на издршката, склучат договор за доживотна издршка, после смртта на еден од нив, преживеаниот брачен другар може да бара, доколку се исполнети условите за тоа, раскин на договорот само во поглед на оној дел од имотот кој нему му припаѓа, а не и во поглед на делот на имотот кој припаѓа на умрениот брачен другар.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 1214/86).

12. Раскинувањето на договорот за доживотно издржување, како и поништувањето на истиот од причини на релативна ништовност, може да бараат само договорните страни, а од причини на апсолутна ништовност поништувањето може да бара секое заинтересирано лице.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Гзз. 61/77 од 6.III.1978).

13. Наследниците на примачот на издршката можат да бараат да се утврди дека договорот молкум е раскинат и дека не произведува правно дејство.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 270/86 и Гзз. 12/86 од 18.III.1986).

14. Наследникот на примателот на издршката активно е легитимиран после неговата смрт да бара раскинување на договорот за доживотна издршка поради нарушени односи помеѓу договорните страни.

(Одлука на Врховниот суд на Војводина, 456/89 од 26.IV.1989)

15. Кога тужителот во спор за раскинување на договор за доживотно издржување во текот на постапката пред првостепениот суд ќе умре, неговиот син може да ја преземе и да ја продолжи постапката како негов наследник.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 234/97 од 25.XI.1998)

16. Лицето кое не е странка во договорот за доживотна издршка, не може да бара раскинување на договорот поради неисполнување во смисла на одредбите од Законот за наследување, туку поништување според одредбите на ЗОО.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. бр. 543/88 од 9.XII.1988)

17. Не може да се побива договорот за доживотна издршка кој во целост е извршен само поради тоа што едниот брачен другар, како примател на издршката, не го потпишал договорот, но го примал издржувањето сè до својата смрт.

(Одлука на Врховниот суд на Србија, Гзз. 192/74).

18. Се смета дека странките премолчно се согласиле за раскинување на договорот за доживотна издршка кога давателите на издршката, откако примателката на издршката отишла кај својата внука од сестра, веќе не се интересирале за неа, ниту ги извршувале договорните обврски, со што се согласиле на престанок на договорот).

(Одлука на Врховниот суд на Хрватска Рев 1813/94 од 1.IX.1994).

19. Нема правна сила одредбата од договорот за доживотна издршка според која на давателот на издршката ќе му припадне една половина од имотот на примателот на издршката доколку договорот се раскине по вина на примателот на издршката, поради тоа што законот бара само неподнослив заеднички живот за било која страна, без вина.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Гж. 1758/61 од 23.I.1962).

20. Нема правно дејство клаузулата од договорот за доживотна издршка со која договорните страни однапред се одрекуваат од правото на раскинување на договорот од било која причина.

(Одлука на Врховниот суд на Србија Гж. 4561/80).

8. Престанок на договорот за доживотна издршка

Договорот за доживотна издршка, исто како и другите договори, престанува со *смртта* на примателот на издршката. Со моментот на смртта,

по силата на законот, давателот на издршката се стекнува со право на имотот што е предмет на договорот за доживотна издршка.

Договорот за доживотна издршка, за разлика од смртта на примателот на издршката, не престанува со смртта на давателот на издршката. Во случај на смрт на давателот на издршката, *неговите обврски преминуваат на неговиот брачен другар и на неговите потомци* што се повикани на наследство, ако тие се согласат со тоа (чл. 1035 ст. 1 од ЗОО). Во спротивно, доколку тие не се согласат да го продолжат договорот за доживотна издршка и притоа немаат оправдана причина за тоа, тогаш договорот престанува. Во таков случај овие лица немаат право да бараат надоместок за порано даваната издршка.

Сепак, во случај кога брачниот другар и потомците на давателот на издршката не се во состојба да ги преземат договорните обврски, тие *имаат право да бараат надоместок од примателот на издршката за порано дадената издршка*. Судот ќе го определи овој надоместок по слободна оценка, земајќи ги при тоа предвид имотните прилики на примателот на издршката и на лицата кои биле овластени да го продолжат договорот за доживотна издршка (чл. 1035 ст. 4 од ЗОО). Договорот за доживотна издршка престанува и доколку истиот биде прогласен за ништовен. Во таков случај, согласно правилата на граѓанското право, ќе се смета како воопшто да не ни настанал.

Судска пракса:

1. Не може договорот за доживотна издршка да се поништи само поради тоа што мајката не е потписник на договорот, а постоела нејзина молчалива согласност нејзиниот маж да располага со нејзиниот имот на начин што и тој да биде предмет на договорот, во кој таа е опфатена како примател на издршката и не покажала желба и интерес таквата состојба да ја измени.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 1155/96 од 14.XI.1996)

2. Лице кое спаѓа во редот на законските наследници не е активно легитимирано да бара поништување на договорот за доживотна издршка, поради немање на деловна способност кај една од договорните странки, кога договорните странки се живи, поради тоа што тоа е работа на договорните странки. Евентуално, такво поништување може да бара старателот на деловно неспособната странка откако ќе и биде одземена деловната способност.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 207/80 од 29.IV.1980)

3. Крката на примателот на издршката нема активна легитимација да бара поништување на договорот за доживотна издршка што примателот го склучил со трето лице сè додека тој е жив, бидејќи таа нема правен интерес за тоа, со оглед на тоа што нејзините законски наследни права се неизвесни сè до настапувањето на смртта на примателот на издршката кој не е способен за расудување, откако ќе му биде одземена деловната способност, неговиот старател може да поведе спор за раскинување, односно поништување на договорот за доживотна издршка.

(Одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 135/81 од 15.X.1981)

Примери од пракса:

Уранија Митевска склучила договор за доживотна издршка со својот вонбрачен партнер Ристе со кој живеела во вонбрачна заедница повеќе од 5 години. По нејзината смрт ги оставила братот Диме и сестрата Весна. Како ќе биде распределена оставината во конкретниот случај.

Во конкретниот случај, со оглед дека Уранија располагала со целиот свој имот со договор за доживотна издршка, во моментот на нејзината смрт овој имот ќе му припадне на давателот на издршката, нејзиниот вонбрачен партнер Ристе. Имајќи предвид дека согласно законот, имотот со кој што оставителот располагал за време на живот врз основа на договор за доживотна издршка не влегува во рамките на оставината, по нејзината смрт законските наследници нема да можат да наследат бидејќи нема оставина.

Пресуда

На 10 декември 1958 година, пред надлежниот општински суд, помеѓу Никола Петровски, како страна што прима издршка и Стојан Младеновски, како страна што дава издршка, склучен е договор за доживотна издршка. Со тој договор Стојан Младеновски се обврзал да дава издршка на Никола Петровски до крајот на неговиот живот, а Никола Петровски се обврзал како надомест да му го отстапи сиот свој недвижен имот. По смртта на Никола Петровски неговите наследници поднесоа тужба до надлежниот суд, со која бараа договорот за доживотна издршка да се огласи без дејство, бидејќи Никола Петровски во моментот на склучувањето на тој договор не бил способен да изјавува правно релевантна волја.

Пониските судови го одбија тужбеното барање на наследниците на Никола Петровски, бидејќи утврдија дека во моментот на склучувањето на договорот тој не бил душевно болен.

Врховниот суд на Југославија (Пресуда Рев. 1565/60, ЗСО, книга V, свеска 3, одлука бр. 322) ги укинал пресудите на пониските судови, со образложение, во кое, покрај другото се констатира:

„Кај договорот е суштествена изјавената согласност на волјата на договорните страни. Поради тоа, постоењето на полноважен договор претпоставува дека волјата ја изјавува лицето способно за разумна волја и дека тоа, така способно во моментот на склучувањето на договорот изјавило вистинска согласност за склучување на договорот.

Договорот од 10 декември 1958 година е составен писмено и е заверен пред суд. Во документот за заверка, судот констатира дека пред судот договорните страни ја потпишале исправата за договор и дека судот пред потпишувањето на страните им ја прочитал и протолкувал исправата за договор во онаа смисла како што предвидува Законот за наследувањето. При совесното вршење на заверката (која совесност не е доведена во прашање) судијата, секако, не би извршил заверка на договорот доколку според поведението и постапките на некоја од договорните страни заклучил дека таа страна, веројатно, е неспособна за изјава на полноважна волја. Кога судот го заверил се зема дека недостатокот на волјата не го забележал. Но, тоа е само веројатноста дека недостатокот на волјата не постои. Спротивното може и треба да се докажува кога причини за тоа ќе се појават.

Кога некое лице е под старателство, тоа е деловно неспособно или деловно ограничено. Ако и не е под старателство, не може да склучи правно дело кога поради душевна

болест, душевна заостанатост или малоумност е лишено од разум и поради тоа е неспособно за разумна, нормална волја. Би било погрешно становиште дека во секој случај договорот важи без оглед на недостатокот на волјата. Напротив, на битието на договорот како согласност на изјавените волји врз основа на тоа што се заснова промената во правните односи, одговара исто така на начелото на правната сигурност, примената на правилата дека договорот не настанува и во случај кога во моментот на договарањето договарачот не е способен за нормална и разумна волја поради пореметувањето на душевна моќ, иако тоа и нема карактер на трајно душевно заболување и ако не е ставен под старателство.

Договорот е склучен на 10 декември 1958 година, а Никола Петровски умрел на 9 јануар 1959 година. Мора да се земе предвид фактот, што го потврдиле повеќе сведоци, дека Никола Петровски се покажувал како тежок болесник. Мора да се има предвид исказот на сведокот, лекар Н.Н. Овој сведок, врз основа на непосредно запазување како сведок кој на покојниот Петровски бил тежок болесник, така тежок болесник морал да се лечи во болница (во болницата не е лечен, а не е утврдено зошто тоа не е сотрено), дека кај Петровски се изразувала хронична интоксикација, дека покажувал спорост на психички функции и извесна пореметеност и дека ваквата состојба кај него е забележана во мај и октомври 1958 година, т.е. двапати кога Петровски бил во посета на лекарот Н.Н.

Научно е познато дека општата состојба на здравје влијае на психичките функции. Посебно е познато дека труењето кое настанува од материите што болниот организам ги произведува или обилниот организам не е во состојба по нормален пат да ги исфрли во надворешна средина (автоинтоксикација), води кон пореметување на психичките функции, кон пореметување на свеста на волјата.

Заради тоа постои оправдано сомнение во поглед на фактот дека Никола Петровски, старец од 77 години, тешко болен, со изразено дејство на интоксикација, делумно пореметен, бил во состојба кусо време пред својата смрт да направи изјава што може да се прифати како изјава на неговата вистинска, разумна, нормална волја во договорот за која станува збор во оваа парница....

Потребно е да се утврди состојбата на здравјето на Никола Петровски; со помош на изказите на сведоците и лекарите што го лечеле, да се утврдат и опишат симптомите со кои болеста се манифестирала и врз основа на околностите под кои договорот бил склучен е потребно да се побара стручно мислење за тоа дали Петровски во времето на склучувањето на договорот бил душевно здрав или душевно пореметен до тој степен што не бил способен за

вистинска, разумна, нормална волја, па поради тоа не е полноважна изјавата на волјата сторена во договорот, за која станува збор во оваа парница.“

Договор за доживотна издршка

Склучен на ден 02.06.2005 година, помеѓу:

1. Миланчо Марков од Скопје со живеалиште на ул. Даме Груев бр. 5 со ЕМБГ 1207944122021 и бр на л. к. 88345 издадена од МВР Скопје, во понатамошниот текст: примател на издршката и

2. Марија Видова од Скопје со живеалиште на ул. Методија Антонов Ченто бр. 62 со ЕМБГ 2204965455001 и бр, на л.к. 124357, во понатамошниот текст: давател на издршката.

Член 1

Примателот на издршката е во поодминати години и поради возраста и нарушеното здравје има потреба од чување и негување од страна на друго лице и затоа, за да си обезбеди подобар помин во наредните години од својот преостанат живот, го склучува овој договор за доживотна издршка.

Член 2

Примателот на издршката е сопственик на следниве недвижни и подвижни ствари:

1. Кука со површина од 250 м² и дворно место од 300 м², која се наоѓа на ул. Водњанска бр. 56, во месноста викано Средно Водно - Скопје, запишана во Имотен лист бр. 34573, КП бр. 3567, КО Центар - Скопје;
2. Викендица со површина од 150 м² и дворно место од 240 м² во Лагадин Охрид, запишана во Имотен лист бр. 286 КП 3240, КО Лагадин-Охрид;
3. Деловен простор во површина од 500 м² во Градскиот трговски центар во Скопје, спрат 2, локал 24, запишан во Имотен лист бр. 23446, КП бр. 11243, КО Центар;

4. Хартии од вредност од АД Алкалоид со номинална вредност од 20.000.000, 00 денари;

Член 3

Со овој договор за доживотна идршка давателката на издршката превзема обврска да го издржува примателот на издршката, при што треба да се грижи за неговата личност и задоволување на неговите потреби, да го чува, негува, да му приготвува јадење и да го храни, да ја одржува неговата лична хигиена и хигиената во просториите во кои примателот на издршката живее, во случај на болест да му обезбеди лекарска помош и лекување, по потреба и стационар, да се грижи навреме да бидат плаќани неговите финансиски обврски и во случај на смрт да обезбеди пристоен погреб, гробот да го уреди хортикултурно, да подигне надгробен споменик и да ги дава вообичаените задушнини согласно верските обичаи. За трошоците за извршување на овие обврски давателот на издршката може да ги употреби и приходите од имотот на примателот на издршката, како и дел од неговата пензија во вредност од 5 000 ЕУР, со тоа што на примателот на издршката секој месец ќе му остава и дава доволно пари во готово од најмалку една петина од пензијата.

Член 4

Како надомест за издржувањето што е опишано претходно, примателот на издршката и ги остава на давателката на издршката недвижностите и подвижните предмети и права кои се опишани погоре во членот 2 од овој договор, чие предавање во сопственост на давателката на издршката се одлага сè до смртта на примателот на издршката.

Член 5

Врз основа на овој договор давателката на издршката и без посебно полномошно е овластена да управува со имотот на примателката опишан во членот 2 од овој договор, да го изнајмува, да се грижи за неговото економско искористување, да ги прибира приходите и воопшто да се грижи за неговото искористување како добра домаќинка.

Член 6

Вредноста на имотот содржана во членот 2 од овој договор, договорните страни ја проценуваат на 1.800.000,00 ЕУР во денарска противвредност.

Член 7

Заради остварување на целите на овој договор, давателката и примателот на издршката воспоставуваат заедница на живот, со тоа што давателката на издршката ќе живее во куќата на примателот на издршката.

Член 8

Давателката на издршката има право да бара, согласно законските прописи, во јавните книги во кои се запишуваат правата на недвижностите, да се прибелажат нејзините права од овој договор.

Член 9

Составен дел на овој договор е Медицинско невропсихијатриското мислење на ЈЗО-Психијатриска болница Скопје бр. 13245 од 12.02.2006

Член 10

Овој договор е составен во 7 еднакви примероци, од кои еден останува во судот откако судијата откако во присуство на странките и двајца сведоци ќе го завери, два примероци се за примателот на издршката, а останатите примероци се за давателката на издршката.

Давателка на издршката

Примател на издршката

Сведоци:

1. _____

Марика Митровска од Скопје, ул. Гоце Делчев бр.4

со л. к. 34251 и ЕМБГ 3102953455871

2. _____

Хрисула Митрова од Скопје Бул. Јане Сандански бр 12/3-34

со л. к. 23114 и ЕМБГ 2408954467008

Осми дел

СУДСКАТА ПРАКСА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ОД СФЕРАТА НА НАСЛЕДУВАЊЕТО

I. Случајот Маркс против Белгија

1. Постапка

Случајот Маркс против Белгија бил доставен до Судот од страна на Европската комисија за човекови права. Случајот потекнува од тужбата против Кралството Белгија, поднесена до Комисијата на 29 март 1974 година од г-ѓа Паула Маркс („првиот жалител“), постапувајќи во свое име и во име на нејзината малолетна ќерка Александра („вториот жалител“), во согласност со член 25 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи.

2. Околности на случајот

Александра е родена на 16 октомври 1973 во Вилријк, и таа е ќерка на Паула Маркс, белгиски државјанин, немажена, новинар по професија. Паула Маркс уредно го пријавила раѓањето на Александра кај надлежниот службеник во регистарската служба во Вилријк, кој пак го известил Окружниот судија согласно член 57 од Белгискиот граѓански законик како што се постапува во случаите на пријавување на вонбрачни деца. На 26 октомври 1973 година, Окружниот судија на првата покраина во Антверпен ја повикал Паула Маркс да се појави пред судот (член 405), за да добие од неа информации потребни за уредување на старателството врз Александра, и во исто време да ја извести за можните начини за „признавање“ на нејзината ќерка, а воедно и за законските последици кои произлегуваат од таквото признавање. Тој, исто така, обрнал внимание и на одредени одредби од Граѓанскиот законик, кои се однесуваат на „исклучителните“ форми на наследување (*successions "irrégulières"*). На 29 октомври 1973 година, Паула Маркс го признала своето дете во согласност со член 334 од Граѓанскиот законик. Таа на тој начин автоматски станала старател на Александра, додека Семејниот совет,

сочинет од сестрата и од други роднини на Паула Маркс, под претседателство на Окружниот судија, се стекнал со овластување да презема различни мерки предвидени со закон во интерес на Александра. На 30 октомври 1974, Паула Маркс ја посвоила својата ќерка, согласно член 349 од Граѓанскиот законик. Барателите приговарале на одредбите на Граѓанскиот законик кои се однесуваат на начинот на засновање на мајчинството врз вонбрачните деца и на последиците во поглед на засновањето на семејните односи во рамки на семејството, како и на родителските права на мајката врз детето. Апликантите исто така го поставиле прашањето за оправданоста на потребата за посвојување на детето од страна на мајката, доколку таа сака нејзиното дете да се стекне со поширок корпус на права. Според белгиското право, со самиот факт на раѓање не произлегува никаква правна врска помеѓу мајката која не е во брак и нејзиното дете. Додека изводот од матичната книга на родените заведен во регистарот е доволен за да го докаже мајчинството на мажената жена врз своето дете, мајчинството врз вонбрачното дете се востановува или преку доброволно признавање од страна на мајката или со поведување на правна постапка за утврдување на мајчинството (*action en recherche de maternité*). Во контекстот на утврдување на мајчинството на вонбрачното дете, белгиското законодавство не го вклучува концептот на „семејство“ и „роднини“. По воспоставеното мајчинството, во принцип се создава правна врска единствено со мајката. Детето не станува член на семејството на неговата мајка. Во поглед на правото на наследување, Законот го исклучува детето од семејството на мајката. Наследните права на признаеното вонбрачно дете се помали од оние на детето родено во брак. Од одредбите на Граѓанскиот законик на Белгија произлегувало дека признаеното вонбрачно дете нема статус на законски наследник на имотот на родителите кои починале без да остават тестамент, туку се стекнува единствено со позицијата на исклучителен наследник (*successeur irrégulier*). Детето ќе биде единствен наследник на својата почината мајка, само доколку таа зад себе не остави роднини кои законот ги назначува да го наследат нејзиниот имот (член 758). Инаку, неговото максимално право – кое произлегува од ситуацијата во која неговата мајка не оставила зад себе потомци, предци, браќа или сестри – е три четвртини од делот што би го добило по пат на законско наследување во случај да станува збор за брачно дете. Понатаму, неговата мајка може, за време на нејзиниот живот, да го редуцира наследното право на вонбрачното дете за една половина. Освен тоа, членот 756 од Граѓанскиот законик предвидува дека вонбрачното дете нема наследни права во однос на имотот на роднините на мајката. Спротивно на тоа, мајката на таквото дете, доколку таа нема роднини кои би ја наследиле, може во текот на својот живот да му остави во наследство само дел од нејзиниот имот. Од друга страна, ако припадноста на детето не е утврдена, мајката може да му го остави во наследство целиот имот, под услов да не постојат наследници на кои им припаѓа дел од нејзиниот имот. Впрочем, мајката се соочува со следниве алтернативи: или таа го признава детето и ја губи можноста за оставање на сиот

нејзин имот на него; или таа се откажува од засновувањето на семејна врска со своето дете, со цел да ја задржи можноста за оставање во наследство на сиот нејзин имот на непозаконетото дете, онака како што таа може да го „препише“ на било кој странец. Жалителите во основа се повикуваат на членовите 8 и 14 од Конвенцијата. Без поголем осврт на други одредби на кои подносителите на тужбата се повикале, Судот, при носењето на одлуката, се фокусираше токму на овие два члена (чл. 8 и 14) во разгледувањето на трите аспекти на проблемот препратен од страна на Комисијата: начинот на воспоставување на мајчинството врз вонбрачното дете, опсегот на семејните врски на детето, и на родителските правата на мајката.

Член 8 од Конвенцијата предвидува:

1. Секој има право на почитување на неговиот приватен и семеен живот, домот и преписката.
2. Не треба да има мешање од страна на некој јавен орган во остварувањето на ова право, освен ако не е во согласност со законот и е неопходно во едно демократско општество во интерес на националната безбедност, јавната сигурност или економската благосостојба на земјата, за спречување на неред или кривично дело, за заштита на здравјето или моралот или за заштита на правата и слободите на другите.

Првото прашање за кое треба да се донесе одлука е дали природната/биолошката врска помеѓу Паула и Александра Маркс потпаѓа под дефиницијата на семеен живот, заштитен со член 8 од Конвенцијата. Со гарантирање на правото на почитување на семејниот живот, членот 8 пред сè, подразбира постоење на семејство. Судот се согласува во целост со востановената судска пракса на Комисијата од аспект на клучната точка, која имено потврдува дека членот 8 не прави разлика меѓу „брачните“ и „вонбрачните“ семејни заедници. Според судската пракса, на Судот, дистинкцијата е дискриминаторска, доколку таа „нема објективно и разумно оправдување“, односно, ако не е насочена кон „легитимна цел“, или ако не постои „разумна пропорционална врска помеѓу употребените средства и целта која треба да се реализира“.

Член 14 од Конвенцијата предвидува:

Уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, ќе се остваруваат без дискриминација по било кој основ како пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго убедување, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, сопственост, раѓање или друг статус.

Соодветно на тоа, штом член 8 е релевантен за овој случај потребно е, исто така, да се земе во предвид членот 14 во врска со членот 8 од Конвенцијата.

Владата, потпирајќи се на разликите во положбата на немажените и мажените мајки, ги изнела следниве аргументи: додека мажената мајка и нејзиниот сопруг „заемно се обврзуваат да ги хранат, да ги чуваат и да ги образуваат своите деца“ (член 203 на Граѓанскиот законик), не постои сигурност дека немажената мајка ќе биде подготвена да ги сноси сама одговорностите на мајчинството; со овозможувањето на немажената мајка самата да избере дали ќе го признае нејзиното дете или пак ќе се оддели од него, законодавецот е поттикнат од грижата за заштитата на детето, и во таа насока смета дека би било опасно да му се довери старателството врз детето на некој кој не покажува склоност да се грижи за него, и притоа истиот е воден од реалноста дека многу немажени мајки не го признаваат своето дете.

3. Одлука на Европскиот суд за човекови права

Според процената на Судот, фактот дека некои немажени мајки, за разлика од Паула Маркс, не сакаат да се грижат за нивното дете, не може да го оправда правилото на белгиското право што воспоставувањето на нивното мајчинство го условува со доброволно признавање или пак, со судска одлука. Всушност, ваквиот пристап не е општа одлика на односот помеѓу немажените мајки и нивните деца, и, како што Комисијата нагласува, може да се случи и мажена мајка да не сака да го одгледува своето дете, иако со самото раѓање се воспоставува правна поврзаност помеѓу погоре споменатите субјекти. Точно е дека во времето кога била изготвена Конвенцијата од 4 ноември 1950 година, било дозволено и нормално во многу европски земји да се прави разлика во оваа област помеѓу брачните и вонбрачните семејни заедници. Сепак, Судот потсетува дека оваа Конвенција мора да биде интерпретирана во светлината на денешните услови. Според белгискиот закон, брачното дете е целосно интегрирано во семејствата на секој од неговите родители од моментот на неговото раѓање, а признаеното вонбрачно дете, па дури и она посвоеното вонбрачно дете, во принцип останува странец за семејствата на неговите родители.

Додека таа не била посвоена од страна на нејзината мајка (30 октомври 1974), до тој момент Александра поседувала правен капацитет доволен да се здобие само со имотот од Паула Маркс, што е значително помал дел од оној кој би можел да му припадне на детето родено во брак. Судот смета дека за ваквата разлика во третманот, за чија поддршка Владата

не наведува посебни аргументи, не постои објективно и разумно оправдување. Судот утврдил дека потребата да се прибегне кон посвојување, со цел да се елиминира споменатата разлика во третманот, подразбира само по себе дискриминација. Во судската одлука се наведува дека Александра Маркс е жртва на повредата на член 14, направена во врска со член 8, поради ограничувањата на нејзината способност да се стекне со имотот од нејзината мајка и поради целосното отсуство на наследни права во однос на имотот на нејзините блиски сродници од страна на мајката.

Заради овие причини, Судот одлучи:

Во врска со начинот на „позаконувањето“ на Александра Маркс и утврдувањето на родителските права на Паула Маркс, направено е прекршување на чл. 8 од Конвенцијата. Исто така, прекршен е и чл. 14 земен во предвид заедно со чл. 8. Судот едногласно одлучи дека не постои повреда на чл. 3 или на чл. 12 од Конвенцијата во прикажаниот случај. Судот одлучи да им се исплати соодветна правична оштета на апликантите согласно чл. 50 од Конвенцијата.

II. Брауер против Германија

1. Постапка

Случајот потекнува од тужба (бр. 3545/04) против Федерална Република Германија, поднесена до Судот врз основа на членот 34 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи од страна на германскиот државјанин, г-ѓа Брижит Брауер, на 13 јануари 2004. Апликантот тврди дека релевантните одредби од домашното право и одлуките на националните судови го прекршиле правото на почитување на нејзиниот семеен живот загарантирано со член 8 од Конвенцијата. Таа исто така се повикува и на член 14 од Конвенцијата.

2. Околности на случајот

Апликантот беше родена во 1948 во поранешната Германска Демократска Република, и живее во Ленештад. Апликантот е биолошка ќерка на г-дин Шилдген, кој го признал своето

татковство неколку месеци по нејзиното раѓање. Таа живеела на територијата на поранешната Германска Демократска Република сè до 1989, додека нејзиниот татко живеел во Федеративна Република Германија. Таткото и ќерката редовно контактирале за време на споменатиот период, и по обединувањето на Германија таа го посетувала својот татко. Тој починал во јули 1998. Апликантот подоцна направил неколку обиди да ги докаже своите наследни права пред домашните судови.

3. Постапка пред домашните судови

На 10 јули 1998 апликантот поднел барање за наследничка потврда која докажува дека таа има право на најмалку 50 % од оставината на г-дин Шилдген. Со одлуката донесена на 8 октомври 1998 Окружниот суд во Неункирхен го одбил барањето, осврнувајќи се на реформата на наследното право, која по воведувањето на Законот за изедначување на наследните права на децата родени надвор од брак донесен на 19 август 1969 година потврдува дека истиот сè уште останува во сила. Односната одредба од Законот наведува дека вонбрачните деца родени пред 1 јули 1949 не спаѓаат во кругот на законските наследници. Окружниот суд исто така се повикал и на одлуката донесена од Федеративниот Уставен суд на 8 декември 1976 година во која се наведува дека споменатата одредба е во согласност со Уставот. На 4 ноември 1998 година апликантот поднел жалба до Регионалниот суд во Сарбрикен, конкретно наведувајќи дека правото на поранешната ГДР, која предвидува еднаков третман на брачните и вонбрачните деца, треба да се примени во нејзиниот случај. Апликантот дала образложение дека одделот 12(10)(2) на Законот за децата родени надвор од брак му противречи на членот 3 (*принцип на еднаков пристап пред законите*) од Уставот и навела дека не постои објективно оправдување за различниот третман. Во одлуката донесена на 7 јануари 1999 Регионалниот суд во Сарбрикен ја потврдил одлуката на Окружниот суд, повикувајќи се на истата правна основа. Тој сепак посочил дека исклучувањето на вонбрачните деца родени пред 1 јули 1949 од правото на законско наследување ја сместува оваа категорија на граѓани во многу понеповолна положба во однос на оние родени после тој датум, а исто така и во однос на оние врз кои се применувало правото на поранешната ГДР. Во одлуката донесена на 3 септември 1999 година Апелациониот суд во Сарланд ја поништил одлуката на Регионалниот суд и го препратил судскиот предмет до истиот суд за да утврди дали апликантот е навистина е биолошка ќерка на г-дин Шилдген и дали постојат и други наследници. Ако се утврди дека на апликантот му припаѓа најмалку 50 % од оставината, во тој случај Регионалниот суд треба да испита дали Законот за правниот статус на децата родени надвор од брак е во согласност со Уставот. Во одлуката донесена на 25 јануари 2001,

Регионалниот суд во Сарбрикен ја потврдил својата претходна одлука врз основа на истите аргументи. И покрај тоа што со сигурност од 99 % било востановено дека апликантот е ќерка на г-дин Шилдген, а воедно и уште еднаш било утврдено дека нема останати познати наследници, сепак таа била исклучена од било какво законско право врз оставината согласно одредбата од одделот 12(10)(2) на Законот за правниот статус на децата родени надвор од брак. Според мислењето на Регионалниот суд, оваа одредба не била во спротивност со Уставот. Подоцна, апликантот поднел жалба и до Федеративниот Уставен суд. Меѓутоа, со одлуката од 20 ноември 2003 Федеративниот Уставен суд, заседавајќи во совет од 3 судии, одбил да ја разгледа жалбата.

4. Одлука на Европскиот суд за човекови права

Според гледиштето на Европскиот суд, аргументите важечки во тоа време не се повеќе валидни денес. Како и останатите европски општества, така и германското општество постојано се развива, и следствено на промените правната положба на вонбрачните деца се изедначува со децата родени во брак. Понатаму, практичните и процедуралните потешкотии во докажувањето на татковството на децата исчезнуваат, а примената на ДНА тестот за утврдување на татковството станува сè повеќе достапен метод. Најпосле, создадена е нова ситуација по обединувањето на Германија и со самото тоа, изедначувањето на правната положба на децата родени надвор од брак со оние родени во брак.

Според тоа, Судот не може да се согласи со заклучокот прифатен од страна на Федеративниот Уставен суд на Германија во конкретниот случај. Судот смета, особено имајќи го во предвид развојниот европски контекст во оваа сфера, кој не може да се занемари при динамичната интерпретација на Конвенцијата, дека аспектот на почитување на разумните законските очекувања на починатиот и на неговото семејство мора да бидат потчинети на императивот на еднаквиот третман на вонбрачните деца со оние деца родени во брачна заедница. За судот, во конкретниот случај како одлучувачки се наметнаа три околности. Прво, таткото на тужителката ја признал неа за свое дете непосредно по нејзиното раѓање и секогаш одржувал редовни контакти со неа, и покрај тешките околности поврзани со постоењето на двете одделни германски држави. Тој немал ниту сопруга, ниту други директни потомци, туку единствено наследници од третиот законски ред, кои тој очигледно не ги познавал. Токму затоа, аспектот на заштита на овие далечни сродници не може да се земе предвид. Второ, тужителката поминала добар дел од својот живот во поранешната Германска Демократска Република, што укажува на фактот дека таа израснала во такво општествено опкружување во

кое децата родени во брак и вонбрачните деца имале еднаков статус. Меѓутоа, таа не е во можност да добие било каква полза од законските одредби кои предвидуваат еднакви наследни права за брачните и вонбрачните деца, од причина што нејзиниот татко не бил жител на територијата на поранешна ГДР во времето на германското обединување. Во врска со ова, треба да се забележи дека по обединувањето на Германија, законодавецот имал интенција да ги заштити наследните права на децата родени надвор од брак, чиј што татко бил жител на територијата на поранешна ГДР. Различниот третман можеби бил оправдан со оглед на социјалниот контекст во поранешната ГДР, но тој сепак има отежнувачки ефект врз постојната нееднаквост во однос на децата родени надвор од брак пред 1 јули, 1949 година, чиј татко бил жител на Западна Германија. И на крај, примената на првата одредба од одделот 12 (10) (2) на Законот на правната положба на децата родени надвор од брак го исклучува жалителот од било какво законско право врз тој имот, без можност за било каков финансиски надомест. Судот не можел да пронајде било каква основа врз која би можела да се оправда дискриминацијата во денешни услови, особено исклучувањето на тужителката од било какви законски овластувања во однос на правото на наследување и уште повеќе, за нејзиното понеповолно третирање од апликантите во претходно поднесените истоветни случаи. Земајќи ги предвид сите претходно наведени согледувања, Судот заклучил дека не постои разумна пропорционална врска помеѓу употребените средства и зацртаната цел. Поради тоа, постои повреда на членот 14 од Конвенцијата, земен во предвид заедно со член 8.

5. Заклучок

Според околностите на случајот, Судот смета дека прашањето за примената на членот 41 од Конвенцијата не е подготвено за одлучување. Следствено, тоа мора да биде одложено, земајќи ја предвид можноста за спогодување помеѓу тужената држава и барателот (Правило бр. 75 став 1 од Деловникот на Судот). Судот им овозможува на страните во рок од три месеци да постигнат спогодба. Поради овие причини, судот едногласно: 1. Ја прогласува жалбата за допуштена; 2. Утврди дека имало повреда на членот 14 од Конвенцијата земен во врска со член 8; 3. Смета дека нема потреба посебно да се испита жалба во согласност со член 8 од Конвенцијата; 4. Утврди дека прашањето на доследната примена на член 41 не е подготвено за одлучување; Според тоа, (а) го задржува решавањето на прашањето во целина; (б) ги повикува Владата и жалителот, во рок од три месеци, да го известат Судот за каков било договор кој тие можат да стигнат.

III.Фабрис против Франција

1.Факти на случајот

Во време на зачнувањето на апликантот, неговата мајка била во брак во кој биле родени две деца. Бракот бил разведен во 1967 година. Во 1983 година била донесена одлука дека апликантот, бил „незаконско дете, за разлика од другите две деца, кои биле родени во брак. Во 1984 година апликантот ја оспорил оваа одлука. Во 1994 година мајката на апликантот починала. Во постапката за расправање на оставината, нотарот го известил апликантот дека, согласно важечките прописи во Франција тој, како дете родена во неверна врска, имал право само на една половина од наследството што би го добил доколку бил роден во брак. Апликантот и неговиот полубрат и полусестра не можеле да постигнат спогодба околу поделбата на оставината. Во 1988 година апликантот поднел барање да добие еднаков дел од наследството на неговата мајка како и неговиот полубрат и полусестра. Пред да биде донесена одлуката, законот во Франција, донесен во 1972 година, со кој се предвидувало децата од неверна врска да добијат помал дел од оставината бил изменет и тие деца добиле право да наследуваат еднаков дел како и останатите деца. Оваа законска измена важела за оставинските постапки кои започнале после 4 декември 2001 година и немала ретроактивно дејство. Апликантот кој барал еднаков дел од оставината го добил случајот пред првостепениот суд, кој сметал дека биле повредени членовите 8 и 14 од Европската конвенција за правата на човекот со тоа што тужителот добил двојно помал наследен дел од неговиот полубрат и полусестра. Решавајќи по тужба, Апелациониот суд донел спротивна одлука. Според судот, француското законодавство од 1972 година не било спротивно на Европската конвенција за правата на човекот. И Касациониот суд, решавајќи по жалба, ја потврдил одлуката на Апелациониот суд. Потоа апликантот почнал постапка пред Европскиот суд за правата на човекот.

2. Одлука

Членот 1 од Протоколот 1 на Европската конвенција за правата на човекот предвидува дека „Секое физичко или правно лице има право на мирно уживање на својот имот. Никој не може да биде лишен од својот имот, освен во јавен интерес и под услови предвидени со закон и со општите принципи на меѓународното право. Претходните одредби не навлегуваат во правото на државите да донесуваат закони кои ги сметаат за неопходни за регулирање на користењето на имотот согласно општиот интерес или заради сигурно плаќање на данокот, другите придонеси и парични казни.“

Членот 14 од Европската конвенција за правата на човекот предвидува дека „Уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, треба да се обезбеди без никаква дискриминација заснована врз пол, раса, боја на кожата, јазик, вера, политичко или кое и да е друго мислење, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, материјална положба, потекло по раѓање или кој и да е друг статус“.

Судот го разгледувал францускиот закон од 1972 година и законот од 2001 година и расправал за евентуалното загрозување на правната сигурност доколку ретроактивно се применат одредбите од законот од 2001 година, со кои детето родено во неверна врска има еднакви наследни права како и останатите деца. Судот ги разгледувал и наследноправните законодавства во Европа, како и судската практика на Европскиот суд за правата на човекот, според која уште во 1979 година било решено дек рестрикцијата на наследните права на поединецот врз основа на околностите на неговото раѓање се во спротивност со Европската конвенција за правата на човекот.

Европскиот суд за човекови права утврдил дека тужбеното барање е основано и дека во случајот постои повреда на членот 14 од Конвенцијата, како и на членот 1 од Протоколот 1 од Конвенцијата. И покрај тоа што Европскиот суд за човекови права утврдил дека напорите на Франција да обезбеди стабилност на завршените оставински постапки претставува легитимна цел која го оправдува различниот третман, сепак, според одлуката на судот, тоа не било соодветно со целта која требало да се постигне. Според мислењето на Европскиот суд за правата на човекот „Заштитата на легитимните очекувања на оставителот и неговото семејство мора да бидат подредени на императивот за еднаков третман на децата родени во брак и на вонбрачните деца“. Врз оваа основа, не постоело објективно и разумно оправдување за разликата во третманот на апликантот, што резултирало со неспособност тој да наследи еднаков дел од оставината на неговата мајка, поради тоа што бил „дете родено во неверна врска“. Европскиот суд за човекови права во пресудата исто така утврдил дека ова е значајно прашање кое е решено во европските земји на начин што не се поврзува наследноправниот статус на детето со брачниот статус на неговите родители.

ХАРМОНИЗАЦИЈА НА НАСЛЕДНОТО ПРАВО

1. Вовед

Наследното право, за разлика од другите области на правото во кои се случуваат драстични промени, како што е на пример облигационото право, семејното право и други, *не се развива* со толку брзи и радикални чекори. Причина за ова е фактот дека наследното право побавно реагира на секојдневните брзи промени во бизнисот, економските практики и потреби. Неговите корени навлегуваат длабоко во основните *фундаментални концепти на правдата, моралот и општеството*. И покрај овие специфики, сепак во втората половина од минатиот век се случија позначајни реформи во сферата на наследувањето во Европа, но и пошироко.

Овој период е значаен по тоа што доаѓа до *зголемување на правата на преживеаниот брачен другар*, како и востановувањето на *еднакви права на вонбрачните деца со брачните деца*. Основниот општоприфатен аргумент поради кој се изедначија правата на вонбрачните со брачните деца е дека тие не се должни да ги сносат последиците поради фактот дека нивните родители не склучиле брак.

2. Развојот на идејата за унификација на наследното право

во Европската унија

Во периодот пред повеќе од една деценија, но и во времето кое претходеше, во академските кругови превагнуваше становиштето дека во тој момент, па дури и во иднина е невозможна реализацијата на *идејата за унификација на наследното право* во ЕУ. Ова од причина што се сметало дека основната *raison d'être* за постоење на Европската заедница е промовирањето на заедничкиот пазар и интензивирање на економските активности. Поради тоа, идејата за унифицирано наследно право не била предмет на интерес, ниту пак за дебатирање, како во академската средина така и кај органите на ЕУ.

За ваквата состојба придонеле два позначајни аргументи. Според *првиот*, во најголем број на федерални држави семејното и наследното право се под државна надлежност. Многу е мал бројот на држави во кои семејното и наследното право се под федерална надлежност (како на пример ЗН на СФРЈ од 1955 година). *Вториот*, почесто застапуван, истакнува дека токму семејното и наследното право се длабоко вкоренети во нашата култура и се израз на нашиот начин на живот. Во таа смисла, со чувањето и заштитувањето на националното право се зачувува и заштитува културното наследство од неговото уништување, по пат на унификацијата.

Сепак, и покрај наведените аргументи, од неодамна е присутно гледиштето дека за понатамошниот развој на правните стандарди на Европската унија *е потребна хармонизација и на националните наследно-правни регулативи* на државите членки. Во таа смисла, се истакнува дека, за разлика од договорното право, во однос на наследното право при идната унификација треба да се пристапи со поголема внимателност и претпазливост. Ова од причина што наследното право е повеќе и од семејното право поврзано со локалните традиции и обичаи.

Според мислењата присутни во академската средина, потребата од унификација на наследното право помеѓу државите членки на ЕУ, зависи пред сè од јасната економска оправданост, но и од барањата кои произлегуваат од Европската конвенција за човекови права. За ваквата состојба во сферата на наследувањето придонесоа и претходно преземените активности на Европската комисија. Имено, *прифаќањето* на Европската конвенција за човековите права од страна на државите членки на ЕУ придонесе за изедначувањето на наследните права на децата родени во брак и вонбрачните деца.

Покрај неа, од особено значење за хармонизацијата на наследните права во Европа е секако *Препораката на Советот на Европа од 16 октомври 1981 година No. R (81) 15*, со која државите членки се повикуваат да предвидат во своите национални законодавства одредби со кои ќе се овозможи на *преживеаниот брачен другар* да продолжи да живее во *заедничкиот дом* и по смртта на другиот брачен другар. Имено, заедничкиот дом е од големо значење за брачниот другар, бидејќи неговата вредност го сочинува поголемиот дел од оставината. Од друга страна, пак, тој е од важност за преживеаниот брачен другар бидејќи му овозможува да ги задржи истите животни и просторни услови како и пред смртта на оставителот, обезбедувајќи му притоа стабилност, финансиска, духовна и емотивна сигурност.

Како последица на сè поголемата невработеност во рамките на ЕУ со *Препораката од 7 декември 1994 година*, Европската комисија бараше од државите членки да преземат мерки

во однос на олеснување на наследувањето на малите и средните компании, сè со цел да се избегне нивната ликвидација во оставинската постапка. Со ваквите мерки очекувањата беа дека во значајна мера би се спречило губењето на работните места во малите и средни претпријатија, како последица на смртта на нивниот сопственик.

3. Причини за потребата од унификација на наследното право

Како резултат на сè поголемата мобилноста на граѓаните, зголемениот број на бракови и вонбрачни заедници помеѓу државјани на различни држави, како и можноста за стекнување на недвижен имот во повеќе држави, без оглед на националноста, во Европа од година во година се повеќе *се зголемува* бројот на оставински постапки со странски елемент. Токму стекнувањето на сопственоста на недвижен имот во повеќе држави членки на ЕУ претставува главна причина поради која настануваат комплексни и сложени ситуации во сферата на наследувањето. Во таа смисла сè поголем е бројот на граѓани кои поседуваат недвижен имот во повеќе држави членки, како резултат на потребата од работа, одмор, пензионирање и слично.

Имајќи ги предвид наведените факти, Европската комисија во 2002 година побара од Германскиот институт за нотаријат да изготви извештај во врска со бројот на транснационалните оставини во рамките на ЕУ. Така, според Извештајот на Институтот, се истакнува дека секоја година во рамките на ЕУ се отвораат помеѓу 50 000 и 100 000 транснационални сукцесии. Во периодот на 2009 година, за разлика од 2002 година, бројот на транснационални оставински постапки се зголемил на 450 000, додека нивната вредност според податоците на Европската комисија се проценува дека изнесува повеќе од 120 милијарди евра.

Наведените драстични промени, настанати како резултат на Европската интеграција, придонесоа *вниманието да се фокусира* не само кон функционирањето на заедничкиот пазар и договорните односи, туку и *кон прашањата поврзани со наследувањето*. За ваквата состојба придонесе и фактот дека различните правила во сферата на наследувањето во одредена мера го отежнуваат, па дури и оневозможуваат остварувањето на наследните права на наследниците. Финансиските проблеми поврзани со трошоците за реализација на

оставинските постапки, како и административните трошоци во другите држави членки, често пати доведуваат до тоа да наследниците воопшто да не можат да ги остварат своите наследни права.

Во таа смисла, додека во периодот од пред повеќе од една деценија прашањето за хармонизација на наследното право и наследувањето во Европа не привлекуваше значаен интерес, ниту во академската средина, ниту кај органите на ЕУ, од неодамна работите се видно изменети во однос на ова прашање.

4. Активности во Европската унија во правец на хармонизација на наследното право

Кон крајот на минатиот и почетокот на овој милениум, во академските средини беше општоприфатен ставот дека наследното право, исто како и семејното право, треба да биде оставено на *националните законодавства*. Ова од причина што тоа е тесно поврзано со националниот идентитет, правните традиции и обичаи кои се многу специфични и тешки за усогласување и хармонизирање. Сепак, во годините што следеа, проблемите кои настануваа во сферата на наследувањето поврзани со остварувањето на наследните права во *транснационалните оставински постапки* придонесоа токму наследувањето и тестаментите да станат предмет на интерес на правото на ЕУ. Во таа насока, токму тестаментите и наследувањето станаа следната интересна сфера кон која е насочена легислативата на ЕУ.

Прифаќањето на *Европскиот инструмент во областа на наследувањето* претставуваше еден од приоритетите на Акциониот план од Виена во 1998 година. Во таа насока, Европскиот совет, на средбата во Тампер во октомври 1999 година, го одобри принципот на заемно признавање на судските и другите одлуки, како основен предуслов за судската соработка во граѓанските работи. Истовремено, ги повика Советот и Комисијата да прифати програма и мерки кои ќе го имплементираат овој принцип.

Подоцна, во ноември 2000 година, од страна на Советот и Комисијата беше прифатена Нацрт програмата за преземање на мерките за *имплементација на принципот на заемно признавање на пресудите* и другите одлуки на судските авторитети во граѓанските и трговските работи. Во програмата се опфатени мерки поврзани со судирот на закони и

олеснувањето на заемното признавање на одлуките. Исто така, таа предвидува изготвување на инструмент кој ќе се однесува на тестаментите и наследувањето, кои не беа вклучени во Регулацијата на Советот (ЕЦ) No 44-2001 од 22 декември за јурисдикцијата, признавањето и извршувањето на одлуките од сферата на граѓанските и трговските работи.

Европскиот совет на средбата во Брисел во ноември 2004 година, прифати нова програма, насловена како „Хашка програма“ за засилување на слободата, безбедноста и правдата во рамките на ЕУ. Во програмата беше истакната потребата од прифаќање на *инструмент од наследното право* најдоцна до 2011 година, кој, меѓу другото, ќе се однесува и на прашањето за судирот на законите, правната јурисдикција, заемното признавање и извршување на одлуките, Европскиот сертификат за наследување и механизмот со кој се овозможува да се дознае дали оставителот имал составено тестамент-регистар на тестаменти.

Како резултат на заклучоците предвидени во Хашката програма од 2004 година на Европскиот Совет, меѓу другото, се повикува Комисијата да презентира документ т.н. Зелена книга, со кој ќе бидат опфатени најзначајните прашања од сферата на наследувањето, како што се надлежното право, јурисдикцијата и признавањето, административните мерки и друго. Во таа смисла, врв на овие напори е донесувањето на Зелената книга „За наследувањето и тестаментите“ во 2005 година од страна на Европската комисија, која содржи решенија за олеснување на административните аспекти на наследувањето со воведување на Европскиот сертификат за наследување (*European certificate of inheritance*), со цел олеснување на докажувањето на статусот на наследник, како и регистарот на тестаменти, со што ќе се олесни нивното барање во сите членки на ЕУ. Исто така, Европската комисија го актуализира и прашањето за *укинување* на формалностите за легализација на јавните документи поврзани со наследувањето во државите членки.

Со објавувањето на Зелената книга за тестаментите и наследувањето од 2005 година, Европската комисија го отвори процесот на консултации во сферата на тестаменталното и законското наследување, кои имаат и меѓународен елемент, како за државите членки, така и за останатите надвор од ЕУ. Ваквите активности на Комисијата, произлегоа од одлуката на Советот и Комисијата во ноември 2000 година, со која се одлучи дека принципот на заемно признавање и извршување на судските одлуки во граѓанските и трговските работи треба да се применува и на тестаментите и наследувањето.

Основна причина за наведените заложби на Комисијата е тоа што „тестаментите и наследувањето“ (*wills and succession*) изречно беа исклучени во Бриселската конвенција за јурисдикцијата и извршувањето на судските одлуки во граѓанските и трговските предмети (чл.

1). Овој тренд на исклучување на тестаментите и наследувањето, го продолжи и *Регулативата на Советот No 44 од 2001 година*, со која беше заменета наведената конвенција. Поаѓајќи од ова, Советот и Комисијата проценија дека во сферата на наследното право не може да има напредок без да биде извршена хармонизација на правните правила од меѓународно приватно право со кои се уредува наследувањето.

Наведените активности резултираа со потврда на потребата за донесување на инструмент на Заедницата од областа на наследувањето, кој меѓу другото, би се однесувал и на прашањата поврзани со надлежното право, јурисдикцијата, признавањето и извршувањето на одлуките и создавањето на Европскиот сертификат за наследување. Прифаќањето и донесувањето на Европскиот сертификат за наследување беше поддржан од страна на Европскиот парламент и од Европскиот економски и социјален комитет. Дотогашните согледувања во однос на наведените прашања беа имплементирани во рамките на Предлогот на Комисијата на Европските заедници.

Најпосле на 14 октомври 2009 година, Комисијата ја објави *Предлог регулативата* поднесена од страна на Европскиот парламент и Советот за *јурисдикцијата, за надлежното право, признавањето и извршувањето на одлуките и автентичните инструменти во сферата на наследувањето и создавањето на Европскиот сертификат за наследување*. Истата после предвидениот рок на консултации треба да биде предмет на дискусија и дебата помеѓу државите членки.

5. Зелена книга на тестаментите и наследувањето

За процесот на хармонизација на наследното право во Европската унија од големо значење е објавувањето на т.н. *Зелена книга на тестаментите и наследувањето*, од причина што претходно преземените активности и предлози преземени во сферата на наследувањето, не беа широко прифатени ниту во академската средина, ниту пак од страна на државите членки. Поради тоа, во Зелената книга, изготвена од страна на Комисијата, беа поставени 39 прашања од сферата на наследното право, на кои требаше да дадат одговори државите членки и истите да ги испратат до Комисијата најдоцна до 30 септември 2005 година. Со овој проект, Комисијата иницираше поопсежна дискусија во однос на можноста за унифицирање на определени прашања поврзани со транснационалните оставини.

Прашањата од Зелената книга, *inter alia*, имаа за цел да ја запознаат Комисијата со практичните проблеми со кои се соочуваат граѓаните во наследно-правните односи, а кои произлегуваат од различните материјални и процедурални правила и судирот на закони помеѓу државите членки. Во таа насока, со овој документ Комисијата не планираше полна хармонизација на националните наследни права на државите членки, туку повеќе беше насочена кон разрешување на судирот на законите и определување на правото кое ќе се применува, точките на врзување, надлежноста на судовите и можноста за создавање на заеднички инструмент.

Во таа смисла, првиот чекор кој што треба да биде направен во сферата на наследувањето е секако хармонизацијата на правилата од меѓународното приватно право. Ова од причина што наследувањето е исклучено од правилата на меѓународното приватно право на Заедницата кои што досега се прифатени. Поставувајќи ја целта за поедноставување на работите кои се поврзани со транснационалните оставини, како и надминување и олеснување на практичните проблеми на граѓаните во сферата на наследното право со странски елемент, воведувањето на инструментот за кој се залага Комисијата би довело до признавање на судските и вонсудските документи (тестаменти, договори, административни документи).

Со Зелената книга на тестаментите и наследувањето се прави *напор* да се најде одговор на повеќе суштествени прашања поврзани со наследувањето. Со цел да се разрешат и надминат проблемите поврзани со судирот на закони во сферата на наследувањето на оставините со странски елемент, во рамките на ЕУ се предлага хармонизација на правилата за разрешување на судирот на закони. Притоа, се отвора прашањето кои точки на врзување треба да бидат прифатени за определување на правото кое ќе се применува. Понатаму, дали само една *точка на врзување* или пак *повеќе*, треба да бидат детерминирани во наследувањето. Токму точките на врзување во конкретните случаи се предмет на посебно внимание; се поставува прашањето дали треба и понатаму да остане националноста како една од најпривилегираните точки на врзување, или пак тоа треба да биде последното постојано место на живеење, како едно од помодерните. Освен тоа, се отвори и прашањето дали во ЕУ треба да се прави разлика помеѓу правниот режим на подвижните и неподвижните ствари. Понатаму Зелената книга, го разгледува и прашањето за правото кое ќе се применува на тестаментите и договорите за наследување, особено прашањето за тестаменталната способност и полноможноста на тестаментот.

Од голема важност е и прашањето за *јурисдикцијата*. Со оглед дека во повеќето држави членки на ЕУ не е дозволена можноста оставителот или неговите наследници да го изберат правото кое ќе се применува на нивната оставина, Комисијата се залага за одредена

флексибилност во однос на точката на врзување за ова прашање. Меѓу другото, Комисијата отвора дебата и во однос на прашањата за нужниот дел, truстовите востановени од тестаторите, институтот *renvoi*, односно препраќање на правото на трета држава.

Следно прашање на кое Зелената книга посебно обрнува внимание е прашањето за надлежната јурисдикција, со оглед на фактот дека во државите членки на ЕУ се прифатени различни критериуми за тоа кој суд ќе биде надлежен во однос на оставината. Во таа смисла, во некои од нив клучен фактор претставува последното живеалиште на оставителот, во други пак тоа е живеалиштето на тужениот, односно тужителот, местоположбата на недвижниот имот и друго. Имајќи го во предвид ова Комисијата се залага за востановување на можноста: 1. за избор на надлежниот суд, 2. за олеснување на процедурата за преносот на недвижностите, 3. за јурисдикција на вонсудските органи, 4. за наследување на truстовите и 5. за извршување на одлуките на државите членки.

1) Во однос на правото за избор на надлежниот суд, Комисијата ја зема во предвид можноста за определување на единствен суд кој ќе биде надлежен за целата оставина, без разлика дали стварите се подвижни или неподвижни.

2) Со оглед дека за преносот на сопственоста неопходно е запишувањето во различни земјишни регистри на државите членки, Комисијата смета дека е потребно да се овозможи запишувањето на промените на титуларот на недвижностите врз основа на документите издадени во друга држава членка.

3) Имајќи предвид дека во одредени држави членки во сферата на наследувањето се надлежни и други вонсудски органи, Комисијата смета дека е возможно да се дозволи на наследниците одредени формалности да ги реализираат и кај овие органи (на пример кај нотарите).

4) Што се однесува до наследувањето на truстовите востановени со тестамент, тие се исклучени од делокругот на Регулативата (ЕЦ) No 44/2001 и не постојат правила на Заедницата во однос на јурисдикцијата за судските спорови.

5) Во однос на правилата за признавање и извршување на странски судски одлуки, Комисијата се залага за поедноставување на работите, овозможувајќи им на наследниците признавање и извршување на документите кои се неопходни за признавање на нивните наследни права. Под ова се подразбира автоматско признавање и извршување на судските одлуки, договори и тестаменти во сите држави членки на ЕУ.

Со намера да се олеснат правилата за признавање и извршување на одлуките поврзани со наследувањето, Комисијата предлага воведување на посебен инструмент – Европски сертификат за наследување. Со помош на него би се олеснило евидентирањето на статусот на наследник без потреба од други формалности.

Прифаќањето на Европскиот инструмент кој се однесува на наследувањето беше еден од приоритетите на Акциониот План од Виена од 1998 година. Токму доказот за статусот на наследник е од големо значење за наследниците, како би можеле да ги остварат своите наследни права. Покрај ова, Комисијата е на мислење дека е потребно да се овозможи регистрирање на тестаментите во сите држави членки, со цел да се олесни нивното барање и да се избегнат можните злоупотреби, особено во случај кога се направени во друга држава.

6. Улогата на Европската комисија во сферата на наследувањето

По објавувањето на Зелената книга (*Green paper*) за тестаментите и наследувањето, Комисијата на 14 октомври 2009 година ја објави Предлог регулативата со која треба да се поедностави регулативата за решавањето на оставините со странски елемент. Регулативата содржана во Предлогот има за цел да обезбеди предвидливост и конзистентност на правилата кои што се применуваат во сферата на наследувањето, во смисла да им овозможи на граѓаните самите да го определат правото со кое ќе се регулира преносот на нивната оставина.

Покрај ова, со овој документ се предлага и создавање на Европскиот сертификат за наследување, со цел да им овозможи на наследниците да го докажат својот статус ширум државите членки во Европа. Врз основа на него, се смета дека во голема мера ќе се намалат и потешкотиите поврзани со процедурата, со што ќе се подобри состојбата на наследниците во остварувањето на наследните права.

Предложената наследно-правна регулатива се залага за *востановување на единствено наследно право*, кое ќе се применува на транснационалните сукцесии, врз основа на фактот на последното постојано место на живеење на оставителот. Во таа смисла, поголема важност му се придава на престојувалиштето како факт, отколку на постојаното место на живеење. Покрај ова, се предлага и единствен надлежен орган за распределување на оставината, кој ќе се определува во зависност од последното постојано место на живеење на оставителот. По

исклучок може да се применува и правилото *lex loci rei sitae*, врз основа на кое надлежни ќе бидат органите на државата во која се наоѓа недвижноста.

Токму ова правило, *lex loci rei sitae*, денес сè уште е доминантно во државите на Европа, кои прават разлика помеѓу правниот режим на подвижните и недвижните ствари. Кога предмет на оставината се недвижни ствари, тогаш се применува правото на државата на чија територија се наоѓа недвижноста. Што се однесува пак до подвижните ствари, како на пример пари, хартии од вредност, скапоцени предмети и др., надлежно е правото на оставителот според неговото последно живеалиште.

Според предложената регулатива, правото на постојаното место на живеење (*habitual residence*), ќе се применува супсидијарно, во случај кога оставителот не направил планирање на оставината, односно наследувањето. Со други зборови, оставителот ќе може да го избере, по своја волја, наследното право на својата држава (*lex nationalis*) за распределување на неговата оставина, а со тоа и однапред да го испланира наследувањето на неговата оставина. За да биде тоа возможно, неопходно е оставителот во својот тестамент изречно да предвиди одредба со која за распределување на целата оставина сака да се применува неговото национално наследно право.

Основата за преземените активности од страна на Комисијата во сферата на наследувањето произлегува од членот 62 на Договорот за востановување на Европската заедница, со кој прогресивно се востановува заедничка област во слободата, безбедноста и правдата, преку прифаќање на мерки на полето на судската соработка во граѓанските предмети. Овие мерки попрецизно ги определува членот 65 од Договорот, чија цел е насочена кон „подобрување и поедноставување на признавањето и извршувањето на одлуките од граѓанските трговските работи, вклучувајќи ги и одлуките од вонсудските случаи“ и кон „промовирање на усогласеност на правилата кои се однесуваат судирот на закони и јуридикции помеѓу државите членки.“

Основната цел на овој предлог е да им овозможи на граѓаните кои живеат во државите членки на ЕУ, однапред ефикасно да ја испланираат и организираат својата оставина обезбедувајќи им ги правата како на наследниците и легатарите, така и на доверителите на оставителот. Остварувањето на ваквата цел е неопходна, со оглед на диверзитетот на правила на материјалното наследно право, правилата за јуридикција и надлежно право поврзани со транснационалните оставини. Со прифаќањето на овој предлог би се елиминирале пречките кои се однесуваат на слободното движење на луѓето и би се поедноставиле и унифицирале правилата кои се однесуваат на транснационалните оставини во државите членки.

Предлог Регулацивата е составена од шест дела. Првиот дел се однесува на опсегот на примена на одредбите и дефинирање на поимите кои се употребуваат во рамките на Предлогот. Вториот дел е посветен на прашањата поврзани со правилата за јурисдикцијата поврзана со наследувањето. Третиот дел е посветен на надлежното право, при што се предлага како точка на врзување да биде прифатено правото на последното постојано место на живеење на оставителот. Четвртиот дел се однесува на признавањето и извршувањето на одлуките и правните трансакции. Петтиот дел е посветен на автентичните инструменти кои се однесуваат на прашања од областа на наследувањето. Последниот, шестиот дел се однесува на Европскиот сертификат за наследување.

Според заложите на Предлог регулативата во ЕУ сферата на правдата, мора да им се овозможи на граѓаните однапред да го организираат своето наследство. Опсегот на ова Регулацива треба да ги вклучи сите прашања поврзани со наследувањето на оставината, било законски, тестаментално или договорно.

Полноважноста и дејствата на подароците се покриени со Регулацивата (ЕЦ) No 593/2008 на Европскиот парламент и Советот од 17 јуни 2008 година на правото кое се применува на договорните односи (Rome I). Поради тоа тие треба да бидат исклучени од опсегот на оваа Регулацива, како и другите права и имот кои се стекнати на друг начин од наследување.

Оваа регулатива треба да предвиди надлежност на судовите на државите членки според последното постојано место на живеење на оставителот за целата оставина. Но, исто така, по исклучок, и под одредени услови, надлежниот суд може да ја пренесе својата надлежност и јурисдикцијата каде оставителот имал државјанство, доколку е поповолно за случајот.

Во насока на олеснување на положбата на наследниците и легатарите кои живеат во друга држава членка, чиј суд не е надлежен за оставината, Регулацивата треба да ги овласти да прават изјави во врска со прифаќањето или откажувањето на наследството. Меѓутоа, тоа треба да се направи според правилата на последното постојано место на живеење, а доколку е потребно и пред судовите на таа држава.

Регулацивата треба да предвиди исклучителна надлежност на судовите на државите членки каде недвижноста е лоцирана, ако правото на оваа држава членка бара интервенција од страна на судовите да преземат мерки предвидени со националното право за преносот на сопственоста и уписот во земјишните регистри. Регулацивата треба да им овозможи на граѓаните да знаат однапред кое право ќе се примени на нивната оставина. Со цел да се

избегнат контрадикторните одлуки, ќе бидат воведени хармонизирани правила за разрешување на судирот на закони.

Основното правило е дека оставината ќе биде уредена со предвидливо право со кое оставината е најблиску поврзана. Принципот на правна сигурност бара ова право да биде надлежно за целата оставина.

Регулативата ќе го воведо униформниот модел за Европски сертификат за наследување, и ќе определи авторитет компетентен за неговото издавање. Со намера да се почитува принципот на супсидијарност, овој сертификат нема да ги замени внатрешните процедури на државите членки. Напротив, регулативата треба да ја специфицира поврзаноста помеѓу овие постапки.

Последен инструмент за хармонизација на европското наследно право е Уредбата за наследување (650/2012) на Европскиот парламент и Европскиот совет од 2012 година. Таа е заснована на Предлог уредбата, на Европскиот парламент и Советот, за надлежноста, меродавното право, признавањето и извршувањето на пресуди и автентични инструменти од областа на наследувањето и создавање на Европскиот сертификат за наследување од 2009 година. Согласно чл. 23 од оваа Уредба, како точка на врзување за наследувањето со странски елемент во Европската унија, како основ за определување на меродавното право, како и надлежниот суд се определува вообичаеното (редовното) место на живеење.

ЛИТЕРАТУРА

- Alt-Maes François, *La situation de la concubine et de la femme mariée dans la Droit Français*, Editions SIREY;
- Ancel M., *Le divorce a l'etranger*, Centre Français de droit compare, La documentation Française, Paris, 1975;
- Antić Oliver, "Zakon o obligacionim odnosima i nasledno pravni ugovori" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10-12/1988;
- Антић Б. Оливер, *Наследно право*, Народна књига, Београд, 1994;
- Антић Б. Оливер, *Наследно право*, Народна књига, Београд, 2001;
- Antić Oliver, "Nezastarivost nasledničke tužbe" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 12/1996;
- Antić Oliver, "Tumačenje zaveštanja" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 12/1997;
- Антић Оливер, „Уговор о наслеђивању и други забрањени наследноправни уговори у нашем праву“ *Анали Правног факулета у Београду*, бр. 5/1986;
- Antić Oliver, Balinovac M. Zoran, *Komentar zakona o nasleđivanju*, Beograd, 1996;
- Asheri David, Laws of Inheritance, Distribution of Land and Political Constitutions in Ancient Greece: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 12. No. 1, Jan 1963;
- Austin Michael, The Genesis Narrative and the Primogeniture Debate in Seventeenth – Century England, *The Journal of English and German Philology*, Vol 98, No. 1, Jan 1999;
- Ajani Gianmaria, Ebers Martin, *Uniform Terminology for Europe Contract Law*;
- Bazala B., *Nužno nasljedstvo*, Naša zakonitost, 1957, br. 3-4;

- Bart Jean, *Histoire du droit privé, De la chute de l'Empire romain au XIX siècle*, Montchrestien, Paris, 1998;
- Bahadur, G., Death and Conception, *Human reproduction*, Vol. 17, No.10, 2002;
- Bawin-Legros, B., *Sociologie de la famille, Le lien familial sous question*, De Boeck Université, Paris, Bruxelles, 1996;
- Bawin-Legros Bernadette, Families in Europe: A Private and Political Stake – Intimacy and Solidarity, *Current Sociology*, Vol 49 (5) 2001;
- Bennett B., Posthumous Reproduction and the Meanings of Authonomy, *Melbourne University Law Review*, 1999;
- Benoist, A., *Famille et société, Origines, histoire, actualité*, Editions du Labyrinthe, Paris, 1996;
- Benshushan, A., Schenker, J., *Human Reproduction*, Vol 13. No. 5, 1998;
- Bell-Macdonald M. A., "French Law of Succession" *The International and Comparative Law Quarterly*, Cambridge University Press, Vol. 2, No. 3;
- Beckert Jens, *Inherited Wealth*, Princeton Univerrcity Press, Princeton and Oxford, 2008;
- Beyer W. Gerry, Hargroved G. Claire, Digital Wills: Has the Time Come for Wills to Join the Digital Revolution? *Ohio Northern University Law Review*, Vol. 33, 2007;
- Biggs Carmel, Women, Kinship and Inheritance: Northamptonshire 1543 – 1709, *Journal of Family History*, 2007; 32; 107;
- Blagojević T. Borislav, *Nasledno pravo u Jugoslaviji, prava republika i pokrajina*, Savremena administracija“, Beograd, 1983;
- Boele – Woelki Katharina, The principles of European family law: its aims and prospects, *Utrecht Law Review*, Vol. 1, Issue 2, December 2005;
- Boone Hargis Jennifer, Solving Injustice in Inheritance Laws Through Judicial Discretion: Common Sense Solutions from Common Law Tradition, *Washington University Global Studies Law Review*, Vol.2, 2003;

- Boulanger François, *DROIT CIVIL DE LA FAMILLE*, 3 édition, tom I, *Aspects comparatives et internationaux*, Economica, Paris;
- Bradley David, A note on Comparative Family Law, Problems, Perspectives, Issues and Politics, *Oxford University Comparative Law Forum*, 2005;
- Burford Alison, The Family Farm in Greece, *The Classical Journal*, Vol. 73, No. 2 (Dec 1977-Jan 1978);
- Василев Хаџи Миле – Вардарски, *Наследно право*, Култура, Скопје, 1983;
- Verbeke A., Leleu Y.-H., “Harmonisation of the Law of Succession in Europe” *Towards a European Civil Code*, The Hague, Kluwer, 1998;
- Vernet Paul, *Traité de la Quotité Disponible*, A Maresq et E. Dujardin, Libraires – Éditeurs, Paris, 1855;
- Vidić Jelena, "Naslednopravne posledice odnosa srodstva, braka i vanbračne zajednice" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 11/2009;
- Видић Јелена, „Наслеђивање у Србији“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Нови Сад, 2004;
- Vidić Jelena, “Položaj naslednika prvog naslednog reda” *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 11/2007;
- Vidić Jelena, "Ugovor od doživotnom izdržavanju u sudskoj praksi" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10/2003;
- Von Bar Christian, „A European Civil Code, international Agreements and European directives“, *Study of the systems of private law in the EU with regard to discrimination and the creation of a European Civil Code*, European Parliament, Directorate General for Research, Working Paper, Legal Affairs Series, JURI 103 EN (june 1999) стр. 155, достапно на интернет адресата <http://www.cisg.law.edu/cisg/biblio/vonbar1.html>
- Галев Гале, „Правото на Европската унија и граѓанското право на Република Македонија“ *Евроинтеграција на правниот и политичкиот и општествениот систем на Република Македонија*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2002;

- Галев Гале, Анастасовска-Дабовиќ Јадранка, „Ново облигационо право“ *Зборник во чест на Асен Грунче*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет, Скопје, 2001;
- Галев Гале, Анастасовска-Дабовиќ Јадранка, *Облигационо право*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, 2008;
- Gavella Nikola, *Nasledno pravo*, Informator, Zagreb, 1986;
- Gavella Nikola, *Pravni položaj nasljednika*, Zagreb, Čakovec, 1983;
- Garb Louis, *International Succession*, Kluwer Law International, 2004;
- Георгиевски Сашо, „Примената на меѓународното право во уставниот поредок на Република Македонија“, *Зборник во чест на Евгени Димитров, Споредбено Уставно право*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет – Скопје, 2001;
- Георгиевски Стефан, *Коментар на Законот за вонпроцесната постапка, Второ изменето издание*, Универзитет „Кирил и Методиј“ Скопје, 1989;
- Glendon Ann Mary, *The Transformation of Family Law: State, Law and Family in the United States and Western Europe*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1989;
- Gokalp-Villeneuve Leridon, Thery I., *Couple, filiation et parenté aujourd'hui, Le droit face aux mutations de la famille et de la vie privée*, Editions Odile Jacob, Paris, 1998;
- Gottschalk Karin, Does Property have a Gender? Household Goods and Conception of Law and Justice in Late Medieval and Early Modern Saxony, *The Medieval History Journal*, 2005;8;7;
- Gottwald Peter, Schwab Dieter, Büttner Eva, *Family and Succession Law in Germany*, Kluwer Law International, Wolters Luwer, 2001;
- Grant Karl Joseph, Shattering and Moving Beyond Gutenberg paradigm: The Down of the Electronic Will, *University of Michigan Journal of law Reform*, Vol. 42, No.1, Fall 2008;
- Griffin Anthony J., "Soviet Law of Inheritance" *The American Journal of Comparative Law*, American Society of Comparative Law, Vol. 10, No.4, 1961;

- Gross Charles, The Medieval Law of Intestacy, *Harvard Law Review*, Vol. 18, No. 2 (Dec 1904);
- Групче Асен, „Кон физиономијата на новиот Закон за сопственост и други стварни права“, *Зборник во чест на Асен Групче*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет, Скопје, 2001;
- Guéval Didier, *Successions Libéralités*, Éditions Dalloz, Armand Colin, Paris, 1999;
- Дабовиќ Анастасовска Јадранка, „Правото на сопственост како гарантирано економски и социјално право на човекот и граѓанинот на Република Македонија“, *Слободите и правата на човекот и граѓанинот во Република Македонија*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет – Скопје, Скопје, 1996;
- David René, *Les Grands Systèmes de droit contemporains*, Dalloz, 1964;
- Daly Mary, Changing family life in Europe: Significance for state and society, *European Societies*, Vol. 7, Issue 3, September 2005;
- Detlhof Nina, Arguments for the Unification and Harmonization of Family Law in Europe, во *Perspecteives for the Unification and Harmonization of Family Law in Europe*, Katharina Boele-Woelki (ed), Intersentia, CEFL, 2002;
- Desan Suzanne, “War Between Brothers and Sisters”: Inheritance Law and Gender Politics in Revolutionary France, *French Historical Studies*, Vol. 4, No. 4 (Autumn 1997);
- De Coulanges De Numa, *The Ancient City, A Study on the Religion, Laws, and Institutions of Greece and Rome*, Kitchener, 2001;
- Doucetperry M., To Be Continued: A Look at Posthumous Reproduction As It Relates to Today’s Military, *The Army Lawyer*, Department of the Army Pamphlet 27-50-420, May 2008;
- Ѓорѓевиќ Ѓ. Владислав, *Наследно право*, Ниш, 1997;
- Ѓурѓевић Дејан, „Актуелна реформа наследног права у Црној Гори“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2009, Београд, 2009;

- Đurđević Dejan, "Sloboda testiranja i formalizam olografskog testamenta" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 11/2009;
- Emigh Jean Rebecca, Property devolution in Tuscany, *Journal of Interdisciplinary History*, XXXIII:3, Winter 2003;
- Živojinović Dragica, "Zaveštanje u sudskoj praksi", *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10/2004;
- Živojinović D., Nasledna prava posthumno začeta deca, *Pravni život*, br. 10, 2005;
- Zafran, R., Dying to be a Father: Legal Paternity in Cases of Posthumous Conception, *Houston Journal of Health Law & Policy*, Vol. 4, 2009,
- Zaccaria Alessio, „The Basis and the Developement of European Private Law“, *China Law Review*, Volume 3, june 2006;
- Zweigart K., Kotz H., *Introduction to the Comparative Law*, Clarendon Press, Oxford, 1998;
- Janevski Arsen, "Vanparnične stvari koje bi sud mogao da poveri notarima", Javni beležnik u ostavinskom postupku", *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 12/2003;
- Kadić Ljiljana, „Osvrt Predlog Zakona o nasleđivanju Crne Gore“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, In memoriam prof. d-r Branislav Tomković*, br. 38, Podgorica, 2008;
- Kaščelan Balša, "Javni beležnik u ostavinskom postupku", *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 11/2007;
- Kindregan Charles, *Thinking About the Law of Assisted Reproductive Technology*, Research Paper 08-01, December 2007, Suffolk University Law School;
- Klarić Petar, Vedriš Martin, *Građansko pravo, Opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo, X izdanje*, Narodne Novine, 2006;
- Klein Howard & all., Under the Influence, *Los Angeles lawyer*, September 2008;
- Knaplund, K., *Legal Issues of Maternity and Inheritance for the Biotech Child of the 21st Century*, Peperdine University School of Law, Legal Studies Working Paper Series, 1/2009.

- Knaplaund K., Postmortem Conception and a Father's Last Will, *Arizona Law Review*, Vol. 46, 2004;
- Konstantinović Mihailo, *Opšte napomene uz Teze za predprojekt zakona o nasleđivanju*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3/1947;
- Kovačević Kuštrimović Radmila, Lazić Miroslav, *STVARNO PRAVO*, Sven, Niš, 2006;
- Кошутік Б., *Увод у велике правне системе данашњице*, Службани лист СРЈ, Београд, 2002;
- Kuehn Thomas, A Late Medieval Conflict of laws: Inheritance by Illegitimates in Ius Commune and Ius Proprium, *Law and Social History*, Vol. 15, No.2 (Autumn 1997);
- Lazarević Dragoljub, "Naslednička državina" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10/2002;
- Langbein John, Excusing Harmless Errors in the Execution of Wills: A Report on Australia's Tranquil Revolution in Probate Law, *Columbia Law Review*, Vol. 87, No. 1, January 1987;
- Langbein John, Substantial Compliance with the Wills, *Harvard Law Review*, Vol. 88, No. 3, January 1975;
- Lapuente Cámara Sergio, "New Developments in the Spanish Law of Succession" *InDret revista para el analisis del derecho*, Barcelona, 2007;
- Leslie B. Melanie, *The Myth of Testamentary Freedom*, 38 Ariz. L. Rev. 235 (1996);
- Lewis C., Dead Men Reproducing: Responding to the Existence of Afterdeath Children, *George Mason Law Review*, Vol. 16:2, 2009;
- Liin Urve, "Laws of Succession in Europe and Estonia: How We Got to Where We Are and Where We Should Be Heading", *JURIDICA INTERNATIONAL*, VI/2001;
- Madoff Ray, Unmasking Undue Influence, *Minnesota law Review*, Vol. 51, 1997;
- Mazeaud Jean, *Leçons de Droit Civil, Tome Quatrième*, Editions Montchrestien, Paris, 1963;

- Manko Rafal, *Private Law in the European Union: Perspectives for the Future*, Social Science Research Network, достапно на следнава интернет адреса <http://papers.ssrn.com/sol3/papers;>
- Манчев Димитар, *Договорот за доживотна издршка во теоријата и практиката на Република Македонија*, Кавадарци, 1997;
- Marella Rosaria Maria, The Non-Subversive Function of European Private Law: The Case of Harmonization of Family Law, *European Law Journal*, Vol. 12, No. 1, January 2006;
- Marković Božidar, *Objašnjenja ZN, u Zakon o nasljeđivanju*, Beograd, 1955, izdanje Arhiva za pravne i društvene nauke
- Markovic Slavko, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Savremena administracija, Beograd, 1978;
- Martin W. James, I Want to Sign An Electronic Will, *The Practical Lawyer*, June 2009;
- Menashle Doron, Relaxed Formalism: The Validation of Flawed Wills, *Israel Law Review*, Vol. 40, No. 1, 2007;
- Meldeurs-Klein, Marie-Thérèse., *La personne, la famille et le droit, Trois décennies de mutations en occident*, Bruylant, Bruxelles, L.G.D.J., Paris, 1999;
- Meldeurs-Klein Marie Thérèse, Towards a European Civil Code on Family Law? Ends and Means, *Perspectives for the Unification and Harmonization of Family Law in Europe*;
- Miller G. J., Substantial Compliance and the Execution of Wills, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 36, No. 3, July 1987;
- Miller Douglas, Will Formality, Judicial Formalism, and Legislative Reform: An Examination of the New Uniform Probate Code “Harmless Error” Rule and the Movement Toward Amorphism, *Florida Law Review*, 599, 1991;
- Micković Dejan, Ristov Angel, „Harmonizacija porodičnog i naslednog prava u evropskim zemljama“, *Harmonius*, br. 1, Beograd, 2013;
- Мицковиќ Дејан, „Законот за биомедицинско потпомогнато оплодување - дилеми“, *Правник*, Здружение на правниците на РМ, бр. 203, Скопје, 2009;

- Мицковиќ Дејан, „Кодификацијата на семејното законодавство во европските земји“, *Зборник од научната расправа одржана во Скопје на 18 јуни 2008 год.*, МАНУ, Скопје, 2008.
- Мицковиќ Дејан, „Концептот за семејството во Европската конвенција за правата на човекот“, *Евродијалог бр. 4*, Студентски збор, Скопје, 2003;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Наследување врз основа на правото на претставување“ *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Љиљана Спиновиќ Трпеновска*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2013;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, Положбата на брачниот другар во македонското и споредбеното наследно право, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Тодор Пеливанов*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2012;
- Мицковиќ Дејан, „Правното регулирање на вонбрачната заедница“, *Правник*, Здружение на правници на РМ, бр. 195-196, 2008;
- Мицковиќ Дејан, Рекомпонираниот семејство и неговото правно регулирање во земјите на Европската Унија, *Зборник во чест на проф. Стефан Георгиевски*, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2009;
- Мицковиќ Дејан, „Семејното право во земјите на Европската унија: од монистички кон плуралистички модел на семејство“, *Зборник во чест на Миле Хаџи Василев*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет „Јустинијан Први“-Скопје, Скопје, 2004.
- Мицковиќ Дејан, *Семејството во Европа XVI – XXI век*, „Блесок“, Скопје, 2008;
- Micković Dejan, „Ugovori o surogat majčinstvu: Etičke i pravne aspekte“ *Pravni život*, Beograd, 2008;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Кодификација на граѓанското право во Европа – утопија или реалност“ *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Петар Манговски*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010;

- Micković Dejan, Ristov Angel, „Kodifikacija naslednog prava u Republici Makedoniji“, *Pravni život*, Udruženje pravnika Republike Srbije, 2013;
- Micković Dejan, Ristov Angel, „Naslednopravni položaj izvanbračnih drugova u suvremenim zakonodavstvima“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, 2010;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Наследното право од античкото до современото општество“ *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Ѓорѓи Марјановиќ*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010;
- Micković Dejan, Ristov Angel, The Legal Regulation of the Nonmarital Cohabitation in the Macedonian Family Law, *International Survey of Family Law*, 2012;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Промените во семејството и реформите во семејното право во Европските земји“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Наум Гризо*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Реформите во семејното и наследното право и ингеренциите на нотарите“ Редовно стручно советување на нотарите од Република Македонија 11-13 ноември 2011 година, публикуван во стручното списание, *Нотариус*, Скопје, декември 2011;
- Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Реформите во наследното право предвидени во Преднацртот на Граѓанскиот законик на Република Македонија“, *Правник*, Здружение на правниците на Република Македонија, Скопје, јануари, 2014;
- Morehouse Angela, *Inheritance Law in the Major Traditions*, William & Mary Law School, 2008;
- Pavić D., *O diobi nasljedničke zajednice*, Zemljišna knjiga, 1963, br. 4-6;
- Peisah C. & all. The wills of olther people: risk factors for undue influence, *International Psychogeriatrics*, Vol 21, No. 7, 2008;
- Pennings G., Wert de G., Shenfield F., Cohen J., Devroey P., and Tarlatzis B., ESHRE Task Force on Ethics and Law 11: Posthumous assisted reproduction, *Human Reproduction*, Vol. 21, No. 12 2006;

- Петров Владимир, „Дали во Бугарското право постои идејата за создавање на Граѓански Кодекс“ *Кодификација на македонското граѓанско и трговско право*, Зборник од научната расправа одржана во Скопје на 18 јуни 2007 година, Македонска Академија на науките и уметностите, Скопје, 2008;
- Pinna Andrea, *Drafting a Civil Code for Europe, Aims and Methods*, University of Tilburg, Neatherlands;
- Platteau Jean Philippe, Baland Mari, *Impartible Inheritance Versus Equal Division: A Comparative Perspective Centered on Europe and Subsaharan Africa*, Centre de Recherche en Economie du Développement (CRED), Faculty of Economics, University of Namur&Rempart de la Vierge, Belgium, 2000;
- Place Marie Hélène, Le Miere Patrick Gauchois, *Guide pratique de la transmission du patrimoine en Europe*, Editions Litec, 1993.
- Popov Danica, "Državina naslednika", Antić Oliver, "Zakon o obligacionim odnosima i nasledno pravni ugovori" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10/2002;
- Пухан Иво, Акимовска Полена Мирјана, *Римско право, III издание*, Правен факултет-Скопје, 2001;
- Puhan Ivo, *Rimsko Pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1969;
- Raspoz A., *O naseljedničkoj zajednici*, Naša zakonitost, 1967, br. 4;
- Rauscher Thomas, *Recent Developements in German Succession Law*, Institute for Foereign and European Private and Procedural Law, Universitz of Leipzig, p.1 et alt.;
- Reinhartz B.E., "Recent Changes in the Law of Succession in the Netherlands" On the Road towards a European Law of Succession?" *Electronic Journal of Comparative Law*, Vol. 11, 1,May, 2007.
- Ристески Ристо, *Наследување врз основа на тестамент*, Друштво за наука и уметност Прилеп, 1995;
- Ристов Ангел, „Вонбрачната заедница и статусот на вонбрачните партнери во наследното право“, Семинар во организација на Асоцијацијата за правноекономски истражувања и едукација - *Јуридика*, Банско (Струмица) 26-28 февруари, 2010;

- Ристов Ангел „Дали е потребен договорот за наследување во македонското наследно право“ *Нотариус*, бр. 19, Скопје, декември 2011;
- Ристов Ангел, „Извори на граѓанското право на Република Македонија“ *Зборник во чест на Миле Хаџи Василев*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет „Јустинијан Први“-Скопје, Скопје, 2004;
- Ристов Ангел, „Наследни редови“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Ганзовски*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010;
- Ристов Ангел, „Основните реформи во наследното и семејното законодавство на Република Македонија“ *Семинар на извршители 13-15 декември Охрид*, Комора на извршители на Република Македонија, 2013;
- Ристов Ангел, „Правото на претставување, правото на прираснување и наследничката трансмисија“ *Нотариус*, бр. 22, Нотарска комора а Република Македонија, 2013;
- Ristov Angel, “The Freedom of the Testamentary Disposition in the Macedonian Succession Law”, *Iustinianus Primus Law Review*, Skopje, No. 7, 2013;
- Ristov Angel, Harmonizacija naslednog prava u EU, *Revija za Evropsko pravo*, Udruženje za Evropsko pravo, Kragujevac, 2012;
- Rougeau D. Vincent, No Bonds But Those Freely Chosen: An Obituary for the Principle of Forced Heirship in American Law, *Civil Law Commentaries*, Vol. II, Issue 3, 2008;
- Svorcan Slobodan, "Nasleđivanje u prvom naslednom redu po Zakonu o nasleđivanju Srbije", *Pravni život*, , Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10/2004;
- Svorcan Slobodan, “Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa između ugovarača,” *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 3/88;
- Smithers W. William, The German Civil Code, *The American Law Register*, Vol. 51, No. 1, January 1903;
- Sperling Jutta, Dowry or Inheritance? Kinship, Property and Women’s Agency in Lesbon, Venice and Florence (1572), *Journal of Early Modern History*, 3, 2007;

- Spivack Carla, Why the Testamentary Doctrine of Indue Influence Should Be Abolished, *Kansas Law Review*, Vol. 58, 2010;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, *Семејно право*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, 2008;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, „Аналогија на вонбрачната со брачната заедница“, *Зборник на трудови на Правниот факултет Јустинијан Први во чест на проф. д-р Борислав Благов, Скопје*, 2007;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, „Засметување на подароците и легатите во наследниот дел (collatio bonorum)“, *Зборник на трудови на Правниот факултет Јустинијан Први, во чест на проф. д-р Томислав Чокревски, Скопје*, 2008;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, „Зголемување и намалување на наследните делови“, *Зборник на трудови на Правниот факултет Јустинијан Први во чест на проф. д-р Панта Марина, Скопје*, 2008;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, *НАСЛЕДНО ПРАВО*, 2 Август-С, Скопје, 2009;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, „Наследничка заедница“, *Зборник на трудови на Правниот факултет Јустинијан Први во чест на проф. д-р Стефан Георгиевски, Скопје*, 2008;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, „Промени во нужното наследување“, *Правник* бр. 83/99 Скопје;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Дали се потребни промени во наследното право на Република Македонија“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Ганзовски, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје*, 2010;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, *Наследното право во Република Македонија*, Блесок, Скопје, 2010;
- Спировиќ Трпеновска Љиљана, Ристов Ангел, „Правото на нужен дел во македонското и во споредбеното наследно право“, *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Ѓорѓи Марјановиќ, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје*, 2010;

- Спировиќ Трпеновска Љиљана, Мицковиќ Дејан, Ристов Ангел, „Современите тенденции во наследното право“ *Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. Никола Матовски*, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, 2010;
- Stanković Gordana, "Javni beležnik u ostavinskom postupku", *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 12/2004;
- Станковиќ Гордана, Јаневски Арсен, „Управител на наследничката заедница“, *Зборник во чест на Миле Хаџи Василев*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, Скопје, 2004;
- Stern Yakov, *The Testamentary Phenomenon in Ancient Rome Historia: Zeitschrift fur Alte Geschichte*, Vol. 49. No. 4 (4th Qtr., 2000);
- Stojanović Nataša, "Zašto je ugovor o nasleđivanju zabranjen u našem pravu?" *Pravni život*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, br. 10/2003;
- Stojanović Nataša, „Naslednopravni ugovori u budućoj kodifikaciji građanskog prava“, Правни факултет Ниш, Centar za publikacije, 2003;
- Stojanović Nataša, „O zakonskom i nužnom nasleđivanju u pravu Republike Makedonije“ *Зборник во чест на Миле Хаџи Василев*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Правен Факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, Скопје, 2004;
- Стојановић Наташа, „Уговор о уступању и подели имовине“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Ниш, 2008;
- Stojanović Nataša, Krstić Novak, “Neka zapazanja o zakonskom i nužnom nasleđivanju u Republici Srbiji de lege lata de lege ferenda” *Aktuelna pitanja građanske kodifikacije, zbornik radova*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2008;
- Scalise J. Ronald, "New Developements in United States Succession Law", *The American Journal of Comparative Law*, American Society of Comparative Law, Vol. 54, 2006;
- Scalise Ronald, JR. Undue Influence and the Law of Wills: A Comparative Analysis, *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 19, 41, 2008;

- Schaps David, Women in Greek Inheritance Law, *The Classical Quarterly, New Series*, Vol. 25. No. 1, May 1975;
- Shulman Kennet & all, Assessment of Testamentary Capacity and Vulnerability to Undue Influence, *American Journal of Psychiatry*, No. 164, May 2007;
- Schwartz T.P., Testamentary Behavior: Issues and Evidance about Individuality, Altruism and Social Influences, *The Sociological Quarterly*, Vol. 34, No.2, May 1993.
- Roger Kerridge, A. H. R. Brierley, *The Law of Succession*, Sweet & Maxell, London, 2009;
- Тасев Христо, *БЪЛГАРСКО НАСЛЕДСТВЕНО ПРАВО*, Осмо издание, Нова редакция, Георги Петканов, Симеон Тасев, СИЕЛА, София, 2006;
- Trstenjak Verica, "Evropski civilni zakonik-možnost, nujnost ali utopiја?" *Pravnik*, Revija za prvo teorijo in prakso, številka 11-12/2001;
- Turnipseed L. Terry, Why Shouldn't I Be Allowed to Leave My Property to Whomever I Choose at My Death (Or How I Learn to Stop Worrying and Start Loving the French) *Brandies Law Journal*, Vol. 44, 2006;
- Tucker E. Herbert & all, Holographic and Nonconforming Wills: Dispensing with Formalities, *Colorado Law Review*, Vol. 53, No. 57, January 2003;
- Ćušić Gordana, "Pravo svojine i mogućnost zaštite pred Evropskim sudom za ljudska prava", *PRAVNI ŽIVOT*, br. 12/2003;
- Fiorini Aude, "The Codification of Private International Law in Europe: Could the Community Learn from the Experience of Mixed Jurisdictions?" *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 12.1. May 2008;
- Foster-Simons Frances, "The Development of Inheritance Law in the Soviet Union and the People's Republic of China" *The American Journal of Comparative Law*, American Society of Comparative Law, Vol. 33, No.1, 1985;
- Foxhall Lin, Household, Gender and Property in Classical Athens, *The Classical Quarterly, New Series*, Vol. 39, No. 1, 1989;
- Хаџи Василев - Вардарски Миле, *НАСЛЕДНО ПРАВО*, Култура, Скопје, 1983;

- Хаџи Василев Вардарски Миле, „Уште еднаш за договорот за доживотна издршка меѓу брачните другари“, *Годишник на Правниот факултет во Скопје*, Скопје, 1982;
- Hiram Hilary, "New developments in UK Succession Law" *ELECTRONIC JOURNAL OF COMPARATIVE LAW*, december, 2006;
- Hurich J. Judith, Inheritance Practices in Early Modern Germany, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 23, No. 4, Spring 1993;
- Чавдар Кирил, *Коментар на законот за вонпарнична постапка*, „Академик“, Скопје, 2008.
- Чавдар Кирил, *Коментар на законот на наследувањето*, „Академик“, Скопје, 1996.